HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

A TARTALOMBÓL:

I. A. Plijev hadseregtábornok, a Szovjetunió kétszeres hőse

A Tisza völgyében

Ölvedi Ignác

Harccselekmények a debreceni hadművelet második szakaszában

Tóth Sándor

Az 1945 márciusi balatoni német ellentámadás előzményei és a 3. Ukrán Front védelmi hadműveletének terve

1

XII. ÉVFOLYAM · BUDAPEST, 1965

Szovjet géppisztolyos rohamcsoport harcol Kőbányán, a Gergely utcában

Szovjet „Katyusák" Budapest közelében

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

1

1965

ÚJ FOLYAM BUDAPEST XII. ÉVFOLYAM

A HADTÖRTÉNELMI INTÉZET ÉS MÚZEUM FOLYÓIRATA

Szerkeszti a Szerkesztő Bizottság

Főszerkesztő:

Sztana Béla

Tagok:

Dr. Barta István, Dr. Csillag Ferenc, Dr. Horváth Miklós, Dr. Liptai Ervin, Dr. Mucs Sándor, Nagy Gábor, Tóth Sándor

Felelős szerkesztő:

Otta István

Szerkesztő:

Molnár Pál

A szerkesztőség címe:

Budapest, I., Kapisztrán tér 2. sz. Telefon: 360—764.

Felelős kiadó: Zrínyi Katonai Kiadó
Budapest, XIII., Dózsa György út 49. sz. Telefon: 409—550

Megjelenik negyedévenként.

Egyes szám ára: 8 Ft. Előfizetési díja egész évre 32 Ft.

Előfizethető: Posta Központi Hírlap Iroda 1. sz. Hírlapboltjában (Budapest, V., Bajcsy-Zsilinszky út 76.). Telefon: 316—173, a Kiadóban és bármely postahivatalban.

Csekkszámlaszám: Közületi 61297, egyéni 61066, vagy átutalás a Bp., MNB—8 sz. folyószámlájára.

INDEX: 25—371

65.0252 **2** — *Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár I.*

SZABADSÁGUNK HAJNALÁN

„Jöjj el szabadság, te szülj nekem rendet."

(József Attila)

A világtörténelemben eddig ismert legnagyobb és legkegyetlenebb háború, melyet a fasiszta Németország zúdított az emberiségre, 1944 végén már ötödik esztendeje tombolt, pusztítva az embert és az emberi elme által alkotott értékeket. A Szovjetunióra tört hatalmas hadigépezet ereje a kezdeti sikerek után a kommunista párt vezette szovjet nép hősi ellenállásán megtört. A Vörös Hadsereg lendületes, mindent elsöprő ellentámadásba ment át, s győzelmes hadműveletei során halálos csapásokat mért a hitleri Németország verhetetlennek kikiáltott hadseregére és a szövetséges, csatlós kormányok csapataira.

1944 őszére a Vörös Hadsereg szétzúzta Hitler és csatlósainak csapatait északnyugaton Karéliában, Ukrajnában, Krímben, Belorussziában és Kisinyov—Iași térségében. A délnyugati hadszíntéren Romániában és Bulgáriában, sikeres hadműveletei során, széles arcvonalon elérte a román—magyar, a román—jugoszláv és a bolgár—jugoszláv határt s megkezdte felszabadító hadműveleteit Magyarország, Jugoszlávia és Csehszlovákia területén.

A Vörös Hadsereg hatalmas csapásai alatt 1944 őszére darabjaira hullott a második világháború kezdetén összetákolt fasiszta tömb. A volt csatlós országok egymás után váltak le a hitleri Német Birodalom oldaláról. Ám nemcsak kiváltak a szövetségből, hanem hadat is üzentek a német megszállóknak.

A Kárpátok hegykoszorúin felvillanó harci tüzek, a Maros és a Küküllő völgyében dörgő szovjet ágyúk végső figyelmeztetést jelentettek az utolsó csatlós, Horthy-Magyarország számára is. A náci Németországnak viszont a háború befejező szakaszában, amikor már minden európai szövetségesét elvesztette, létkérdéssé vált a magyar csatlós megtartása, Magyarország területének lehető leghosszabb ideig való birtoklása. Létszük-

séglet volt ez részére, mert az alaposan szétzilált német hadiipar és gazdaság, a megfogyatkozott, kimerült lakosság képtelen volt a háború folytatásához szükséges embertartalékot és anyagi eszközöket előállítani, vagy akár csak pótolni is az elszenvedett nagyarányú veszteségeket. A háborúban leigázott kelet-európai területek elvesztése miatt Németország a mezőgazdasági termékekkel való ellátás tekintetében is válságos helyzetbe került. Ilyen körülmények között a magyar ipar és mezőgazdaság termelése, a magyar olaj, a bauxit és a mozgósítható embertartalék nélkülözhetetlenné vált a náci hadigépezet számára. De Magyarországra földrajzi fekvése miatt is nagy szükségük volt a végórájuk meghosszabbításáért küzdő hitlerista vezetőknek. Hadászatilag ugyanis Magyarország volt déli irányból Németország előretolt bástyája, hiszen a Magyarországon áthaladó út volt a legrövidebb, amely összekötötte az osztrák, cseh és délnémet iparvidéket. Itt futottak össze azok a közlekedési vonalak is, amelyek 1944 végén a német főparancsnokságot összekötötték a Balkánon harcoló erőivel. S végül a hitlerista hadvezetés a magyarországi hadműveletekkel nagy szovjet erőket akart lekötni, hogy késleltesse a háború kimenetele szempontjából döntő ütközetek kibontakozását a berlini hadászati irányban. Bár Németország veresége elkerülhetetlen volt, a náci vezető körök mégis a háború befejezésének elodázására törekedtek, azzal a végső reménnyel, hogy esetleg időközben sikerül megegyezniük a Szovjetunió nyugati szövetségeseivel, ami elképzeléseik szerint az antifasiszta koalíció széteséséhez, Németország számára kedvező békefeltételek megkötéséhez vezetett volna.

A náci hadvezetés végső soron Magyarország pusztulása, a magyar nép mérhetetlen szenvedése árán akart időt nyerni Németország, s vele együtt a német fasiszta barbarizmus uralmának megmentéséhez. Ezért ragaszkodott oly nagyon Magyarországhoz, mint utolsó csatlóshoz, ezért összpontosította ide megmaradt erejének jelentős részét.

Hitler a fasiszta Horthy-klikkben nem csalatkozott, bár a Vörös Hadsereg feltartóztathatatlan, mindent elsöprő előretörése s az annak nyomán kialakult helyzet zavart és félelmet idézett elő a magyar uralkodó osztályok soraiban. Erre mutat a további hadviselés kérdésével foglalkozó augusztus 25-én tartott minisztertanács ülése, s ezt tükrözte a háborúból való kilépés kérdését tárgyaló koronatanács, valamint a minisztertanács és a parlament szeptember 7—8-i ülése is. Üléseztek, tárgyaltak, de az egyetlen helyes lépésre, a németekkel való szembefordulásra nem tudták magukat elszánni. Az ország

vezető körei híven negyedszázados uralmuk hagyományaihoz, továbbra is kitartottak nemzetvesztő, szovjetellenes politikájuk mellett. A magyar nép verejtékes munkájának gyümölcsét, ezer éven át kiművelt kultúráját, a nemzet legjobbjainak életét és vérét továbbra is feláldozták a náci Németország szövetségének oltárán. Nem bíztak már a német győzelemben, de jobban féltek a Vörös Hadsereg megérkezésétől, mint a nemzet sírbadöntésétől. Mert jól tudták, hogy az első szocialista állam, a hatalmas Szovjetunió Vörös Hadseregének harcai nyomán e földön az évszázadokon át vérrel és vassal elhallgattatott népi erők felszabadulása következik be, mely végül is az „ezeréves alkotmány" mögé bújt burzsoázia és a földbirtokos osztály hatalmának megszüntetéséhez vezet. Ennek elkerülése reményében ismét elárulták a magyar népet, sárba tiporták, meggyalázták hősi múltját. Ebben a helyzetben a szovjet hadvezetés, figyelembe véve a szovjet—német arcvonal déli szárnyán kialakult katonapolitikai helyzetet, s a magyar uralkodó körökben mutatkozó válságot és ingadozást, Románia felszabadítása után elhatározta: késedelem nélkül megkezdi a harcot a magyar nép felszabadításáért.

A legfelsőbb főparancsnokság főhadiszállása azt a feladatot adta a Magyarország határáig jutott szovjet csapatoknak, hogy zúzzák szét a magyarországi német fasiszta csoportosítást, vonják ki Magyarországot a Hitlerrel szövetségben viselt háborúból és szabadítsák fel az országot az idegen elnyomás alól. A főhadiszállás e feladat végrehajtását a Malinovszkij marsall parancsnoksága alatt működő 2. Ukrán Frontra bízta, melynek csapatai a romániai hadművelet befejezése után, 1944 szeptember végén, Észak-Erdélyben elérték a Prislop-hágó—Tirgu Mures—Cluj déli körzete vonalat, a háború előtti román—magyar határ délnyugati szakaszát és a román—jugoszláv határt Bela Crkváig. A 2. Ukrán Front csapatai: összesen 40 szovjet és 22 román lövészhadosztály, 2 megerődített körlet, 3 harckocsi-, 2 gépesített-, 3 lovas hadtest és 1 harckocsidandár; 750 harckocsival és rohamlöveggel, 10 200 löveggel és aknavetővel, 1100 repülőgéppel, mintegy 800 km kiterjedésű arcvonalszakaszon készültek fel nagy történelmi küldetésükre.

A 2. Ukrán Fronttal szemben a nácik „Dél" hadseregcsoportja, összesen mintegy 32 hadosztály, 5 dandár, 3500 löveg és aknavető, 300 harckocsi és 550 repülőgép támogatásával vívott elkeseredett védelmi harcot Magyarország birtoklásáért.

A 2. Ukrán Front csapatai 1944. október 6-án, szabadságunk hajnalán, hatalmas erővel sújtottak le a Magyarország

keleti és északkeleti területein velük szemben álló fasiszta csoportosításra, s 23 napig tartó — a történelemben debreceni hadművelet néven ismert — öldöklő küzdelemben szétverték annak főerőit. A debreceni hadművelettel befejeződött hazánk felszabadításának első szakasza, melynek eredményeként a Tiszának majdnem az egész bal partja — több, mint 27 ezer km² területen 2 300 000 lakos szabadult fel. A 2. Urán Front csapatai hadműveleti szünet nélkül folytatták a támadást a Duna—Tisza közén és Közép-Magyarország területén, melynek fő célja Budapest felszabadítása és Magyarországnak a háborúból való kiléptetése volt. A feladatot — melynek végrehajtásába bekapcsolódott a Tolbuhin marsall vezette 3. Ukrán Front is, hadműveleti alárendeltségében az I. Bolgár Hadsereggel — emberfeletti küzdelem árán oldották meg. A 2. Ukrán Front csapatai 1944 december végére bekerítették a németek mintegy 180 ezer főnyi budapesti csoportosítását, s megkezdték annak felszámolását. Megsemmisítése azonban elkeseredett ellenállása és a külső arcvonalon lejátszódó, a felmentésére irányuló erős ellencsapások miatt 1945. február 13-ig tartott. A szovjet csapatok a Budapest felszabadításáért vívott küzdelmes harcokban mintegy 50 ezer fasiszta katonát és tisztet semmisítettek meg, több mint 130 ezer foglyot ejtettek, valamint nagy mennyiségű fegyvert, harci technikát és hadianyagot zsákmányoltak.

A budapesti hadművelet győzelmes befejezése után a 2. és 3. Ukrán Front csapatai hozzáfogtak Magyarország teljes felszabadításához. A nyugati megyékben még a hitlerista megszállási rendszer és a nyilas pribékek uralma dühöngött. Budapest elvesztése után a nácik minden lehetséges erőt ide összpontosítottak. Olyan hatalmas páncélos erőt csoportosítottak a Dunántúlon, amilyenre az 1945-ös hadműveletek során még nem volt példa a keleti arcvonalon. Hitler a mániákusok megszállottságával remélt kedvező fordulatot a Dunántúl kézbentartásától, ezért a „Dél" hadseregcsoport megerősítésére irányította az Ardennekből elvont 6. SS páncélos hadsereget. Tettének rugója a háború elhúzására irányuló törekvés volt, amely megkövetelte a zalai olajmezőknek a végsőkig való birtoklását. Hitler jól tudta, hogy a magyar olaj nélkül nem indulhatnak el a fedélzetükön halált és pusztulást hordozó repülőgépek, megállnak a harckocsik, vesztegelnek a szállító járművek, megbénul a harci technika, s vége a háborúnak. Az „új Európa" vérszomjas fantasztája pedig egyedül csak ettől félt. Arra számított, hogy repülőgép, harckocsi, páncélkocsi, felesleges vér még akad. Fanatikus emberek százezrei hallgat-

tak még rá, csak olaj kellett, hogy a háború hamvadó tüze ki ne aludjék; olaj kellett, bármi áron, hogy a háború mechanikája tovább lüktessen. Ezért a budapesti hadműveletet győzelmesen befejező 2. és 3. Ukrán Front csapatainak megállítása, a Dunántúl birtoklása és a dél-németországi iparvidék kulcsának kézbentartása reményében a náci hadvezetés hatalmas méretű ellentámadást készített elő a Balaton térségében. Erre az utolsó felvonásra Hitler 431 ezer katonát és tisztet vonultatott fel, akiknek haláltáncát 5630 löveggel és aknavetővel, 850 repülőgéppel, 872 harckocsival és rohamlöveggel kísérte. A fasiszták utolsó kétségbeesett kísérlete még nagyon sok áldozatot, sok vért követelő elkeseredett ütközetek színhelyévé tették hazánknak e részét. Ám hiábavalónak bizonyult a német hadvezetés vérpocsékolása, a hatalmas erőkkel végrehajtott ellentámadás megtört a 3. Ukrán Front hősi ellenállásán. Az ezt követő hadműveletek során a Vörös Hadsereg halálos csapásait nem tudták elkerülni a „Dél" hadseregcsoport és a 6. SS páncélos hadsereg csapatai.

A 2. és 3. Ukrán Front csapatai — miközben lendületesen üldözték nyugat felé az ezer sebből vérző fasiszta fenevadat — 1945. április 4-én elérték a Morva folyó torkolata—Lajta folyó—Kőszeg—Szentgotthárd—Nagykanizsa vonalat, s ezen a napon végleg megtisztították hazánkat a fasiszta német hordáktól, a hozzájuk tapadt horthysta népnyúzók siserehadától és a nemzetgyilkos nyilas banda szennyhullámától.

A szovjet csapatok 1944. október 6-a és 1945. április 4-e között rendkívül véres és elszánt küzdelemben zúzták szét a hazánk területén csoportosított hatalmas német erőket. A felszabadító hadműveletek során a szovjet harcosoknak tengernyi nehézséggel kellett megküzdeniük. A nagy ellenséges túlerő, a kiépített védelmi rendszerek, a megerősített falvak és városok, az összefüggő aknamezők leküzdésén kívül úrrá kellett lenniük az időjárás és a földrajzi viszonyok állította nehézségeken is. Ezek az akadályok, valamint az éjjel-nappal szünet nélkül folyó elkeseredett harcok kemény próbára tették a Vörös Hadsereg felkészültségét, erkölcsi és fizikai erejét. Ám a szovjet csapatok kiállták a próbát. A hős harcosokat nem tudta feltartóztatni sem az előre kiépített védelmi rendszerek mögött védekező náci hadigépezet, sem a természet erői által alkotott hatalmas akadályok. A katonák hóban, fagyban, vízben és sárban, az ellenség tűzviharában halált is legyőzve, bátran törtek előre. A Nagy Honvédő Háború nehéz harcaiban edződött gépesített, lovas- és lövészcsapatok, harckocsizók, tüzérek, műszakiak, híradók és felderítők, a flottillások és repülők szorosan

együttműködve legyőztek minden akadályt. A szovjet katonák kiállták a próbát, mert tisztában voltak a Vörös Hadsereg nagy és nemes felszabadító küldetésével, s teljesítették azt.

A német fasiszták és hazaáruló cinkosaik egy kifosztott, felperzselt, halálosan megsebzett országot hagytak maguk után. A béna testben a Duna két partján elterülő szép fővárosunk — mint egy megtépázott óriási szív — hallgatag embereivel, könnyező asszonyaival, kóborló anyátlan gyermekeivel, feldúlt és kifosztott otthonaival, égre meredő üszkös romjaival, a Duna hullámsírjába merült gyönyörű hídjaival, halált rejtegető romos utcáival, kísértetiesen néma üzemeivel és gyáraival vádolta a fasizmus elembertelenedett szörnyetegeit. Szerte az ország városaiban és falvaiban a kirabolt élelmiszerraktárak, üzletek, üzemek és gyárak, felrobbantott utak, hidak, vasutak és vasútállomások, elpusztított távíróhivatalok és rádióállomások jelezték a rabló horda útját. Feldúlták, kifosztották, tönkretették az ország gazdaságát. Korántsem teljes bűnlista szerint 33 ezer vagon és 423 gőzhajó összerabolt élelmet, ipari felszerelést, nyersanyagot és egyéb értékeket szállítottak ki hazánkból. A nyilas csőcselék nyugatra hurcolta Magyarország összes aranykészletét és sok más pótolhatatlan kincsét. Az ipari üzemek nem dolgoztak, a közúti közlekedés szünetelt, a közigazgatás béna, a közbiztonság kétségbeejtő volt. A mezőgazdaság is súlyos helyzetbe került. A náci hordák elhajtották az igavonó állatokat, letarolták, pusztasággá változtatták földjeinket. Minden bokor, minden barázda veszélyt hordó aknát rejtett. Mohács óta nem volt ilyen súlyos helyzetben az ország. A magyarországi hadműveletekben alkalmazott fasiszta hadviselés könyörtelen módszerei mérhetetlen szenvedést zúdítottak a magyar népre és az ország javainak hihetetlen méretű pusztulását idézték elő. Az okozott kár 1945 elején az ország egész nemzeti vagyonának kb. 40%-át tette ki. A magyar uralkodó osztályok örök szégyene és megbocsáthatatlan bűne, hogy uralmuk ideig-óráig tartó meghosszabbítása érdekében vállalták az utolsó csatlós nemzetvesztő szerepét és segítettek katasztrófába dönteni az országot. Az új idők történelmi viharát azonban már képtelenek voltak megállítani.

A Vörös Hadsereg széttörte az idegen elnyomás zsarnoki bilincseit, megszabadította népünket a náci megszállástól, a Horthy-rendszer csendőrszuronyokra épült negyedszázados uralmától s a nyilas söpredéktől. Helyreállította hazánk nemzeti függetlenségét, elsöpörte a régi világ erőszakszervezeteit, s ezzel megkönnyítette egy új állam új gépezetének megteremtését.

Így vált lehetővé népünk számára, hogy hozzálásson egy igazi demokratikus rend megteremtéséhez.

A magyar nép szabadságáért annyi áldozatot vállaló igaz hazafiak, a kommunisták nem késlekedtek. 1944 október végén még harckocsik vasfogai hasítottak mély sebeket az oly sok vihart átélt magyar haza testén, s acélszárnyakon repült a halál; a világot lángbaborító fasiszta fenevad még ölt, rabolt és pusztított, az elárvult falvak, megtépázott városok ijesztő képét bombák robbanása és ágyúk tűzijátéka világította meg, amikor a már szabaddá vált magyar földön, az új élet hordozója, a Magyar Kommunista Párt előjött 25 éves illegalitásából. Sorra létrejöttek a párt helyi szervezetei, és Szegeden megalakult a felszabadult területek pártszervező és irányító központja. A munkásosztály forradalmi pártja kilépve az illegalitásból, azonnal hozzálátott sorainak rendezéséhez és az ország haladó erőinek tömörítéséhez. Bár a Horthy-rezsim kegyetlen diktatúrája, a féktelen fasiszta terror megtizedelte sorait, lemészárolta, illetve börtönbe vetette legjobb fiait, a pártot azonban nem tudta megsemmisíteni. A párt élt, reményt nyújtott és utat mutatott a háború sebeitől vérző országnak, a tanácstalan és megfélemlített népnek. Fennen hirdette: lesz magyar újjászületés! A kommunista párt élére állt az igazi demokratikus rend megteremtéséért folyó harcnak. „Nem burzsoá-kapitalista demokráciát akarunk, hanem népi demokráciát — mondotta Révai József, a kommunisták november 19-i szegedi nagygyűlésén —, ahol a nép szabadságjogai nem írott malaszt, ahol a föld a parasztoké, ahol meg van semmisítve a magyar földbirtokos osztály, ahol az államhatalom szervei a nép kezében vannak... Előbb vagy utóbb sor kell, hogy kerüljön az egész magyar tőkésosztállyal való leszámolásra, független Magyarország nélkül, magyar demokrácia nélkül, a föld felosztása, a parasztok kezére juttatása nélkül nem tudunk felkészülni erre a harcra." A párt programot adott az újjászületéshez, megmutatta az utat, amelyen haladni kell a biztos jövő felé. A negyedszázados hosszú illegalitás és egy véres háború után is elég erős volt ahhoz, hogy a fasiszta állam romjain — megküzdve minden reakciós erővel — mozgósítson az új népi demokratikus állam felépítésére.

Azóta — a párt győzelmes zászlaját követő magyar nép szorgalmas munkája nyomán — begyógyultak a háború okozta sebek, s a romok helyén egy új, virágzó, független, szabad ország született. Dolgozó népünk, nagyszerű munkásosztályunk céltudatos munkájának eredményeként hazánk elmaradt mezőgazdasági országból fejlett ipari országgá lett. Az elmúlt húsz év

során megváltozott a magyar társadalom szerkezete. Nincsenek elnyomó és kizsákmányoló osztályok, nem osztja meg a falu népét a vagyoni különbség, örökre a múlté a hárommillió koldus országa. A múltat feledtető sikerekben gazdag húsz esztendő tapasztalatai bizonyítják, hogy a munkásosztály forradalmi pártja igazi nemzeti párt, amelynek politikája igazi nemzeti politika, s a kommunista párt a magyar nép kipróbált vezetője, minden sikerének szervezője. Ez az erő vezette győzelemre a szocialista forradalmat, alakította át a falu társadalmát és gazdaságát, s vezeti győzelemre a szocializmus építését. Az elmúlt húsz év fényesen igazolta, hogy a kommunista párt vezette munkásosztály az igaz nemzeti erő, annak hazafisága az igazi hazafiság, s hazaszeretete az igazi hazaszeretet. A munkásosztály nemcsak önmagát szabadította meg a kapitalizmus jármától, hanem minden dolgozó osztályt. Felemelte az egész népet, az egész nemzetet. Szuverén államhatalmat alkotott, független, szabad hazát teremtett. A felszabadító Szovjetunió felbecsülhetetlen értékű segítségével az országot kivezette az elszigeteltségből és a haladásért küzdő országok sorába emelte. A kettős rabság alól felszabadult magyar nép eredményeivel és erőfeszítéseivel egész politikai, gazdasági, morális és katonai erejével ott van ismét az emberi haladás élenjáró erői között. A nagy Szovjetunió oldalán a szocializmust építő baráti országokkal együtt küzd az emberiség legszebb, legszentebb eszméinek valóra váltásáért. Küzd a békéért, a népek szabadságáért és egyenjogúságáért, küzd minden nép boldogságáért. A párt munkája nyomán az elmúlt két évtized harcos éveiben lezárult az új élet alapozásának nagy munkája és elkezdődött a szocializmus teljes felépítésének korszaka. Az alapozás szilárd, utunk egyenes, célunk világos. Felemelt fejjel, biztos tekintettel nézünk a jövőbe, s ha a múltra emlékezünk, csak azért tesszük, hogy soha ne feledjük, honnan indultunk és hová jutottunk, soha ne feledjük, mit hagytunk magunk mögött.

A felszabadulás óta eltelt időszak nagyszerű eredményei bizonyítják, hogy a felszabadítók nem hiába ontották vérüket. A magyar nép élni tudott az általuk teremtett történelmi lehetőséggel, és most egy fiatal, egyre szépülő szocialista ország boldog polgáraként ünnepli a szabadság és függetlenség születésnapját.

Nem lehet ünnepelni a magyar újjászületés évfordulóját anélkül, hogy ne ünnepelnénk felszabadítónkat, a nagy szovjet népet és annak hadseregét. Azt a hadsereget, amely Moszkvától Berlinig hegyen-völgyön, országhatárokon át üldözte, s vé-

gül saját barlangjában megsemmisítette az emberiség legádázabb ellenségét, a fasiszta fenevadat. Nem örülhetünk szép, szabad életünknek anélkül, hogy ne éreznénk mély gyászt szívünkben az értünk hősi halált halt szovjet, román, bolgár katonákért és magyar hazafiakért, hogy ne emlékeznénk az új élet születésével járó tengernyi könnyre és fájdalomra.

Az ünneplés magasztos pillanataiban az emlékezés lapjaira kívánkozik az a szívet szorongató gondolat, hogy mikor a szabadság napfényére kerülve, örömkönnyek kíséretében öleltük szívünkre szeretteinket, csak az volt a fontos, hogy élünk, s nem is gondoltunk rá: szabadságunk áraként hány ember áldozta fel fiatal életét. Ma sem tudjuk, hány édesanyának kézbesítették fia utolsó levelét, hány feleség siratta a magyar szabadságért hősi halált halt férjét, hány gyermek maradt árván miértünk! S ki tudná ezt megmondani, hiszen nincs az országnak egy talpalatnyi földje, melyet nem öntözött volna a hősök kiömlő piros vére, nincs e szép hazának egy városa és falva, ahol ne volna a felszabadító harcokban elesett katonák sírja. A komor hantok alatt mindenütt hősök pihennek, akik Debrecen délibábos rónáján, a szilaj Tisza és a megáradt Duna partján, az öldöklő hídfőcsatákban, a pesti utcák kövén, a budai hegyek lankáin, a balatoni küzdelmek színterén a legdrágábbat: életüket áldozták szabadságunkért.

Népünk örökre szívébe zárta és kegyelettel őrzi emléküket. Ők elestek, de a vörös zászló, melyet követtek, diadalmasan leng, s fennen hirdeti hősi tetteiket.

SZTANA BÉLA

HARCCSELEKMÉNYEK A DEBRECENI HADMŰVELET MÁSODIK SZAKASZÁBAN*
(1944. október 13—20.)

Ölvedi Ignác

Az 1944. augusztus 20-án indított jaşi—kisinyovi hadműveletben a 2. és 3. Ukrán Front a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport szétverésével széttörte a német arcvonal Balkánt tartó láncszemét. Ennek eredményeként a hadászati és katonapolitikai helyzet Délkelet-Európában gyökeresen megváltozott. Románia és Bulgária kilépett a háborúból, fegyvereit Németország ellen fordította. A szovjet hadsereg előtt megnyílt az út a magyar és jugoszláv területek felszabadításához.

A 2. Ukrán Front Románia felszabadítása után lendületesen folytatott előnyomulása a német hadvezetésnek azt a tervét, hogy a Keleti és Déli Kárpátokban tartós védelmet létesít és feltartóztatja a szovjet csapatokat, meghiúsította. A front magasabbegységei átkeltek a Kárpátokon, visszaszorították a szeptember első felében Dél-Erdélybe betört német—magyar alakulatokat és a hónap végére 800 km szélességben felzárkóztak Magyarország akkori határára. Nagyvárad délkeleti, Arad északnyugati körzetének birtokbavételével kedvező feltételeket teremtettek a hadműveletek továbbfolytatásához.

A német parancsnokságot az augusztusban elszenvedett veresége és veszteségei arra kényszerítették, hogy az új védelmi vonalat az előzőtől nyugatra, mintegy 700 km-re, az akkori magyar határ mentén rendezze be. Hadászati elgondolása: Észak-Erdély erdős-hegyes vidékének kedvező lehetőségeit kihasználva, jól kiépített védelemmel feltartóztatni a 2. Ukrán Front jobbszárnyának és közepének előnyomulását, ezzel párhuzamosan Nagyvárad északnyugati körzetében jelentős erőket össz-

* Részlet a szerző „Tiszántúl felszabadítása" c. kandidátusi értekezéséből.

pontosítani és ellentámadást indítani a 2. Ukrán Front balszárnya ellen, azt szétzúzni és előretörni a Déli Kárpátok gerincéig.[1]

A magyarországi hadműveletek vezetésével a fasiszta hadvezetés a „Dél" hadseregcsoport parancsnokságot bízta meg.[2]

Az ellenség erői és eszközei zömét Kolozsvár és Nagyvárad északnyugati térségében összpontosította. Hadműveleti felépítése a 6. Német Hadsereg kivételével egylépcsős volt. Védelmét Erdélyben, Kolozsvár, Nagyvárad térségében műszakilag jól berendezett támpontokra (erődökre) építette. A fővédőöv mélysége általában 2,5—3,5 km volt, egyes szakaszokon összefüggő lövész- és közlekedőárok rendszerrel. A hadseregcsoport jobbszárnyán azonban Nagyszalonta, Szeged arcvonalon — a 3. Magyar Hadsereg sávjában — műszakilag gyengén berendezett támpontokból álló, zömében hevenyészett jellegű védelemmel rendelkezett.

A szovjet főparancsnokság az arcvonal déli szárnyán kialakult kedvező katonapolitikai és hadászati helyzet alapján úgy döntött, hogy az ellenségnek nem ad lélegzetvételnyi szünetet, megakadályozza sorainak rendezését, megvert seregtesteinek újbóli feltöltését és harcképessé tételét. Ezért gyors ütemben, hadműveleti szünet nélkül megkezdi a Magyarországon összpontosított és felvonulásban levő fasiszta erők szétverését, kilépteti a háborúból Németország utolsó szövetségesét, megnyitja az utat Ausztria és Dél-Németország felé.

A hadászati elgondolás alapján a 2. Ukrán Front[3] azt a feladatot kapta, hogy zúzza szét az ellenség Kolozsvár, Debrecen, Nagyvárad térségében összpontosított erőit és a siker Debrecen, Nyíregyháza, Csap irányú továbbfejlesztésével nyújtson segítséget a 4. Ukrán Frontnak a Kárpátok leküzdéséhez, Kárpát-Ukrajna felszabadításához és teremtsen kedvező feltételeket a Budapest—Bécs irányú támadáshoz.[4]

1 Hans Friessner: Verratene Schlachten. Holsten Verlag. Hamburg 1956. 133. o.

2 Сборник материалов по составу группировки и перегруппировки сухопутных войск фашистской Германии и войск бывших ее сателлитов на советско-германском фронте за период 1941—1945. Выпуск четвертый. Москва 1956, 174—178. o. — Lásd még idevonatkozóan H. Friessner: i. m. 128—131., 259—260. o. és Adalékok a Horthy-hadsereg szervezésének és tevékenységének tanulmányozásához. (1938—1945.) Összeállította: dr. Csima János, Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár. 1961. 267—269. o. Állományába két német (6., 8.) és két magyar (2., 3.) hadsereg, összesen 33 magasabbegység, 3500 löveg és aknavető, 300 harckocsi és 550 repülőgép tartozott. Ebből a magyar magasabbegységek száma 18 volt.

3 Архив Министерство Обороны СССР. (A továbbiakban: Архив МО СССР), фонд (ф) 240, опись (оп.) 73765, дело (д.) 41/6, лист (лн.) 54—63; И История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—45. Военное Издательство, Москва 1962, том 4. 380. o. A front állományában 42 szovjet, 22 román hadosztály, 3 harckocsi-, 2 gépesített-, 3 lovas hadtest, 1 harckocsidandár és 1 légi hadsereg volt. Összesen: 73 harcászati magasabbegység, 602 harckocsi, 223 rohamlöveg, 10 238 löveg és aknavető, valamint 216 repülőgép tartozott.

4 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 12—15.

A front parancsnoka elhatározta, hogy — az aktv tevékenység folytatása mellett — Nagyvárad, Debrecen, Nyíregyháza, Csap, illetve Arad, Orosháza, Szolnok irányokba mért csapásokkal áttöri az ellenség védelmét, szétveri és megsemmisíti a Tiszától keletre felvonultatott erőit, kijut a Tiszához, elvágja az észak-erdélyi erők (Wöhler-csoport) visszavonulásának útvonalait, segítséget nyújt a 4. Ukrán Frontnak.

A front parancsnoka — Malinovszkij marsall — a hadművelet alapvető feladatainak végrehajtására Nagyvárad és Arad térségében 140—150 km-es arcvonalon a 6. gárda-harckocsihadsereget, Plijev lovas-gépesített csoportját és az 53. összfegyvernemi hadsereget összpontosította. Ezek állományában 20 hadosztály (ebből 7 lovas), 2 harckocsi- és 2 gépesített hadtest volt (627 harckocsi és rohamlöveg).[5]

A front tevékenysége, mely később a történelemben a debreceni hadművelet elnevezést kapta — 20 évvel ezelőtt —, 1944. október 6-án indult meg és 28-ig tartott. Eredményeként a 2. Ukrán Front csapatai 170—260 km-t nyomultak nyugatra. Felszabadították Észak-Erdélyt, majdnem az egész Tiszántúl. A Tiszán átkeltek és több hídfőt foglaltak, Bajánál elérték a Dunát. A Duna—Tisza közén létrehozott hadműveleti hídfővel kedvező helyzetet teremtettek a Budapest elleni támadáshoz.

A hadművelet első szakaszában (1944. október 6—12-ig) a csapatok alapvetően teljesítették a front parancsnokának 1944. október 2-án és 3-án kiadott parancsait és október 12-én estére kijutottak: Óradna, Beszterce, Kolozsvár, Bánffyhunyad, Mezőtelegd, Bihardiószeg D, Pocsaj, Szentpéterszeg, Biharkeresztes, Köröstarján, Sebes-Körös, Komádi D, Csökmő, Berettyó, Bakonszeg, Nagyrábé D, Biharnagybajom D, Püspökladány, Karcag, Kunmadaras, Tiszaszentimre vonalára és attól délre a Tisza torkolatáig. A Tiszán átkeltek és több hídfőt foglaltak.

A hadművelet főszereplője — különösen 1944. október 6—12-ig — az 1944 szeptember második felében alakult Plijev lovas-gépesített csoport (LGCS) volt (a 4. és a 6. gárda lovas és a 7. gépesített hadtest). Mindhárom hadtestet szeptember 15-én a hadműveleti feladatok megadásakor utalták a front alárendeltségébe.[6] A csoport a támadás megindítása előtt 389 harckocsival és rohamlöveggel, valamint kb. 1026 löveggel és aknavetővel rendelkezett.[7]

5 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 992, лл. 120—121; д. 1190, лл. 16—18; ф. 409, оп. 10057, д. 342, лл. 34; ф. 339, оп. 5179, д. 24, лл. 247; ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 5—6.

6 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 178542/сс, д. 13, лл. 159—160.

7 A 389 harckocsi és rohamlövegből 126 a lovas hadosztályok állományában volt. Minden lovas hadosztályban — hadrend szerint — volt egy harckocsiezred, melynek állományába 21 harckocsi tartozott.

A csoport létrehozására és alkalmazására vonatkozóan a főparancsnokság 1944. szeptember 15-én kiadott 220 215. sz. direktívájában a következőket rendelte el:

> „A vezetés megkönnyítésére a 4. és a 6. gárda lovas hadtesteket, a 7. gépesített hadtestet egyesítse Plijev altábornagy parancsnoksága alatt. Az irányításhoz szükséges eszközökkel (rádió, repülőgép, gépkocsi stb.) a front készletéből lássa el. Plijev csoportját tartsa meg közvetlen alárendeltségében."[8]

A front alapvető feladatának végrehajtásában a fő szerepet a hadművelet második szakaszában is Plijev lovas-gépesített csoportja kapta. Ezért részletesebben ennek a tevékenységét mutatjuk be.

*

A 2. Ukrán Front parancsnoksága — az eredmények és a hadműveleti helyzet alapján — az elért sikerek továbbfejlesztésére a következő elhatározást hozta.

Az 53. és a 46. hadseregekkel a Tisza vonalában biztosítja magát, a Plijev lovas-gépesített csoporttal csapást mér Debrecen—Nyíregyháza—Csap irányába azzal a céllal, hogy meggyorsítsa a 4. Ukrán Front kijutását az erdős-hegyes Kárpátokból. Gorskov csoportjával meg csapást mér Nagykároly—Szatmárnémeti irányába, kijut az ellenség kolozsvári, máramarosszigeti csoportosításának visszavonulási útvonalaira és a front jobbszárny csapataival együttműködésben bekeríti és megsemmisíti Wöhler csapatait.

A hadműveleti elgondolás alapján a Plijev lovas-gépesített csoport, a 6. gárda-harckocsihadsereg és az 53. hadsereg jobbszárny csapatainak a Debrecen elleni támadás megindulása előtt meg kellett semmisíteni az ellenség erőit Sebes-Körös és Berettyó közén. Ezután a terv szerint a lovas-gépesített csoport birtokba veszi Debrecent, Nyíregyháza körzetét és Csaptól nyugatra Sátoraljaújhelyig hídfőt foglal a Tiszán.

A front jobbszárnyának a Wöhler-csoportot üldözve, ki kellett jutnia Máramarossziget, Nagykároly, Érvasad vonalába és befejezni Észak-Erdély megtisztítását az ellenségtől.[9]

8 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 178542/сс, д. 13, лл. 159—160. A főparancsnokság 220215. sz. direktívája.

9 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лл. 50—60; д. 992, лл. 123. A frontparancsnok tervét jóváhagyásra 1944. október 13-án terjesztette fel. A főparancsnokság Nyíregyháza elfoglalása után a lovas-gépesített csoport előnyomulását Csap helyett Nagymihály (Mihalovce) felé követelte. Ezzel a minimális módosítással az 1944. 10. 14-én kiadott 220240. sz. direktívájában jóváhagyta a tervet.

A hadműveleti helyzet miatt az ellenség megváltoztatta szándékát, lemondott az ellentámadásról. A Debrecen délnyugat, Hajdúszoboszló—Hajdúszovát és Sáránd térségében körülzárt 6. lovas hadtest megsemmisítését tervezte, valamint szívós, védelmi tevékenységgel a szovjet csapatok további előnyomulását északra igyekezett mindenáron megakadályozni és megtartani az északkelet-magyarországi fő közlekedési és utánpótlási csomópontokat: Debrecent, Nyíregyházát. Ezzel biztosítani kívánta a 8. Német, az 1. és 2. Magyar Hadsereg visszavonulását. Ennek érdekében a német hadvezetés újabb erőket dobott Debrecen térségébe és elkeseredett küzdelmet folytatott minden talpalatnyi földért.[10]

Az összecsapások hevessége Debrecen térségében nem csökkent. A csata mindkét féltől továbbra is nagy erőfeszítéseket követelt. A harc éjjel-nappal megszakítás nélkül dúlt egészen Debrecen elfoglalásáig.

Nagyvárad elfoglalása, a 6. hadsereg védelmének felszakadozása zavart keltett az ellenség vezetésében. A front parancsnoksága ezt a helyzetet igyekezett maximálisan kihasználni és már október 12-én este az ismertetett elgondolásnak megfelelően kiadta intézkedéseit.

A lovas-gépesített csoportnak 1944. 10. 12-én 21.00-kor a frontparancsnok a 00640. sz. parancsában a következő feladatot adta:

> „Biztosítsa magát északkelet felől és főerőit fordítsa Biharkeresztes—Berettyóújfalu irányába, kerítse be és semmisítse meg az ellenség Sebes-Körös, Berettyó közén levő erőit. A továbbiakban a 49. lövészhadtesttel együttműködésben mérjen csapást Hajdúszovátra, semmisítse meg az ellenség csoportosítását Báránd, Biharkeresztes térségében és jusson ki Debrecen körzetébe."[11]

A 6. harckocsihadsereg Komádi és Magyarhomorog elfoglalása után Berekböszörmény (5. hk. hdt.) és Mezősás (9. g. hdt.) irányába kellett hogy támadjon.[12]

Az 53. hadsereg arra kapott utasítást, hogy:

> „... a 49. lövész- és a 18. harckocsihadtesttel folytassa a támadást: Biharkeresztes, Sárrétudvari körzetében, Püspökladány, Kaba—Hajdúszoboszló irányába és a 6.

10 Сборник материалов по составу группировки войск Германии: i. m. 174—179. o. Lásd még idevonatkozóan: H. Friessner: i. m. 149., 260. o. A Debrecenért vívott harc idején a 6. hadsereget megerősítették négy hadosztállyal a „Heinrici" harccsoportból.

11 Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 17.

12 Архив МО СССР, ф. 339, оп. 5179, д. 42, лл. 32.

harckocsihadsereggel, valamint a lovas-gépesített csoporttal együttműködésben semmisítse meg az ellenség Sebes-Körös, Berettyó közén körülzárt erőit."[13]

A Gorskov lovas-harckocsi csoport azt a feladatot kapta, hogy:

„... 1944. 10. 13-án 07.00-kor gyülekezzen Nagyvárad északelet, Biharpüspöki, Csatár térségében és 44. 10. 16-án vegye birtokba Ottományt, Galospetrit és Érmihályfalvát."[14]

A lovas-gépesített csoport parancsnoka elhatározta, hogy Berettyóújfalura két csapást mér. Egyet Esztár körletéből a Berettyó jobb partján, a másikat Nagyvárad körzetéből Biharkeresztesen át a műút mentén és október 13-án 10 órára bekeríti az ellenséget Berettyóújfalu térségében. Főerőivel Biharkeresztes—Berettyószentmárton irányába támad.[15]

A hadtestek a következő parancsot kapták:

4. lovas hadtest:

„A 10. lovas hadosztály az elfoglalt körletéből október 13. 03.00-kor támadjon Esztár, Hencida, Berettyóújfalu irányába és 10.00-kor a 7. gépesített hadtest egységeivel együttműködésben foglalja el a helységet, vágja el az ellenség visszavonulási útvonalait északra."

A 30. lovas hadosztály:

„... 10. 13. 05.00-kor indítson támadást Nagyszántó, Nagykereki, Bojt felé ... Legyen állandó készenlétben délnyugati irányú csapás mérésére a menetvonal bármely szakaszán és 10.00-kor vegye birtokba Berettyószentmártont."

A 9. lovas hadosztály:

„egy megerősített ezredével szilárdítsa meg Bihart, biztosítsa a hadtestet északkeletről. Két ezredével a 7. gépesített hadtest után Bors, Biharkeresztes, Berettyószentmárton menetvonalon nyomuljon előre. Le-

[13] Архив МО СССР, ф. 409, оп. 10057, д. 342, лн. 37. A hadseregparancsnok október 12-én 18.00-kor kiadott 0037. számú harcparancsában a 49. lövész- és a 18. harckocsihadtestnek azt a feladatot adta, hogy Karcag, Püspökladány elfoglalása után október 13-án reggelre vegyék birtokba: Bihartorda, Sárrétudvari, Kaba, Hajdúszoboszló, Hajdúszovát helységeket. Október 12-én 22.00-ig a hadtestek csak Karcagot és Püspökladányt vették birtokba. Bihartorda, Nagyrábé és Biharnagybajom ellen a támadás elakadt. Október 13-án reggel tehát a 49. lövész- és a 18. harckocsihadtest az előző napi feladat végrehajtására újította fel a támadást.

[14] Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 66, 75.

[15] Архив МО СССР ф. 278, оп. 1519, д. 23, лн. 17.

gyen állandó készenlétben délnyugati irányú csapás mérésére, együttműködésben a 7. gépesített hadtesttel."[16]

A 7. gépesített hadtest azt a feladatot kapta, hogy Bors, Biharkeresztes, Berettyószentmárton menetvonalon kezdje meg előremozgását. Közelebbi feladata, hogy október 13-án 10.00-ra foglalja el Biharkeresztest és a továbbiakban a 10. lovas hadosztállyal együttműködve vegye birtokba Berettyóújfalut.[17]

A lovas-gépesített csoport egységei 12-én este 08.00-kor fejezték be Nagyvárad megtisztítását. 13-án hajnalban már új manőverre indultak a csapatok. Ennek megszervezésére a hadműveleti helyzet mindössze 3—3,5 órát engedélyezett. A parancsnokoknak újra rövid idő alatt kellett az új feladatok végrehajtását, az anyagi utánpótlást megszervezniük. Különösen az utóbbi követelt nagy erőfeszítést a törzsektől. Plijev csoportjának három napon át szünetelt az utánpótlása, készletei teljesen kifogytak, a harcosokon és a lovakon is mutatkoztak a fáradtság jelei. A pihenő már nagyon indokolt lett volna, a helyzet azonban még mindig nem tette lehetővé.

A 6. gárda lovas hadtest harmadik napja, hogy a főerőktől elvágva, minden utánpótlás nélkül küzdött az ellenség gyűrűjében. Egy lovas hadosztályával (8. gd.) Debrecen nyugat 3 km-re, a 13. lovas hadosztállyal pedig Hajdúszoboszló, Hajdúszovát és Debrecen északnyugat 3 km-re Szepes vasúti megálló térségében védekezett.[18] A hadtestparancsnok október 13-án virradóra átcsoportosítást hajtott végre. Megerősítette Hajdúszoboszló és Hajdúszovát védelmét, valamint Szepes vasúti megálló környékét.

Harc Berettyóújfaluért

A feladatok teljesítésére a menetet elsőnek a 7. gépesített hadtest — 41. harckocsi és 64. gépesített — dandárai kezdték meg (1944. 10. 12-én 24.00-kor). Bors, Biharkeresztes helysé-

[16] Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 24, лл. 15. A lovas-gépesített csoport 1944. október 12-én 23.35-kor kiadott 00112. sz. harcparancsa.

[17] Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 24, лл. 15.

[18] A 8. lovas hadosztály még mindig Nagyrábé körzetében tevékenykedett. A 6. lovas hadtest lőszer ellátása különösen nehéz volt. Utánpótlására nem volt lehetőség. Akadtak egységek, amelyeknek már teljesen elfogyott a készletük. Ezen a parancsnok úgy segített, hogy elvett onnan, ahol még volt. Október 13-án PO—2 repülőgépről puska- és géppisztoly lőszert dobáltak le a hadtest által védett területre. Hasonlóan sok problémát okozott a sebesültek ellátása. Elszállításukra még csak gondolni sem lehetett. A hadtestparancsnokság valamennyi sebesültet a hajduszoboszlói kórházban helyezte el. Ellátásukat, kezelésüket a kórház személyzetére bízták, akik ezt becsületesen el is végezték.

geket északról megkerülve 9.00-ra elérték Bojtot. Utóbbit délről átkarolva előnyomulásukat Váncsod irányába folytatták.[19]

A 4. gárda lovas hadtest magasabbegységei a hajnali órákban 03.00 és 04.00-kor indultak meg a parancsban elrendelt irányokba.

Az ellenség ellenállását megtörve, a lovas-gépesített csoport egységei 11.00-ra kijutottak, illetve harcot folytattak: a 4. lovas hadtest 9. lovas hadosztálya — Biharszentjános, 30. lovas hadosztálya Bojt körzetében, a 10. lovas hadosztálya a 4. lovas hadtest 9. lovas hadosztálya — Biharszentjános, 30. lovas hadosztálya Bojt körzetében, a 10. lovas hadosztálya a 63. gépesített dandárral együttműködésben már megkezdte a rohamot Berettyóújfalu ellen északról.

A 7. gépesített hadtest harckocsidandára Berettyóújfalut támadta délkeletről, a 64. gépesített dandár birtokba vette Váncsodot és folytatta a támadást Berettyóújfalu felé.

Az ellenség páncélos és gyalogos egységekel különösen szívósan védte Bors, Biharkeresztes, Mezőpéterd és Berettyóújfalu községeket. 20—30 harckocsival és rohamlöveggel támogatott gyalogos csoportokkal ellenlökéseket hajtott végre. A csapatokat a német légierő is támogatta.

A lovas-gépesített csoport magasabbegységei október 13-án 12.00-ra a következő helyzetet érték el:

A 4. lovas hadtest 10. lovas hadosztálya kijutott Berettyóújfalu északkelet 2 km, téglagyár körzetébe, a 30. lovas hadosztály Bojtot, a 9. pedig Biharszentjánost foglalta el.

A 7. gépesített hadtest 41. harckocsidandára előnyomulásban Berettyóújfalu felé elérte a Berettyót, a 64. gépesített dandára Váncsodon gyülekezett. A 63. gépesített dandár a 10. lovas hadosztállyal együttműködve Berettyóújfalu északkeleti szélét érte el.

A csapatok további térnyerése a makacs ellenállás és a gyakori ellenlökések következtében annyira lelassult, hogy Plijev altábornagy átcsoportosítás végrehajtását rendelte el.[20] Elhatározta, hogy a 4. lovas és a 7. gépesített hadtest főerőivel csapást mér Biharkeresztesre, Toldra, Mezősásra és csak azután folytatja a támadást Berettyószentmárton és Berettyóújfalu ellen.

Október 13-án 13.00-kor a 7. gépesített hadtestnek azt a parancsot adta, hogy Váncsod körzetéből mérjen csapást Biharkeresztesre és a 9. lovas hadosztállyal együttműködésben sem-

[19] A hadtest 63. g. dd. a 10. lovas hadosztállyal együtt támadta Berettyóújfalut északról. A 16. g. dd. október 12-én Füzesgyarmatra érkezett. Azt a parancsot kapta, hogy innen támadjon Berettyóújfalu ellen észak-nyugatról.

[20] Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 18.

misítse meg a helységet védő német—magyar erőket. A továbbiakban folytassa az előzőleg kapott feladat végrehajtását.

A 4. lovas hadtest arra kapott utasítást, hogy a 30. lovas hadosztályával foglalja el Mezőpéterdet és a támadást utána Biharkeresztes irányába folytassa, vegyen részt az ellenség biharkeresztesi csoportosításának megsemmisítésében. A község birtokbavétele után támadását Berettyószentmárton felé kellett, hogy folytassa.

A lovas-gépesített csoport az ellenség ellenállását Nagyvárad és Berettyóújfalu között nem tudta megtörni. A németek nemcsak védekeztek, hanem gyakran ellenlökésekkel zavarták Plijev csapatainak előnyomulását. Az ellenlökő csoportok általában zászlóalj, ezred erejűek voltak, amelyeket rendszerint 10—15 harckocsi és rohamlöveg támogatott. Az egynapos tevékenység eredményeként 13-án estére a lovas-gépesített csoport egységei a következő helyzetet foglalták el:

4. lovas hadtest: a 30. lovas hadosztály Berettyószentmárton, Mezőpéterd terepszakaszon ellenlökés elhárításával volt lekötve. A 9. hadosztály kemény harcot vívott Bors keleti szélén. A 10. lovas hadosztály a 63. gépesített dandárral együtt változatlanul Berettyóújfalu északkelet 2 km körzetében, támadása elakadt.

A 7. gépesített hadtest: a 16. dandár menetben Berettyóújfalu felé, mocsaras terep leküzdésével küszködött, elérte Rétszentmiklóst. A 64. gépesített dandár Bojt körletéből Bors felé, a 41. harckocsidandár pedig Biharkeresztes irányába megkezdte előnyomulását.[21]

A 6. lovas hadtest helyzete változatlan. Október 13-án a hadtest arcvonalán az ellenség különösebb aktivitást nem tanúsított.

A nap végén (24.00-kor) Plijev altábornagy az előzőek meghagyása mellett újabb feladatot állított a csapatok elé. A 4. lovas hadtestnek azt a parancsot adta, hogy 14-én hajnalban újítsa fel a támadását, a 30. lovas hadosztálynak pedig, hogy vegye birtokba Mezőpéterdet. Utóbbinak felderítő osztagot kellett kiküldeni Konyár—Derecske—Mezősás irányokba. A 10. lovas hadosztály azt a parancsot kapta, hogy együttműködésben a 63. gépesített dandárral, tisztítsa meg Berettyóújfalut az ellenségtől, vegye birtokba az átkelőhelyeket és azokat szilárdan tartsa kézben, akadályozza meg az ellenséges erők visszavonulását északra. Erős előrevetett osztaggal Berettyóújfalu észak 8 km körzetében a Kálló-csatornán vegyen birtokba átkelőhelyeket.[22]

[21] Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 18.
[22] Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 19.

A 7. gépesített hadtest azt a feladatot kapta, hogy:

„... virradatra a 10. lovas hadosztállyal együttműködve vegye birtokba Berettyóújfalut. A 16. gépesített dandárral mérjen csapást Bakonszeg irányába és jusson ki Berettyóújfaluhoz, vegye birtokba az átkelőhelyeket Bakonszeg és Berettyóújfalu terepszakaszon. Erős előrevetett osztaggal foglalja el és tartsa meg Sáp 4 km kelet 100-as háromszögelési pontot. Két dandárával a 9. lovas hadosztállyal együttműködésben 06.00 órára vegye birtokba Biharkeresztes, Ártánd helységeket."[23]

A parancsnok elhatározása jól tükrözi, hogy a hadműveleti cél: a Berettyó- és a Sebes-Körös közén jól kiépített támpontokban védekező német erők teljes bekerítése volt. Az elgondolás megvalósítása azonban csak részben sikerült. A helyzetet a „Dél" hadseregcsoport parancsnoksága is felismerte és október 14-én tevékenysége ennek meghiúsítására irányult.

A lovas-gépesített csoport egységei október 14-én délelőtt birtokba vették Mezőpéterd, Biharkeresztes (08.00), Mezősás (13.00) falvakat. Ezután a hadtestek főerőiket Berettyószentmárton és Berettyóújfalu körzetébe irányították. A falvak többségének birtokba vételében közreműködtek a 6. harckocsihadsereg csapatai is. Az ellenség október 13-án a kedvezőtlenül alakult helyzete következtében feladta a Körös menti támpontjait, Komádit, Magyarhorogot, Biharböszörményt. 13-án megindult a Sebes-Körösnél elakadt 6. harckocsihadsereg támadása is. Az 5. harckocsihadtest Biharkeresztes, a 9. gépesített hadtest pedig Mezősás irányába fejlesztette tovább az elért sikereket.[24]

Bors, Biharkeresztes, Mezősás és a Körös menti támpontok elvesztése után az ellenség megkezdte a Sebes-Körös és Berettyó közének kiürítését. Csapatait visszavonta északra. Ennek biztosítására különösen megerősítette Berettyóújfalu, Berettyószentmárton és Bakonszeg védelmét.[25]

Püspökladány térségében a 49. lövész- és a 18. harckocsihadtest csapatai az ellenlökéseket visszaverve birtokba vették Biharnagybajomot, Bárándot, az északkeleti irányban pedig kijutottak Kaba északi, nyugati és Nádudvar déli szélére.[26]

Az október 13-i és 14-i események nem vezettek az ellenség bekerítésére. Viszont arra kényszerítették a német hadmű-

23 Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 19.
24 Архив МО СССР, ф. 339, оп. 5179, д. 42, лл. 34—44.
25 Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 19. Berettyóújfalut pl. egy megerősített gyalogezred, 20—25 harckocsi és rohamlöveg, valamint 3—4 tüzérüteg védte.
26 Архив МО СССР, ф. 409, оп. 10057, д. 336, лл. 330.

veleti vezetést, hogy elrendelje a Sebes-Körös és a Berettyó közének kiürítését, amit 14-én Berettyóújfalu és Bakonszeg közötti szakaszon meg is indított.[27]

Október 15-én a lovas-gépesített csoport egységei folytatták a harcot az ellenség berettyóújfalui csoportjának megsemmisítéséért. A 10. lovas hadosztály és a 63. gépesített dandár helységharcot vívott Berettyóújfalu északon. A 30. lovas hadosztály és a 64. gépesített dandár birtokba vette Berettyószentmártont, két ezredével átkelt a Berettyón és támadást indított Berettyóújfalu ellen.[28] Ezzel a manőverrel a lovas-gépesített csoport az ellenség berettyóújfalui csoportját északról, keletről és délről teljesen átkarolta. A 7. gépesített hadtest 41. harckocsidandára október 15-én 12.00-ra felszámolta a Told körzetében körülzárt ellenséges csoportot.

A nap második felében megérkeztek a község térségébe a 6. harckocsihadsereg csapatai is. Az 5. harckocsihadtest Gáborján, a 9. gépesített hadtest pedig Berettyószentmárton körzetében kapcsolódott be a berettyóújfalui csoport elleni tevékenységbe és 17.00-kor már harcot kezdett az átkelőhelyek megszerzéséért.[29]

Berettyóújfaluért a harc rendkívül heves volt. Az ellenség minden utcában, minden házban megkapaszkodott, amit csak lehetett, tűzfészekké változtatott. Ezért a városba betört egységeknek utcáról utcára és házról házra kellett harcolniuk. A késő délutáni órákban három lovas és két gépesített dandár rohamozta a helységet. Az eredmény azonban jelentéktelen volt. Rétszentmiklós dél 0,5 km-en elakadt a 16. gépesített dandár támadása is.

Berettyóújfalutól északra a másik jelentős csomópont Derecske volt. Ennek visszafoglalása során (10. 10-én) vágta el az ellenség a 6. lovas hadtestet a lovas-gépesített csoport főerőitől.[30] A Berettyó és a Sebes-Körös közéről kivont erők egy részével a német parancsnokság a 6. lovas hadtestet támadta.

27 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 75. Az ellenségnek Nagyvárad, a Sebes-Körös és a Berettyó közén vívott harcok során halottakban 1200 tiszt és katona, harckocsi és rohamlövegben 115, páncélgépkocsi és páncélozott szállító jármű 85, lövegben 395, repülőgépben pedig 91 volt a vesztesége.

28 A két lovasezred október 15-én 12.00-kor kelt át a Berettyó északi partjára. A lovas-gépesített csoport parancsnoka a délutáni órákban ide irányította a 9. lovas hadosztályt is.

29 Архив МО СССР, ф. 339, оп. 5179, д. 42, лн. 35.

30 A 6. lovas hadtest október 15-én továbbra is változatlanul nehéz helyzetben, de szilárdan tartotta Hajdúszoboszló, Hajdúszovát és Mikepércs helységeket. Utánpótlást még mindig csak légiúton kapott. Október 14-én Püspökladányba megérkezett egy lőszer- és üzemanyagszállító oszlop. Útját azonban képtelen volt tovább folytatni. Az ellenség 15-én különösen Hajdúszovát és Mikepércs ellen indította rohamait, mindenáron szabaddá akarta tenni a Debrecen felé vezető utat.

A másik részével és a közben beérkezett 46. gyaloghadosztállyal pedig Pocsaj—Berettyóújfalu közötti szakaszos ellenlökéseket indított a Berettyó északi partjára átkelt szovjet csapatok ellen, megkísérelte azok visszaszorítását a folyó mögé. Ezeket a falvakat október 14- és 15-én a 33. lövészhadtest hadosztályai védték. A hadtest Nagyvárad és környékének megtisztítása után azt a feladatot kapta, hogy a lovas-gépesített csoport hátában birtokba vett lakott helységeket: Pocsaj, Esztár, Gáborján stb. szállja meg és biztosítsa a Plijev-csoport manőverét északkeletről és északról.[31] Október 15-én Pocsajt és Esztárt az ellenség visszafoglalta és megkísérelte a Berettyón az átkelést.

Az ellenség Derecske környéki tevékenységének meghiúsítására, a 6. lovas hadtest gyors megsegítésére a 2. Ukrán Front parancsnoka elhatározta, hogy a Plijev lovas-gépesített csoportot még Berettyóújfalu elfoglalása előtt északra fordítja. 1944. október 15-én 16.00-kor ezzel kapcsolatban a következő feladatot adta:

> „Mérjen csapást Derecskére és 10. 16-án . . . egyesüljön a 6. lovas hadtesttel."[32]

A hadműveleti helyzet valóban sürgős, halaszthatatlan intézkedéseket követelt az ellenség ellenlökései következtében csaknem összeroskadó 6. gárda lovas hadtest megsegítésére és a Derecske térségében gyülekező német erők szétverésére. A frontparancsnok azonban megfelelő tartalékokkal a feladat végrehajtására nem rendelkezett. A 7. gárdahadsereg 24. és 25. hadtestei még gyülekezés alatt voltak. Alkalmazásukkal tehát nem lehetett számolni. Hasonlóan lehetetlen volt a Gorskov-csoportot visszahozni. Ez egyébként hadműveleti szempontból megbocsáthatatlan hiba lett volna. Gorskov, ha lassan is, de sikeresen folytatta előnyomulását a megadott irányba. A Paptamási—Pocsaj—Esztár—Gáborján körzetekben tevékenykedő 33. lövészhadtest erejéből csak védekezésre tellett. A derecskei csoport szétverésére lehetősége nem volt.

Ilyen körülmények között a parancsnoknak nem volt más választása, mint kivonni Berettyóújfalu alól és a faluból is a lovas-gépesített csoportot és a helységben levő ellenséges erők végleges felszámolását a 6. harckocsihadseregre bízni. Utóbbi 15-én a nap második felében teljesen felzárkózott Berettyóújfaluhoz. Az 5. harckocsihadtest Gáborjánnál át is kelt a Be-

31 Архив МО СССР, ф. 341, оп. 5312, д. 619, лл. 16—19. A front parancsnoka a 33. lövészhadtestet október 10-én a 7. hadsereg állományába utalta. A 337. lövészhadosztály Paptamási, az 1. román gyaloghadosztály Esztár, a 3. román hegyi gyaloghadosztály Gáborján északi körzetében gyülekezett.

32 Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 20—21.

rettyón és északról a falu ellen fordult. A 9. gépesített hadtest pedig délről támadta a községet.

Az olvasóban minden bizonnyal felmerül a kérdés, hogy a front parancsnoka miért nem a 6. harckocsihadsereget indította Derecskének? A levéltári dokumentumok erre a kérdésre nem adnak választ. Az eseményekből arra lehet következtetni, hogy Malinovszkij marsall a hadművelet során harckocsijainak több mint 60 százalékát elvesztett 6. harckocsihadsereget gyengének találta a feladat végrehajtására. Másodszor, a Berettyóújfalu elleni kétnapos harc azt mutatta, hogy a lovas hadosztályok helységharc vívására nem a legalkalmasabbak. Továbbá, olyan helyzetben, amikor a fő hangsúly már nem a helység elfoglalásán van, mint ahogy volt 13-án, 15-én, hiba lett volna azt az egységet továbbra is a város alatt tartani, mely rugalmas, merész, határozott manővereivel az ellenség csoportosításainak szétverésére, támpontjainak megkerülésére alkalmasabb volt, mint a 6. harckocsihadsereg.

Minden bizonnyal ezek a meggondolások vezethették a front parancsnokát is, amikor úgy döntött, hogy a lovas-gépesített csoportot kivonja, északra fordítja és Berettyóújfalu elfoglalását a 6. harckocsihadseregre bízza. A feladat végrehajtását a hadsereg csapatai 15-én este kezdték meg.

Ezzel kapcsolatban arra is rá kívánunk még mutatni, hogy a lovas-gépesített csoport másodszori ütközetbe vetése Berettyóújfalu elfoglalására nem volt hadműveleti szükségszerűség. A félreértések elkerülése végett nem az október 13-án kiadott intézkedésre gondolunk. Ez indokolt, mert ekkor Berettyóújfalu még hadműveleti jelentőségű objektum volt. Birtokbavételétől függött a Sebes-Körös és a Berettyó közén rekedt német erők bekerítése, teljes elszigetelése. Elfoglalása menetből nem sikerült. Ekkor a lovas-gépesített csoport főerőit a Biharkeresztes és környékén kiépített támpontok birtokbavételére, a visszamaradt helyőrségek megsemmisítésére irányították. Ezt a döntést is meg tudjuk érteni. A Sebes-Körös és Berettyó közén levő ellenséges erők komoly veszélyt jelentettek az északra fordult csapatok hátára. A lovas-gépesített csoport és a 6. harckocsihadsereg október 13-i és 14-i eredményei a német parancsnokságot is meggyőzték arról, hogy csapatai megmentésének egyetlen útja: az azonnali visszavonás. Ezt 14-én meg is kezdte. Ezzel párhuzamosan Berettyóújfalu elvesztette hadműveleti jelentőségét. A lovas-gépesített csoport ütközetbe vetése másodízben komoly időveszteséggel járt.

Ezt a front parancsnoksága is felismerte. Malinovszkij marsall október 15-én 16.00-kor kiadott 00643. sz. parancsában

új feladatot adott a lovas-gépesített csoportnak és a helység elfoglalását a 6. harckocsihadseregre bízta.

A Plijev-csoport új hadműveletének megszervezése igen sok nehézséget adott a törzsnek. A 4. lovas hadtest mindhárom hadosztálya és a 7. gépesített hadtest két dandára (63., 64.) utcai harcot vívott Berettyóújfaluban. Mindössze a 41. harckocsidandár nem volt harcban. Utóbbi Told elfoglalása után Gáborján körzetében gyülekezett.

A 4. lovas hadtest azt a parancsot kapta, hogy két menetvonalon támadjon: Berettyóújfalu, Derecske műút mentén és attól nyugatra, 16-án 08.00-ra foglalja el Derecske déli és nyugati részét.

A 7. gépesített hadtest feladata az volt, hogy Szentpéterszeg, Gáborján, Konyár, Derecske útvonalon nyomuljon északra és október 16-án reggel 07.00-ra vegye birtokba Derecske délkelet 2 km magassági pont körzetét és a helység keleti részét.

A 6. lovas hadtestnek Plijev altábornagy azt a feladatot adta, hogy a lovas-gépesített csoport főerőinek Derecske alá érkezésével egyidejűleg a találkozás meggyorsítására mérjen csapást Derecske irányába.[33]

Az ellenség szívós, makacs ellenállással, gyakori ellenlökéseivel nagyon lefékezte a kemény harcokban ugyancsak jelentősen megfogyatkozott lovas-gépesített csoport előnyomulását. Ennek következtében Derecske birtokbavételét a megadott határidőre az egységek nem teljesítették. 16-án este 5 órára a lovas hadtest egy hadosztálya elérte Tépet, birtokbavétele menetből nem sikerült. A hadtest többi egységei szintén kijutottak Derecske dél, délnyugat körzetébe és felkészültek a rohamra. A 7. gépesített hadtest erre az időre elérte Konyárt. A csapatok sorainak rendezése után a 4. gárda lovas hadtest Derecske, a 7. gépesített hadtest pedig Konyár birtokbavételéért megindította a harcot. A lovas-gépesített csoporttal együttműködésben tevékenykedő 33. lövészhadtest egységei visszafoglalták Pocsaj, Esztár falvakat és a gyorscsapatok mögött folytatták előnyomulásukat. Fő feladatuk az elfoglalt objektumok, terepszakaszok megtartása volt.

A 6. lovas hadtest egységei változatlanul — már a hatodik napja — tartották Hajdúszoboszló, Hajdúszovát és Mikepércs helységeket. Ezzel a hadtest lehetetlenné tette az ellenség csapatainak mozgását a Derecske—Debrecen-i úton. A lovas-gépesített csoport északra fordulása, valamint a 49. lövészhadtest sikeres tevékenysége Kaba, Tetétlen, Nádudvar körzetében az

[33] Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 21—22.

ellenséget arra kényszerítette, hogy főerőit ne a 6. lovas hadtest ellen, hanem a délről és délnyugatról közeledő szovjet csapatok támadásának megállítására fordítsa. Ennek következtében az ellenség nyomása a bekerítésben harcoló 6. gárda lovas hadtest ellen október 15. után jelentősen csökkent, de nem szűnt meg. Ezekben a napokban különösen Hajdúszovátot és Mikepércset támadta az ellenség.

Október 16-án reggel a 18. harckocsihadtest és az 1. légideszant-hadosztály csapatai Kabát északkeletről átkarolták. Ezzel egyidejűleg a hadosztály egy másik zászlóalja Nádudvar dél 4 km vasúti megálló körzetében átvágta a Kaba—Nádudvar műutat. Ennek eredményeként október 16-án a 18. harckocsihadtest összeköttetést létesített a Debrecen alatt körülzárt 6. lovas hadtesttel.[34] A résen keresztül a sötétség beállta után egy gépkocsi oszlopnak sikerült bejutni Hajdúszoboszlóra.[35]

Nem sokkal azután, hogy a 4. lovas és a 7. gépesített hadtest egységei megindították a harcot Konyár és Derecske birtokbavételéért, október 16-án 18.30-kor Malinovszkij marsall azt a parancsot adta, hogy a lovas-gépesített csoport mérjen csapást északra, egyesüljön a 6. lovas hadtesttel és október 17-ének végére vegye birtokba Debrecent.[36]

Október 16-án a kialakult hadműveleti helyzet figyelembevételével a 2. Ukrán Front parancsnoka valamennyi hadsereg felé intézkedett.

A lovas-gépesített csoporttal együttműködésben tevékenykedő 6. harckocsihadsereg azt a feladatot kapta, hogy Berettyóújfalu birtokbavétele után vegyen részt az ellenség megsemmisítésében Berettyóújfalutól északra és október 17-én estére jusson ki Hajdúbagos—Sáránd körzetébe.[37]

Az 53. hadsereg a 00644. sz. parancsban azt a feladatot kapta, hogy folytassa a támadás kifejlesztését és október 17-én reggelre egyesüljön a 6. lovas hadtesttel Hajdúszoboszló—Haj-

[34] Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 83.

[35] Figyelembe véve, hogy az ellenség sem rendelkezett összefüggő arcvonallal, a frontparancsnokság utasította a Püspökladányban várakozó gépkocsi oszlop parancsnokát, hogy a résen keresztül kísérelje meg a bejutást Hajdúszoboszlóra. Az oszlop parancsnoka, Pavlenko szds. a sötétség beálltával megindult. Menetvonala kezdetben Püspökladány—Kaba műút, majd erről letért a 93. hárp. irányába. Kaba észak 4 km-en átkelt a Nádudvar és Kaba-i műúton. Menetét a továbbiakban a tanyákat összekötő kocsiutakon, úttalan földeken, vizes réteken keresztül folytatta és október 16-án 23.00-kor az oszlop — 44 gépkocsival — megérkezett Hajdúszoboszlóra. A gyűrűt végérvényesen a Kaba—Nádudvar—Hajdúszoboszló irányában támadó 49. lövész- és a 18. harckocsihadtest csapatai törték át október 18-án.

[36] Архив МО СССР ф. 278, оп. 1519, д. 23, лн. 23.

[37] Архив МО СССР, ф. 339, оп. 5179, д. 42, лн. 23—38. Az 5. hdt-nek Földes—Hajdúszovát felé kellet támadni és a feladat teljesítése után Derecske irányába előnyomulni. A 9. g. hdt. Derecske felé a műúton nyomult északra azzal a feladattal, hogy jusson ki Hajdúbagós, Sáránd körzetébe.

dúszovát körzetében. A támadást folytatva a hadseregnek 17-én estére ki kellett jutnia Hajdúszovát, Hajdúszoboszló, Etyek, Tiszafüred, Abádszalók, Fegyvernek, Tiszapüspöki, Szajol vasútállomás arcvonalára. Szolnoktól délre a Tiszához kijutott és azon átkelt csapatok azt a parancsot kapták, hogy továbbra is tartsák a terepszakaszokat.[38]

A lovas-gépesített csoporttal együttműködésben tevékenykedő 7. gárdahadsereg állományába tartozó 33. lövészhadtest arra kapott utasítást, hogy támadását északnyugati irányba folytatva, október 17-én estére jusson ki Hajdúszoboszló körzetébe. A hadsereg 24. és 25. hadteste folytatta a menetet az új összpontosítási körletbe.[39]

A lovas-gépesített csoporttól jobbra támadó Gorskov lovas-harckocsi csoport azt a parancsot kapta (16-án), hogy határozottabban tevékenykedjen és 17-én jusson ki Nagykároly—Szatmárnémeti körzetébe és vágja el a Wöhler-hadsereg visszavonulási útvonalát.

A szárnyakon tevékenykedő hadseregek feladatát a frontparancsnok úgy határozta meg, hogy azok segítsék a főirányba kibontakozó támadást.

A 40. és a 27. hadseregeket mindenekelőtt arra utasította, hogy folytassák a támadást az elrendelt irányokba. További feladatként a 40. hadsereg azt kapta, hogy 1944. október 19-én estére foglalja el Máramarosszigetet, Szatmárnémetit és jusson ki Szeninca—Túrterebes vonalába. A 27. hadseregnek október 17-én ki kellett jutnia Egerbegy (Beita), Szalacs (Salacea), Érmihályfalva szakaszára, 19-én estére pedig Nyíradony és Hajdúhadház körzetébe.[40]

Az 5. légi hadseregnek azt az utasítást adta a front parancsnoka, hogy főerőivel továbbra is a Plijev-csoportot, a 6. harckocsihadsereget és az 53. hadsereg jobbszárnycsapatainak tevékenységét támogassa.[41]

Október 16-án kiadott intézkedések és parancsok jól mutatják, hogy a frontparancsnokság igyekezett meggyorsítani Debrecen elfoglalását s el akarta vágni az ellenség észak-erdélyi

[38] Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 78; ф. 409, оп. 10057, д. 342, лн. 34. Az ellenség október 14-én Törökszentmiklós kelet körzetéből indított, 15-én továbbfejlesztett nagyerejű ellenlökése (3 gyalogezred, 45 harckocsi és páncélozott szállító jármű) következményeként visszafoglalta Kenderest és Kisújszállást. Mindkét helységet a szovjet csapatok október 16-án újra birtokba vették. Törökszentmiklós azonban továbbra is az ellenség kezén maradt. A Szajol vasútállomás körzetébe való kijutás Törökszentmiklós visszafoglalását is jelentette. A hadsereg sávhatára balról: Arad, Tótkomlós, Szentes, Nagykőrös. Valamennyi, Nagykörös kivételével a 46. hadseregnek kizárva.

[39] Архив МО СССР, ф. 341, оп. 5312, д. 571, лн. 21—24. A hadtestek összpontosítási körlete Nagyvárad észak-nyugat térségében volt.

[40] Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 78—79.

[41] Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 78—79.

erőinek visszavonulását. Ennek érdekében erőinek és eszközeinek zömét az arcvonal középső szakaszára összpontosította. Különösen figyelmet érdemel a 7. gárdahadsereg beérkezése Nagyvárad északnyugat—Pocsaj—Gáborján—Mezősás—Mezőpéterd, Váncsod—Told körzetébe. Debrecen elfoglalását sürgette az is, hogy az ellenség meggyorsította erőinek visszavonását Észak-Erdélyből. Ekkor már látható volt, hogy a visszavonulási útvonalainak elvágása, az egész visszavonulás meghiúsítása Debrecen gyors elfoglalásán múlik. A kérdés úgy merült fel: vagy képes lesz a 2. Ukrán Front az ellenség ellenállását Debrecennél gyorsan megtörni s a várost elfoglalni, vagy ha nem, akkor szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy a Wöhler-csoport eléri a Felső-Tiszát és visszavonja erőit a folyó mögé. Ezért irányított a német parancsnokság minden lehető erőt és eszközt Debrecenhez. Friessner az október 16—17-i napokra emlékezve, beismeri, hogy a Wöhler-csoport „... különösen nehéz helyzetbe került...", továbbá, hogy a német páncélos egységek — a szünet nélküli bevetések során — súlyos veszteségeket szenvedtek. A Debrecennél folyó harcokról a következőket írta:

> „Ha a szovjet támadások eredménnyel járnak, akkor a Kelet-Magyarországon harcoló német—magyar csapatokat a megsemmisülés veszélye fenyegette volna."[42]

Ennek elkerülésére a „Dél" hadseregcsoport parancsnoksága meggyorsította erőinek visszavonását Észak-Erdélyből.

A debreceni irány jelentőségét az ellenség számára jól mutatja Hitler október 17-én kiadott parancsa is:

> „Meg kell akadályozni az ellenségnek azt a tervét — követelte a Führer —, hogy déli, délkeleti irányból és az Erdős-Kárpátokon keresztül végrehajtandó összpontosított támadásával megsemmisítse a hadseregcsoportot. Ezért Debrecen térségében a harcot az erők teljes megfeszítésével folytassák, a Wöhler-hadműveleti csoporttal együtt szükség esetén foglalják el Margita—Szatmárnémeti vonalat és készüljenek fel a Tisza—Bodrog szakaszának megszállására, valamint az ellenség Budapest irányába történő előnyomulásának megakadályozására."[43]

Ugyanezen a napon Hitlertől utasítás érkezett a IV. páncélos hadtest parancsnokához (Ulrich Kleeman) is. Ebben a következőket parancsolta:

[42] H. Friessner: i. m. 149. o.
[43] U. o.

„... a »Dél« HDCS-nak, mint eddig, továbbra is az a döntő, hogy a csatát Debrecentől délre győzelmesen fejezze be. A döntést a IV. páncélos hadtestnek (24. pc. ho., 503. »Tigris« rohamlövegzászlóalj, 4. SS Pol. páncélgránátos hadosztály) Szolnok térségéből a III. páncélos hadtesttel szemben tevékenykedő ellenséges erők hátába irányuló csapásoknak kell kivívnia..."[44]

Mindkét parancs igen jól tükrözi, hogy a „Dél" hadseregcsoport fő hadműveleti objektuma, amelytől az egész északerdélyi és kárpát-ukrajnai erők sorsa függött — Debrecen volt. Ezért igyekezett gyorsítani a 2. Ukrán Front parancsnoksága a város elfoglalását és a térségben levő erők szétverését.

A 2. Ukrán Front parancsnoka a hadműveletek menete és a magyarországi katonapolitikai helyzet kapcsán október 16-án intézkedett a támadások felújítására a Duna—Tisza közén is.

Az 1944. 10. 16-án 14.45-kor kiadott 00644. sz. direktívájában a 46. hadsereg parancsnokát arra utasította, hogy:

„... Szeged ÉNy térségében azzal a céllal, hogy előreláthatólag október 18-án reggel Kiskunfélegyháza—Kecskemét—Budapest általános irányba átmehessen támadásba, létesítsen egy nem kevesebb, mint hat lövészhadosztályból álló csoportosítást."[45]

Egy nappal később, 17-én 22.45-kor a 00648. sz. utasításban azt a feladatot kapta, hogy:

„... a hadművelet biztosítására — balról — Belgrád ÉNy körzetéből — feltételezhető ellencsapások megelőzésére: 18-án reggel a 31. lövészhadtest 34. és 40. hadosztályával Kula—Pacsér (Pacir)—Baja általános irányba menjen át támadásba és... október 20-án estére jusson ki Jánoshalma—Baja—Duna—Bátmonostor—Zombor és Kula arcvonalszakaszra."[46]

Ezek voltak a front parancsnokának a főbb intézkedései 1944. 10. 16-án és 17-én. Utóbbi jól mutatja, hogy az új hadművelet előkészítésére az első lépések még a debreceni hadművelet befejezése előtt, vagyis a hadművelettel párhuzamosan megtörténtek.

44 A parancsot Wolf Seiz H. Kissel idézett művéről írt ismertetésében közli. Werkunde 1961/4. Idézi Borus József. Hadtörténelmi Közlemények 1964. 3. sz.

45 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 78.

46 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 85. A 10. gárda-lövészhadtest 16-án két hadosztállyal beérkezett Szeged dél-kelet körzetébe és megkezdte az átkelést a Tiszán.

A lovas-gépesített csoport parancsnoka — az utasításnak megfelelően — elhatározta, hogy a 6. lovas hadtesttel létrejött találkozás után, a 4. lovas és a 7. gépesített hadtesttel Derecske É körzetéből csapást mér Debrecenre és október 17-én estére birtokba veszi a várost.

> Az 1944. 10. 16-án 23.05-kor kiadott 00116. sz. harcparancsában Plijev altábornagy a 7. gépesített hadtestnek azt a feladatot adta, hogy „... október 17-én 04.00-kor kezdje meg az előremozgását Derecske—Sáránd—Mikepércs útvonalon, mérjen csapást Debrecenre és október 17-én estére foglalja el a város déli szélét."
>
> A 4. lovas hadtest pedig azt a parancsot kapta, hogy „... Derecske körzetéből Hajduszovát—Debrecen útvonalon 10.17-én 04.00-kor menjen át támadásba és a nap végére vegye birtokba Debrecen központi részét."[47]

Támadásra kapott parancsot a 6. lovas hadtest is. Utóbbinak Hajduszoboszló körzetéből a debreceni út mentén kellett csapást mérni és elfoglalni a város északnyugati részét.

Biztosításra: jobbra a 7. gépesített, balra pedig a 6. lovas hadtest kapott utasítást.

Az előzőekkel ellentétben a kapott parancsok végrehajtását a lovas-gépesített csoport egységei még 18-án hajnalban sem tudták megkezdeni. A 7. gépesített hadtest 17-én reggelre Konyárt elfoglalta, de a támadás megindítására ennek ellenére képtelen volt.[48]

A 6. lovas hadtest helyzete változatlan, védte az elfoglalt helységeket az elkeseredetten rohamozó ellenséges csapatokkal szemben.

A 4. lovas hadtest Derecske elfoglalására felvonult egységeinek támadása Tépe észak- és Derecske délnyugati szélétől 3 km-re elakadt, míg 17-én 10.00-kor is itt rohamoztak a hadtest csapatai.

A lovas hadosztályok a helység ellen 17-én többször is rohamot indítottak. Ezeket azonban az ellenséges támpontok jól megszervezett géppuska és tüzérségi tüze egymás után meg-

47 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лл. 85.

48 A helység bevétele után két dandára (a 41. hk. és a 64. gépesített) megkezdte az előnyomulást északra, Hosszúpályi és Hajdúbagos terepszakaszokon azonban elakadtak. Egy dandár (a 63. gépesített) Derecskét támadta keletről, a 16. gépesített dandár pedig Konyár körzetében összpontosult.

hiúsította. Debrecentől délre mintegy 15—20 km-re a lovas-gépesített csoport támadása elakadt. Mi okozta a hadművelet első szakaszában oly sikeresen tevékenykedő lovas-gépesített csoport kudarcát Derecskénél?

Derecske Debrecent délről biztosító utolsó jól kiépített ellenállási csomópontja volt az ellenségnek. A helység megtartására a német parancsnokság jelentős mennyiségű tüzér- és harckocsiegységet vont össze.[49] Olyan csoportosítást létesített, amely a visszavonuló csapatokkal együttműködésben nemcsak védekezett, hanem sorozatos ellenlökésekkel zavarta a szovjet csapatok támadását és azt Derecske—Konyár vonalában 1—2 napra megállította. Az ellenség nem kímélt sem embert, sem anyagot. Az óriási veszteségek ellenére szinte egymás után indította ellenlökéseit. „Egy talpalatnyi földet sem szabad harc nélkül feladni — ez volt az örökös válasz" — írja Friessner — a „Dél" hadseregcsoport „... sürgető, tárgyilagos és felelősségteljes követelésére". A továbbiakban a kérdést folytatva azt magyarázza, hogy a csapatok és a parancsnokok nem értették, hogy „... miért hunynak szemet a legfelső helyen a tényleges helyzet előtt és miért követelnek, vágyálmokat kergetve, indokolatlan, céltalan és pótolhatatlan áldozatokat emberéletben és anyagiakban".[50]

Az ellenség valóban mindent elkövetett, hogy a 2. Ukrán Front Debrecen elleni támadását lelassítsa és elodázza Debrecen feladását, míg a 8. hadsereg visszavonulása Észak-Erdélyből nem történt meg.

Az ellenség ügyesen kihasználta a terepnyújtotta kedvező lehetőségeket. Derecske környékén igen sok tó van. Az ezeket összekötő terep mocsaras rét. Az októberi esőzések ezek vízmennyiségét jelentősen megnövelték, víz borította az egész terepet, nem lehetett tudni, hol a tó, hol a rét. Mindez együttvéve igen zavarta, nagymértékben korlátozta a támadó csapatok manőverezését. A szántóföldeken viszont a nagy sár miatt majdnem lehetetlen volt az előnyomulás. Ennek következtében a szovjet csapatok a közlekedési hálózatra voltak utalva, amit az ellenség megszállva tartott. Ezért a harcok súlypontja az utakra, útcsomópontok lezárására, utóbbiak birtokbavételére irányult. Különösen jól szervezte meg az ellenség az útcsomópontok, lakott helységek páncélelhárítását. Debrecentől délre az

[49] Derecske ellenállási csomópontban a 76. gy. ho., a 126. gy. e., a 176. rolg. z.. a 9. magyar gy. ho. és az 52. tü. e. részei védtek. A támponton ezenkívül még mintegy 30—35 harkocsi volt. (Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 24).

[50] H. Friessner: i. m. 149. o.

ellenség minden helységben, minden jelentősebb útelágazásnál, kereszteződésnél támpontot épített ki. A sok apró támponttal az volt a célja, hogy részekre ossza a szovjet magasabbegységeket és így megkönnyítse a saját helyzetét. A támpont erejével gyakran ellenlökéseket hajtott végre. Amikor azt meghiúsították, visszavonult a támpontra és tovább védekezett.

Az ellenség tehát mindent harcba vetett a Debrecen felé előnyomuló 2. Ukrán Front csapatainak megállítására, illetve a támadás lefékezésére. A derecskei ellenállási csomóponttal meg is állította a támadást és biztosította saját csapatainak visszavonulását.

A derecskei kudarcban szerepe van annak is, hogy a debreceni hadművelet második szakaszában hibát követett el a lovas-gépesített csoport parancsnoksága is. Azt a rugalmas, határozott, merész manőverezést, amit Plijev a hadművelet első szakaszában mutatott, a másodikban nem tapasztaljuk. A lovas és gépesített hadosztályok elfecsérelték idejüket a helységek elleni harcokra. Mondhatjuk úgy is, hogy az ellenség bizonyos mértékben elérte szándékát. A front gyorscsoportját időtrabló helységharcokra kényszerítette.

Október 6. és 12. között a lovas-gépesített csoport azokat a helységeket, támpontokat, amelyeket menetből nem tudott birtokba venni, megkerülte, maga mögött hagyta és folytatta előnyomulását a megadott irányba. Erre Plijev altábornagy 1944. 10.4-én kiadott 0098. sz. harcparancsában külön is felhívta a hadtestparancsnokok figyelmét. Amint ezt az események igazolják, a gyakorlatban az egységek alkalmazták is. Október 7-én, amikor a 6. lovas hadtest előnyomulása Újiráznál, a 7. gépesített hadteste pedig Gyoma—Endrőd körzetében elakadt, a lovas-gépesített csoport parancsnoka utasította az egységeket, hogy biztosítsák magukat, térjenek ki, kerüljék meg ezeket a helységeket és utána folytassák az eredeti feladat teljesítését.[51] A 7. gépesített hadtestnek erre a manőverre már nem volt szüksége, de a 6. lovas hadtest így járt el. Ez volt a helyes. A hadművelet első szakaszában a lovas-gépesített csoport tevékenysége jól mutatja, hogy a gyorscsoportoknak nem szabad a helységek és a támpontok elleni harcokban időt veszíteni.

A Derecske elleni támadás során a lovas-gépesített csoport parancsnoksága követett el hibákat. Figyelmen kívül hagyta, hogy az ellenség behúzódott a helységekbe, hogy fő harcmódja a falvakra épített támpontokkal időtrabló helységharcokra kényszeríteni a lovas és gépesített egységeket. A cso-

51 Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 9.

port törzse Berettyóújfalu elleni sikertelen rohamokból nem vonta le a szükséges tanulságokat. Nem manőverezett elég határozottan, nem kerülte meg az ellenség támpontjait. Különösen komoly hibának számít, hogy miután megkapta a parancsot a Debrecen elleni támadásra, továbbra is erőltette Derecske elfoglalását, aminek következtében Debrecen birtokbavétele egy-kétnapos késést szenvedett.

A Debrecen térségében zajló eseményeket a szovjet főparancsnokság is figyelemmel kísérte, felismerte, hogy az ellenség a 2. Ukrán Front Debrecen—Nyíregyháza irányú előnyomulásának lelassításával Észak-Erdélyben és Kárpát-Ukrajnában levő erők visszavonulását akarja minden áron biztosítani. Ennek meghiúsítására 1944. október 18-án 02.00-kor a 220245. sz. direktívájában a frontparancsnokságnak a következő utasítást adta:

> „A front középső csoportosításának főerőit (Plijev, Kravcsenko, Gorskov) alkalmazza az ellenség debreceni csoportosításának gyors likvidálására, Debrecen elfoglalására. Ennek érdekében: Gorskov csoportjával mérjen csapást a városra Keletről, ne menjen Nagykárolynak és Szatmárnémetinek, mert az az erők szétforgácsolását jelentené.
>
> A 46. hadsereg erőivel kezdje meg az előnyomulást a Dunához „... a folyó felől biztosítsa magát és a következő támadáshoz Budapest irányába a hadsereg jobbszárnyán létesítsen csapásmérő csoportot".[52]

A főparancsnokság utasításának megfelelően, a front parancsnoka a Debrecen felé támadó magasabbegységek feladatait módosította és kiegészítő intézkedéseket tett a város elfoglalásának meggyorsítására.

Plijev lovas-gépesített csoportjának azt az utasítást adta, hogy Derecskét nyugatról megkerülve a 4. lovas hadtestével támadását Hajduszovát irányába folytassa. Egyesüljön a 6. lovas hadtesttel és teljesítse a Debrecen elfoglalására kapott feladatot. Derecske birtokbavételét a 6. harckocsihadseregre bízta.[53]

52 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 178542/сс, д. 13, лн. 255.

53 Архив МО СССР, ф. 339, оп. 5179, д. 42, лн. 39. A hadsereg csapatai 1944. 10. 17-én 07.30-ra befejezték Berettyóújfalu megtisztítását. Utána megkezdték az előnyomulásukat északra, birtokba vették Földest és 17-én estére felzárkóztak Derecske déli, illetve nyugati szélére és még azon éjjel harcbaléptek a helységekért. A hadsereg 18-án elfoglalta Derecskét. Utána az 5. hk. hdt. Sárándot támadta. Ez szintén jól kiépített támpontja volt az ellenségnek. A hadtest első kísérletét a védők visszaverték és ellenlökésekkel arra kényszerítették, hogy visszahúzódjon kiindulási körletébe. A támponton 12 harckocsi, 3 tüzérségi üteg és 2 gyalogezred volt.

Azzal, hogy a 4. lovas hadtest Derecskétől történt előrevonásával párhuzamosan a front parancsnoka a 6. harckocsihadsereget vetette be, megfosztotta az ellenséget attól, hogy Derecskéről kivonja erőit és Debrecen védelmére alkalmazza. Derecske bevétele után az 5. harckocsihadtestnek a 7. g. hadtesttel együttműködésben folytatnia kellett a támadást és csapást mérnie Debrecenre délről.

A Nagykároly felé támadó Gorskov azt a parancsot kapta, hogy:

> „... Érmihályfalva birtokbavételével és megtartásával biztosítsa magát keletről. A csoport főerőivel forduljon északnyugatra és Bagamér—Vámospércs körzetéből mérjen csapást Debrecenre és Plijev lovasgépesített csoportjával együttműködésben 44.10.19-én reggelre foglalja el Debrecent."[54]

Az ismertetett intézkedések jól mutatják, hogy 19-re a frontparancsnok Plijev, Kravcsenko és Gorskov csapatait Debrecenbe irányította.

A döntés teljes egészében megfelelt a kialakult helyzetnek. Október 17-én már látható volt minden vonatkozásban, hogy az észak-erdélyi erők visszavonulása megakadályozásának kulcsa Debrecen és Nyíregyháza birtokbavétele. Ez az intézkedés azért is szükséges volt még, mert a 11. napja állandóan harcban levő lovas-gépesített csoport igen meggyengült, és feltétlen erősítésre volt szüksége.

Október 18-án a Plijev és a Gorskov gépesített csoportok harcba léptek Debrecenért. A Plijev lovas-gépesített csoport, ahogy a manőverezést választotta, újra sikereket ért el. A 4. lovas hadtest 18-án reggel indul meg Hajdúszovát felé és délután 6 órára már kijutott Józsa- és Horváth-tanyák körzetébe, 5—6 km-re Debrecen délnyugati szélétől. A 6. lovas hadtest ebben az időben a város nyugati szélén már meg is indította a harcot.

18-án délután a 7. gépesített hadtest támadása elakadt. A 17-én hajnalban Konyárt birtokba vett hadtest egy gépesített dandára átkarolta Derecskét keletről és főerőivel megindult Hosszúpályi—Hajdúbagos felé. A 4. lovas hadtesthez hasonlóan időtrabló harcokba bocsátkozott ezeknek a helységeknek a birtokbavételéért. Október 18-án este 8 órakor a hadtest még utcai harcot vívott Hajdúbagoson. A 7. gépesített hadtest ezzel két napot veszített.

Ezt az időt az ellenség védelmének kiépítésére és tökélete-

[54] Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лн. 84.

sítésére fordította. A német parancsnokságnak közvetlen Debrecen védelmére mintegy két gyalogezrednyi erőt sikerült összevonni. Az ellenség főerőit Debrecen D körzetében vonta össze. Fővédőövének peremvonala a város nyugati és déli szélétől 1—1,5 km-re húzódott. A védelem főerőssége nem maga a város, hanem az attól délre 10—15 km-re kiépített támpontok: Derecske, Hosszúpályi, Hajdúbagos és Sáránd voltak. Ezekben közel 100 harckocsit, rohamlöveget és páncélozott járművet vont össze a város elfoglalására készülő szovjet csapatok elleni harcra.[55] Az ellenség még 18-án is több ellenlökést indított a lovas-gépesített csoport előnyomulásának feltartóztatására.

1944.10.19-én hajnalban fordulat következett be a Debrecenért folytatott harcban. 04.00-kor a Debrecen alá érkezett 4. és 6. lovas hadtestek nyugatról, délnyugatról megindították a rohamot a város ellen. A Hosszúpályi és Hajdúbagos körzetében harcoló 7. gépesített hadtest is 10.00-ra megtörte az ellenség ellenállását és mindkét községet birtokba vette. Előnyomulását Sáránd irányában folytatta. Az 5. harckocsihadtesttel együttműködésben áttörte az ellenség Debrecent védő utolsó támpontját és délután 5 órára kijutott a város déli körzetébe. Ugyancsak a késő délutáni órákban érték el Debrecent a keletről támadó Gorskov lovas-harckocsi csoport egységei is.

A beérkezett csapatok a feladatok meghatározása és az együttműködés megszervezése után 19-én 18.00-kor általános támadást kezdtek a városért.

A Plijev, Gorskov, a 6. harckocsihadsereg és a 33. lövészhadtest[56] egységeinek csapásai alatt a harckocsi, a lovasság, a gyalogság, a tüzérség jó együttműködésének és a légierő támogatása eredményeként október 19-én éjjel megtört a fasiszta csapatok ellenállása. A III. páncélos hadtest kénytelen volt a várost feladni és északra visszavonulni. A felszabadító szovjet csapatok 1944.10.20-án 06.00-ra befejezték a város megtisztítását az ellenségtől.[57]

*

55 Архив МО СССР, ф. 278, оп. 1519, д. 23, лл. 25. Debrecent a 6. magyar gy. ho., a 23. német pc. ho. és a 22. SS lov. ho. részei védték.

56 A 33. lövészhadtest állományába tartozott két román gyaloghadosztály: az 1. gy. ho. „Tudor Vladimirescu" és a 3. hgy. ho. Mindkettő részt vett Debrecen felszabadításában.

57 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, д. 1190, лл. 97. A Debrecenért vívott harcban a szovjet csapatok szétverték a 23. pc. ho-t, a 228. rolg. o-t, a 46. gy. ho-t, a 4. és 12. magyar gy. ho-t. Súlyos veszteséget okoztak az 1. pc. ho-nak, a 13. pc. ho-nak, valamint „Feldherrnhalle" pc. gr. ho-nak, a 76. gy. ho-nak és a 22. SS. lov. ho-nak. A harcok során meghalt 9000 ellenséges tiszt és katona. Megsemmisült 133 harckocsi és rohamlöveg, 130 löveg, 37 páncélkocsi, 49 repülőgép. Fogságba esett több mint 1000 katona és tiszt. A szovjet csapatok zsákmányoltak 157 különféle ürméretű lőveget és 12 repülőgépet.

Október 19-ről 20-ra virradóra Debrecen tehát felszabadult. A város gyors elfoglalása az egyidejű átkaroló manővereknek, valamint a keletről, délről és nyugatról mért jól összehangolt, koncentrikus csapásoknak volt az eredménye.

A városból kivert ellenséges erők a Nagyerdőbe húzódtak vissza. Kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy ott megkapaszkodjanak. Innen október 20-án ellenlökéseket indítottak. Ezeket a város északnyugati szélén védelembe átment 6. lovas hadtest viszonylag könnyen elhárította.

Debrecen elfoglalásával és a 6. Német Hadsereg főerőinek szétverésével lezárult Tiszántúl felszabadításáért vívott hadművelet második szakasza. A front középső arcvonalán és a balszárnyán tevékenykedő csapatok maradéktalanul teljesítették a frontparancsnok parancsait: szétzúzták a „Dél" hadseregcsoport főcsoportosítását és kedvező feltételeket teremtettek a támadás kifejlesztéséhez Nyíregyháza irányában, az észak-erdélyi ellenséges erők visszavonulási útvonalainak elvágására.

A 7. ROMÁN HADTEST A BUDAPEST FELSZABADÍTÁSÁÉRT VÍVOTT HARCOKBAN[1]

Dr. Csima János

A Malinovszkij marsall parancsnoksága alatt álló 2. Ukrán Front kötelékében román csapatok is részt vettek hazánk felszabadításában. Ennek a részvételnek a mérvét és tényadatait nemcsak az 1944/45-ös rádióhírekből és sajtóközleményekből — ahol egyáltalán volt ilyen — tájékozódó lakosság, hanem azoknak a vidékeknek a népe is csak alig ismerte, amerre román csapatok harcoltak. Ennek az volt az oka, hogy a felszabadító hadműveletekben részt vevő csapatokat akkoriban a hírek vagy egyszerű „felszabadító csapatok", vagy „Vörös Hadsereg" gyűjtő elnevezés alatt sommázták. A hadműveletekben részt vett egységek résztevékenységének tisztázása terén hadtörténetírásunknak is sok még a tennivalója. E tanulmány megírásánál az a cél vezetett, hogy a 7. román hadtestnek a budapesti hadműveletben való részvételével kapcsolatos eddig is ismert tényeket újabb adatokkal, részletekkel bővítsem.

1944 augusztusában a szovjet hadsereg a Iași—Kisinyov térségében megsemmisítő vereséget mért a hitleri haderő „Dél" hadseregcsoportjára. A németek egész balkáni védelmi rendszere összeomlott. Augusztus 23-án fegyveres felkelés tört ki Bukarestben, s a román nép és a hadsereg szembefordult a hitleri faszmussal. A román csapatok a szovjet hadsereg oldalán előbb részt vettek hazájuk felszabadításában, majd a szovjet—román fegyverszüneti egyezménynek megfelelően Románia az 1. és 4. Román Hadsereggel, összesen 17 hadosztállyal vállalta a német fasizmus elleni további fegyveres harcot. Ennek során a román hadsereg nemcsak Magyarország, hanem Csehszlovákia felszabadításában is részt vett.

[1] Részletek a szerző „Román csapatok a magyarországi felszabadító harcokban" című kéziratban elkészült művéből.

A Magyarország felszabadításáért folyó hadműveletekbe összesen 165 806 román katonát vetettek be, s ebből 42 266 fő hősi halált halt, eltűnt vagy elesett.

Az 1. Román Hadsereg 1944 októberében zömmel a Szolnok—Szentes közti Tisza-szakaszon harcolt, részeivel pedig a Körös-vidéken biztosító feladatot látott el. Október 30-án megindult a budapesti hadművelet. Az 1. Román Hadsereget átszervezték, és ennek során a 7. hadtestét a Budapest felé előnyomuló 7. Szovjet Gárdahadsereg hadműveleti alárendeltségébe utalták, míg az 1. hadsereg többi egysége a Felső-Tiszánál és Észak-Magyarországon került alkalmazásra.

A 4. Román Hadsereg csak október utolsó hetében kapcsolódott a magyarországi hadműveletekbe. A Nyírségen keresztül előrenyomult a Tisza felső szakaszához, majd november elején átkelt a Tiszán és északnyugat irányában, a Csehszlovák határ felé folytatatta a harcot.

Az 1. lovas hadtest már a magyarországi hadműveletek megindulása előtt szovjet alárendeltségbe, a Plijev-csoportba került, részt vett a debreceni csatában, majd kivonták az arcvonalról és feloszlatták.

Közvetlen szovjet alárendeltségben volt a „Tudor Vladimirescu" önkéntes román hadosztály, amely részt vett a debreceni csatában, majd hosszú pihenő után a Mátra aljából nyomult tovább előre, északnyugat felé.

A budapesti hadművelet.
Előnyomulás a Duna-Tisza közén

1944 október végére a 2. Ukrán Front csapatai a Tisza egész vonalát szilárdan a kezükben tartották. A fasiszta német és a velük szövetséges magyar csapatok mindenütt átszorultak a folyó bal partjára. A 3. Ukrán Front 46. hadserege Kiskunfélegyháza—Baja vonalán készen állt arra, hogy folytassa előnyomulását Budapest felé. Megteremtődtek a feltételek a budapesti hadművelet megindulásához.

Tiszántúl felszabadítása után a szovjet parancsnokság elhatározta, hogy folytatja támadását északnyugat felé, felszámolja a fasiszta német—magyar erőket a Duna—Tisza közén és felszabadítja Budapestet, Magyarország legfőbb politikai, gazdasági és katonai központját. Ennek érdekében a 2. Ukrán Front balszárnyán hatalmas erejű csapást indítottak meg Csongrád—

Budapest irányában, azzal a céllal, hogy kettészakítsák az ellenség hadászati fontosságú arcvonalát, és megnyissák Budapesten keresztül a Bécs felé vezető utat.

A magyar főváros felé irányuló főcsapást a 2. Ukrán Front jobbszárnyán levő erőknek Polgár—Miskolc irányában végrehajtott másik csapással kellett biztosítaniuk. Feladatuk az volt, hogy lekössék, leválasszák és felmorzsolják azokat a német—magyar erőket, amelyek kelet felől beavatkozhattak volna a magyar fővárosért folyó harcokba.

Délnyugat felől a főcsapás irányában támadó erőket a 46. Szovjet Hadsereg csapatai biztosították.

A támadás október 30-án indult meg.

Az 1. Román Hadsereg 7. hadteste a főcsapás irányában került alkalmazásra. A Sumilov tábornok parancsnoksága alá tartozó 7. Szovjet Gárdahadsereggel együtt nyomult előre a Duna—Tisza közén, majd 1945. január 15-ig részt vett a Budapest felszabadításáért folyó harcokban.

Október 29-én hajnalban a szovjet és a román csapatok megkezdték az átkelést a Tisza bal partjára, az előző hetek hídfőharcaiban elfoglalt és megtartott hídfőkbe.

Kunszentmártonban volt ekkor mind a 2. Ukrán Front, mind pedig az 1. Román Hadsereg parancsnoksága. A 7. román hadtest 2. gyalogos, 19. gyalogos és 9. lovas hadosztályai pedig a Tiszaföldvár—Tiszasas közötti arcvonalon helyezkedtek el.

Alpár körzetében a 19. román hadosztály egy hét óta védte széles hídfőjét. Tiszauggal szemben a 2. román gyalogos hadosztály ennél jóval kisebb, de annál hevesebben támadott hídfőjét egy szakasszal és egy tüzérüteggel tartotta.

A hajnali támadás a román szakaszon Tiszaugnál, a 9. lovas hadosztály átkelésével kezdődött: az egység azt a parancsot kapta, hogy a nyugati parton szélesítse ki hídfőjét és csatlakozzon a 19. gyalogos hadosztály jobbszárnyához. Erőviszonyok tekintetében a 7. román hadtest helyzete nem volt kedvező. Öt ellenséges gyalogezred állt vele szemben, s ezeket páncélos erők és tüzérség is támogatta. Csupán a gyalogságban mutatkozott némi erőfölény a román csapatok javára, de harceszközök, különösen páncélelhárító lövegek tekintetében hiányok mutatkoztak.

Október 30-án reggel széles arcvonalon megindult a szovjet és a román csapatok előnyomulása a Duna—Tisza közén. A 7. román hadtestnek a támadási parancs szerint Kocsér—Cegléd főirányban kellett előretörnie.

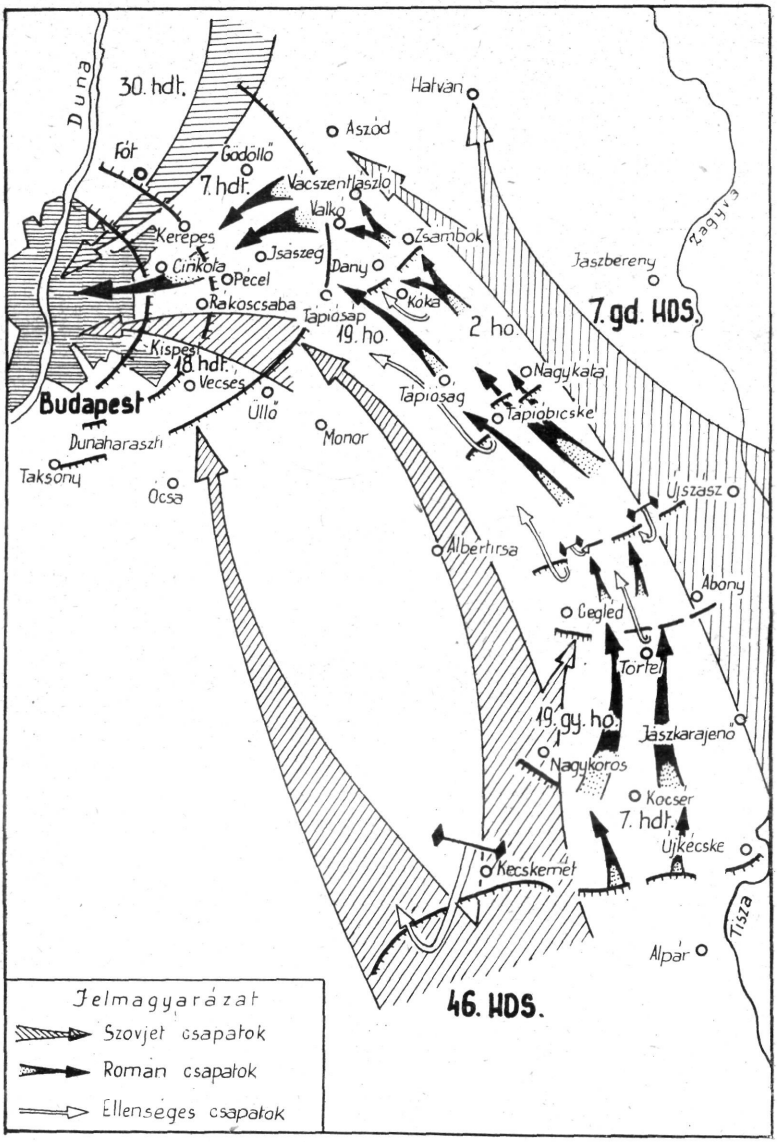

A 7. román hadtest előnyomulása a Duna—Tisza közén 1944 novemberében

A támadás nehezen bontakozott ki. A román csapatok 3—7 km mélységben betörtek a 20. magyar hadosztály védelmébe, a támadás lendülete azonban megtört. Mivel a 9. román lovas hadosztály és a szolnoki hídfő déli részéből előnyomuló szovjet erők balszárnyán makacs ellenállás gátolta az előrejutást, a szovjet parancsnokság elrendelte, hogy a 409. szovjet gyalogos hadosztály és a Tiszainokánál tartalékban levő 2. román gyalogos hadosztály is keljen át a Tisza nyugati partjára. Ezután a támadás ismét előrelendült. A 9. román lovas hadosztály a 27. szovjet harckocsiezred támogatásával elfoglalta Törtel községet, majd az Abony—Cegléd között húzódó vasútvonal közelében birtokba vett egy fontos terepszakaszt. Ezen a napon a 46. Szovjet Hadsereg csapatai elfoglalták Kiskőrös és Kecskemét.

A Budapest felé vezető utakon felbomlottan özönlöttek hátrafelé a német—nyilas vezetés alá kényszerített, gyenge harcértékű 23. magyar gyalogos hadosztály, továbbá a 15. és 8. magyar tartalékhadosztályok részei. Greiffenberg, a fasiszta Szálasi kormányklikk mellett működő meghatalmazott német tábornok azonnal intézkedett, hogy a magyar csendőrséget vessék be az utakon a magyar kötelékek feltartóztatására. Ily módon sikerült is visszakényszeríteni ezeket a hátrább fekvő, előre elkészített állásokba.[2]

Jobbszárnyon, a román csapatok arcvonalszakaszán az ellenség csapatai szívósan védték a Cegléd—Szolnok között húzódó utat és vasútvonalat. Ellenállásukat azonban november 3-ról 4-re virradó éjjel sikerült megtörni, s ekkor a 7. hadtest néhány kilométernyi mélységben újból előbbre jutott.

Hatására ezen a szakaszon, mintegy három-négy zászlóaljat kitevő utóvéd és nyolc-tíz harckocsi fedezete alatt, megkezdődött az ellenséges erők visszavonulása. Abonynál és Ceglédnél, a szovjet csapatok tevékenységi körletében, a német védelem egyelőre még szívósan állta a támadást. Mialatt a 19. román gyalogos hadosztály Cegléd alatt a szovjet csapatokkal együtt kemény harcot vívott az ellenállás megtöréséért, a 9. román lovas hadosztály — egy szovjet páncéltörő ezred támogatásával — eredményesen átküzdötte magát az Abonyt Cegléddel összekötő vasútvonalon és 4—6 km-rel előbbre nyomult. Mire beesteledett, a jobbszárnyon harcoló szovjet csapatok felszaba-

2 Román Néphadsereg Fegyveres Erői Minisztériumának Archívuma — a továbbiakban RNFE. Min. Arch. — 732/7. sz. gyűjtő, 93. o. Lásd még: Hans Friessner: Verratene Schlachten, Die Tragödie der deutschen Wermacht in Rumänien und Ungarn. Hamburg, Holsten, 1956, 166. o. és E. Kern: Die letzte Schlacht Ungarn, 1944—1945. Welsermühl, 1960. 83. o.

dították Abonyt és a balszárnyon is megszületett a siker. A szovjet csapatok Ceglédtől nyugatra mélyen előretörtek, megkerülték a várost, majd azt felszabadítva, haladéktalanul megkezdték a város körzetében beszorult ellenséges erők felszámolását.[3] Még ezen a napon véglegesen felszabadult Szolnok városa is.

A késői órákban megérkezett a Kocséron székelő hadtestparancsnokságra a 2. Ukrán Front parancsnokának az átszervezési rendelete, mely a 7. román hadtestet hadműveleti szempontból kivette az 1. Román Hadsereg alárendeltségéből és közvetlenül a 7. Szovjet Gárdahadseregnek rendelte alá.

A 2. gyalogos hadosztály, amely az átszervezéssel a 7. hadtest kötelékébe került, a Tiszán való átkelése után, a 409. szovjet hadosztállyal együttműködve, néhány kisebb helységet felszabadított a Tisza bal partján, majd november 4-én az arcvonalban levő 7. hadtest mögött, annak tartalékaként Törtel községbe csoportosult át.[4]

Másnap folytatódott az előnyomulás, és a 7. hadtest csapatai egy szovjet tüzérezreddel megerősítve 4—7 km mélységben előretörtek, de ekkor elakadt a támadás. Közben ugyanis a 6. Német Hadsereg, amelynek a Duna—Tisza közén található valamennyi német és magyar egységet alárendeltek, négy páncélos és egy gépesített SS hadosztályt vont össze tartalékba, s ezek közül két páncélos hadosztályt gyorsan bevetve, Cegléd északnyugati körzetéből Kecskemét irányában ellencsapást mért a Kecskemét—Kiskőrös között előretört szovjet erők jobbszárnyára. Ugyanakkor Tatárszentgyörgy—Örkény körzetéből másik két páncélos hadosztállyal támadott. Ezenkívül a hitlerista parancsnokság az arcvonal más szakaszain is több ellenlökést hajtott végre.

Így például a 9. lovas hadosztályt is két-három zászlóaljjal és páncélosokkal végrehajtott ellenlökésekkel próbálták megingatni. A román csapatok azonban a 114. szovjet páncéltörő tüzérezred támogatásával az ellenséges erőket rendre visszaverték.

Egyelőre azonban a felszabadító szovjet és román csapatok előnyomulása elakadt. Az elért vonal megtartásáért és minden újabb négyzetméternyi területért keményen meg kellett küzdeni.

[3] Contributia Romînei la rasboiul antihitlerist. Edit. Bucureşti, Militera 1958. IV. R. 2. 320. o.
[4] RNFE. Min. Arch. 457/76. sz. gyűjtő, 15 o.

Védelmi vonalait az ellenség a terepadta összes lehetőségek kihasználásával jóelőre gondosan megszervezte és kiépítette, ezen felül nagyerejű tüzérséggel és jelentős mennyiségű páncélossal rendelkezett. Ezért a szovjet parancsnokság november 7-én úgy határozott, hogy a támadást, amelyet ugyan sürgősen folytatni kell, a körülmények ésszerű figyelembevételével csak gondos előkészítés után indítja meg. Várható volt az is, hogy a főváros felé előnyomuló csapatok fokról fokra szervezettebb és nehezebben leküzdhető védelembe ütköznek.

November 7-e és 10-e között a román csapatok helyreállították és megerősítették állásaikat, helyenként pedig előbbre tolták azokat, hogy kedvezőbb helyzetből indulhassanak újabb támadásra.

A 7. román hadtestre nehéz feladat várt. Vele szemben mélyen tagozott, jól kiépített állásrendszerben automata fegyverekkel és páncéltörő eszközökkel jól ellátott, mintegy 6—8 zászlóaljnyi ellenséges gyalogság, 8—10 tüzérüteg — köztük négy nehézüteg — és nagyszámú harckocsi volt elhelyezve. Az ellenség a körzetében levő tanyákat, csatornákat, erdőparcellákat és lakott helységeket mind bekapcsolta védelmi rendszerébe. Felderítők az ellenséges védelem mélységében újabb páncélos gyülekezéseket jeleztek.

November 11-én kora hajnalban a szovjet és a román csapatok készen álltak a rohamra, majd megindult a támadás.

A 7. Szovjet Gárdahadsereg parancsnoksága a 7. román hadtest körzetében a támadás gyors és sikeres kibontakoztatása érdekében két teljes harckocsihadtestet összpontosított.

Reggel 6 órakor három szovjet harckocsidandár zárkózott fel az első vonalba, egy páncélos dandár pedig a rohamvonal mögött 1 km-re helyezkedett el. A harckocsik biztosítására a 7. hadtest parancsnoksága 24 db páncéltörő löveget küldött előre.

Húszperces tüzérségi tűzelőkészítés után a 19. román gyalogos és a 9. román lovas hadosztály egyszerre indult támadásra a szovjet harckocsidandárokkal.

Második lépcsőben a 2. román gyalogos hadosztály követte a rohamozó hadosztályokat. Jobbszárnyon a 108., balszárnyon pedig a 297. szovjet hadosztály csatlakozott a 7. román hadtesthez.[5]

Harckocsik és tüzérségi vontatók dübörgésének, gránátok robbanásának és géppuskák kelepelésének pokoli lármájában folyt a harc az első vonalak elfoglalásáért, amelyeken a román

5 RNFE. Min. Arch. 732/7. sz. gyűjtő II. F. 94. o. Vö. még: Contributia Romînei la rasboiul antihitlerist. Edit. Bucureşti, Militera 1958. R. 2. 323. o.

katonák a délelőtt folyamán szovjet páncélosok oltalma alatt át is törtek. Délután ellenséges repülőkötelékek avatkoztak a harcba. Német stukák támadták a román gyalogságot és a szovjet harckocsikat, s ugyanakkor a 9. lovas hadosztály jobbszárnyát ellenlökés érte. A román katonák visszaverték az ellenséget, majd csatornákat, valamint több más terepakadályt leküzdve, 5—7 km mélyen küzdötték magukat előre. Közben a szovjet harckocsik elszakadtak a gyalogságtól és mélyen előretörtek az ellenséges védelem mélységében.

A következő napon a 7. hadtest az ellenség második állásába is behatolt és a délután folyamán további 6—8 km-t nyomult előre.

Érezhetően meggyengült az ellenség ellenállása.

A támadás megszakítás nélkül folyt tovább és november 13-án estig a román csapatok Tápióság—Nagykáta vonaláig jutottak el.

Másnap a 7. román hadtest az első lépcsőben — 19. és 2. gyalogos hadosztályaival — folytatta előnyomulását. Délután a 2. gyalogos hadosztály jobbszárnyával mélyen előretört és kedvező helyzetében tűzzel, manőverel segítette a 296. szovjet hadosztályt Szentmártonkáta felszabadításában. Estére a román csapatok felszabadították Tápiósüly és Tápiószecső községeket.

November 15-én a délelőtti órákban a 2. román gyalogos hadosztály megközelítette Dány és Zsámbok községeket, a 19. gyalogos hadosztály pedig szovjet egységek támogatásával felszabadította Tápióságot és tovább nyomult előre. Délután a 19. gyalogos hadosztályt két erős ellenlökés érte, s ámbár az egység mindkettőt visszaverte, közben maga is érzékeny veszteségeket szenvedett.[6]

Most már fokról fokra erősödött az ellenséges erők ellenállása. Az elért terepszakaszokról már csak lépésről lépésre, véres harcok árán lehetett előbbre jutni: ez már a főváros közelségét jelezte.

Másnap a támadás folytatódott. A 7. román hadtesthez jobbról a 297., balról pedig a 109. szovjet hadosztály csatlakozott. A felderítés a 7. hadtest körzetében a következő ellenséges erők jelenlétét állapította meg:

— 46. német hadosztály a 72., 97. és 42. gyalogezredeivel,
— 23. német páncélos hadosztály a 128. ezredével,
— 18. SS német hadosztály 40. gyalogezrede,

[6] RNFE. Min. Arch. 732/7. VIII. F. 96. o.

— 20. magyar gyalogos hadosztály egy zászlóaljnyi maradványa,

— 12. magyar gyalogos hadosztály, mint új védelmi egység a 10., 36. és 38. gyalogezredeivel és a 49. tüzérezredével. A hadosztály harcálláspontja: Gödöllő.

— Feldherrnhalle hadosztály, amely a 13. páncélos hadosztály részeiből és a Feldherrnhalle motoros ezredből alakult meg és a nap folyamán a Valkó községtől 7 km-re északra fekvő erdőben gyülekezett.[7]

Dány déli szegélye felől az ellenség ellenlökésekkel késleltette a 7. román hadtest előnyomulását. Nehéztüzérség tüze zúdult a román csapatokra és egy 50 repülőgépből álló német kötelék bombázta soraikat, de a támadást ez sem állíthatta meg. A 7. Szovjet Gárdahadsereg parancsnoksága elrendelte, hogy a hadműveletet szünet nélkül folytatni kell. Felviradt november 17-ének reggele, és a harc egy percre sem szünetelt. A 19. román gyalogos hadosztály észak felé csak keveset haladt előre, annál eredményesebb volt a 2. gyalogos hadosztály, amely szovjet egységekkel és páncélosokkal szorosan együttműködve mélyen benyomult az ellenség állásaiba és Valkó községet a szomszédos Vácszentlászló helységgel még aznap elfoglalta. A harcok során a román csapatok Kóka, Dány és Zsámbok községeket is felszabadították.[8]

A román felderítők Isaszeg környékén és Tápiósáptól északra tüzérségi állásokat és erős összevonásokat jelentettek. Az előnyomuló szomszédos szovjet egységeket rendkívül nagyerejű ellenséges tüzérségi tűz tartóztatta fel.

A felszabadító csapatok itt már rábukkantak a Budapestet körülvevő erődítési övezet első állásaira. A főváros felé tovább már összefüggő, mélyen kiépített védelmi rendszer következett, amelyet reteszállások, szögesdrótakadályok, harckocsiakadályok és aknamezők végtelen szövevénye oltalmazott. Azokon belül nagyszámú erők, gondosan megszervezett tűzrendszer, erős tüzérség és sok páncélos állt készen az ellenállásra.

A román csapatok szakadatlanul zuhogó, hideg esőben, húsz napon keresztül tartó szüntelen harcban, százkilométeres mélységben lépésről lépésre, terepszakaraszról terepszakaszra törték meg az ellenséges erők ellenállását, és elérkeztek Budapest külső védelmi övezetéhez.

7 RNFE. Min. Arch. 1/10. gyűjtő, 130. o. Kivonat az 1. Román Hadsereg hadműveleti naplójából.

8 RNFE. Min. Arch. 732/7. gyűjtő, VIII. F. A 7. román hadtest hadműveletei a Duna—Tisza közén, 96. o., és 1/10. gyűjtő. Kivonat az 1. hadsereg hadm. naplójából, 139. és 147. o. A felsorolt községek elfoglalásáról a Néplap 1944. november 19-i és a Délmagyarország november 24-i száma is beszámolt.

1944 novemberében az ellenséges arcvonal két hatalmas támpontja a Hegyalja és a Bükk volt, onnan délnyugatra pedig a Mátrával folytatódott és szervesen összefüggött a budapesti hídfővel. A német katonai vezetés azt remélte, hogy a támpontok birtokában és a budapesti hídfőn kívül összpontosított erőivel majd eredményesen avatkozhat be a fővárosért folyó küzdelembe.

Budapest előterében a fasiszta erők ellencsapásokkal igyekeztek meggátolni, hogy a szovjet—román csapatok felzárkózhassanak a főváros köré. Ellenállásukat a budapesti hídfőben levő erőkön kívül a fővárostól délre, a Duna-szakasz védelmére kijelölt csapatok, valamint a Mátra és a Bükk vidékén csoportosuló erők is táplálták. Ez utóbbiak azonban már nem sokáig!

November 12-től ugyanis a Cegléd—Szolnok közötti arcvonalszakaszról előnyomuló szovjet erők gyors ütemben törtek előre észak felé és november 18-án már Gyöngyöst is felszabadították. Elvágták tehát a főváros felé vezető útvonalat és teljesen lekötötték a Mátra térségében csoportosult hitleri csapatokat, úgyhogy ezeknek az erőknek többé már nem is volt módjukban beavatkozni a budapesti csatába.

Pedig Budapest volt immár a hitleri hadsereg védelmének egyik hadászati bástyája, mely a szovjet hadsereg előnyomulásának az útját lezárta Bécs felé.

Hitler ezekben a napokban közölte parancsát az OKW[9] útján: „... a magyar főváros védelmét háztól házig vívott harcban kell folytatni."[10]

Budapest védelmének megszervezésére már a tiszai harcok időszakában megtörténtek a részletes intézkedések. Lázasan folytak a tábori erődítési munkálatok a főváros körül, s félköralakban három védelmi övezet épült ki, melyek szárnyaikkal északon és délen a Dunára támaszkodtak.

A fasiszta katonai vezetés a terep összes lehetőségeit, minden természetes akadályt és mesterséges létesítményt felhasznált a védelem érdekében. A nagyarányú műszaki erődítési munkálatokkal több mint 30 km-es mélységben áttörhetetlennek vélt akadályrendszert létesített. Bekapcsolta ebbe a környéki helységeket is.

[9] Oberkommando der Wehrmacht = Hadseregfőparancsnokság.
[10] Lásd: Friessner i. m. 154. o.

Az első védelmi öv a Duna menti Göd községtől indult ki, majd Csomádon és a gödöllői körzetben levő Margita erdős vonulatán át Valkótól nyugatra, 30—35 km távolságban a főváros központjától haladt tovább, innen Isaszegtől délre folytatódott, majd Maglódot és Vecsést érintve érte el ismét a Dunát.

A második védőöv 10—15 km-rel beljebb, párhuzamosan haladt az előbbivel és Dunakeszi, Fót, Kerepes, Pécel, Pestlőrinc és Soroksár községeket érintette.

A harmadik Újpesttől északra indult ki és Kőbánya külső peremrészein, majd Kispest déli szegélyén húzódott félkörben.[11]

Mindhárom övezet mélységben lövész- és közlekedőárkokkal volt kiépítve, s a főbb irányokat három-négysoros drótakadályokkal, harckocsiakadályokkal, aknamezőkkel zárták el.

Mindez kemény és hosszú ellenállásra tette alkalmassá a védelmet.

A legerősebb védőöv az első volt. Ennek középső szakaszán — amelyen a gödöllői és isaszegi erdős dombvonulatok húzódtak — a 7. román hadtestnek kellett áttörnie.

A 7. Szovjet Gárdahadsereg parancsnoksága november 30-án elhatározta, hogy megkezdi a Budapest felszabadításáért meginduló általános támadás előkészületeit.

A támadás terve szerint a 7. román hadtest a Gödöllőtől délkeletre húzódó erdős magaslatokon keresztül hajtja végre az áttörést. A támadás előkészületeit december 4-én délig kellett befejezni. Két nappal korábban a hadtestparancsnok bemutatta saját tervét az elöljáró szovjet parancsnokságnak, amely azt változatlanul jóváhagyta. A parancsnoksági törzsek éjjel nappal dolgoztak, hogy minden előkészület kellő időre megtörténjen.

A 7. román hadtest parancsnoka elhatározta, hogy keskeny arcvonalszakaszon, mintegy 2,5 km szélességben, 6—7 zászlóaljjal, 5 könnyű és 2 nehéz tüzérosztály támogatásával töri át az ellenség védelmét, s ezalatt az arcvonal más pontjain kisebb támadásokkal elvonja és leköti az ellenséges védelem erőit.[12]

Hadtestével szemben a 10. és 12. magyar gyalogos hadosztályok 3—3 ezrede (a 6., 8. és 10., illetve a 18., 36. és 38. gyalogezred) állt. Rajtuk kívül egy német SS lovas hadosztály felderítő osztaga és 1—2 német zászlóalj volt itt védelemben.[13]

Mivel a román ezredek csak 2—2 zászlóaljból álltak, az erőviszonyok nagyjából egyenlőek voltak.

[11] RNFE. Min. Arch. 732/6. sz. gyűjtő, 99. o.
[12] RNFE. Min. Arch. 732/1. sz. gyűjtő, 100. o. és Contributia Romînei la războiul antihitlerist. Edit. Bucureşti, Militera, 1958. IV. R. 328. o.
[13] RNFE. Min. Arch. 1/11. sz. gyűjtő, 89. és 99. o.

A főcsapás a balszárnyon levő 9. lovas hadosztály arcvonalszakaszáról indult el. A hadtestparancsnok ezt a magasabbegységet két zászlóaljjal és tüzérséggel is megerősítette.

December 5-én 9.30-kor több mint száz löveg ontotta tüzét az ellenség védelmének első vonalára. A negyvenöt perces tüzérségi tűzelőkészítés után megindult a roham. A 9. lovas hadosztály áttörte a védelem első állását, majd az Isaszegtől keletre húzódó Körtvélyeserdő—Csákódomb—Szentkirály-major vonaláig tört előre.[14] Nyomban rá ellenlökések érték, de azokat sorra visszaverte. Jobbról a 2. és a 19. gyalogos hadosztályok csak keveset haladtak előre.

Napokig folyt az elkeseredett harc, míg végre december 10-én sikerült keresztültörni a gödöllői—isaszegi dombvonulatokon, s elfoglalni a Juharos magaslatot is, amely az ellenség védelmének legerősebb támpontja volt. Miután ezt a körzetet a szovjet parancsnokság utasítására átadták a 36. szovjet hadosztálynak, a 7. román hadtest balszárnya eltolódott a 108. szovjet hadosztály körletébe, mely Pécel—Rákosliget felé támadott.

A román csapatok arcvonalszakaszukon áttörték Budapest első védelmi övezetét. December 12-én nehéz harcokban elfoglalták Isaszeget és a községtől délre fekvő erdőket, míg Gödöllőt — ugyancsak súlyos harc árán — szovjet csapatok szabadították fel, és mélyen előretörve, megkerüléssel fenyegették a román csapatokkal szemben védő ellenséges erőket. A környék egyszerű népe rokonszenvvel várta a felszabadulást hozó katonákat.

Isaszegnél a német fasiszták állásaival szemben a 94. román gyalogezred katonáinak egy önként jelentkező részlege arra vállalkozott, hogy megkerüli és rajtaütésszerűen hátba támadja a németeket.

Tervük megvalósításához értékes segítséget nyújtott néhány helybeli lakos, akik pontos felvilágosítást adtak a védelemben elhelyezett aknamezőkről, és megjelölték azokat a helyeket, ahol veszélytelenül lehetett átkelni. A bátor vállalkozás és a lakosság együttműködése megkönnyítette a község felszabadítását.

A könyörtelen terror és a fasiszta propaganda hajmeresztő rémmeséi még az arcvonalban tudták tartani az agyonhajszolt magyar alakulatok nagyobb részét, ám a katonák közül egyre többen ismerték fel, hogy számukra ez a harc értelmetlen, s a biztos pusztulás helyett az életet választották.

[14] RNFE. Min. Arch. 457/78. sz. gyűjtő, 13. o.

Itt is, ott is fehér zászlók tűntek fel és szakaszok, századok mentek át csoportosan a felszabadító csapatokhoz, néhány nap alatt 5 tiszt és 1200 magyar katona.[15]

A 7. román hadtest december 15-ig a magyar csapatok arcvonalszakaszán teljes mélységben áttörte a védelmet és a helyérdekű villamosvasút mogyoródi nagy kanyarulatánál harcérintkezésbe jutott a második védőöv előretolt őrseivel.

A délutáni órákban azonban a 19. gyalogos hadosztály és a 9. lovas hadosztály érintkező szárnyai között az ellenség váratlan, erős csapással előretört. Átmenetileg sikerült is visszafoglalnia Isaszeget és a pusztaszentgyörgyi erdő egy részét.

Ezalatt a hadtest jobbszárnyához csatlakozó szovjet csapatok Kerepes—Fót körzetében nyomultak előre, áttörték a második védelmi övet és ugyancsak nehéz helyzetbe hozták a hitlerista védelmet, de az ellenség szívósan védekezett és sorozatos ellenlökésekkel igyekezett a maga számára kedvezőbb helyzetet teremteni.

A támadás megnehezült, voltak olyan napok, amikor a román csapatok 2—300 méternél nem tudtak előbbre jutni. Olyan szoros volt a harcérintkezés, hogy nemegyszer alig 100 méter volt a távolság a küzdők között.

Érezhető volt, hogy a 7. román hadtest tüzérségi ellátottsága feladatához képest nem kielégítő. A kevés tüzérség nem tudta megfelelően támogatni a gyalogság előnyomulását. Ráadásul a tüzérség lőszerhiánnyal is küzdött. Így aztán sokszor csekély területnyereségért is súlyos vérveszteséggel kellett fizetni.[16]

Éjjel nappal tartó szakadatlan harcban, emberfeletti fáradalmak és nehézségek közepette a 7. román hadtest katonái megtörték az ellenség védelmének ellenállását. December 27-én a hadtest 2. gyalogos hadosztálya mintegy 2 km szélességben és 500—1000 m mélységben végrehajtotta az áttörést és elfoglalta a mogyoródi erdőt.

Másnap folytatódott a támadás. A lendületesen előretörő 2. román gyalogos és 9. lovas hadosztályok 6—7 km mélységben nyomultak előre: ez azt jelentette, hogy sikerült behatolniuk Budapest második védelmi övezetébe.

Az egész éjszakán át tartó támadás során a 2. gyalogos hadosztály katonái elfoglalták Kistarcsát, Nagytarcsát és elérték

[15] Lásd: Friessner i. m. 185. o. és E. Kern: Die letzte Schlacht Ungarn 1944—45. Welsermühl, Wels 1960. 35. o.
[16] RNFE. Min. Arch. 732/7. sz. gyűjtő, 101. o.

Cinkota szegélyét, miközben a 9. lovas hadosztály Pécelt szabadította fel, részeivel pedig benyomult Rákoscsabára.[17]

Ezek a sikerek a főváros ellen indított általános támadás részsikerei voltak, a szovjet csapatok a saját arcvonalszakaszaikon ugyanis egy időben szintén mélyen áttörték az ellenség védelmét, majd a második védelmi övön belül küzdötték magukat tovább előre.

A román csapatok tevékenységi körletében december 29-én Cinkotánál egész nap elkeseredett harc folyt a községért és az attól délre fekvő erdőért. A 2. és a 19 gyalogos hadosztályok katonái háromszor mentek rohamra ezért a területért. Eközben a 9. lovas hadosztály csapatai súlyos harc árán felszabadították Rákoscsabát és Rákosligetet.

A december 29-ről 30-ra virradó éjszakán szünet nélkül folyt tovább a támadás, s ennek során a 2. gyalogos hadosztály utcai harcban elfoglalta Cinkotát.[18]

A 7. román hadtest ezután Cinkota—Forrásmajor—Rákoskeresztúr nyugati szegélye vonaláról az éjszakai órákban megállás nélkül tovább tört előre. Miután a súlyos harcokban kimerült 2. gyalogos hadosztály Kistarcsára ment hadtesttartalékba, helyette a 19. gyalogos hadosztály került bevetésre.

Másnap reggel ez a hadosztály öt ellenlökést vert vissza, majd utcáról utcára harcolva, felszabadította Mátyásföldet és Forrásmajort is elfoglalta.[19]

A román katonák a főváros akkori határánál álltak, s a városon kívül már az utolsó ellenséges támpontokat is leküzdötték. Elérkeztek a harmadik védelmi övezet vonalaihoz.

Újesztendő, a magyar nép sorsfordulót jelentő évének, új korszakának első reggele virradt fel másnapra, s ezen a napon a szovjet és a román csapatok már Budapest utcáin harcoltak.

Utcáról utcára, a magyar főváros szabadságáért

„Budapest csoport"!

Ezen a néven említik a hadműveleti iratok mindkét erőcsoportot (a szovjet—román erőket január 11-től), amelyek a magyar főváros sorsának eldöntéséért folyó hatalmas küzdelemben egymással szemben álltak.

[17] RNFE. Min. Arch. 457/72. sz. gyűjtő, 83. o.
[18] RNFE. Min. Arch. 732/7. sz. gyűjtő, 101. o.
[19] Uo. 102. o. és 224/7. sz. gyűjtő, 1—2. o.

Azonos megnevezés, mégis, mekkora különbségek a célok és a jövő kilátások, az erkölcsi-politikai alap és a harcérték tekintetében!

Az egyik „Budapest csoport" a főváros szabadságáért küzdő szovjet csapatok és a 7. román hadtest erőinek gyűjtőneve volt. Budapest északi-északkeleti peremén a 7. Szovjet Gárdahadsereg 30. hadteste, ennek balszárnyához csatlakozva a 7. román hadtest csapatai, a főváros délkeleti és déli szegélyén pedig a 18. önálló szovjet gárdahadtest hadosztályai harcoltak.

A másik, szemben álló erőcsoport Pfeffer Wildenbruch SS obergruppenführer parancsnoksága alatt, a főváros védelmére összevont összes német és magyar csapatokat foglalta magába. Román források szerint a Dunától keletre eső pesti városrészt összesen hat hadosztály védte. Közöttük négy német (az 5. és a 23. páncélos, a 8. és a 22. SS lovas) hadosztály, két magyar (a 10. és 12. gyalogos) hadosztály, s a felsoroltakon kívül más német és magyar magasabbegységek részei.[20]

Hindy István altábornagy, a budapesti hídfőbe szorult magyar egységek és a budapesti helyőrség élére állított fasiszta parancsnoka vállalta, hogy az utolsó magyar katonáig, az utolsó romhalmazig kitart a hitleri fegyverszövetség mellett. Közben Winkelmann SS hóhérkülönítményei és nyilas terrorbandák vérengzésének rémnapjait élte a főváros. A fasiszták romboltak, fosztogattak és gyilkoltak. „Védelmi" tevékenységük során hidakat, vasúti berendezéseket, üzemeket és épületeket repítettek gátlástalanul a levegőbe. Budapest romváros lakossága a pincék mélyére húzódva, nélkülözve és gyötrődve várta felszabadulását.

A szovjet parancsnokság meg akarta óvni a magyar fővárost és lakosságát a pusztulástól. December 30-án felhívást intézett a bekerített erőkhöz, hogy adják fel békésen Budapestet, s ebben az esetben biztosítja a katonák szabad hazatérését otthonaikba. A nagylelkű felhívásra a parlamenterek gyalázatos legyilkolása volt a válasz.

Ám a legféktelenebb fasiszta terror idején más, figyelemre méltó jelenségek is mutatkoztak. Budapest népe a legkülönbözőbb módon nyilvánította ki szembenállását és gyűlöletét a fasiszta hatalombirtoklókkal szemben, s hogy a békét és szabadságot óhajtja.

Friessner emlékirataiban megemlíti, hogy december elején a nyilasok már a legutolsó embertartalékokat is felhaj-

20 RNFE. Min. Arch. 732/6. sz. gyűjtő. Magyarországi hadműveletek, D. budapesti csata, 25. o.

tották, hogy akit még lehet, az arcvonalba, vagy munkaszolgálatra kényszerítsenek, de 1862 katonai szolgálatra behívott személy közül csak 29 fő, a munkaszolgálatra behívott 262 emberből pedig mindössze kilencen jelentkeztek.[21]

A város különböző pontjain partizántevékenység folyt és bombák robbantak.

Egy-egy városrész felszabadulása után munkások és más polgári személyek keresték fel a szovjet és román parancsnokságokat azzal a kéréssel, hogy fegyveresen harcolhassanak a felszabadító csapatok oldalán. Ezek a névtelen pesti emberek aztán valóban hősiesen küzdöttek a fasiszták ellen.[22]

Gyakran jelentkeztek a felszabadító csapatok parancsnokainál a lakosság nevében azzal is, hogy kérjék ezek sürgős beavatkozását a fasisztáknak a főváros közüzemeit, intézményeit és kultúrértékeit fenyegető szándékaival szemben.[23]

Budapesten a fasiszta erők láthatóan igen hosszú védelemre rendezkedtek be. A lakónegyedek háztömbjeit, épületeit támpontokká alakították át és mindenfelé körkörös védelmet építettek ki. Támpontjaik között megszervezték a tűzösszeköttetést, azokat nagyszámú hatásos tűzfegyverrel tömték meg, a parkokat és a beépítetlen területeket pedig betonerődökkel, műszaki akadályrendszerekkel zárták le. Ellenlökések, ellencsapások céljára hátrább sok gyalogos és páncélos egységet szerveztek.[24]

A német katonai vezetés el volt szánva arra, hogy a végsőkig megkapaszkodik a magyar fővárosban.

Szilveszter estéjén a 7. román hadtest parancsnoksága megkapta a 7. Szovjet Gárdahadsereg 00262. sz. hadműveleti parancsát. Ebből a parancsból idézzük kivonatosan a másnapi támadásra és a hadtesttüzérség alkalmazására vonatkozó részeket:

„Az ellenség folytatja védekezését, és különösen elkeseredett ellenállást fejt ki Budapest északkeleti peremén.

Parancs:

1. . . .
2. . . .
3. . . .

21 Lásd: Friessner i. m. 185. o.

22 Ocneriu Aurél román ezredes, aki fiatal őrmesterként a budapesti harcokban is részt vett, a tanulmány szerzőjének adott visszaemlékezésében hangsúlyozza, hogy csapataik oldalán sok magyar harcolt. Ezek zömükben hajógyári munkások és egy elektromosipari üzem dolgozói voltak.

23 Uo.

24 RNFE. Min. Arch. 732/7. sz. gyűjtő, 99. o. Ugyanerről lásd még: Contributia Romînei la rasboiul antihitlerist. Edit. Bucureşti, Militera. 1958. IV. R. 2. 333. o.

4. A 7. román hadtest egész nehéztüzérségét és páncélelhárító tüzérségét a jobbszárnyon összpontosítsa. Folytassa erélyesen a támadást, ne hagyja abba az éjszakai cselekményeket, 1945. január 1-e folyamán pedig teljesítse a holnapra megadott feladatot.

Az általános támadás 1945. I. 1-én 11 órakor indul meg.

Választó sávhatárok: . . . (A parancs itt jobbszárnyon Rákosliget területén, balszárnyon pedig a Lóversenytér és a Kerepesi temető külső szegélyén korábbi parancsban meghatározott pontokra utal, ez az előzmény azonban az iratanyagból hiányzik.*)

. . . . .

Tüzérségi előkészítés 10.45—11 óráig, a hadosztályok által elkészített tűzterv szerint."

1945. január 1-én megindult a döntő támadás Budapest felszabadításáért. A szovjet és a román csapatok negyedórás tüzérségi tűzelőkészítés után behatoltak a harmadik védelmi övezetbe és megkezdték az utcai harcokat. A román csapatok újév napján Rákoscsaba északi része, Mátyásföld, Rákosliget és Sashalom déli része felszabadítása után támadásba lendültek a Budapesti út, Külső-Kerepesi út és a Külső-Jászberényi út irányaiban a főváros belseje felé.[25]

A parancsnokok támadás előtt a legszigorúbban felhívták katonáik figyelmét a következőkre:

Tegyenek meg mindent a hadművelet sikere érdekében, törjék le erélyesen az ellenállást, de ahol ez már megtörtént, ott körültekintően járjanak el, és kerüljenek minden felesleges vérontást.

A kiadott parancs további részében szó szerint ezeket olvashatjuk:

„Az elfoglalt lakónegyedek a román csapatok oltalma és kezessége alatt állnak. Rombolás, dúlás, ingótárgyak elvitele — mind a katonák, mind a polgári lakosság részéről — szigorúan tilos. Műemlékeket, művészi alkotásokat, közérdekű kulturális intézeteket és intézményeket gondosan óvni kell. Ezekhez hozzányúlni súlyos jogtalanság. Minden olyan intézményt — vízvezetéket, közvilágítást, telefont, villamost —, amelyek a város életét biztosítják, sértetlenül meg kell kímélni.

A csapatok ellenőrzése alá kerülő körzetekben teremtsenek — elsősorban a parancsnokságok — kifogástalan rendet, nyugalmat és biztonságot a katonák és a polgári lakosság számára.

* Szerző megjegyzése.

25 RNFE. Min. Arch. 224/7. sz. gyűjtő, 2—3. o.

A csapatok által igénybe vett szálláskörleteket éberen őriztessék, viseljék azok gondját és amennyire csak lehetséges, állítsák helyre.[26]

Január 2-án a 7. román hadtest csapatai a Budapesti út és a Jászberényi út között elérték a Körvasút vonalát.[27]

A nagyváros háztömbjei között immár a városharc minden nehézsége és veszélye várt rájuk. A mesterséges létesítmények tömkelegében megbúvó ezernyi rejtett tűzfészek módszeres leküzdése mellett már csak lépésről lépésre lehetett előnyomulni, és a környező utcákból meglepésszerűen előbukkanó rohamkülönítményekkel és harckocsikkal újra és újra meg kellett küzdeni a már elért eredményekért.

Az új esztendőt követő második nap délutánjáig mindössze néhány száz méternyire jutottak csak előre és közben harckocsiktól támogatott ellenlökéseket kellett visszaverniük — ki tudja hányadikat az utóbbi két nap alatt. Az elöljáró szovjet parancsnokság rendelkezésére a második lépcsőben elhelyezett 2. gyalogos hadosztályt is be kellett vetni a jobbszárny első lépcsőjébe.

A katonák szuronyrohammal, kézigránátokkal, öldöklő kézitusákban, méterről méterre küzdötték előre magukat. Mégis, a 7. román hadtesthez beérkezett előző napi jelentések az ellenállás fokozatos gyengülését tükrözik. A 10. magyar gyalogos hadosztály 10., 36. és 38. gyalogezredeiből és a 9. utászzászlóaljból, összesen 307 magyar katona került román hadifogságba.

Estig Rákosszentmihály és Sashalom szegélyéről előnyomuló román csapatok áttörték a Körvasút mentén húzódó ellenséges védelmet, majd a Rákospataknál is leküzdve az ellenállást, folytatták előnyomulásukat, és Rákosfalva utcáin harcoltak tovább. Georghiu ezredes, a 96. gyalogezred példamutató parancsnoka Rákosfalva felszabadításáért vívott harcban hősi halált halt.[28]

Más csapatok a balszárnyon, Kőbánya északi részén folytattak utcai harcokat. Ez a szárny a Rákos pályaudvartól nyugatra levő nagy vasúti kanyar felől előretört a Lóverseny tér keleti részébe. Megállás nélkül folytak tovább az ádáz közelharcok és utána egész éjszaka tartott az ellenséges támpontok tisztogatása.

Rákosfalva teljesen felszabadult, Zugló délkeleti részén,

26 Uo. 5—6. o. Kivonat a 27337. sz. parancsból.
27 RNFE. Min. Arch. 1/12. sz. gyűjtő, 11. o.
28 RNFE. Min. Arch. Kivonat a 7. román hadtest hadműveleti irataiból. 224/7. sz. gyűjtő, 3—4. o. és 732/1. sz. gyűjtő, 158.

a Nagy Lajos király útja környékén azonban folyt tovább a harc.

A Lóverseny teret a németek tábori repülőtérnek használták. Lázas tevékenység folyt itt már napok óta. A légvédelmi ütegekkel körülbástyázott térségen egymást érték a fel- és leszálló szállítógépek, helikopterek. Úgy látszott, mintha a budapesti acélbilincsbe szoruló német fasiszták innen, a légi térségen keresztül keresnék a menekülés útját. Valóban menekülés folyt. Szállítógépeken, helikoptereken hatóságaikat, hivatalaikat és behajózható értékeiket menekítették a németek. Érthető hát, hogy különösen megerősítették ezt a részt és az utolsó órákig ádáz ellenállást fejtettek ki.

Újabb és újabb erőket vetettek be, páncélosokat gyülekeztettek és egymást érték az ostromló román katonák ellen irányuló ellenlökések. A 7. hadtest parancsnoka a rohamozó gyalogság támogatására egészen előre rendelte a 36. páncéltörő tüzérezred egyik osztályát, amelynek lövegei szünet nélkül munkában voltak és rendre visszaverték a német páncélosokat, de a gomolygó füstből egyre újabbak és újabbak tüntek elő kifogyhatatlanul. Mintha ezerfejű hidrával kellett volna megküzdeni.[29]

Négy napig tartott az elkeseredett harc a repülőtérért. A németek a végsőkig ellenálltak, hogy ne veszítsék el utolsó légi összeköttetésüket, de január 7-ére itt is sikerült megtörni a hitleri csapatok védelmét.

A 9. lovas hadosztály katonái egy végső rohammal megtisztították a Lóverseny teret az ellenségtől és előretörtek a vasútvonalig. Aztán ismét napokig tartó harc folyt, amíg át tudták verekedni magukat a vasút üzemi berendezésein, raktárain és vágánysorain keresztül a betonkerítésen túlra. Amerre csak a szem ellátott, száz meg száz kitűnő lehetőség arra, hogy megkapaszkodjon az ellenség és rejtett tűzfészkekből tűz alatt tartsa az előnyomulókat. A rohamkülönítmények megkerülésekkel, szuronnyal és kézigránátokkal végrehajtott közelharcban tudtak csak lépésről lépésre előbbre jutni.

Jobbszárnyon, Zugló területén ekkor a 2. román gyalogos hadosztály nyomult előre. Csapatai január 6-án a Nagy Lajos király útja környékén harcoltak. Az éjszakai órákban az Egressy út környékén egy fatelep égett magasba lobogó lánggal. A németek gyújtották fel. Tüze jól bevilágította az Egressy úti Posta-Járműtelep tekintélyes épülettömbjét.

[29] RNFE. Min. Arch. 1/12. sz. gyűjtő, 18. o. és 217/7. sz. gyűjtő, 7. o. Lásd még: Contributia Romînei la rasboiul antihitlerist. Edit. Bucureşti, Militera 1958. IV. R. 2. 334. o.

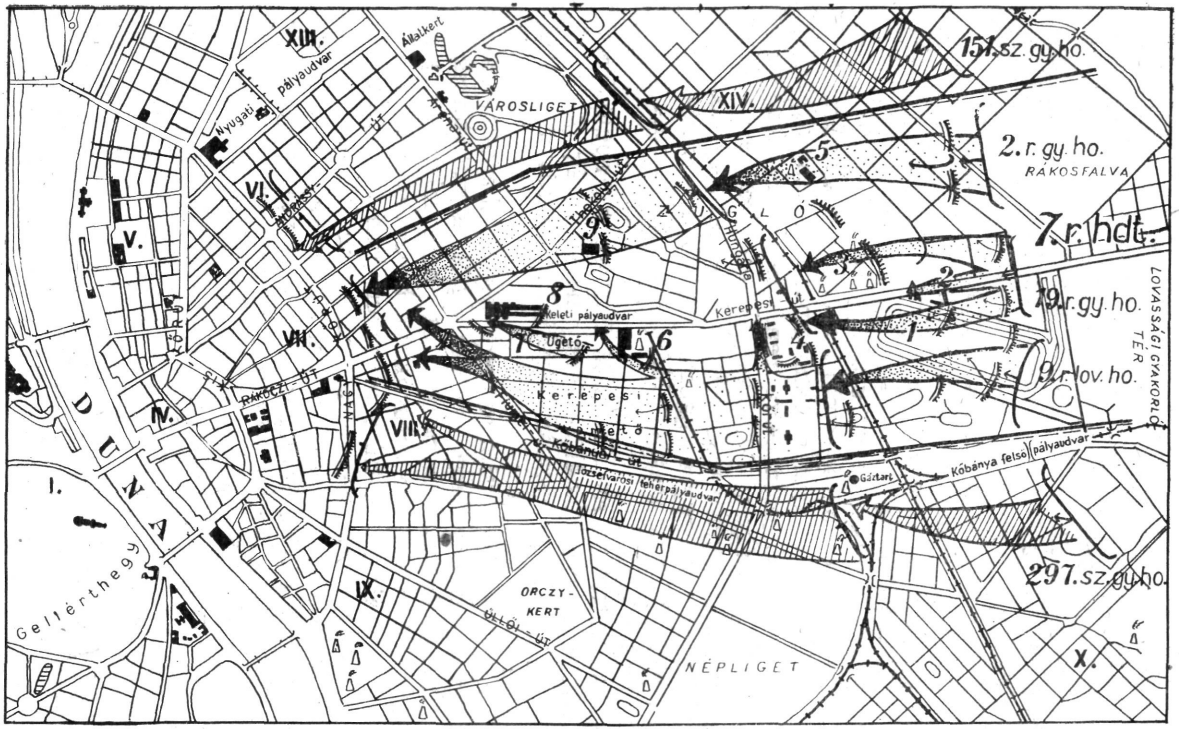

Jelmagyarázat:

1. Lóversenytér
2. V alakú házcsoport
3. Gyárcsoport
4. Ferenc J. laktanya
5. Posta-Járműtelep
6. Ruggyantagyár
7. Ugetőpálya
8. Keleti pályaudvar
9. Sportcsarnok

Szovjet csapatok
Román csapatok
Német-magyar erők

A 7. román hadtest harctevékenységének területe Budapesten (1945. I. 1—15.)

Vele szemben ma nagykiterjedésű, új lakótelep épül, sokemeletes, korszerű házóriásokkal. Akkor azonban még a postapalota volt a környék kiemelkedően legnagyobb építménye, melyet a román hadosztályparancsnokság joggal német támpontnak vélt, ezért az előnyomulás irányába néző „A" épületszárnyat lőni kezdte. Két nappal később a 26. gyalogezred Craiu Victor őrnagy vezette zászlóaljának jutott feladatul az objektum elfoglalása.

Január 8-án délben az alegységnek Dinu Ion százados parancsnoksága alá tartozó százada, zömmel, aradi katonák, pokoli tűzben és sűrű drótakadályokon keresztül megközelítették az épülettömböt. A Báróczy utca felől indultak rohamra, ahol az előző napokban egy „Tigris" mintájú német harckocsi 10—20 méteres szakaszon legázolta a vaskerítést. Marinescu tartalékos főhadnagy halálos sérüléssel rogyott le a palota tövében. Sűrűn záporoztak a lövedékek, de egy maroknyi csoport Miculescu Nicolae őrmesterrel és Albu Petre katonával az élen, betört az „A" épületbe. A garázs tetejéről német géppuska zárta le tüzével a „B' épületbe vezető átjárót, de elhallgattatták és egy órával később a másik szárny is felszabadult. Este 18 óráig az egész telepet megtisztogatták a német fasisztáktól.

A Posta-Járműtelep dolgozói ezalatt a pincében húzódtak meg. Négy szökött magyar katona is volt közöttük, akiknek — miután átadták fegyvereiket — éppúgy nem esett bántódásuk, mint a telep alkalmazottainak. Ezekkel együtt néhány napon át a hadosztály Pécelen települt szeroszlopánál, megrongálódott gépjárművek helyrehozatalán dolgoztak. Munkájukért cserébe baráti bánásmódban és jó ellátásban volt részük, s a parancsnokság gondoskodása folytán a családjuknak is vihettek haza kenyeret és egyéb élelmiszert. A munkát irányító Radulescu főhadnagy évekkel később képeslapon üdvözölte a járműtelep dolgozóit, a „péceli brigádot."[30]

Január 9-én a zászlóalj — valamennyi román egységet megelőzve — elsőnek érte el a Mexikói út mentén húzódó vasútvonalat. Sebesültjeiket az Egressy úti iskolában berendezett hadikórházba szállították hátra.

Innen balra lassabban folyt az előnyomulás. Azt a gyárcsoportot, amely a Fogarasi út és a Kerepesi út összetorkolása által lezárt szögben helyezkedett el (Heidecker Sodronygyár, Meister Faárugyár, Inggyár, Rönktelep), a 2. gyalogos hadosz-

30 RNFE. Min. Arch. 732/1. sz. gyűjtő, 158. o. Az epizódszerű részleteket s a hadműveleti naplóban nem szereplő apróbb adatokat a szerző a Posta-Járműtelepén ma is ott dolgozó Balla Sándor, Bese János és Patai István élménszerű, egybehangzó elmondása alapján gyűjtötte össze.

tály csapatai január 10-ére szabadították fel. Az elért vasútvonalnál, a Kerepesi út felett átívelő vashíd roncstömegben hevert az úttesten. A fasiszták a vasútvonal összes hídjait felrobbantották és az átjárókat úttorlaszokkal, akadályokkal zárták le. Egyelőre a töltésen túl az ellenséges erők makacsul ellenálltak.

Az arcvonalszakasz középső részén a román csapatok, különösen a laktanyák környékén ütköztek erős ellenállásba. Január 9-én a 2. gyalogos hadosztály 31. gyalogezredének katonái lendületes rohammal túljutottak a vasútvonalon és a Ferenc József laktanya felé nyomultak előre. E harcmozzanat kapcsán egy román alhadnagy példamutató hőstettéről számolnak be az aznapi jelentések. Belerciu Nicolae alhadnagy egymaga foglalt tüzelőállást a vasúti töltés tetején és mindaddig fedezte onnan a gyalogság harcát, míg egy lövedéktől találva hősi halált halt.[31]

Január 11-én, az addigra kialakult arcvonalviszonyok figyelembevételével a szovjet parancsnokság átcsoportosítást hajtott végre és három hadtestből — a 30. és 8. szovjet, valamint a 7. román hadtestekből — felállította a „Budapest csoportot", amely a 7. Szovjet Gárdahadsereg alárendeltségében folytatta tovább harcát.

Ez a három hadtest a főváros pesti részéért folyó hadműveletekhez — miután már összeszűkült a felszabadító erők acélgyűrűje — elegendő volt, sőt néhány nap múlva, ahogy fogyott az ellenség lába alól a talaj, a 7. román hadtestet ki is vonták.[32]

Erről azonban a román parancsnokság és a katonák még nem tudtak, és a gárdahadseregtől kapott parancs szerint „előre a Dunáig" jelszóval, minden erejüket latba vetve, nehéz utcai harcokat vívtak.

A szóban forgó parancs vétele előtt a hadtest számára kijelölt küzdőtér sávhatárai: északon a mátyásföldi helyérdekű vasútállomástól a Margit-hídig, délen pedig Rákosliget déli szegélyétől a rákoskeresztúri temető északi sarkán és a Pongrác útnak a hatvani vasútvonallal való kereszteződésén át az Erzsébet-hídig húzódtak.[33]

31 RNFE. Min. Arch. 732/1. sz. gyűjtő, 158. o. Lásd: Contributia Romînei la rasbouil antihitlerist. Edit. Bucureşti. Militera. 1958. IV. R. 2. 335. o.

32 RNFE. Min. Arch. 732/7. sz. gyűjtő, 101. oldalon olvasható hadműveleti naplórészlet arról tudósít, hogy december 29-én Kispest délkeleti térségében a 37. szovjet hadtest csapatai nyomulnak előre. A későbbi budapesti harcokban már nem említi a román forrásanyag.

33 RNFE. Min. Arch. 224/7. sz. gyűjtő, 43. o.

A Kerepesi úttól északra eső városrészben a 10. magyar gyalogos hadosztály, attól délre pedig zömmel a 13. német páncélos hadosztály állt ellen.

A 7. román hadtest parancsnoka gyalogságból és tüzérségből erős harccsoportot alakított, melyekkel áttörést szándékozott végrehajtani a Keleti-pályaudvar irányában. Kisebb részeknek pedig az a feladat jutott, hogy megkerülésekkel, lekötő harcokkal segítsék a főcsapás irányában harcoló erőket.

Nagyon erős volt még az ellenállás a Ferenc József laktanyában és a közeli katonai épületekben, úgyhogy ezen a részen komoly erőt kellett kifejteni.

Hat-hét zászlóaljnyi erőcsoport támadott. Zömük a kibontakozó harcok során a Hős utca felől megkerülte a Ferenc József laktanyát, más részek pedig az MTK és a BSZKRT sporttelepeken át a Kerepesi temető keleti részébe nyomultak előre, és az Ügetőpálya közelébe igyekeztek elérni.

A 9. lovas hadosztály katonái a Művésztelep felől és a Kerepesi temető északkeleti sarkán keresztül a Gumigyár környékére törtek előre. A január 11-i támadás során a 9. lovas hadosztály részei a Százados úti kenyérgyárat és a Tomcsányi úti gáztároló telepet is elfoglalták.

Közben folyt a harc a Ferenc József laktanya épületeiben az ellenállás letörésére.

Budeanu alhadnagy rohamszakasza tört elsőnek előre az ellenséges tűz gyilkos pásztájában, és eljutott a Hős utcában a laktanyát övező falhoz. A fiatal tisztnek mindössze 5 embere maradt a roham után, de el volt szánva arra, hogy végrehajtja feladatát. Elsőnek akart átlendülni a falkerítésen, de közben súlyos fejsebet kapott. Hatodmagával mégis bejutott a laktanyába, ahol kegyetlen tüzet kapott, majd szakasznyi ellenség rontott rájuk az udvar felől. A román katonák össztüzet lőve visszaverték az ellenlökést és bátor harcukkal biztosították ezredük behatolását a laktanya területére.

A harc sikeréhez Pipi Gheorghe katona is hozzájárult, aki miután a küzdelem hevében észrevette, hogy két német igyekszik géppuskával a román csapatok hátába kerülni, bátran rajtuk ütött és géppuskástól együtt foglyul ejtette őket.

Az épületért folyó harcban a 31. gyalogezred 3. századának valamennyi tisztje és altisztje elesett, de Angelache Gheorghe őrmester habozás nélkül a század élére állt és tovább vezette a rohamot. Embereivel két lakóépületet elfoglalt, majd golyószórójával tűz alatt tartotta a Hungária körúti útszakaszt, fedezve ezzel az alakulat harcosainak előnyomulását a Gumigyár felé.

A laktanyák területén másnap még tovább folyt a tisztogatás.[34] Január 11-ről 12-re virradó éjszaka az egész arcvonalszakaszon szünet nélkül tombolt a harc. Az ellenálló erők a hadtest jobbszárnyával és közepével szemben is megkapaszkodtak az ott elterülő háztömbrengetegben. Erős géppuska, aknavető és tüzérségi tevékenység folyt az ellenség részéről.

A 2. gyalogos hadosztály szakaszán, amely a jobbszárnyon a Semsey Andor utca és a gödöllői HÉV vasútvonal kereszteződése között húzódott, egész éjszaka ádáz küzdelem folyt a lakóépületek tömbjeiért, de — a hadosztály jelentése szerint — a reggelig tartó harc mindössze négy háztömb és egy közelebbről meg nem nevezett üzem elfoglalását eredményezte.

A délelőtti órákban azonban a román arcvonalszakasz szárnyain valamelyest gyengült az ellenséges erők ellenállása és megjavultak a támadás folytatásának a feltételei.

Természetesen nem szabad megfelejtkeznünk arról, hogy a 7. román hadtest helyzete mindenkor szorosan és következményesen összefüggött a szomszédos szovjet csapatok sikereivel.

A „Budapest csoport" parancsnokságának előző nap kiadott hadműveleti parancsa, a román parancsnokság azt követő elhatározása, majd 0023. számú parancsa alapján január 12-én került sor annak a kettős manővernek a végrehajtására, melynek célja a Keleti pályaudvarnak a szárnyak felől való megközelítése és az átkarolt ellenséges erők felszámolása volt.

Ennek során a jobbszárnyon manőverező támadó csoport a reggeli órákban már a Kerepesi temető középső részéig nyomult előre. Egyelőre azonban nem tudott tovább jutni, mert a temető távolabbi részei és északi szegélye felől heves géppuska- és páncélelhárító tüzet kapott. Legközelebbi feladata tehát az lett, hogy mielőbb kijusson a temetőnek a Juranics utca felé néző északi szegélyére, hogy azon keresztül tovább folytathassa előnyomulását a Keleti pályaudvar felé.

Az arcvonalszakasz középső részén tevékenykedő 19. román gyalogos hadosztály egyes részeit még a Hungária körúti laktanya épületeiben folyó tisztogató harcok kötötték le, de más részei elérték már a Kerepesi temető északkeleti sarkát és innen a közbeeső házcsoporton keresztül a Gumigyár felé küzdötték magukat előre.[35] Közben a hadtesttüzérség támogatásával a jobbszárnyon harcoló 2. román gyalogos hadosztály is tá-

[34] RNFE. Min. Arch. 224/7. sz. gyűjtő, 44. o. és Contributia Romînei la rasboiul antihitlerist. Edit. Bucureşti, Militera. 1958. IV. R. 2. 336. o.
[35] RNFE. Min. Arch. 224/7. sz. gyűjtő, 44. o. és 1/12. sz. gyűjtő 80. o.

madásba lendült, miután azt a feladatot kapta, hogy hajtson végre manővert a Városliget délnyugati szögletén és az Aréna úton[36] keresztül a Keleti pályaudvar felé, és ily módon tegye teljessé a bekerítést.

Délután 17 óráig a hadosztály elérte a Stefánia utat,[37] ugyanakkor egyes részei a Kerepesi út irányában nyomultak előre.[38] A harcok a sötétség beállta után sem szüneteltek.

Másnap, január 13-án a bekerített, mintegy 1 km mélységű térségben egész nap folytak a sok véráldozatot követelő tisztogató harcok. Helyenként aláaknázott és oldalozó tűz alatt tartott utcákon keresztül folyt az előnyomulás, közben pedig a rejtett tűzfészkek felderítése és felszámolása.[39]

Még mindig nem ért véget a küzdelem a Kerepesi temetőben sem, ahol a kőfal fedezete mögül ellenséges géppuskatűz zúdult az előnyomuló katonákra. Gránátok robbantak a sírok között és mint a jégeső úgy kopogtak a géppuskalövedékek a sírköveken.

Végül is egy Moraru Ion nevű bátor tizedes tette szabaddá az utat zászlóalja számára, miután rést ütött a temető falán és elhallgattatta a legveszélyesebb géppuskafészket.

A temetőben folyó harc során elkeseredett rohamokkal sikerült leküzdeni a temető létesítményeiben megbúvó tűzfészkeket, támpontokat és közben sűrűn megismételt ellenlökéseket is visszavert a zászlóalj. Élei a temető elfoglalása után kijutottak az Ügetőpálya környékére, majd más erőkkel együtt elfoglalta a Gumigyárat.[40]

Az elrendelt éjszakai harc további területnyereséget már alig hozott, mert az ellenség szívósan védekezett és az egyik szakaszon aknamezőre is bukkantak a román katonák.

Január 14-én déltájban a 7. román hadtest erői kétfelől megkerülték és elfoglalták a Keleti pályaudvart. Az egyik harccsoport, amely elfoglalta az Ügetőpályát, a Fiumei út és a Baross tér felől délről, a másik csoport pedig zömével a Thököly út, egyéb részeivel pedig a Rottenbiller utca felől közelítette meg a pályaudvart. Ez az utóbbi támadó csoport, amely a hadtest jobbszárnya felől nyomult idáig előre, nehéz harcban kiszorította az ellenséget a Városliget déli sarkából, majd az Aréna út felé haladva került a pályaudvar nyugati oldalába.[41]

36 A mai Dózsa György úton.
37 Jelenleg Népstadion út.
38 RNFE. Min. Arch. 224/7. sz. gyűjtő, 45. o.
39 RNFE. Min. Arch. 732/7. sz. gyűjtő, VIII. F. 103. o.
40 Lásd: Contributia Romînei la rasboiul antihitlerist. Edit. Bucureşti Militera, 1958. IV. R. 2. 338. o.
41 RNFE. Min. Arch. 224/7. sz. gyűjtő, 56. o.

Estefelé századerejű, három harckocsival támogatott ellenséges rohamcsoport tűnt fel a Rákóczi út felől és ellenlökést hajtott végre a 9. román lovas hadtest körletében. Két szétlőtt harckocsi és húsz halott maradt vissza a balul sikerült kísérlet után.

Január 15-én reggel a 7. román hadtest tovább támadott. Csapatai a jobbszárnyon az esti órákban az Izabella utcáig nyomultak előre, és a nap folyamán több mint 400 háztömböt szabadítottak fel, köztük az Állatorvosi Főiskolát és a környékén levő kórházépületeket.

A Nagykörút közelében jártak tehát a román csapatok, amikor a 7. román hadtest parancsnoksága megkapta a „Budapest csoport" parancsnokának utasítását, hogy haladéktalanul vonja ki csapatait a budapesti hadműveletből és kijelölt új körzetében, új feladatokra készüljön fel.[42]

Ha csalódást is keltett a katonák soraiban, hogy alig két kilométernyire a céltól nem folytathatják tovább harcukat a Duna partjáig, ott volt mindjárt a vigasz is: újra egyesülhetnek az 1. Román Hadsereg parancsnoksága alatt a tőlük oly messzire szakadt testvéregységekkel, amelyekkel korábban annyi közös harcból vették ki részüket.

A 18-ára viradó csípős téli hajnal már Mohora—Felsősáp—Szada körzetében találta a román katonákat.[43]

A Duna—Tisza köze ekkor már — a kicsire zsugorodott pesti hídfő kivételével — szabad volt, Észak-Magyarországról a harcok már Csehszlovákia területére tolódtak át, a szovjet erők mélyen előretörve a Dunántúl déli térségében, a Balaton és a Velencei-tó környékén, feljebb pedig a Duna—Garam torkolatánál voltak és már hetekkel előbb kettős gyűrűbe zárták a budai térséget.

A főváros belsejében végrehajtott mély előnyomulással az arcvonalszakaszok oly keskenyek lettek, hogy ki lehetett már vonni a román csapatokat.

Miután a 7. román hadtest a budapesti hadműveletekben betöltötte szerepét, új parancsra a Csehszlovákia felszabadításáért folyó harcokba indult. Két hét óta ott harcolt már az egész 4. Román Hadsereg, az 1. Román Hadsereg 4. hadteste és a „Tudor Vladimirescu" önkéntes hadosztály is.

A 7. román hadtest a magyar fővárosért folyó küzdelmes csatában, a 42 napig tartó szakadatlan harc során jelentős véráldozatot hozott.

42 Uo. 58. o.
43 RNFE. Min. Arch. 1/12. sz. gyűjtő. Kivonat az 1. hadsereg hadműveleti irataiból, 115. o.

Három hadosztályával 1/3 részét jelentette a pesti oldal felszabadításáért küzdő erőknek. Nagyban hozzájárult a fasiszta erőknek Budapest jobbparti részéből való kiszorításához. A súlyos harcokban állományának 30%-át, közel 11 000 emberét vesztette el.

Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka az 1. Román Hadsereg parancsnokságának, Sumilov tábornok, a 7. Szovjet Gárdahadsereg parancsnoka pedig a 7. román hadtest parancsnokának és katonáinak őszinte köszönetét és elismerését fejezte ki a budapesti harcok során tanúsított hősi helytállásukért.

AZ 1945 MÁRCIUSI BALATONI NÉMET ELLENTÁMADÁS ELŐZMÉNYEI ÉS A 3. UKRÁN FRONT VÉDELMI HADMŰVELETÉNEK TERVE

Tóth Sándor

1945 január első felében a szovjet Vörös Hadsereg csapatai több, egymással szorosan összefüggő hadászati méretű hadművelet végrehajtását kezdték meg a szovjet—német arcvonal északi és középső szakaszán.[1] Ezek sorát az 1. Belorusz Front, az 1. Ukrán Front és a 4. Ukrán Front jobbszárny-csapatainak visztulai—oderai hadművelete nyitotta meg, a 36 hadosztályból álló német „A" hadseregcsoport ellen. A szovjet csapatok 1945. február 3-ig felszabadították Lengyelországot és Csehszlovákia jelentős részét, majd benyomultak a fasiszta Németország területére. Ott széles arcvonalon elérték az Oderát, menetből átkeltek rajta és több hídfőt foglaltak a folyó nyugati partján. Ugyanebben az időben a 2. és 3. Belorusz Front erői sikerrel folytatták a kelet-poroszországi hadműveletet a „Közép'" hadseregcsoport 38 hadosztálya ellen. Ennek során a szovjet csapatok január végén kiértek Marienburg körzetébe és elvágták a német hadseregcsoport visszavonulásának útját. A Kelet-Poroszországban körülzárt ellenséges csoportosítás szétzúzását február elején kezdték meg. Az arcvonal északi szárnyán 1945. február 10-én lendült támadásba az 1. Belorusz Front, együttműködve a 2. Belorusz Front balszárny-csapataival és az 1. Lengyel Hadsereggel. A hadművelet (kelet-pomerániai) célja a Berlin irányában támadó szovjet erők jobbszárnyát fenyegető, 42 hadosztályra feltöltött „Visztula" hadseregcsoport megsemmisítése volt. A „Visztula" hadseregcsoport a Visztulától az Oderáig húzódó megerődített védelmi terepsza-

[1] Lásd Gyeborin: A második világháború. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1961. 470—471. o. és a Második világháború 1939—1945. II. köt. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1963. 363—384. o. és 392—396. o.

kaszra és a gdynia—danzigi megerődített körletre támaszkodott.

A Vörös Hadsereg visztulai—oderai, kelet-poroszországi és kelet-pomerániai támadó hadműveletei 1945 január—februárban 1200 kilométeres arcvonalon, a Balti-tengertől a Kárpátokig áttörték a hitleristák előre kiépített és megerődített védelmét. Az öt szovjet front erőivel és szoros együttműködésben mért hatalmas csapások Kelet-Poroszországban, Lengyelországban és Csehszlovákiában megsemmisítették a „Közép" és az „A" hadseregcsoport főerőit. Ugyanez a sors várt a Kelet-Pomerániában bekerített németekre is. A szovjet csapatok messzire visszavetették az ellenséget nyugati irányban és az Oderán elfoglalt hídfőkből készültek a Berlin elleni támadásra. Február elején Kelet-Pomeránia és Brandenburg területén folytak a harcok, miközben a szovjet harckocsi-, gépesített- és lövész magasabbegységek Berlintől 60 kilométerre, a végső csapáshoz összpontosultak.

E hatalmas katonai sikerek jelentősen megnövelték a Szovjetunió nemzetközi súlyát és tekintélyét a szabadságszerető népek táborában, s megerősítették az összefogást az antifasiszta koalíció tagjai között. Ez megmutatkozott a jaltai értekezleten is, amely 1945. február 4-én kezdődött és 12-ig tartott.[2] Az értekezleten megállapodás született a fasiszta Németország szétzúzására irányuló közös hadműveletekre és a Szovjetuniónak Japán elleni hadbalépésére az európai háborút követő két-három hónap múlva. Ezek a megállapodások az értekezleten elfogadott többi határozattal együtt fontos mérföldkövet jelentettek a német fasizmus teljes megsemmisítéséhez és a tartós, demokratikus békéhez vezető úton. Tovább erősítették a fasizmus elleni harc fő terhét viselő Szovjetunió nemzetközi befolyását, és súlyos csapást mértek a hitleri kormánykörök ama reményére, hogy a háború befejező szakaszában konfliktus támad a Szovjetunió és nyugati szövetségesei között.

A jaltai értekezlet katonai határozatainak megvalósítása a kialakult hadászati helyzetben 1945 február közepén az alábbi feladatokat állította a Vörös Hadsereg elé:

— befejezni a Kalinyingrád (Königsberg) körzetében bekerített ellenséges csoportosítás megsemmisítését;

— szétzúzni a kelet-pomerániai hitlerista erőket és előretörni az Odera alsó folyásáig;

— megsemmisíteni a sziléziai német csoportosítást, majd

2 A jaltai értekezlet munkájának elemzését adja Gyeborin: i. m. 446—459. o.

előnyomulni nyugati irányban, s előnyösebb megindulási állásokat elfoglalni a Berlin és Drezda elleni támadáshoz, továbbá északi irányból átkarolni a csehszlovákiai fasiszta csapatokat;

— szétzúzni az ellenség magyarországi csoportosítását a Dunántúlon, majd tovább támadni Ausztria ellen, s ily módon déli irányból átkarolni a csehszlovákiai német csoportosítást.[3]

A szovjet csapatok haladéktalanul megkezdték e feladatok végrehajtását. Antonov hadseregtábornok, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke 1945. február 17-én adta ki direktíváját Malinovszkij és Tolbuhin marsallnak a dunántúli német csoportosítás megsemmisítésére és a támadás továbbfejlesztésére Bécs és Brno irányába. Eszerint:

„1. A 2. Ukrán Front parancsnoka készítsen elő és hajtson végre támadó hadműveletet azzal a céllal, hogy csapást mérve a Dunától északra Nové-Zámky—Malacky—Znoimo általános irányban, a támadás 20. napján birtokba vegye Brnot és Znoimot, egyidejűleg a front balszárnya a Duna déli partján támadva, elfoglalja Bratislavát és együttműködve a 3. Ukrán Front csapataival birtokba vegye Bécset. A továbbiakban fejlessze ki a támadást Pilsen általános irányban. A feladat végrehajtására:

a) A Dunától északra mérjen csapást a 9. gárda-, 7. gárda-, és 53. hadsereg balszárnyával, megerősítve három áttörő tüzér hadosztállyal, nehéz önjáró dandárokkal és ezredekkel. Az áttörési szakaszon hozzon létre arcvonalkilométerenként 200 csősűrűséget. Az ellenséges védelem áttörése után a siker kifejlesztésére használja fel a 6. gárda-harckocsihadsereget és a Plijev-csoportot.

b) A Dunától délre mérjen csapást a 46. hadsereg erőivel, megerősítve a főhadiszállás tüzértartalék hadosztályával és a 2. gárda gépesített hadtesttel.

2. A 3. Ukrán Front parancsnoka készítsen elő és hajtson végre támadó hadműveletet azzal a céllal, hogy csapást mérve Székesfehérvár körzetéből Pápa—Szombathely általános irányban, szétzúzza az ellenség csoportosítását a Balatontól északra és a hadművelet 15. napján érjen ki a magyar—osztrák határra. Egyidejűleg a front balszárnyával támadjon a Drávától északra és vegye birtokába a Nagykanizsa körzetében levő olajmezőket. A továbbiakban a front főerőivel fejlessze a csapást Wiener-Neustadt—Sankt-Pölkten irányában, együttműködve a 2. Ukrán Front csapataival Bécs elfoglalására. Az 1. Bolgár Hadsereget

3 A második világháború 1939—1945. II. köt. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1963. 390. o.

alkalmazza a front balszárnyának biztosítására, a Dráva északi partja mentén szétbontakozva.

A feladat végrehajtására:

a) Székesfehérvár körzetéből mérjen csapást a 4. gárda-, a 27. és 26. hadsereg erőivel, megerősítve három áttörő tüzér hadosztállyal. Az áttörési szakaszon hozzon létre arcvonalkilométerenként 200 csősűrűséget (76 mm és feljebb).

b) A Balatontól délre mérjen csapást az 57. hadsereggel (9 löv. ho.).

c) A gyorsanmozgó magasabbegységeket (18. és 23. hk. hdt., 1. g. hdt., 5. gd. lov. hdt.) az áttörés után használja fel a siker kifejlesztésére a főirányban.

3. A 2. és 3. Ukrán Front támadásának kezdete 1945. március 15.[4]

A direktíva tehát azt a feladatot tűzte a front csapatai elé, hogy a Garam vonaláról és a Duna jobb partján elfoglalt hídfőkből Brno—Bécs—Graz irányba mért csapással zúzzák szét a német „Dél" hadseregcsoport erőit és fejezzék be Magyarország felszabadítását. A továbbiakban el kellett foglalniuk Bécset és betöréssel fenyegetni a délnémet iparvidéket, elvágni a jugoszláviai német csoportosítás visszavonulás útját, s elősegíteni az ellenség mielőbbi kapitulációját Észak-Olaszországban. Egyidejűleg a hadműveletnek a csehszlovákiai német csoportosítás átkarolását kellett eredményeznie déli irányból.[5] A főparancsnokság a hadművelet sikeres vezetésének elősegítése érdekében az alábbi átalárendeléseket foganatosította: február 27-én 24 órától a 2. Ukrán Fronttól a 3. Ukrán Front alárendeltségébe utalta a 27. hadsereget;[6] ugyanattól az időtől a 3. Ukrán Fronttól a 2. Ukrán Frontnak rendelte alá a 46. hadsereget[7] és a 2. gárda gépesített hadtestet. Saját tartalékából a 2. Ukrán Frontnak adta át a 9. gárdahadsereget, amely Szolnok körzetében gyülekezett. Ezt a hadsereget kellett alkalmazni a főcsapás mérésére.[8]

Ebben az időben a 2. Ukrán Front,[9] hadműveleti alárendeltségében az 1. és 4. Román Hadsereggel, Brezno—Zvolen—

4 Архив Министерство Обороны СССР (A továbbiakban Архив МО СССР) ф. 240, оп. 178542, д. 19, но. 11027, 17. 11. 1945.

5 История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963, 192. o.

6 A 27. hadsereg állományába a 33. és 37. lövész, valamint a 35. gárda-lövészhadtest tartozott, összesen nyolc lövészhadosztállyal.

7 A 46. hadsereg a 23. és 68. lövész, valamint a 10. gárda-lövészhadtestből állt, összesen nyolc lövészhadosztállyal.

8 Архив МО СССР, ф. 240, оп. 178542, д. 19, но. 11928/17. 11. 1945.

9 A 2. Ukrán Front hadrendje: 40. és 53. hadsereg, 6. gárda-harckocsihadsereg, 7. gárdahadsereg, 46. hadsereg és 5. légi hadsereg.

Garam folyó— Esztergom—Gánt arcvonalon tevékenykedett. A 7. gárdahadsereg csapatai a Garam jobb partján levő hídfőkben készültek a támadás folytatására. A 3. Ukrán Front,[10] hadműveleti alárendeltségében az 1. Bolgár Hadsereggel, a Gánt—Velencei-tó nyugati partja—Székesfehérvár K—Balaton délkeleti partja—Nagybajom—Dráva vonalon védett. Torjanctól a Dráva alsó folyása mentén a 3. Jugoszláv Hadsereg csapatai működtek.[11] A direktíva vétele után mindkét front csapatai nyomban megkezdték a felkészülést az elrendelt támadó hadművelet végrehajtására.

Ebben a helyzetben február 17-én váratlanul német támadás érte a 7. gárdahadsereg garami hídfőkben levő csapatait Komarno körzetéből. A támadásban 400 harckocsi és rohamlöveg vett részt. A hadseregparancsnokság a felderítési adatokból és a foglyok vallomásaiból megállapította, hogy az ellencsapást a 6. SS páncélos hadsereg I. páncélos hadteste mérte. A főparancsnokság kezdetben kételkedett az adatok valódiságában, mert 1945. február 20-án Antonov hadseregtábornok olyan értelmű tájékoztatást kapott Marsall amerikai vezérkari főnöktől, mely szerint: „... a németek két helyen hajtanak végre a keleti fronton csapatösszevonást ellentámadás céljából: Pomerániában — Thorn elleni támadásra, illetve Bécs és Moravska Ostrava térségében — Lodz irányában való támadásra. Ennek a déli csapatösszevonásnak magában kell foglalnia az »SS« 6. páncélos hadsereget".[12] Ilyen értelemben tájékoztatta Antonovot február 12-én Brinkman ezredes, az angol katonai misszió egyik vezetője is.[13] Éppen ezért a szovjet főparancsnokságot meglepték a 7. gárdahadsereg felderítési adatai, amelyek ellentétesek voltak a szövetségesek közléseivel. A garami hídfőben folyó harcok közepette fedte fel csupán a szovjet felderítés, hogy a német hadvezetés jelentős csapatösszevonást hajtott végre a Balaton körzetében, s ennek biztosítását célozza a Komarno körzetéből indított támadás, a garami hídfők felszámolására. A 7. gárdahadsereget kedvezőtlen helyzetben érte az I. SS páncélos hadtest erős csapása. Lövészhadosztályainak gyenge feltöltöttsége miatt a harcrend sűrűsége nem volt megfelelő, ezért elkeseredett harcok után, 1945. feb-

10 A 3. Ukrán Front hadrendje: 26. hadsereg, 4. gárdahadsereg, 27. hadsereg, 57. hadsereg, 17. légi hadsereg és a Szovjet Dunai Flotilla.

11 История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963. 191—192. o.

12 Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel, 1941—1945. Kossuth Kiadó, Budapest, 1958. I. köt., 380—381. o.

13 Uo. 381. o.

ruár 24-én a csapatok kénytelenek voltak kiüríteni a hídfőket és visszavonultak a folyó bal partjára.[14]

A szovjet főparancsnokság előtt március elejére világossá vált az ellenségnek arra irányuló szándéka, hogy a Balaton körzetében létrehozott erős csoportosítással szétzúzza a 3. Ukrán Front csapatait. Ezt felfedve, úgy döntött, hogy a tervezett támadás előkészítésének folytatásával egy időben megerősíti a 3. Ukrán Front védelmét, elhárítja a német ellentámadást és kedvező feltételeket teremt saját csapatai részére a támadásba való átmenethez.[15]

Mi késztette a német hadvezetést arra, hogy az ardenneki támadás kudarca után Magyarországra csoportosítsa át a 6. SS páncélos hadsereget és a Dunántúlon indítson támadást a szovjet csapatok ellen? Ennek magyarázatát a fasiszta Németország 1945 elejére kialakult hadászati helyzete adja meg.

1944 végén a hitleri vezérkar még arra számított, képes lesz tartani kelet-poroszországi és lengyelországi állásait, s a Visztula—Odera között előre kiépített terepszakaszokon szívós védelmi harcokban felőrli a szovjet csapatokat. Abból a feltételezésből indult ki, hogy a szovjet hadvezetés az általános támadás megindítása előtt kénytelen lesz a kurlandi német csoportosítás felszámolására időt fordítani, s csak ez után várható a kelet-poroszországi „Közép" hadseregcsoport elleni hadművelet. A főcsapást Varsó körzetéből várta északnyugati irányban Allenstein felé. Emellett arra számított, hogy a négy ukrán front a dél-lengyelországi, csehszlovákiai és magyarországi német erők ellen fog támadást indítani. A Varsó és a sandomierzi hídfő közti sávban csupán lekötő célú hadműveleteket várt. Ebből következőleg szárnycsoportosításait erősítette meg.

A Vörös Hadsereg januári hadászati méretű támadása azonban halomra döntötte a német vezérkar összes számításait és arra kényszerítette, hogy tartalékait szétforgácsolja az egész arcvonalon. Ennek következtében egyetlen hadászati irányban sem tudott megfelelő erejű csoportosítást létrehozni a szovjet támadás megállítására és ellencsapások mérésére. Így a szovjet csapatok elérték az Oderát, hídfőt foglaltak a nyugati parton és közvetlenül Berlint fenyegették. A januári szovjet támadás jelentősen kihatott a nyugati arcvonal helyzetére is: lehetővé tette az amerikai—angol csapatoknak az ardenneki német áttörés következményeinek felszámolását. Január végéig ezek a csa-

[14] История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963. 194. o.
[15] Uo.

patok elérték a Strassbourg—Saarlautern—Echternach—Monschau—Geilenkirchen—Maeseyck terepszakaszt és tovább a Maas folyó vonalát egészen a torkolatig. Eisenhower főhadiszállása eközben előkészítette az arcvonal északi szárnyán indítandó támadó hadműveletek tervét, amelyek a Szajna folyó elérését, majd a Ruhr-vidék elfoglalását célozták.

Mindezek következményeként 1945 február elejére a fasiszta Németország katonai, gazdasági és politikai helyzete katasztrófálissá vált. A harcoló hadseregek jelentős emberhiánnyal küzdöttek. Német adatok szerint a január—február hónapban elvesztett 606 000 fő pótlására mindössze 297 000 embert tudtak feltöltésként a szovjet—német arcvonalra irányítani.[16] 1945. január 1-én a német fegyveres erők kötelékébe 299 hadosztály és 31 dandár tartozott, ebből 175 hadosztály és 22 dandár a szovjet—német arcvonalon volt bevetve. A szovjet—német arcvonalon harcoló hitlerista csapatokat 15 magyar hadosztály és egy dandár egészítette ki.[17] Jelentősen csökkent a német gazdaság teljesítőképessége is. A széntermelés, a megszállt országokét is figyelembe véve, 1944 decemberében 14,3 millió tonnára csökkent, ez a mennyiség az ugyanezen évi nyári hónapjaiban termelt átlagnak csupán 53 százaléka volt.[18] Az év végére az acélgyártás is oly mértékben csökkent, hogy nem tudta biztosítani a tervszerű fegyver- és hadianyaggyártást, 1945 januárjában már csak 447 harckocsit gyártottak az egy évvel előtti 723-mal szemben. A gyalogsági és tüzérségi fegyverek, valamint a lőszer gyártása 1945 január—februárban csupán 50—60 százaléka volt az 1944. évi termelés havi átlagának.[19] Különösen kritikus volt a helyzet a folyékony üzemanyaggal való ellátás terén. A termelés 1945 márciusában 142 000 tonna volt, amely az 1944 decemberi termelés 39 százalékának felelt meg.[20] Komoly problémákat jelentettek az élelmiszerellátásban bekövetkezett nehézségek is. A vetésterület 1944-ben 12 százalékkal, a gabonatermelés pedig 29,5 százalékkal csökkent 1939-hez képest, és jelentősen megfogyatkozott a jószágállomány is.

Bár a fasiszta Németország 1945 elejére minden szempontból rendkívül súlyos helyzetbe került, még mindig veszedelmes ellenfél volt, és számolni kellett kétségbeesett erőfeszítéseivel, amelyeket hiba lett volna lebecsülni. Elegendő arra utalni, hogy

16 A második világháború 1939—1945. II. köt. 389. o.
17 Uo.
18 Промышленность Германии в период войны 1939—1945. 22. Издатинлит, Москва, 1956. 141. o.
19 Uo. 151. o.
20 149—150. o.

a náci haderő ellenőrzése alatt tartotta Norvégiát, Dániát, Hollandiát, Ausztriát, valamint Csehszlovákia, Magyarország, Albánia és Olaszország területének egy részét. Németország veresége elkerülhetetlen volt ugyan, de ezt újabb megsemmisítő csapásokkal kellett kikényszeríteni. Jellemző, hogy az amerikai—angol vezetőkörök 1945 elején még lehetségesnek tartották, hogy a hitleri Németország elleni háború az év nyaráig, sőt őszéig is elhúzódhat.[21]

A német vezetőkörök legfőbb törekvése 1945 elején is az maradt, hogy elhúzzák a háborút mindaddig, amíg megegyezésre tudnak jutni az Egyesült Államok és Anglia reakciós monopolista köreivel. Ribbentropp utasítására ebben az időben Weizsäcker nagykövet a Vatikánban, Hohenlohe-Langenburg herceg Lisszabonban, Hugo Stines pedig Stockholmban vették fel a kapcsolatot a nyugati hatalmak képviselőivel. Himmler 1945. február 19-től április 24-ig tárgyalt Bernadotte gróf közvetítésével Eisenhower főhadiszállásával. Himmler Bernadotte előtt így nyilatkozott: „Hogy Németországnak minél nagyobb területét megóvjam az oroszok behatolásától, hajlandó vagyok kapitulálni a nyugati fronton s így lehetővé tenni a nyugati hatalmak csapatainak előnyomulását kelet felé.[22] Felajánlotta, hogy Schnellenberg személyében megbízottat küld Eisenhowerhez és Churchillhez a fegyverletételi feltételek megtárgyalására. Orvosát, Kerstent is Eisenhowerhez küldte ugyanebből a célból. Kersten szerint Himmler a következőket üzente Eisenhowernak: „Az SS és a Wehrmacht kész folytatni a háborút Oroszország ellen, ha az angolok és az amerikaiak hajlandók fegyverszünetet kötni velünk. Mi nem köthetünk békét a bolsevista Oroszországgal. Semmiféle megegyezésnek nem lesz jelentősége, mert Oroszország nem tartja tiszteletben az egyezményeket. Nekünk tehát harcolnunk kell, hogy megmentsük Európát azoktól a szörnyűségektől, amelyek akkor várnak rá, ha a bolsevizmust nem szorítjuk vissza. Tegyen meg mindent, hogy meggyőzze Eisenhowert arról, hogy az emberiség igazi ellensége Szovjet-Oroszország és csak a németek harcolhatnak ellene... Én hajlandó vagyok elismerni a nyugati hatalmak győzelmét. De időt kell adniuk arra, hogy visszavessem Oroszországot. Ha nem veszik el tőlem a fegyvert, még meg tudom tenni."[23]

21 Pravda, 1946. március 11.
22 Idézi Melnyikov: Összeesküvés Hitler ellen, 1944. július 20. Kossuth Kiadó Budapest, 1964. 233. o.
23 Uo.

Mint látható, a fasiszta német vezetők a nyugati hatalmak kommunistaellenességét tartották mentőövnek, s a Szovjetunió részéről fenyegető veszély rémével igyekeztek hatni rájuk. Arról igyekeztek meggyőzni imperialista ellenfeleiket, hogy a fasiszta Németország nélkülözhetetlen szovjetellenes terveik megvalósításához. Így próbáltak ellentéteket szítani a Szovjetunió és nyugati szövetségesei között. A hitleristák felkínálkozását a reakciós amerikai—angol monopolista körök megértéssel fogadták és megkísérelték azt hasznosítani imperialista célkitűzéseik szolgálatában. Kiviláglik ez abból a magatartásból is, amelyet Karl Wolf német tábornok küldetése kapcsán tanúsítottak. Wolf 1945. március 9-én érkezett Svájcba, hogy az amerikai—angol főparancsnoksággal megtárgyalja a 25 hadosztályból álló északolaszországi német hadseregcsoport fegyverletételének feltételeit. Az amerikai—angol kormány utasítására Alexander tábornagy, az olaszországi szövetséges csapatok főparancsnoka megbízottat küldött Bernbe, ahol két hétig folytak a megbeszélések. Az amerikai—angol kormány Wolf érkezéséről és küldetéséről március 12-én értesítette a szovjet kormányt, de kategorikusan visszautasította azt a jogos követelést, hogy megbízottakat küldhessen a tárgyalásokra. A szovjet kormány azonban értesüléseket szerzett arról, hogy a megbeszélések „. . . a németekkel kötött olyan megegyezéssel végződtek, amelynek értelmében Kesselring marsall, a német nyugati front parancsnoka beleegyezett abba, hogy megnyissa a frontot és átengedje az angol és amerikai csapatokat keleti irányban, az angolok és az amerikaiak pedig viszonzásul megígérték, hogy enyhébb fegyverszüneti feltételeket szabnak a németeknek."[24] Sztálin ilyen értelemben levelet is írt Rooseweltnek, ő azonban mindent letagadott.

Végeredményben a berni tárgyalások nem hozták meg a német vezetőkörök által várt eredményt. A Szovjetunió határozott állásfoglalása meghátrálásra kényszerítette az amerikai—angol kormányt, amely engedett, mert nem nélkülözhette a Vörös Hadsereg részvételét a fasiszta Németország elleni harcban. Churchill maga ismeri ezt be, mikor így ír: „Mi történt volna, ha összetűzünk Oroszországgal abban az időben, amikor a németeknek a harctereken még háromszáz-négyszáz hadosztályuk volt?"[25]

[24] Lásd Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel 1941—1945. Kossuth Kiadó Budapest, 1958.. II. köt. 230. o.
[25] Churchill: The Second World War, vol. 6. London—Torontó—Melbourne, Cassel, 1954. 402. o.

Mindenesetre a hitleri Németország vezetői 1945 elején még biztak a puhatolózások eredményességében, s végső esetben arra számítottak, hogy nyugatról minden harcképes erőt átdobva keletre, szívós védelemmel kitartanak a szovjet csapatokkal szemben mindaddig, amíg az amerikai—angol csapatok Berlinbe érnek. Ez az elgondolásuk határozta meg a német vezérkar hadászati terveit. E tervek között első helyen szerepelt a védelem megerősítése a német hadsereg által megszállva tartott terepszakaszokon, mindenekelőtt Németország keleti részén. Walter Görlitz nyugatnémet hadtörténész szerint a német vezetők: „Elhatározták, hogy minden területet, ahol német csapatok állomásoznak, pusztasággá változtatnak, felrobbantják az iparvállalatokat, az élelmiszerraktárakat, a hidakat, a vasutakat, a műutakat, a gátakat, a távíróhivatalokat, a rádióállomásokat és a bányákat... Keitel tábornok, vezérkari főnök és Bormann birodalmi vezető, a pártkancellária főnöke együttesen szigorú parancsot adtak ki, mely szerint minden várost az utolsó szál katonáig védeni kell. A parancsot nem teljesítő parancsnokokat hadbíróság elé állították. A különleges osztagok, amelyek azokat a békés lakosokat likvidálták, akik az ellenség közeledtére megpróbálták időben kitűzni a fehér zászlót, halált és pusztulást vetettek. A csapattól megszökött katonákat az út menti oszlopokra akasztották fel."[26] A Kelet-Poroszországban ilyen eszközökkel megvalósított védelmet, a német hadvezetés Kelet-Pomerániából és Sziléziából mért csapásokkal szándékozott párosítani, hogy szétzúzza az Oderáig előnyomult szovjet csapatokat, s így megszilárdítsa helyzetét a berlini irányban. Ennek a tervnek volt előfeltétele az arcvonal délnyugati szárnyának helyreállítása a Duna mentén, mert csak ez biztosíthatta a zalai olajmezők és a délnémet iparvidék kézbentartását, amelyek nélkülözhetetlenné váltak a német hadigépezet táplálásában.

Ezért Hitler 1945 január közepén parancsot adott az Ardennekben felszabadult 6. SS páncélos hadsereg átdobására Magyarország területére. Guderian nem értett egyet Hitler elhatározásával, azt javasolta, hogy az összes nyugaton felszabadult erőket Berlintől keletre összpontosítsák és hozzanak létre két csoportosítást Glogau-Kottbus körzetében és az Oderától keletre Pomerániában, s ezekkel mérjenek csapást a szovjet csapatokra.[27] Hitler a javaslatot elutasította és kijelentette: Magyarországon akar támadni, hogy visszavesse a szovjet csapatokat

[26] H. Görlitz: Der zweite Weltkrieg (1939—1945). II. Stuttgart, 1952. 543—544. o.
[27] Guderian: Erinnerungen eines Soldaten, Heidelberg, Verl. Vowinckel, 1951. 369. o.

a Duna mögé és felmentse Budapestet. Azzal érvelt, hogy a magyar kőolaj és a hozzátartozó finomítók nélkülözhetetlenek és döntő jelentőségük van a háborúban. Így szólt Guderianhoz: „Ha Ön nem kap üzemanyagot, páncélosai leállnak és a repülőgépek nem tudnak felszállni. Ezt csak be kell látnia. De tábornokaim semmit sem értenek a hadigazdasághoz."[28] Guderian még egy ízben javasolta Hitlernek: mondjon le a magyarországi támadásról, s helyette rendeljen el támadást a Frankfurt an der Odera és Küstrin között az Oderáig előretört szovjet ék két szárnya ellen, mégpedig déli irányból Glogaun és Gubenen keresztül, észak felől pedig a Pyritz—Arnswalde vonalon. Mint írja: „Azt reméltem, hogy ezzel erősíteni tudjuk a főváros és a birodalom belső területeinek védelmét és időt nyerünk a nyugati hatalmakkal folytatandó fegyverszüneti tárgyalásokhoz."[29] Hitler azonban nem állt el eredeti tervétől. Guderian a későbbiekben részben elfogadta Hitler indoklását: „Üzemanyaglelőhelyeink nagy részének kiesése a német vezetést teljesen az osztrák zinstendorfi és a magyarországi Balaton környéki földgáz lelőhelyekre utalta. Ez a körülmény részben magyarázza Hitler egyébként érthetetlen elhatározását, hogy a nyugaton felszabaduló erők zömét Magyarországra irányította: meg akarta tartani a páncélosok és a légierő számára egyaránt fontos nyersolajtermelést és a magyar finomítókat."[30] A magyarországi támadásra ösztönözte Hitlert és támogatóit az a körülmény is, hogy így biztosíthatták a háború elhúzására irányuló terveik megvalósításához az osztrák hadigazdaság felhasználását. Erre pedig nagyon is szükségük volt, hiszen Ausztria területén több mint 600 üzem foglalkozott hadianyaggyártással, amelyek havonta 850 harckocsit és páncélozott csapatszállító járművet, több mint 1000 löveget, valamint nagy mennyiségű egyéb fegyvert és lőszert állítottak elő.[31] A 120 repülőgépipari üzem évi 9000 repülőgépet és körülbelül 1700 motort gyártott.[32] Az osztrák kohászat termelése 1944-ben egymillió tonna nyersvas és egymillió tonna acél, az olajtermelés pedig 1 200 000 tonna volt.[33]

E gazdasági megfontolások mellett politikai okok is közrejátszottak abban, hogy Hitler olyan makacsul kitartott a dunántúli német támadás terve mellett. Arra számított, hogy a szov-

[28] Uo. 369. o.
[29] Uo. 374. o.
[30] Uo. 379. o.
[31] История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963, 188. o.
[32] Uo.
[33] Uo.

jet hadsereg által felszabadított területeken megbújt reakciós, fasiszta erők belső felfordulást idézhetnek elő a szovjet csapatok hátában, amely megosztja azok figyelmét és erejét s ezzel lehetővé teszi a német csapatoknak az arcvonal délnyugati szárnyának szétzúzását és a romániai olajmezők újbóli birtokbavételét. Ehhez figyelembe kell venni, hogy a Dunántúl egy része még nyilas uralom alatt volt, nemkülönben azt is, hogy 1944 decemberétől a román reakció az amerikai—angol vezetőkörök biztatására erőteljes támadást indított a demokratikus átalakulás megakadályozására. 1944. december 6-án ugyanis lemondott Sanatescu tábornok kormánya és Mihály király a szélsőségesen reakciós Radescu tábornokot nevezte ki miniszterelnökké. Radescu hosszú évekig Londonban volt katonai attasé, s nagyon jó kapcsolatai voltak az angol imperialista körökkel, amelyek alkalmasnak tartották őt arra, hogy megmentse a román uralkodó osztályok hatalmát, s fenntartsa a kizsákmányoló rendszert Romániában. Radescu igyekezett is kiérdemelni imperialista megbízói és támogatói teljes megelégedését. Hatalomrajutása után nyíltan kijelentette, hogy ő és kormánya ellenzi az államapparátus megtisztítására irányuló törekvéseket, nem tartja szükségesnek a földreformot és más demokratikus reformokat.[34] Megkezdte a haladó, demokratikus erők üldözését és súlyos atrocitásokat robbantott ki a nemzetiségi területeken. A kommunista lapok szerkesztőségei ellen fasiszta bandák támadásokat intéztek, merényleteket követtek el kommunisták ellen, s még szovjet katonákat és tiszteket is megtámadtak. Radescu, Mihály király teljes egyetértésével fasiszta puccsot készített elő, evégből reakciós tisztek parancsnoksága alatt több katonai egységet vont össze Bukarest körzetében.[35] Ezzel egy időben az arcvonalon harcoló román csapatok sorait is igyekeztek bomlasztani, több helyen lázadást és zendülést szerveztek. A Szovjetunió nem nézhette tétlenül a Romániában kialakult helyzetet. 1944. december 25-én a TASZSZ hírügynökség külön nyilatkozatot adott ki, mely megállapította, hogy a román kormány nem kielégítően hajtja végre a fegyverszüneti egyezmény előírásait, köztük az ország demokratizálására és a háborús bűnösök felelősségrevonására vállalt kötelezettségeit.[36]

A román burzsoázia semmibe vette a szovjet kormány figyelmeztetését. Miután először a német fasiszták szekerét tolta, s ezek segítségével erősítette meg uralmát a dolgozó tö-

[34] Uo. 181—182. o.
[35] Gyeborin: i. m. 437. o.
[36] История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963, 182. o.

megek fölött, most az amerikai—angol imperialistáknak árulta el a nép érdekeit. Abban reménykedett, hogy az amerikai—angol kormány támogatásával vérbe fojtja a dolgozók ellenállását és megszilárdítja hatalmát. Ám a Nemzeti Demokratikus Frontba tömörült román hazafias, demokratikus erők a Román Kommunista Párt vezetésével ellentámadásba indultak. 1945. január 28-án megjelent a Nemzeti Demokratikus Front kormányprogramja, ezt követően országszerte tömeggyűléseken és tüntetéseken követelték a földreformot és a reakciósok kiszorítását a hatalomból. Radescu válaszul harckocsi és gyalogos egységeket vont ki az arcvonalból, s megkezdte a véres leszámolást. Február 16-án cinikusan ki is jelentette egy munkásküldöttségnek: ő sem csinál mást, mint amit Görögországban csinálnak.[37] Február 11-től Bukarest utcáin állandósultak a katonai őrjáratok, katonai gépkocsik és harckocsik cirkáltak a város minden pontján. Február 20-án egy fasiszta csoport támadást intézett a „Malaxa" gyár ellen. A támadás hatalmas felháborodást váltott ki. A Nemzeti Demokratikus Front felhívására február 25-én 500 000 dolgozó vonult fel Bukarest utcáin, követelve a demokratikus kormány megalakítását. Hasonló megmozdulásokra került sor az egész országban. A kormány a királyi palota és a belügyminisztérium ablakaiból a tüntetők közé lövetett. Az aljas gonosztettet Radescu és amerikai—angol tanácsadói a Pallas Athene szálló tetején karosszékben ülve nézték végig.[38]

A romániai szovjet csapatok parancsnoksága a mészárlás után figyelmeztette a kormányt, hogy nem fogja tétlenül nézni a fasiszta erők garázdálkodásait és megvédi a népet az erőszaktól. Radescu kénytelen volt meghátrálni, mivel az amerikai—angol kormány nem mert nyílt katonai beavatkozásra vállalkozni. A szovjet parancsnokság fellépése és a viharosan kitört népfelháborodás megdöntötte Radescu fasiszta diktatúráját és 1945. március 6-án Petru Groza vezetésével megalakult a népi demokratikus kormány. Az amerikai—angol imperialisták tehát Romániában vereséget szenvedtek. A szovjet hadsereg határozott fellépése megfosztotta a román reakciót attól a lehetőségtől, hogy a németek dunántúli támadását kihasználva, vérbe fojtsák a demokratikus népmozgalmat.

A német hadsereg magyarországi ellentámadásának tervét, amely vágyálmaikat tükrözte, osztatlan örömmel fogadták a nyilasok és kiszolgálóik. 1945 februárjában a magyar vezérkar

[37] Uo.
[38] Gyeborin: i. m. 438. o.

egy „Helyzetmegítélést" készített, amelyben vizsgálta a keleti arcvonalon végrehajtandó ellentámadás lehetőségét. A bevezetőben megállapítja: „A február hónapban kialakult hadműveleti és a szovjet által megszállt országok különleges politikai helyzete igen kedvező hadászati lehetőséget nyújt egy ellentámadás végrehajtására. A támadás kihatásában döntő jelentőségű lehet a K. arcvonalra és ezzel az egész európai hadszíntére."[39] A magyar katonai vezetés alárendelt, szolgai szerepére jellemzőek a helyzetmegítélés alábbi beismerései: „Amikor az osztály a fenti hadászati lehetőséget teszi mérlegelés tárgyává, akkor kizárólag az ellenséges helyzet ismeretéből indul ki, mert a saját helyzetet nem ismeri, de nem is ismerheti — a németek adatokat nem közölnek és az osztály saját erők kiértékelésével nem foglalkozik. Ezek alapján csak az elg. valószínű célkitűzései, erőviszonyai, nehézségei azok az adottságok, melyek megközelítőleg reális alapokból kiinduló helyzetmegítélésünk alapját képezhetik."[40] A szovjet erők felsorolása után arra a következtetésre jut, hogy: „A szovjet arcvonal gyenge része, mondhatni D. szárnya a *magyar térségben van* ... Összevetve, harckészség és ütőképesség szempontjából az elg. erő a magyar térségben a leggyengébb."[41] Erre alapozva megállapítja: „Az elg. helyzetének katonai és politikai mérlegelése a magyar térségből Stanislau—Lemberg irányába indított támadást tenné, mint leghatásosabb irányt kívánatossá, mert aránylag nem nagy erővel (kb. 20—25 ho.) a szovjet arcvonal leggyengébb és legvegyesebb, elégedetlen kis szövetségeseinek haderejével vegyített részén, a déli szárnyán törne át. A támadás a Balaton—Pilis—Börzsöny és a Duna közötti térségben levő elg. zöm megsemmisítése után a Tiszáig törne előre, majd súlyával a Tisza mentén Duklán át, részeivel a Kárpátok átjáróinak birtokbavételével a német térségben levő orosz zöm oldalába, illetve hátába jutna és felvehetné az ukrán fegyveres mozgalommal a kapcsolatot. A támadás a Balkánt levágná, majd magával rántaná és saját oldalára állítaná a román, bolgár, horvát népet. Ez a legfontosabb nyersanyagok (olaj, vas, szén, kenyérmagvak) biztosítását jelentené.

A fenti terv végrehajtásához alapfeltétel, hogy a német térségben levő saját erők az orosz további előretörését meg tudják akadályozni. Az elg. helyzet megítélése során kialakult ellentámadási lehetőség döntő, talán soha vissza nem térő al-

39 Országos Levéltár, Filmtár. A Szálasi per anyaga. 7886/VIII. 133—135. o.
40 Uo.
41 Nagyon rövid idő múlva keservesen tapasztalták, milyen nagyot tévedtek ezzel a megállapítással.

kalma a K. arcvonal teljes felbomlásához vezethetne, ezáltal az európai hadszíntéren olyan katonai és politikai helyzetet teremthetne, amely a háború győzelmes befejezését eredményezhetné."[42]

Ilyen vérmes reményeket táplált 1945 feruár végén—március elején a magyar hadvezetés. Mint látható, számításaikat a délnyugati arcvonalon levő szovjet és szövetséges csapatok gyengeségére, valamint a felszabadult országok reakciós elemeinek aknamunkájára alapozták, ugyanúgy, mint a német vezérkar tette. A helyzetmegítélés 1945. március 6-án — a dunántúli német ellentámadás kezdőnapján — került Szálasi elé, aki a következő megjegyzést fűzte hozzá: „A szovjet déli szárnyát kell összetörni, politikai, gazdasági és társadalmi előfeltételei mind megvannak. Nyár végéig nyugodtan el lehetne érni a Dnyeszter vonalát a Déli szárnyon, ami megengedné, hogy a háborút a Ny. hadszíntéren is döntő céllal levezethessük."[43] A német és magyar hadvezetés ezirányú elképzelései megalapozatlanok és kalandorjellegűek voltak: lehetőségeiket jelentősen túlbecsülték. Túlértékelték saját katonai teljesítőképességüket és a felszabadult országok reakciós elemeinek lehetőségeit a demokratikus átalakulás megakadályozására, ugyanakkor lebecsülték a délnyugati arcvonalon működő szovjet csapatok és a felszabadult országokban kibontakozott antifasiszta, nemzeti, demokratikus forradalom erejét és tömegbázisát. Mindemellett a nyilas uralom számára az utolsó szalmaszálat jelentette a dunántúli német ellentámadás. A Szálasi-banda kilátástalan helyzetét jól érzékeltetik Beregffy hadügyminiszternek 1945. február 23-i megállapításai a katonai erőkifejtés lehetőségeiről: „Anyagi téren rá kell mutassanak arra, hogy ipari teljesítőképességünk megbénulása következtében

a) fegyverzeti utánpótlás terén teljes mértékben német szövetségesünkre vagyok utalva, de az utóbbi időben az innen származó Buhle-szállítmányok kimaradtak.

b) Lőszergyártásunk lényegileg megszűnt, amíg készleteink tartanak, addig speciális magyar fegyvereinket tudjuk használni, azután szintén teljes mértékben német utánpótlásra leszünk utalva.

c) Ruházat és felszerelés tekintetében a magyarországi nyersanyagforrások és ipari vállalatok elvesztése folytán úgyszólván teljesen meglevő készleteinkre vagyunk utalva.

d) Az élelmezési szükséglet egyelőre biztosítva van.

[42] Uo.
[43] Uo.

e) Egészségügyi viszonyok általában jók.

f) A gépjármű helyzet az utánpótlás hiánya miatt nem kielégítő. Üzemanyagból teljes termelésünk a német vezetésnek áll rendelkezésére. Ebből nekünk csekély mennyiség jut."[44] Nem csoda tehát, hogy Hitler magyarországi bérencei cseppet sem rózsás helyzetükben minden reményüket a német ellentámadás sikerébe vetették és álmokat szőttek a háború győztes befejezéséről.

A német hadvezetés az ellentámadást a következőképp tervezte végrehajtani: A Velencei-tó—Balaton terepszakaszról délkeleti irányban mért főcsapással kettévágni a 3. Ukrán Front védelmét, kijutni a Dunához Dunapentele és Szekszárd között, s tovább támadni a Duna mentén északi és déli irányban; ezalatt csapást mérni Nagykanizsa körzetéből Kaposvár, a Dráva jobbpartjáról, Donji Mihojlac körzetéből pedig északi irányban.[45] E három találkozó irányú csapással akarta szétdarabolni, s a Dunához szorítva bekeríteni és megsemmisíteni a 3. Ukrán Front csapatait; elfoglalni a Duna egész jobbpartját és átkelni a balpartra. Ily módon remélte megállítani a szovjet haderő támadását Délkelet-Európában, elhárítani az ausztriai és délnémetországi iparvidéket fenyegető veszélyt, valamint arra kényszeríteni a szovjet hadvezetést, hogy erőket vonjon el a főirányból, az arcvonal középső szakaszáról, vagyis oly messzemenő tervei voltak a dunántúli ellentámadással, mint Berlin ostromának késleltetése. A hadművelet befejezése után páncélos hadosztályait gyorsan át akarta csoportosítani a középső arcvonalra, hogy ott erősítse a főváros védelmét.[46]

Az ellentámadáshoz a „Dél" hadseregcsoportnak a Gánt—Balaton szakaszon, a főcsapás irányában rendelkezésre állt a 6. SS páncélos hadsereg a 6. Német Hadsereg és a 3. Magyar Hadsereg maradványai: összesen 11 páncélos, hét gyalogos és három lovas hadosztály, két rohamlövegdandár, öt önálló nehéz harckocsizászlóalj, egy rohamlövegosztály és egy önjáró páncéltörő tüzérosztály. A Nagykanizsa—Kaposvár irányú csapásmérő 2. páncélos hadsereg négy gyaloghadosztályból, egy gépesített dandárból, két rohamlövegdandárból és négy harccsoportból állt. A Dráva déli partján az „E" hadseregcsoport nyolc gyaloghadosztálya és két dandára készült fel a táma-

[44] Uo. 142. o.

[45] Архив МО СССР, ф. 243, оп. 266912, д. 1, л. 71.
Lásd История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963. 193. o.

[46] Uo.

dásra.[47] E három csoportosításba 431 000 katona és tiszt, 5630 löveg és aknavető, 877 harckocsi és rohamlöveg, valamint 850 repülőgép tartozott. Ebből a főcsapás irányában 147 000 fő, 807 harckocsi és rohamlöveg, valamint több mint 3200 löveg és aknavető csoportosult. Ez az erőmennyiség lehetővé tette, hogy az ellenség az áttörési szakaszon arcvonalkilométerenként 43 harckocsit és rohamlöveget összpontosítson.[48]

A dunántúli védelemre készülő 3. Ukrán Front 37 lövészhadosztályból, két harckocsi és gépesített és egy lovas hadtestből, valamint egy légihadseregből állt. Hadműveleti alárendeltségben volt még az 1. Bolgár Hadsereg is, amelybe hat gyaloghadosztály tartozott. Ez az erő összesen körülbelül 407 000 embert, 6890 löveget és aknavetőt, 407 harckocsit és rohamlöveget, valamint 965 repülőgépet foglalt magában.[49] Az erőviszonyok tehát lényegében azonosak voltak, csupán harckocsik tekintetében volt az ellenség kétszeres fölényben.

Ennek ellenére a 3. Ukrán Front hadműveleti helyzete több vonatkozásban is nehéz és kedvezőtlen volt. Csapatai viszonylag kis hídfőben védtek, amelynek mélysége a jobbszárnyon, a Balatontól északra csupán 25—30 kilométer, a balszárnyon, a Balatontól délre pedig nem volt több, mint 120 kilométer. A Velencei-tó a hídfőt két egyenlőtlen részre osztotta s a csapatok hátában ott volt a Duna. Mindez jelentősen megnehezítette a védelem megszervezését, kiváltképp az erőkkel és eszközökkel való menőverezést, valamint a folyamatos utánpótlás biztosítását. A sík, csupán kisebb dombokkal átszegdelt terep a február végén megindult olvadás következtében sártengerré változott és több szakaszon nagyon megnehezítette a védelem kiépítését, a talajvíz elárasztotta a lövészárkokat. A későbbiekben ez a körülmény mindkét fél számára kedvezőtlen helyzetet teremtett, mert a járművek mozgási lehetőségét jelentősen korlátozta. Az ellenség támadása számára legalkalmasabb volt a terep a Velencei-tótól északra, valamint a Balaton és a Velencei-tó között, ahol lehetőség nyílt nagy páncélos erők összpontosítására. Egy innen indított támadás két részre szakíthatta a szovjet védelmet. A helyzetet nehezítette az is, hogy a 3. Ukrán Frontnak úgy kellett megvívni a védelmi hadműveletet, hogy megőrizze csapásmérő erőit a tervezett támadásra. Azt is

[47] История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963, 194. o.-s Fejezetek hazánk felszabadításának történetéből. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1960. 112—113. o. — V. ö. Kliegstagebuch des Obukommandos der Weurmucht 1944—1945. IV. 2. Bernard Graege Verlag für Wehrwesen, Main, 1961. 1895. o.

[48] История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963. 194. o.

[49] Uo. 195. o.

figyelembe kell még venni, hogy a front csapatai január elseje óta szakadatlan harcban álltak: három ellencsapást vertek vissza, azt követően pedig csapást mértek a korábbi helyzet visszaállítása céljából.

Tolbuhin marsall 1945. február 20-i parancsában intézkedett a védelem megszervezésére. Elhatározta, hogy az előre elkészített terepszakaszokon szilárd védelemmel felmorzsolja az ellenség főerőit, majd átmegy támadásba a bécsi irányban és véglegesen megsemmisíti a „Dél" hadseregcsoportot. Ennek érdekében elrendelte, hogy a 4. gárdahadsereg szívós védelemmel akadályozza meg az ellenség harckocsijainak és gyalogságának Székesfehérvár északi és déli körzetéből való áttörését Budapest felé, északi irányból biztosítva a 26. és 27. hadsereg védelmi harcát és északi, illetve déli arcvonallal készüljön fel az esetleges ellencsapások visszaverésére a Velencei-tó—Ercsi terepszakaszon.[50] A 26. hadseregnek megparancsolta: főerőit összpontosítsa Seregélyes Ny.—Alsótarnóca—Dunaföldvár—Adony körzetben és akadályozza meg az ellenség áttörését Polgárdi—Alsótarnóca körzetből Dunaföldvár irányba, valamint Mezőszentgyörgy körzetéből a Sárvíz-csatorna nyugati partja mentén.[51] Az 57. hadseregnek meg kellett akadályoznia az ellenség áttörését Kaposvár irányában, ily módon biztosítani a front főerőit egy esetleges délről indított támadás ellen.[52] A 27. hadsereg feladata volt a front második lépcsőjeként a 26. hadsereg mögött két hadtesttel védeni a harmadik védőövet, a harmadik hadtesttel pedig kész lenni a front védelmének megerősítésére a helyzettől függően, a frontparancsnok utasítása szerint.[53] Tolbuhin marsall saját tartalékában meghagyta a 18. és 23. harckocsi-, az 1. gárda gépesített és az 5. gárda lovas hadtestet, egy lövészhadosztályt, egy rohamlövegdandárt, több tüzérdandárt és három sorozatvető ezredet.[54] Az ellenség harckocsifölényére tekintettel elrendelte, hogy a csapatok nagy figyelmet fordítsanak a védelem mélységi kiépítésére és a páncélelhárítás megszervezésére. A védelmi harcot szilárd helytállással kellett megvívni: „Részleges ellencsapásokat és ellenlökéseket általában csak rendkívül kedvező körülmények között lehet végrehajtani. Ellencsapások hadosztálytól felfelé elvileg csak a frontparancsnok engedélyével mérhetők. A hadseregek főfeladata,

50 Архив МО СССР, ф. 243, оп. 20370, д. 80, лл. 21—22.
Lásd История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва, Воениздат, 1963. 195. o.
51 Uo.
52 Uo.
53 Uo.
54 Uo.

hogy szívós páncélelhárító védelemmel merítsék ki és véreztessék el a támadó ellenséget és teremtsék meg a feltételeket a fronttartalékok ellencsapásához és az ellentámadásba való átmenethez"[55] — szólt a front haditanácsának felhívása. A védelem készenlétét 1945. március 3-ra kellett elérni.

Abban, hogy a 3. Ukrán Front csapatait nem érte meglepetésszerűen a német ellentámadás, és előkészített védelemre támaszkodva nézhettek szembe az ellenséggel, nagy szerepe van a 2. Ukrán Front 1945. január 6-i ellencsapásának, amelyet a 7. gárda- és a 6. gárda-harckocsihadsereggel mért Komarno irányában. E csapatok Gron folyón elfoglalt hídfőinek felszámolására ugyanis feltétlen szüksége volt az ellenségnek, hogy biztosítsa főcsapást mérő csoportosítását a hátbatámadás veszélye ellen. A hídfő felszámolása viszont egy hétig lekötötte az I. SS páncélos hadtest erőit, kitolta az ellentámadás kezdetének időpontját, ami lehetővé tette, hogy a frontparancsnokság felfedje az ellenség szándékait és felkészüljön azok meghiúsítására. A frontparancsnokságnak megbízható értesülései voltak az ellentámadás megindításának időpontjáról is. Március 2-án éjjel három magyar katona Nagyatád körzetében átszökött a szovjet csapatokhoz s elmondta, hogy a németek öt nap múlva támadást indítanak a Velencei-tó—Balaton között. Másnap, ugyancsak az 57. hadsereg sávjában ismét átment az arcvonalon egy magyar katona, aki azt vallotta, hogy nemcsak a Balatontól északra, hanem attól délre is támadni fognak a németek. A jugoszláv hadsereg vezérkara szintén értesítette a frontparancsnokságot, hogy az ellenség Székesfehérvár körzetéből keleti, Nagykanizsa körzetéből a Pécs és Donji Mihojlac körzetéből északi irányban egyidejű csapást készít elő.[56]

1945. március 5-én, a német ellentámadás előestéjén a 3. Ukrán Front az alábbi helyzetet foglalta el:

A Zahvatajev altábornagy[57] parancsnoksága alatt álló 4. gárdahadsereg a 20., 21. és 31. gárda-lövészhadtesttel, valamint az 1. gárda megerődített körlettel Gánt—Seregélyes—Adony—Budafok sávban védett. Ebben a sávban három védőövet és több közbeeső állást, illetve reteszállást épített ki. A fővédőöv peremvonala Gánt—Zámoly—Agárd—Seregélyes (kizárva) terepszakaszon húzódott. Két állásból, reteszállásokból, valamint század és zászlóalj védőkörletekből állt. Az első állást két-három, a másodikat pedig egy-két árok alkotta, melyek között összekötő

[55] Uo.
[56] Архив МО СССР, ф. 243, оп. 20370, д. 69, лл. 16, 26.
[57] Zahvatajev alábornagy 1945. március 1-én vette át a 4. gárdahadsereg parancsnokságát.

árkokat építettek ki. A második védőöv a fővédőöv peremvonala mögött 8—12 kilométerre húzódó egyetlen állás volt, összesen két árokkal. A harmadik védőövet a fővédőöv peremvonalától 20—25 kilométerre hozták létre. A védőövek között egy-egy közbeeső állást rendeztek be. A hadsereg védelmének mélysége tehát 20—25 kilométer volt. A hadseregparancsnok három páncéltörő tüzérezredből (48 löveg) képezett páncélelhárító tüzértartalékot, amely 15—20 kilométer mélyen lépcsőzve, arcvonalkilométerenként 18 löveg közepes hadműveleti sűrűséget biztosított.[58]

A 26. hadsereg Gagen altábornagy parancsnoksága alatt Seregélyes—Zamárdi—Tolna—Adony sávban védett, 44 kilométeres kiterjedésben. Szintén három védőövet épített. A fővédőöv a hadsereg jobbszárnyán és közepén két állásból, balszárnyán pedig három, nem teljesen kiépített állásból állt, öthét kilométer mélységben. Peremvonala Seregélyes Ny.—Balatonfőkajár—Soponya ÉNY—Enying É—Tamási vonalában, s tovább a Balaton délkeleti partján Zamárdiig húzódott. Az első állást két-három, helyenként nem összefüggő árokból építette ki, nagyszámú tüzelőállással a lövészrajok számára. A második állás egy-két, helyenként ugyancsak nem összefüggő árokra tagozódott. A harmadik állásban egy összefüggő és egy nem összefüggő árkot ástak ki. Az állások között több reteszállás volt, ezeket közlekedő árokként is használták. A fővédőöv peremvonalától 8—12 kilométerre húzódott a három-öt kilométer mélyen kiépített második védőöv. Ez csupán két árokból állt, amelyet közlekedő árkok kötöttek össze. A második védőövet oly módon erősítették meg, hogy a területén levő helységek nagy részét körvédőképessé tették. A fővédőöv peremvonalától 15—25 kilométerre húzódott a harmadik védőöv, a hadsereg jobbszárnyán és közepén három-négy kilométer mélységben kiépítve Kisvelence—Perkáta—Dunapentele terepszakaszon. A balszárnyon a harmadik védőövet Siófok D 3 kilométer—Ságvár—Magyarkeszi—Pincehely terepszakaszokon készítették elő, a második védőöv peremvonala mögött hat-nyolc kilométerre. Ez egy-két árokból, reteszállásokból és fedezékekből állt. A hadsereg egylépcsős hadműveleti felépítésben védett. A 30. lövészhadtest 20. kilométeres sávban Seregélyes—Alsótarnóca terepszakaszon a fővédőövet szállta meg, mindhárom hadosztállyal az első lépcsőben. A hadtestparancsnok két lövészezredből képezett tartalékot. A megerősítő eszközökkel együtt 364 lövege és

58 Архив МО СССР, ф. 320, оп. 4522, д. 109.

aknavetője (76 mm-es és nagyobb űrméretű), 21 rohamlövege, 24 sorozatvetője, 547 golyószórója és géppuskája volt. Védelmi harcát két ágyús tüzérdandár támogatta. A hadtest páncéltörő tüzértartalékában egy rohamlövegezred és egy páncéltörő tüzérezred volt. A rendelkezésére álló erő arcvonalkilométerenként körülbelül egy zászlóalj, 28 löveg és aknavető, valamint egy rohamlöveg harcászati sűrűséget biztosított. A 135. lövészhadtest Gnyegyin vezérőrnagy parancsnoksága alatt Alsótarnóca—Enying szakaszon rendezkedett be védelemre, 16 kilométer széles arcvonalon. Harcrendjének első lépcsőjében két hadosztály volt, amely a fővédőövet szállta meg, a második lépcsőben levő egy hadosztály pedig a második védőövben helyezkedett el. A hadtestnek összesen 312 lövege és aknavetője volt, ez arcvonalkilométerenként 17 löveg és aknavető alkalmazását tette lehetővé. A 104. lövészhadtest Petrusevszkij altábornagy parancsnoksága alatt Enying és a Balaton között 8 kilométeres arcvonalon védett. Harcrendje kétlépcsős volt: az első lépcsőben egy hadosztály a fővédőövet, a második lépcsőben két hadosztály a második védőövet szállta meg. A hadtestnek 263 lövege és aknavetője, valamint 14 sorozatvetője volt, ebből arcvonalkilométerenként 37 löveg és aknavető jutott.[59]

A 26. hadsereg csapataiból tehát hat hadosztály a fővédőövet, négy hadosztály pedig a második védőövet védte. Hadműveleti felépítésének mélysége 10—15 kilométer volt, egy hadosztályra 4,4 kilométer széles arcvonalszakasz jutott. A hadseregparancsnok saját tartalékát, a 21. lövészhadosztályt a legveszélyeztetettebb irányban, a 30. és 135. lövészhadtestek csatlakozásán helyezte el. A front tartalékából a 18. harckocsihadtest a 30. lövészhadtest mögött a második védőövben összpontosult. A fővédőöv peremvonalához vezető utakat gyalogsági és harckocsi akadályrendszer biztosította. Kilométerenként átlag 730 harckocsi és 670 gyalogsági akna jutott, de a legfontosabb irányokban 2700 harckocsi és 2500 gyalogsági aknát telepítettek. Ezek átlagos mélysége elérte a 10—15 kilométert.

Az 57. hadsereg a 6. gárda- és 64. lövészhadtesttel, a 32 gépesített dandárral, a 3. és az 53. motorkerékpáros ezreddel Zamárdi—Balatonkeresztúr—Ötvöskónyi—Kadarkút arcvonalszakaszon védett. Három védőövet épített ki, amelyek egyenként három állásra tagozódtak. A védőövek és az egyes állások között reteszállásokat és közbeeső állásokat készítettek elő. A fővédőöv peremvonala Zamárditól a Balaton délkeleti partja mentén Balatonkeresztúrig, onnan Ötvöskónyiig húzódott. A

59 Архив МО СССР, ф. 243, оп. 2900, д. 1686, лл. 76—82.

hadsereg egylépcsős hadműveleti felépítésben védett, főerőit (6. gd. hdt. és 64. löv. hdt.) a Balatonkeresztúr—Ötvöskónyi terepszakasz megtartására összpontosítva. A 32. gépesített dandár, mint hadseregtartalék Osztopán körzetében csoportosul.[60]

A 27. hadsereg Trofimenko altábornagy parancsnoksága alatt két hadtesttel a Velencei-tó és Dunapentele szakaszon a 26. hadsereg harmadik védőövét szállta meg, egy hadteste pedig Ráckevétől északkeletre összpontosult a Duna keleti partján. Mint a védelem felépítéséből kitűnik, a front főerői a 4. gárda- és a 26. hadsereg sávjában helyezkedtek el. Itt összpontosult a front tüzérségének mintegy 64 százaléka is.

A frontparancsnokság nagy gondot fordított az utánpótlás folyamatosságának biztosítására. A Dunán öt pontonhidat készített, közülük egy 60 tonnás, három 16 tonnás, egy pedig 10 tonnás volt. Létesítettek még egy kompátkelőhelyet, ahol két 16 tonnás motorvontatású komp működött. Építettek egy kötélpályát a Duna fölött, a víz alatt pedig csővezetéket fektettek le a folyékony üzemanyag szállítására. A lőszerutánpótlásra repülőgépeket is felhasználtak, s számoltak azzal is, hogy a kevésbé veszélyeztetett szakaszokon védő egységektől fognak lőszert elvonni a legveszélyeztetettebb szakaszokon működő egységek részére.[61]

A 3. Ukrán Fronttal egy időben befejezték védelmi előkészületeiket a Sztojcsev altábornagy parancsnoksága alatt álló 1. Bolgár Hadsereg hadosztályai is. Tekintettel arra, hogy ezek el voltak vágva fő ellátó bázisaiktól, a 3. Ukrán Front haditanácsa vállalta élelmiszerrel, üzemanyaggal és kenőanyaggal való ellátásukat. Tolbuhin marsall március 5-én Szigetváron, Sztojcsev altábornagy harcálláspontján megbeszélte az együttműködés kérdéseit.

A felkészülés időszakában széles körű pártpolitikai munka folyt a csapatoknál. Gyűléseken és egyéni beszélgetéseken felidézték a januári védelmi harcok tapasztalatait és legfontosabb feladatként az ellenséges harckocsik megsemmisítését jelölték meg. A gondos politikai munka szilárdította a csapatok erkölcsi-politikai szellemét, fokozta harckészségét, elősegítette a védelmi munkálatoknak időben való elvégzését.

Mindezek eredményeként a 3. Ukrán Front 1945. március 5-én estig befejezte előkészületeit és készen állt az ellenség csapásainak visszaverésére. A csapatok jól használták ki a ren-

60 Архив МО СССР, ф. 413, оп. 10072, д. 680, лл. 1—3.
A 3. Ukrán Front védelmi felépítésére lásd Fejezetek hazánk felszabadulásának történetéből. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1960. 116—132. o.
61 Архив МО СССР, ф. 243, оп. 20370, д. 80, лл. 23—24.

delkezésükre álló időt, műszakilag jól berendezett és mélyen lépcsőzött szilárd, ellenállóképes védelmet szerveztek. Három védővet, két front védelmi terepszakaszt és közbeeső terepszakaszokat hoztak létre. A védelem mélysége a főirányban 25—50 kilométer volt.[62]

Ilyen előzmények és előkészületek után indult meg a német csapatok utolsó támadó hadművelete a Dunántúlon, 1945. március 6-án reggel. Ez a támadás, amelyhez oly nagy reményeket fűzött Hitler, véres kudarcba fulladt. A 3. Ukrán Front csapatainak hősi helytállása napok alatt keresztülhúzta a hitlerista vezetők háború elhúzására irányuló számításait, s március 16-án már támadásra indultak a szovjet csapatok, hogy befejezzék hazánk felszabadítását.

Воениздат, 1963. 195—197. o.

[62] История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941—1945. Том 5. Москва,

A III. BOLGÁR HADTEST CSAPATAINAK VÉDELMI HARCAI SOMOGY MEGYE TERÜLETÉN[1]
(1945. március 6—20.)

Godó Ágnes

Az 1. Bolgár Hadsereg (hat hadosztály, kb. 100 000 fő) 1945 január első felében váltotta fel a védelemben levő szovjet és jugoszláv csapatokat Ötvöskónyi—Heresznye—Barcs, a Dráva folyó északi partja mentén Torjáncig. A Budapest felszabadításáért folyó hadművelet idején a bolgár hadsereg aktív védelmi harcot vívott Ötvöskónyi és Heresznye közötti terepszakaszon.

Február 20-án a 3. Ukrán Front parancsnoka, Tolbuhin marsall utasította a front alárendeltségébe tartozó csapatokat, hogy az előzőleg elkészített védelmi terepszakaszokon szilárd védelemmel morzsolják fel az ellenség csapásmérő csoportosítását, és menjenek át döntő támadásba Bécs irányában.[2]

A bolgár hadsereg csapatai február közepétől harcászati és politikai kiképzésen vettek részt. A vezetés megjavítása érdekében a hadosztályból két hadtestet szerveztek. Intézkedés történt a csapatok tűzerejének és mozgékonyságának növelésére is.

A bolgár arcvonal hossza február végén kb. 150 km volt. A hadsereg védelmének első lépcsőjében *nyugaton* a 10. gyaloghadosztály, *délen* a 8. gyaloghadosztály, *délkeleten* a 11. és a 3. gyaloghadosztály helyezkedett el. A második lépcsőben *északon* a 12. gyaloghadosztály és *nyugaton* a 16. gyaloghadosztály készült fel a védelmi harcra.

1 Részlet az 1. Bolgár Hadsereg 1945. évi márciusi védelmi harcainak történetéből.

2 Fejezetek hazánk felszabadításának történetéből. Zrínyi Kiadó, Bp. 1960. 116—122 o.

A III. bolgár hadtest helyzete március 5-én

A bolgár hadsereg arcvonalának nyugati szakaszán a III. bolgár hadtest a 10., a 8. és a 12. gyaloghadosztályokkal, valamint a tartalékban levő 16. gyaloghadosztállyal mintegy 35 km-es sávon védelemre rendezkedett be.

A III. bolgár hadtesttel szemben öt magyar és hat német zászlóalj, húsz üteg és 29 harckocsi folytatott harctevékenységet. A bolgár erő ezen az arcvonalszakaszon mind létszámban, mind pedig tűzerőben többszörös fölényben volt. Bár itt a bolgár hadtestparancsnok rendelkezésére nem álltak harckocsik, a három tüzérezred és a páncéltörő ütegek összpontosított tüzével ezt a hiányt ellensúlyozni tudta. A bolgárok nyugati arcvonalszakaszán az ellenség arcvonalkilométerenként alig több mint egy század erő és 2 löveg sűrűséget hozott létre. Ez igen kevés volt a támadás végrehajtásához. A németek mégis ezt a módszert alkalmazták, mert ez lehetővé tette számukra, hogy a siker kimélyítése, az erő fokozása céljából erős tartalékot képezzenek. Azonkívül a védőt is sikerül megtéveszteniük az erők tényleges csoportosítását illetően.

A megtévesztés sikerült is, a III. bolgár hadtest parancsnoka ugyanis az erőviszonyok alakulásából kiindulva olyan elhatározásra jutott, hogy a németek ezen a terepszakaszon továbbra is védelemben maradnak. A terepviszonyok is ezt a következtetést támasztották alá. Lehetségesnek tartotta azonban, hogy a szovjet csapatok ellen irányuló csapás esetén Ötvöskónyi—Nagyatád körzetében az ellenség támadást kísérel meg azzal a céllal, hogy megakadályozza a bolgár csapatok segítségnyújtását.

Tosev tábornok egy nagyobb erejű ellentámadást csak akkor tartott valószínűnek, ha a németek komoly erősítést kapnak ezen az arcvonalszakaszon. Ezért állandó légi felderítést rendelt el, melynek célja a német csapatmozgások figyelése volt.[3]

A III. hadtest parancsnokának helyzetmegítélése helyesnek bizonyult. A németek valóban nem terveztek a 10. és 8. bolgár hadosztály sávjában nagyobb erejű támadásokat. Hiszen itt a terepviszonyok a védelemben levő bolgár csapatoknak kedveztek.

A bolgár védelem nyugati szakaszán a terep igen tagolt

[3] Bolgár Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban BHL) 6. állag, 1. leltár, 32. irat, 11. lap.

volt. A sík részeket 2-től 6—10 m szintkülönbséggel dombok övezték. Bővizű csatornahálózat — a Kapos- és a Rinya-patak — szelte át. A csatornák néhol elérték a 2—6 m szélességet és 2 m mélységet is. Meredek, 1,5 m magas partjaik mentén töltések húzódtak, amelyek nagyszerű védettséget biztosítottak. A február végén beálló olvadás, a gyakori esőzések nemcsak megduzzasztották a csatornák vizét, de mocsaras területté változtatták környéküket is. Az omlós somogyi fekete föld marasztaló sártengerré változott. A talajvíz kis tavakat alkotott a mélyebben fekvő területeken. Az esőzés és az olvadás[4] következtében a földutak járhatatlanná váltak. A műutakat ellepte a víz. Mindez megnehezítette a harckocsik, gépjárművek mozgását.

Az ellenség erejét és esetleges szándékát mérlegelve, a hadtesttörzs kidolgozta a védelem tervét, amelyet a hadosztályparancsnokok[5] a maguk védősávjában pontosítottak. Megszervezték az együttműködést, a tűzrendszert, a páncél- és légelhárítást stb.

A német csapatmozgásokból következtetve, az 1. Bolgár Hadsereg parancsnoksága igen lényegesnek tartotta a bolgár hadosztályok, elsősorban a 10. és 12. gyaloghadosztály szoros együttműködését a szomszédos szovjet csapatokkal,[6] mivel Kaposvár irányában számolni lehetett a németek támadásával. Ez a támadás a bolgár csapatokra akkor jelentett közvetlen veszélyt, ha az ellenség csapása a 299. szovjet és a 10., illetve 12. bolgár hadosztály csatlakozási pontját éri.

A Nagybajom—Kutas közötti sávban — tehát a 299. szovjet lövészhadosztállyal szemben — a 92. német gépkocsizó dandár és három hegyi, illetve gyaloghadosztály állt készen a támadásra. Ez azt jelentette, hogy a várható támadás első lépcsőjében a fasiszta hadvezetés kb. három gyalogzászlóaljat, több mint 100 löveget és aknavetőt tudott elhelyezni arcvonalkilométerenként, ami lényegesen magasabb harcászati sűrűséget jelentett a védelemben levő szovjet hadosztályéhoz viszonyítva.

A német csapatok ellentámadása március 6-án 1 óra 15 perckor indult meg a déli arcvonalszakaszon. Itt két csapást mértek egy időben: Donji Miholjac és Valpovo térségében a IV. bolgár hadtest és a 3. Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg

[4] A márciusi harcok idején az időjárás jobbára felhős és esős volt, a hőmérséklet 4—7° között ingadozott.

[5] A hadosztályok védelmi tervét lásd: BHL. 11. és 64. állag.

[6] Az együttműködés, a közös tűzrendszer megszervezése, a közös vezetés, valamint az esetleges átalárendelés kérdéseiben történt megállapodásokat jegyzőkönyvben rögzítették. Megtalálható: BHL. 6. állag, 1. leltár, 23. irat.

csapatai ellen. Néhány óra múlva megindult az ellenség támadása Nagybajom irányából is. A hitlerista erők a főcsapást a Velencei-tó és a Balaton között a 26. Szovjet Hadsereg csapataira mérték.

Harctevékenység a bolgár védelem nyugati arcvonalszakaszán

Március 6-án, hajnali 4 órakor az ellenség rendkívül erős tüzérségi és aknavető tüzet zúdított Nagybajom körzetéből a 299. szovjet lövész- és a 10. rodopei bolgár gyaloghadosztály állásaira. Kevéssel ezután az e térségben levő összes német tüzérség akcióba lépett.

A tűzelőkészítés után 4 óra 45 perckor az ellenség kb. 10 km-es sávban megindította támadását két német gyaloghadosztály, egy magyar gyalogdandár és egy páncélos dandár erővel Kaposvár irányába azzal a céllal, hogy áttörje a védelmet, majd az 57. Szovjet Hadsereget oldalba támadva, gyors ütemben elérje Kaposvárt. A főcsapást a 299. szovjet és a 10. bolgár hadosztály közötti csatlakozási pont irányában mérték. Bár a szovjet és bolgár felderítés megállapította, hogy az ellenség a támadás előtti napokon átjárókat létesített az aknamezőkön és műszaki akadályokon, egyik sem tette meg a szükséges intézkedéseket a csatlakozási pontoknak tűzzel való lezárására és biztosítására. De nem biztosították kellően a 299. szovjet lövészhadosztály ezredei közötti csatlakozást sem.

Az ellenség tüzérségi előkészítésének megkezdése után a szovjet tüzérség is azonnal tüzet nyitott és jelentős veszteségeket okozott a németeknek. A támadást azonban megakadályozni nem tudta. Az ellenség az erős tűztámogatás mellett rövid idő alatt elérte a 299. szovjet lövészhadosztály védelmének első árkait, ahol elkeseredett közelharcra került sor. A szovjet alegységek a túlerőben levő fasisztákkal vívott hősi küzdelem ellenére sem tudták megtartani védőállásaikat. 10 óra 30 perckor a németek áttörték a szovjet lövészhadosztály védelmének peremvonalát, majd tovább mélyítve a betörést, elérték a Nagybajom—Jákó közötti műutat. A szovjet alegységek nehéz helyzetbe kerültek.

A hadosztályparancsnoknak az áttörés felszámolására tett intézkedései — mivel nem ismerte kellően a helyzetet — nem voltak elég hatékonyak. A hadosztály második lépcsőjének ellenlökése a kedvező pillanat elmulasztása, valamint az együtt-

működés és a tüzérségi biztosítás megszervezésének hiányosságai miatt meghiúsult.[7]

A 3. Ukrán Front törzse hadműveleti osztályának parancsnoka, Taraszov tábornok, a márciusi harcok idején az 1. Bolgár Hadsereg törzsében dolgozó Bannikov szovjet ezredesen keresztül kérte a bolgár hadsereg törzsfőnökét, Pjotr Hadzsivanov ezredest, hogy az előzetes megállapodás értelmében a 12. bolgár gyaloghadosztály egy ezredét irányítsa Csököly körzetébe, ahol az — a 64. lövészhadtest hadműveleti alárendeltségében — vegyen részt a védelmi harcokban és a közös ellenlökések végrehajtásában.[8]

A bolgár hadsereg törzsfőnöke 10 óra 30 perckor utasította a III. hadtest parancsnokát, hogy a 3/12. tarackos tüzérosztállyal megerősített 31. várnai ezredet riadóztassa és azonnal indítsa útnak Csököly felé. Ugyanakkor értesítette a 64. szovjet hadtestparancsnokot is, hogy 12 óra 30 perckor Kadarkútról Csökölyre indítja a kért bolgár segítséget.[9]

Nikola Botev parancsnoksága alatt a bolgár erők 14 óra 30 perckor meg is érkeztek Csökölyre.

A bolgár ezredparancsnok, Gigére, a 299. szovjet lövészhadosztály harcálláspontjára ment. A szovjet hadosztályparancsnokkal, Travnyikov tábornokkal egy, a Jákó felé vezető út mentén levő romházban találkozott. A tábornok tájékoztatta a bolgár ezredparancsnokot a helyzetről.

„A helyzet komoly és súlyos — mondta. — Az ellenség a mélységből friss erőket vetett harcba és elérte Kiskorpád, Jákótól délre 500 m-re Ragyogó-tanya, a patak északi partja,[10] Kisbajom északkeleti határa, 158-as magassági pont vonalát. Jákó—Kisbajom szakaszon legalább két-három ellenséges gyalogzászlóalj támad. Harckocsikat — az említett terepszakaszon — a németek egyelőre nem vetettek harcba. Az ellenség egyes helyeken igen heves, másutt kisebb lendülettel támad. A balszárnyon a 958. lövészezred elkeseredett harcot vív a túlerejű ellenséggel és csak igen nehezen tudja tartani a Ragyogó-tanyától keletre eső dombot, a patak déli partját, majd tovább Kisbajom és a 158-as magassági pont közötti terepszakaszt. Amint látják, egy ezreddel a helyzetet jelentősen meg lehet javítani."[11]

Botev ezredparancsnok jelentette, hogy a 31. várnai gyalog-

7 Fejezetek hazánk felszabadításának történetéből. Zrínyi Kiadó. Bp. 1960. 158. o.

8 BHL. 6. állag, 1. leltár, 5. irat, 349. lap.

9 Uo. 350. lap.

10 A Kapos patakról van szó.

11 Nikola Botev: Szílisztraiak a Honvédő Háborúban. DVI (Bolgár Állami Katonai Kiadó) Szófia, 1957. 97. o. (bolgárul).

ezred teljes létszámmal, kellően felkészülve feladatára vár. A szovjet tábornok erre felderülve közölte a hadtestparancsnok parancsát: „Az ezred 16 óra 30 perckor hajtson végre ellenlökést Ragyogó-tanya—Kisbajom közötti terepszakaszról Csököly —Nagybajom általános irányban, semmisítse meg a betört ellenséget Ragyogó-tanya és Kétkerék körzetében. Estére jusson ki a vasútvonaltól északra fekvő területre és e szakaszon állítsa helyre a hadosztály védelmének eredeti helyzetét, továbbá teremtsen kapcsolatot a Kisbajomnál bekerített szovjet alegységekkel."[12]

Az ezred 16 óra 30 perckor megkezdte ellenlökését. Harctevékenységét a 299. szovjet hadosztály tüzérsége és saját tüzérosztálya támogatta. A bolgár egység 19 óra 30 perckor elérte a kaposvári vasútvonalat Jákó és Kutas között, és a németeket visszavetette eredeti állásaikba — teljesítve ezzel napi feladatát.[13] A harcban különösen kitűnt a bolgár tüzérosztály, pontos tüze érzékeny veszteségeket okozott a németeknek.[14]

Az est beálltával az ezred védelembe ment át. Az 1. zászlóalj Kisbajom nyugati szélén, a 2. zászlóalj a községtől keletre 1—1,5 km-re, a 3. zászlóalj pedig a Ragyogó-tanyától nyugatra levő kis tó és a csököly—jákói út közötti terepszakaszon rendezkedett be védelemre. A parancsnoknak felderítési adatok nem álltak rendelkezésre, nem értékelhette a védelem terepviszonyait, ezért nem tudta megszervezni kellően sem a védelmet, sem a tűzrendszert. Csak pirkadatkor derült ki, hogy a terep védelemre igen kedvezőtlen, elsősorban azért, mert a peremvonal előtt levő sűrű cserjés akadályozta a figyelést és a kilövést, viszont az ellenség rejtetten közelíthette meg a bolgár állásokat. A bizonytalan helyzetben az ezredparancsnok fokozott gondot fordított a figyelés megszervezésére.

Az ezred feladata az elfoglalt terepszakasz műszaki megerősítési és megvédése volt.[15]

Még inkább megnehezítette a 31. várnai gyalogezred helyzetét, hogy az éjszaka folyamán sűrű hó esett.

Március 6-ról 7-re virradó éjjel a németek átcsoportosítást hajtottak végre. 5 óra 30 perckor kb. 150 bolgár egyenruhába bújtatott fasiszta megközelítette a bolgár állásokat,[16] majd rohamra indult. Mögöttük mintegy 500 ellenséges katona nyomult előre. A rajtaütés azonban nem sikerült, mert a 2. bolgár

12 BHL. 6. állag, 1. leltár, 5. irat, 350. lap.
13 Uo.
14 BHL. 6. állag, 1. leltár, 314. irat, 174. lap.
15 BHL. 6. állag. 1. leltár, 5. irat, 351. lap.
16 Otecsesztven Front 1945. március 31. szám.

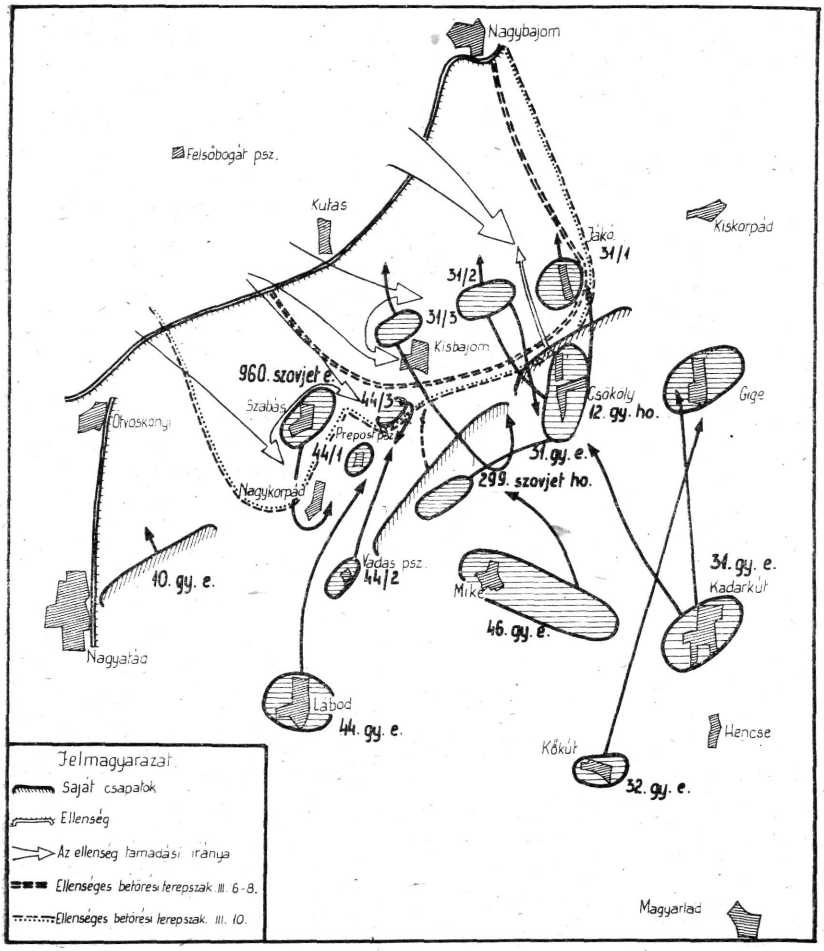

Harctevékenység a III. bolgár hadtest sávjában (1945. március 6—20.)

zászlóalj harcelőőrse és rejtett figyelői időben észrevették a közeledő fasisztákat és tüzet nyitottak rájuk. A németek egy pillanatra megtorpantak. Elkeseredett harc lángolt fel.[17] A túlerőben levő ellenséggel folyó egyenlőtlen küzdelemben a zászlóalj minden katonája haláltmegvető bátorsággal küzdött. Különösen kitűntek a 3/12. tüzérosztály ütegeinek tüzérei, akik pon-

17 BHL. 11. állag, 2. leltár, 9. irat, 480. lap.

tos tüzükkel drágán fizettettek az ellenséggel minden talpalatnyi földet.[18] Az öt órán át tartó gyilkos tűzharc után a németek kénytelenek voltak visszavonulni. A mintegy 650 főt számláló ellenséges csoportnak 300 fő vesztesége volt halottakban és sebesültekben.[19]

Mivel az ellenség törekvése kétségtelenül arra irányult, hogy mielőbb áttörjön Kaposvár felé, további nagyerejű támadásokra lehetett számítani. Ezért az 57. Szovjet Hadsereg parancsnoksága a 64. hadtestet mintegy másfél ezrednyi tüzérséggel és a 6. gárda-lövészhadtest egy ezredével erősítette meg.[20]

A III. bolgár hadtest parancsnoka a 12. gyaloghadosztály másik, tartalékban levő ezredét, a 46. gyalogezredet, a közvetlen páncéltörőosztályt, valamint a 3. műszaki rombolózászlóaljat előrevonta Kadarkútra.[21]

Várható volt azonban az is, hogy az ellenség egy új irányban, Kadarkút—Szigetvár felé próbál meg áttörni. Ezért a 12. gyaloghadosztály törzsfőnöke a 32. gyalogezredet és a 1/12. tüzérosztályt Gige—189. magassági pont—Csököly terepszakaszra vonta előre, a 31. gyalogezred védőszakaszától keletre.[22]

A hadosztálytörzs Rinyakovácsiba települt.

Március 8-ra virradó éjszaka, 2 óra 10 perckor, a németek megrohamozták a 31. várnai ezred 1. és 2. zászlóalját. A bolgár tüzérségi és aknavető tűz azonban megállásra és meghátrálásra kényszerítette a támadókat. 3 óra 30 perckor az ellenség megismételte a rohamot, de a bolgárok ezt is visszaverték. Ebben elsősorban a 3/12. tüzérosztály pontos tüzének volt döntő szerepe.[23] A tüzérek iránt egyre fokozódott a bolgár és szovjet katonák hálája és elismerése.[24]

A 299. szovjet lövészhadosztály parancsnoka külön köszönetet mondott a bolgár katonáknak, mert bátor helytállásukkal megakadályozták, hogy az ellenség a szovjet hadosztály hátába jusson.[25]

7 óra 30 perckor 50 harckocsival és rohamlöveggel négy német gyalogezred újabb támadást indított Nagybajom—Jákó

18 BHL. 6. állag, 1. leltár, 314. irat, 171. lap.
19 Uo.
20 Fejezetek hazánk felszabadításának történetéből. Zrínyi Kiadó. Bp. 1960. 159. o.
21 BHL. 6. állag, 1. leltár, 53. irat, 380. lap.
22 BHL. 11. állag, 1. leltár, 2. irat, 521. lap.
23 Uo.
24 BHL. 6. állag, 1. leltár, 314. irat, 171. lap.
25 BHL. 11. állag, 1. leltár, 2. irat, 521. lap.

terepszakaszról Kiskorpád irányába.[26] Az ellenség azonban nem tudott sikert elérni.

Délután 17 órakor Jákótól északra újabb ellenséges roham kezdődött és a németek 19 órára tért nyertek a Kiskorpádtól keletre levő terepszakaszon és elérték Ragyogó-tanyát.

A 12. gyaloghadosztály azt az utasítást kapta, hogy erősítse meg védelmét Nagybajom—Kiskorpád—Kadarkút—Szigetvár körzetében és akadályozza meg az ellenség áttörését Kadarkút felé.[27]

A hadosztály erőinek elhelyezése a következőképpen alakult:

A 31. várnai ezred Kadarkút—Mike—Ragyogó-tanya körzetében helyezkedett el. Az ezred március 8-án 7 órától ismét a 12. gyaloghadosztály alárendeltségébe került, és ugyanazt a harcfeladatot folytatta, mint az elmúlt két napban.[28]

A 31. várnai ezred jobb szomszédja, a 32. zagorai gyalogezred, Gige—189. magassági pont—Csökölytől északnyugatra fekvő terepszakaszt birtokolta. Feladata a 31. várnai ezred és a szomszédos szovjet egység támogatása volt.

A 12. hadosztály tartaléka, a 46. dobrudzsai gyalogezred és a 12. műszaki rombolózászlóalj Kadarkúton volt. A hadtestparancsnok a 12. hadosztály megerősítésére a hadosztályparancsnok alárendeltségébe utalta a 2/II. gépesített tüzérosztályt.[29]

A 31. várnai ezred védelmének súlypontja a jobbszárnyon volt. Az ezredparancsnok figyelőpontja a 159. magassági pont lett. Az egység parancsnoka utasította az alparancsnokokat a figyelés, a felderítés és harcbiztosítás megszervezésére és feszes végrehajtására.

Március 8-án este kiadott 17. sz. parancsának befejező részében Botev ezredes meleg szavakkal fordult katonáihoz. Arra kérte őket, hogy e nehéz órákban, fegyverrel a kézben győzzék le az ellenséget, öregbítve a Bolgár Néphadsereg bátorságának hírnevét.[30]

Március 9-én a 31. bolgár ezred arcvonalszakaszán nyugalom volt. A szovjet légierő bombázta az ellenség állásait és a jákói vasútállomást. A bolgár ezred Csökölynél levő állásai ellen 18 órakor a németek intéztek bombatámadást.

[26] Fejezetek hazánk felszabadításának történetéből. Zrínyi Kiadó. Bp. 1960. 159. o.
[27] BHL. 11. állag, 2. leltár, 9. irat, 87. lap.
[28] Uo.
[29] BHL. 11. állag, 1. leltár, 2. irat, 521. lap.
[30] BHL. 11. állag, 2. leltár, 9. irat, 88. lap.

Nagybajom térségében a szovjet arcvonalszakaszon egész nap folyt a harc, azonban a 64. hadtest csapatai minden ellenséges rohamot visszavertek.

Mivel a felderítőszervektől nagyobb német csapatmozgásokról érkezett hír, az 1. Bolgár Hadsereg törzsfőnöke, Hadzsivanov ezredes I—568. számú parancsában utasította a 12. gyaloghadosztály parancsnokát, hogy fordítson fokozott gondot a Kadarkút—Szigetvár terepszakasz védelmére, mely egyben a hadsereg jobbszárnyát is alkotta. A védelem megerősítésére a hadsereg tartalékából (16. gyaloghadosztály) kivonta az 58. gyalogezredet és a 16. tüzérezred 4. tarackos tüzérosztályát. Elrendelte, hogy ez az erő még az éj folyamán Patosfa—Somogyhatvantól északra erős védelmet építsen ki.[31]

Március 10-én az ellenség már hajnali 3-kor megrohamozta a 32. zagorai gyalogezred 3. zászlóalját a Csökölytől nyugatra, Jákó felé vezető országútnál. Vállalkozása azonban kudarcba fulladt. A véres és heves harcban, amely egyes helyeken közelharccá fejlődött, a bolgárok megakadályozták a németek minden térnyerését. Az ezred, de különösen a 3. zászlóalj helyzetét igen megnehezítette az a körülmény, hogy a havazás, majd az olvadás következtében a lövészárkokat elöntötte a víz.[32] A harcosok bokáig, sok helyen pedig térdig álltak a fagyos vízben. De még ez a rossz fizikai és lelki hatást kiváltó helyzet sem ásta alá a bolgár katonák küzdőszellemét, nem befolyásolta a harc menetét: a zagoraiak szilárdan kitartottak.

A roham visszaverése után a németek egy ideig csendben maradtak, majd 8 órakor megkezdték a 31. ezred állásainak tüzérséggel való belövését a Csököly és Gige közötti terepszakaszon.[33] Délre a tüzérségi és aknavető tűz fokozódott és 14 órára elérte tetőfokát. Ekkor az ellenség 22 harckocsival és rohamlöveggel megerősített kb. egy hadosztálynyi erővel hatalmas csapást mért a tüzelőkészítés során nagy veszteséget szenvedett 31. várnai ezredre.[34] Az ellenség csapása három hullámból tevődött össze. Az első, a harckocsik nélkül indított roham az első árkokban védő 31/2. bolgár zászlóalj pontos géppuska és aknavető tüzének hatására megtört. Száz és száz kézigránát robbant és az ellenség, sok halottat és sebesültet hátrahagyva, kénytelen volt visszavonulni.

A németek később, a terepet jól kihasználva, áttörtek a 2.

31 BHL. 11. állag, 1. leltár, 2. irat, 302. lap.
32 Uo. 520. lap.
33 BHL. 11. állag, 2. leltár, 9. irat, 481. lap.
34 Uo.

és a 3. zászlóalj közötti, kellően nem biztosított hézagon és a 2. zászlóalj jobbszárnyának átkarolására törekedtek.

Az ellenség támadásának második hulláma a 3. zászlóalj ellen irányult azzal a céllal, hogy elvágja a csökölyi—kisbajomi utat és Kisbajomtól délre az ezred hátába jusson. Amikor az ellenség az első árkokat 150—200 m-re megközelítette, a Koszta Cankov hadnagy parancsnoksága alatt álló 8. gyalogszázad az alegység védelmének peremvonala előtt ellenlökést hajtott végre. Ez rendkívül kockázatos vállalkozás volt, de sikerrel járt. Amikor a németek meglátták a feléjük rohanó bolgárokat, megfordultak és futásnak eredtek. A század megállt és erős tüzet zúdított a visszavonuló ellenségre.

A 8. század hősies harca ellenére a fasisztáknak sikerült átkarolniuk a 2. zászlóalj jobbszárnyát. Az alegység azonban ellenlökést végrehajtva, ki tudta magát szabadítani.

A harmadik hullámnál az ellenség újra megkísérelte tervének végrehajtását. 14 óra 30 perckor az áttörés sikerének kimélyítésére tartalékolt 71. SS hadosztálytól a 22 harckocsiból és rohamlövegből álló harckocsizászlóaljat és több gyalogos alegységet vetett be mindössze 2 km arcvonalszélességben. A főcsapást az 1. és 2. zászlóalj védelmére, a kisegítő csapást pedig a 3. zászlóalj harcrendjére mérte.

Az ezred rendkívül nehéz helyzetbe került. A páncéltörő század kisűrméretű, 3,7 cm-es német gyártmányú páncéltörő lövegei nem tudták átlőni a harckocsik páncélját és így azok akadálytalanul közeledhettek az ezred állásai felé. Órákig tartó drámai küzdelem kezdődött. Az egyenlőtlen harcban a bolgár századok elkeseredetten küzdöttek. Új és új hőstetteket hajtottak végre. A parancsnokok és politikai helyettesek bátorságukkal, személyes hőstettekkel buzdították a katonákat, akik elszántan követték példáikat. Nagyon nehéz órákat élt át a bolgár ezred. A szakasz- és századparancsnokok többsége hősi halált halt vagy súlyosan megsebesült. A lőszer fogyott, pótlásra nem volt kilátás. Az összeköttetés megszakadt. Az ezrednek már nem voltak tartalékai, de a szovjet hadosztálynak sem. A 2. zászlóalj parancsnoka, Mihajlov őrnagy, mindezt tudta, de bíztatta a katonákat: helyt kell állni, ez a feladat! Közben a gyűrű egyre szűkült a zászlóalj körül. Mihajlov elhatározta, hogy áttöri a gyűrűt és egy mocsaras horhosba visszavonja alegységét. Az áttörés sikerült, ide a német harckocsik már nem tudtak eljutni. A zászlóalj elvonulását a 4. század fedezte. Itt maradt Mihajlov is és töretlen hittel buzdította kitartásra a halálosan kimerült katonákat. Amikor látta, hogy a zászlóalj

biztonságosabb helyre jutott, nagyot kiáltott: miénk a győzelem! Ám ekkor a fasiszták gyilkos géppisztolysorozattal leterítették. Bajtársai karjában halt meg. A század a végsőkig kitartott, majd visszavonulása után megakadályozta az ellenség betörését az ezred védelmének mélységébe. Ezzel meghiúsította azt a szándékát is, hogy a bolgár hadsereg szárnyát áttörve, Szigetvár felé nyomuljon.[35]

Az 1945. március 10-én folyó véres harcokban a várnai ezred Kisbajomnál hősiesen helytállt a szüntelenül támadó túlerejű ellenséggel szemben. Az ezred egésze nem, csupán a balszárnyon küzdő alegységek vonultak vissza a második állásokba. A várnaiak szilárd védelmén a németek minden áttörési kísérlete kudarcba fulladt és összeomlott. A bolgár katonák nemcsak sikeres ellenlökéseket hajtottak végre, de azt is bebizonyították, hogy az ellenséges túlerővel szemben is képesek megtartani állásaikat.

Ebben a harcban a 31. várnai ezred 300 főt vesztett halottakban és sebesültekben. Az ellenségnek több mint 1500 halottja és sebesültje volt.[36]

A németek ezen a terepszakaszon további támadásaikat beszüntetve, védelembe mentek át. A szovjet—bolgár együttműködés biztosítására az egész 12. bolgár gyaloghadosztály időlegesen a 64. szovjet lövészhadtest alárendeltségébe került.[37] A harc irányításának segítésére a bolgár hadosztálytörzshöz a 3. Ukrán Front parancsnoka két szovjet hadműveleti tisztet vezényelt.[38] Ezzel egy időben a 299. szovjet lövészhadosztályt a III. bolgár hadtest hadműveleti alárendeltségébe utalták.[39]

A nagyerejű német támadások során elszenvedett súlyos veszteségek arra késztették az 57. Szovjet Hadsereg parancsnokságát, hogy a Szabástól északra levő erőit visszavonja. A szovjet csapatmozgásokat felderítve, a 2. Német Páncélos Hadsereg parancsnoka új támadást rendelt el, mégpedig a 10. rodopei bolgár gyaloghadosztály jobbszárnya ellen azzal a feladattal, hogy Kisbajom—Szabás—Nagykorpád irányába törjön előre és vágja el a szovjet visszavonulás útját. Legveszélyesebb helyzetben a még Szabáson maradt 960. szovjet lövészezred törzse és törzsütege volt, mert az ellenséges előretörés a bekerítés veszélyével fenyegette.

Az ellenséges csapás elhárítását a bolgár hadseregparancs-

[35] BHL. 11. állag, 1. leltár, 2. irat, 519—520. lap.
[36] BHL. 11. állag, 2. leltár, 9. irat, 482. lap.
[37] Uo. 481. lap.
[38] BHL. 21. állag, 1. leltár, 9. irat, 146. lap.
[39] BHL. 6. állag, 1. leltár, 5. irat, 416. lap.

nok a 10. rodopei gyaloghadosztály Lábodon tartalékban levő 44. tundzsáni gyalogezredére bízta. Az ezred tehergépkocsikon gyors ütemben vonult Lábodról északra, elfoglalta Prépost-tanyát és Vadas-pusztát. Itt védelemre rendezkedett be. Majd egy géppuskás szakasszal megerősített 1. gyalogszázad Parusev főhadnagy vezetésével Szabás felé indult. Ám közben a németek Szabáshoz értek és teljesen bekerítették az ott tartózkodó szovjet erőket. A bolgár gyalogszázad váratlanul tüzet nyitott az ellenség hátára, sikerült is rést ütnie a gyűrűn és biztosítania a szovjet ezred hátravonulását Nagykorpád felé.[40]

Közben a századot kerítették be. A bolgár katonák, századparancsnokukkal az élen, több kísérletet tettek a kitörésre. Sikertelenül. A helyzet súlyosbodott, mert az ellenség egyre szűkítette a kört a bolgár alegység körül, amelyet már csak a Rinya-patak választott el a németektől. Az ellenséges harckocsik ezalatt benyomultak Szabásra. Gyilkos tűz zúdult minden oldalról a bolgárokra. Parusev főhadnagy súlyosan megsebesült. Az új századparancsnok, Dimo Denev Dobrev hadnagy, végül elkeseredett küzdelem után kivonta alegységét az ellenséges bekerítésből.[41] A század 19 óra 30 percre elérte Nagykorpád határát, ahol védelemre rendezkedett be.[42]

Az ellenség ebben a térségben Kisbajom—Szabás, ettől keletre, Móricerdő határa terepszakaszon helyezkedett el. Tüzérsége a Kisbajomtól északnyugatra levő erdőben volt nyolc német harckocsival együtt.

A Móricerdő a 44. gyalogezred déli szárnyánál terült el. Itt az első árokban a 8. gyalogszázad volt védelemben. Az ismeretlen terep fokozta a védelem nehézségeit. Ezért az ezredparancsnok a 8. századot megerősítette a 7. század egy szakaszával, feladatul adva, hogy biztosítsa a 8. század szárnyát a bekerítéstől. A 7. gyalogszázadot, amely eddig a 3. zászlóalj tartaléka volt, 2. gyalogszakaszával előrevonták a 8. század mögé esetleges rajtaütések elhárítására, illetve ellenlökések végrehajtására. Ebben a helyzetben a zászlóalj tartalék nélkül maradt. Az ezredparancsnok úgy intézkedett, hogy a 2. zászlóalj 5. százada legyen a 3. zászlóalj tartaléka. Az 5. század meg is szállta a 7. század árkait.[43]

Este 21 órakor a németek erős rohamot intéztek a 3. zászló-

40 BHL. 11. állag, 1. leltár, 35. irat, 19—22. lap.

41 BHL. 64. állag, 1. leltár, 5. irat, 1. lap. Sopov ezredes, a 44. tudzsáni gyalogezred parancsnokának jelentése a Szabás—Nagykorpád—Prépost körüli harcokról.

42 A szabási harcokról a 44/1. zászlóalj politikai helyettese, Sztaniszlav Szivirev, ma ismert író, „Az utolsó töltény" címmel elbeszélést írt a Bigarszki Voin bolgár szépirodalmi folyóirat 1957. 2. számában.

43 BHL. 64. állag, 1. leltár, 5. irat, 2. lap.

alj ellen, amely súlyos helyzetbe került. Különösen a 8. század szenvedett jelentős veszteséget az ellenség tüzétől. A 7. század gyors és határozott ellenlökései hátráltatták az ellenség előnyomulását. A németek azonban hajnalban mégis áttörték a védelmet és a 8. század hátába kerültek. A 7. század, valamint az önként jelentkező 2. század, Dimitr Todorov hadnagy vezetésével újra ellenlökést kísérelt meg a 8. század felszabadítására. Heves harcok után sikerült is a 8. századot kb. 100 lépésnyire hátrább vonni. Ez a visszavonulás az ellenség megerősödő rohama közben történt. A 8. század Prépost-tanyára vonult vissza, ahol hevenyészett védelemre rendezkedett be. Az ellenlökés során kialakult közelharcban hősi halált halt a 2. század parancsnoka, Dimitr Todorov hadnagy is.

A 7. század továbbra is szilárdan tartotta állásait, sőt alkalmas pillanatokban ellenlökéseket is megkísérelt. Az ellenséges aknavető tűz azonban minden esetben visszavetette a bolgár alegységet. A 9. század helyzete változatlan volt, tartotta eredeti állásait és tűzzel támogatta a 7. és 8. század harcát.[44]

A németek rövid idő eltelte után újabb erőkkel folytatták támadásukat, most már a 9. század ellen. A század védőkörlete a 44. gyalogezred legveszélyeztetettebb pontján, a Rinya-pataknál, a németek által felrobbantott híddal szemben kb. 100—150 m-re volt. Az új ellenséges rohamot erős tüzérségi előkészítés előzte meg. A zászlóaljparancsnok — Bujukliev százados — vezetésével a 7. és 8. század gyors ellenlökést hajtott végre az ellenséges erők ellen. A támadó németeknek azonban sikerült behatolniuk a 9. század első árkaiba. Todor Haralanov hadnagy, századparancsnok parancsot kapott, hogy az alegységével vonuljon vissza a 8. század terepszakaszára. Ez meg is történt.

Az ellenség azonban újra rohamozott. A súlyos helyzetben a zászlóaljparancsnok parancsára az egész 3. zászlóalj ellenlökésre készült fel. Ezalatt a zászlóalj megsegítésére 2 szovjet rohamlöveg érkezett két szakasznyi lövésszel. A századokat saját parancsnokaik, a zászlóaljat pedig a zászlóalj politikai helyettes, Sztefán Szimeonov vezette.[45]

Az ellenlökést sikerrel végrehajtották. A harc azonban súlyos áldozatokat követelt. Hősi halált halt a 9. század parancsnoka, Todor Haralanov hadnagy és súlyosan megsebesült a 3. zászlóalj parancsnoka, Bujukliev százados is. A szeretett parancsnokok elvesztése pillanatnyi megtorpanást idézett elő a

[44] Uo.
[45] Uo.

bolgár támadás lendületében. Ezt az ellenség azonnal kihasználta és zárótűzzel megakadályozta a bolgárok további térnyerését. A 3. zászlóalj parancsnokságát Bujukliev helyett Conkov százados, a 2. zászlóalj parancsnoka vette át. Mindkét alegység Prépost-tanya védelmét és megtartását kapta feladatul.[46]

A délutáni órákban ellenséges csapás érte a 9. gyalogszázad védőkörletétől jobbra levő 1. zászlóalj 2. századát is. Egy harckocsikkal támogatott német alegység Nagykorpád irányába indított támadást. Harcát nehéztüzérség, aknavető és az 5 harckocsi géppuskatüze támogatta. Az 1. zászlóalj veszélyes helyzetbe került, különösen a 2. százada, mely Sztefan Vaszilevnek, az ezredparancsnok politikai helyettesének vezetésével másfél órán át elkeseredett közelharcot vívott a túlerőben levő ellenséggel.[47] Ebben a küzdelemben hősi halált halt Frtaleev főhadnagy, a század parancsnoka és Nedju Belcsev szakaszparancsnok is. A parancsnokok halála elkeseredett dühöt váltott ki a bolgár katonákból. Már egyáltalán nem rémítette őket az ellenség erő- és tűzfölénye.

A védők azonban később mégis meginogtak. A németek ugyanis újra azt az aljas módszert alkalmazták, hogy a szovjet és bolgár egyenruhába öltöztetett fasisztákat vetettek harcba. A 44. ezred katonáiban a szokatlan jelenség bizonytalanságot keltett. Ezt a lélektani hatást akarták a németek ismét kihasználni. Ebben a válságos pillanatban Piperkov százados, zászlóaljparancsnok a tartalékban levő 1. századdal és két 76 mm-es páncéltörő löveg támogatásával váratlan ellenlökést hajtott végre és sikerült megakadályoznia a német előretörést.[48] A 3. század a heves harcok alatt elszántan védte és megtartotta kijelölt terepszakaszát.

Estére a harc lecsendesedett. A jelentékeny ellenséges erők csak jelentéktelen térnyerésről adhattak számot.

Március 11-én az ellenség nagy erőfeszítéseket tett, hogy a 44. gyalogezred jobbszárnyán, Prépost-tanyától északra levő 3. zászlóaljat bekerítse és megsemmisítse. A zászlóalj szívós ellenállást tanúsított, de kénytelen volt visszavonulni a tanyáig. Estére a zászlóalj két irányban ellenlökést hajtott végre és ennek során meg tudta szilárdítani helyzetét.

Egy másik ellenséges csoport az ezred balszárnya ellen Szabás és Nagykorpád között mért csapást. Elkeseredett kézitusa bontakozott ki. Hősi halált halt Borisz Ivanov Karakadiev

[46] Uo.
[47] Uo. 3. lap.
[48] Uo.

volt partizán, a zászlóalj kommunista parancsnoka. Nagykorpádnál halt hősi halált a szegényparaszt származású kommunista önkéntes, Gecso Decsev Gocsev. Gocsev súlyos sebet kapott. Nem tudott társai után menni. Az ellenséges katonák bekerítették. Már-már fogságba került, amikor hősi elszántsággal kézigránátért nyúlt és a rátörő hitleristákkal együtt maga is elpusztult.

Az egésznapos harc után a bolgár katonák a csekély ellenséges betörést estére felszámolták.

A kétnapos véres harcok során a 44. tundzsáni gyalogezred több ellenséges rohamot vert vissza — a 3. zászlóalj egymaga tizenkettőt. Ebben a küzdelemben az ezred balszárnyán részt vettek a szovjet alegységek is. Az ezrednek a harcok alatt 30 fő vesztesége volt halottakban és sebesültekben.[49] A 44. tundzsáni gyalogezred hősi halottai a Somogy megyei Lábod községben nyugszanak.

A szabás—nagykorpádi harc a bolgárok drávai védelmi harcának egyik legjelentősebb eseménye volt. Az ellenséges támadási tervek meghiúsítása, a védelem megszilárdítása ezen a terepszakaszon lehetővé tette, hogy a Drávánál létesült német hídfők felszámolására a tartalékban levő 16. bolgár gyaloghadosztályt is harcba vessék.

A 44. gyalogezred ismét tartalékba került Ganajos-puszta—Bélaháza-puszta—Lábod körzetében, a Szabás—Móricerdő—Nagykorpád terepszakaszon a védelmet a 960. szovjet lövészezrednek adta át.

Március 11-re a bolgár hadsereg nyugati arcvonalszakaszán tulajdonképpen befejeződtek a komolyabb harctevékenységek. Az ellenség védelembe ment át. Bár Nagyatád körzetében jelentős gyalogos és kisebb harckocsi erőket összpontosított,[50] újabb nagyobb német támadástól a Kisbajom—Szabás—Ötvöskónyi—Nagyatád terepszakaszon nem kellett tartani, mert itt a megáradt Rinya-pataktól és a talajvíztől egyre mocsarasabbá váló terület támadásra alkalmatlan volt. A német támadás tehát csakis Nagyatádtól délre, Rinyaújnép—Heresznye körzetében volt várható, ezért a bolgár hadseregparancsnokság szükségesnek tartotta, hogy az itt levő 8. tundzsáni gyaloghadosztály készen álljon egy esetleges ellenséges csapás elhárítására.[51]

A kialakult katonai helyzetben azonban minden jel arra mutatott, hogy a németek nem fognak a 8. hadosztály védelmi

[49] Uo. 22. lap.
[50] BHL. 25. állag, 1. leltár, 12. irat, 79. lap.
[51] BHL. 6. állag, 1. leltár, 32. irat, 6. lap.

Sztojko Georgiev SZTOJKOV hadnagy, a kisbajomi harcok egyik hőse

Conju Sinderov törzsőrmester, a 31. várnai gyalogezred zászlóvivője

Az 57. Szovjet Hadsereg parancsnoka, Sarohin tábornok köszönti a szovjet és bolgár tiszteket és katonákat. A kép jobb szélén Vladimir Sztojcsev altábornagy, az 1. Bolgár Hadsereg parancsnoka áll

sávjában sem támadást indítani, mivel minden erejüket a Nagybajom—Jákó—Kutas terepszakaszon húzódó védelmük megszilárdítására fordították.[52]

A bolgár arcvonal drávai szakaszán már nem volt ilyen kedvező a helyzet. A németek újabb és újabb erőket dobtak át és szívósan védték hídfőállásaikat. Felszámolásukhoz még időre volt szükség. Ezért Tolbuhin marsall levélben fordult az 1. Bolgár Hadsereg parancsnokához, Sztojcsev altábornagyhoz és minden bolgár katonához. A 3. Ukrán Front parancsnoka elismeréssel nyilatkozott a bolgár csapatok hősi harcáról, melyet hat napon át a fasiszta túlerővel vívtak. Arra kérte az 1. Bolgár Hadsereg személyi állományát, hogy még 4—5 napig tartsák ilyen szilárdan magukat, hogy a bolgár csapatok állandó harckészültségének biztosításával megsemmisítő csapást tudjanak mérni az ellenségre.[53]

Március 11. és 17. között a nyugati arcvonalszakaszon jelentősebb esemény nem történt, csupán felderítő és gyenge tűztevékenységre került sor mindkét részről.

Március 15-én a bolgár haderő vezérkari főnöke bejelentette, hogy „a bolgár csapatok visszaverték a németeknek arcvonalszakaszuk ellen páncélos és tüzérségi erőkkel indított támadását, súlyos veszteségeket okozva az ellenségnek. A Dráva balpartján létesített német hídfő keskenyedik és koncentrált támadásaink következtében mind kisebb térre szűkül."[54]

A 31. várnai gyalogezred védőszakaszán március 17-én az ellenség még egy utolsó kísérletet tett a bolgár védelem szétzúzására. Éjjel 2 óra 30 perckor erős géppuska, aknavető és tüzérségi tüzet nyitott a 3. zászlóalj első árkaira, majd megrohamozta a 7. és 8. század peremvonalát. Később az 1. zászlóalj és a 32. zagorai ezred 4. százada ellen is rohamot indított. Az éjszakai harctevékenységre előkészített lövegek azonban a peremvonalhoz közeledő ellenségre váratlan tűzcsapást mértek, megbénították erejét és súlyos veszteségeket okozva, meghátrálásra kényszerítették.[55]

Ugyanezen a napon este, a 32. gyalogezred felderítő járőrei foglyul ejtették teljes felszerelésével együtt Otto Post német katonát,[56] akinek értékes vallomásai alapján a bolgár parancsnokság megbizonyosodott feltevéseinek helyességéről, arról,

52 Uo. 11. lap.
53 BHL. 6. állag, 1. leltár, 19. irat, 177. lap.
54 Új Dunántúl. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front Baranya megyei lapja. 1945. március 15. szám.
55 BHL. 11. állag, 2. leltár, 9. irat, 483. lap.
56 Uo. 484. lap.

hogy a németek az említett térségben komoly támadásra egyelőre nem készülnek.[57]

Másnap a 12. gyaloghadosztály ismét a III. bolgár hadtest alárendeltségébe került, és visszatért március 6-i védősávjába. Helyére a 64. szovjet lövészhadtest csapatai kerültek. Március 19-én a várnaiak is átadták védőszakaszukat a 958. szovjet lövészezrednek és másnap 7 órára Kadarkútra érkeztek. A 12. gyaloghadosztálynak a harcokban 600 halottja és sebesültje volt.[58]

Március 20. után a harctevékenység megszűnt és az 57. Szovjet Hadsereg, valamint az 1. Bolgár Hadsereg egy része felkészülhetett az új, támadó harcokra.

A közel 14 napig tartó harcokban a 2. Német Páncélos Hadsereg sem tudta Hitler parancsát teljesíteni, akárcsak a Velencei-tó és a Balaton térségében támadó 6. SS és a 6. páncélos hadsereg.

A német fasiszta csapatok támadása az első kisegítő csapás irányában nem járt sikerrel. Március 15-re mindössze 6—8 km mélyen tudtak csak beékelődni Kutas—Nagybajom között a szovjet védelembe. Kudarcot vallott tehát az a német elképzelés, hogy az 57. Szovjet Hadsereg védelmének áttörése után bekerítik ezt a hadsereget és egyesülnek a 6. SS páncélos hadsereggel, valamint bekerítik az 1. Bolgár Hadsereget és egyesülnek a délről támadó Weichs-csoporttal.

A 6—8 km-es térnyerésért viszont keserves árat fizettek. A 2. páncélos hadsereg több mint kétezer embert vesztett halottakban, sebesültekben és eltüntekben. Súlyos anyagi károk érték harceszközök, tüzérségi és gyalogsági fegyverek, harckocsik harcképtelenné válásával, illetve elvesztésével.

[57] A 8. tudzsáni gyaloghadosztályra mindössze egyízben nyitott az ellenség aknatüzet. Ezekben az aknákban azonban nem robbanóanyag volt, hanem úszító, szovjetellenes propagandaanyag.

[58] A 12. gyaloghadosztály hősi halottait a különböző községek temetőjéből a nagybajomi szovjet, illetve a kisbajomi bolgár hősi temetőbe vitték. Közös szovjet-bolgár hősi sírok vannak még Szabáson, Bárdudvarnokon is.

MAGYAR MŰSZAKI CSAPATOK A NÉMET FASIZMUS ELLENI HARCBAN

II. rész[1]

Dr. Mucs Sándor

A hadosztály tevékenysége a második munkaterületen

Az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztályt 1945. március 23-án ünnepélyesen búcsúztatták Rahón. A hadosztály közreműködésével helyreállított vasútvonalon egymás után gördültek nyugat felé a 2. Ukrán Front utánpótlását szállító szerelvények.

A hadosztályparancsnok az elöljáró szovjet parancsnokságtól már az első munkaterületen kapott feladatok végrehajtásakor átvette az újabb feladatokat tartalmazó utasítást. Eszerint a hadosztálynak Losonc—Lónyabánya—Kriván körzetében hasonló munkára kellett felkészülnie, mint amilyet az első munkaterületen végzett.

A hadosztály március utolsó napjaiban érkezett meg az új munkaterületre. A parancsnokság intézkedése alapján az I. zászlóalj Podkrivánon, a II. zászlóalj Lónyabányán, a III. és IV. zászlóalj Krivánon, míg a hadosztálytörzs Losoncapátfalván települt. A hadosztály fő feladatként a kriváni alagút helyreállítását kapta. Ezenkívül vasúthelyreállítási munkát és egyéb, az utánpótlás biztosításával kapcsolatos feladatokat kellett elvégeznie.

A munka megkezdése előtt a hadosztály személyi állománya nehéz napokat élt át. A II. zászlóaljnál súlyos tífusz járvány ütött ki. A betegeket el kellett volna különíteni. Erre viszont nem volt meg a lehetőség, s így az I. zászlóalj is veszélybe került. A megbetegedés súlyosságára jellemző, hogy a II. zászlóaljnál 120 ember várt megfelelő kórházi kezelésre. A másik gondot a fegyelem nagyfokú megromlása okozta. Az új munkahelyre való áttelepülés során ugyanis — más irányú elfoglalt-

[1] A tanulmány I. része folyóiratunk 1964. évi 4. számában jelent meg.

sága miatt — a parancsnokság nem tudott kellő gondot fordítani a fegyelem fenntartására. Ezenkívül az egészségügyi zárlat miatt elrendelt kényszerpihenő is károsan hatott a hadosztály fegyelmére, mivel az amúgy is elcsigázott embereknek több idejük volt személyes gondjaikba való elmélyülésre. A fegyelem lazulása elsősorban a szökések magas számában nyilvánult meg, amelynek megakadályozása céljából az elöljáró szovjet parancsnokság ideiglenesen kénytelen volt felfüggeszteni a magyar parancsnokság önállóságát.

A III. és a IV. zászlóaljaknál minden tekintetben rendezettebb volt a helyzet. Ez mindenekelőtt abból eredt, hogy a zászlóaljak már március 30-án, az új munkahelyre érkezésük után azonnal hozzáláttak a munkához. A parancsnokok pedig igyekeztek mindent elkövetni a fegyelem megszilárdítását gátló körülmények megoldása érdekében. A IV. zászlóalj parancsnoksága pl. a személyi állomány részére rövid időn belül elfogadható körülményeket teremtett. Biztosította az emberek elhelyezését, az alapvető higiéniai feltételeket, fürdőket épített, gondoskodott a megfelelő élelmezésről stb.

A hadosztálytörzs az elöljáró szovjet parancsnokság támogatásával hamarosan úrrá lett a fenti nehézségeken. A betegek kórháza szállíttatásával, különböző tisztálkodó és fertőtlenítő helységek építésével és használatba vételével sikerült a járvány továbbterjedését megakadályozni.

A munka kezdetéig a szabad idő kitöltése és a fegyelem megszilárdítása érdekében a hadosztályparancsnokság alaki kiképzést és sportversenyek szervezését rendelte el. A vetélkedők győzteseit különböző mennyiségű élelmiszeradagokkal jutalmazták.

A személyi állomány korábbi erkölcsi és fizikai állapotának helyreállítása érdekében kifejtett erőfeszítések sikerrel jártak. Április első napjaiban a hadosztály ismét teljes létszámmal munkához látott.

A fő feladat a már említett kriváni alagút helyreállítása volt. A lehető legrövidebb időn belül szabaddá kellett tenni a vasútvonalat, mert az jelentős szerepet játszott a 2. Ukrán Front utánpótlásának biztosításában. Éppen ezért a munka mielőbbi elvégzése érdekében április 3-án az I. zászlóalj két századát is Podkriványról Kriványra rendelték. Az alagút helyreállításához tehát három zászlóalj fogott hozzá.

A munka megkezdése után a hadosztály emberei ismét nagy lendülettel dolgoztak, jelentősen javult a fegyelem is. A magasabbegység munkanaplójában erre már április 9-én találunk

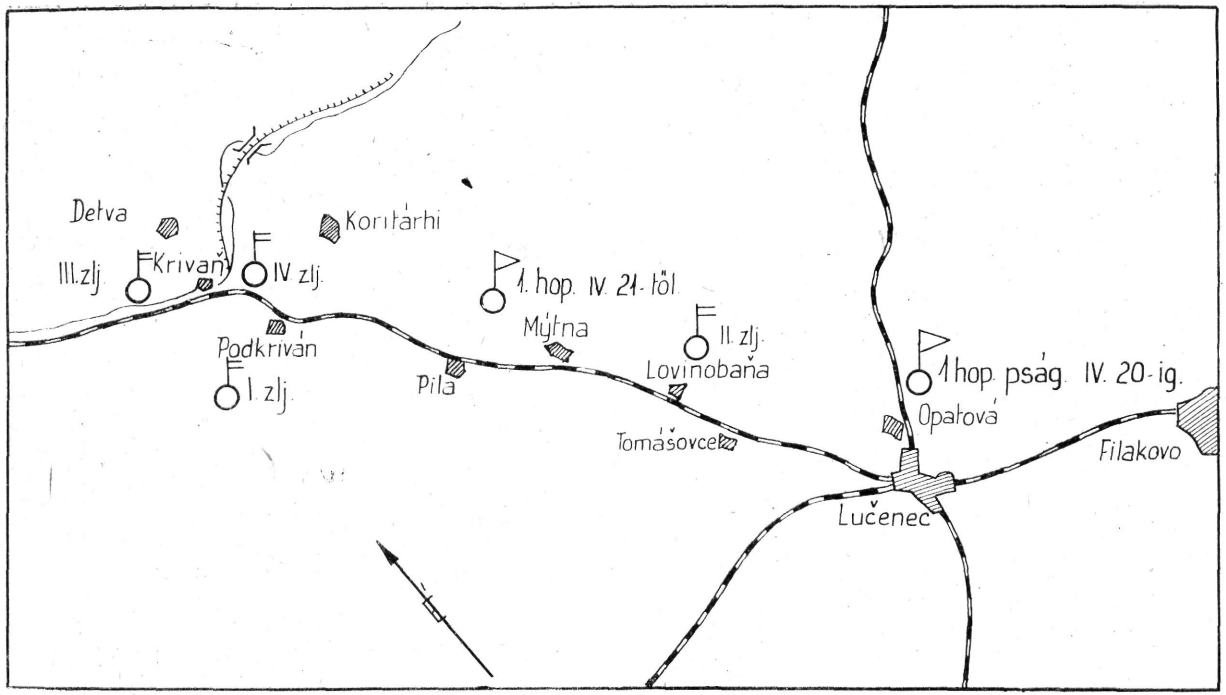

A hadosztály elhelyezési vázlata a második munkaterületen

utalást. III. zászlóalj ekkor már 130%-ra teljesítette a rá kiszabott feladatot. A munka elismeréseként a szovjet parancsnokság az egész zászlóalj kenyéradagját felemelte.

Bizonyára a hadosztálynál tapasztalt ilyen irányú javulással függött össze az is, hogy elöljáró szovjet parancsnokság ismét visszaállította a magyar parancsnokság önállóságát, beleértve a zászlóaljankénti 14 fős magyar fegyveres őrség újbóli megszervezését is.

Április 12-én az elöljáró szovjet parancsnokság lehetővé tette a hadosztályparancsnoknak, hogy Debrecenbe utazzon és jelentést tegyen az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak a hadosztály addigi tevékenységéről. Miután a hadosztályparancsnok jelentésében részletesen ismertette magasabbegységének tevékenységét, kijelentette, hogy a hadosztálynál „... egy ütőképes és becsületes munkára alkalmas alakulat katonai feltételei és alapjai le vannak rakva. Megfelelő emberanyag és felszerelési anyag kiegészítése után az új, magyar demokratikus szellem és népi hadsereg egyik értékes tényezőjévé akarunk és képesek vagyunk válni és részei akarunk lenni annak az új magyar hadseregnek, amely a szövetségesek oldalán a fasizmus feletti győzelem érdekeit szolgálja".[2]

A parancsnoknak minden alapja megvolt, hogy magasabbegységéről így nyilatkozzon. A továbbra is meglevő problémák — anyagi ellátás gyengesége, szökések stb. — ellenére a hadosztály összességében olyan munkát végzett, amelyre a fenti megállapítás teljesen helyes volt. Ezt bizonyítja többek között az a tény is, mely szerint április 17 után a munkateljesítmény nem esett 100% alá, ami pedig az akkori viszonyokat figyelembe véve, nagyon jónak mondható.

A munka folyamatában azonban váratlan nehézségek adódtak. Az alagút bejáratának megtisztítása után ugyanis kiderült, hogy a német fasiszták az alagútban több robbantást hajtottak végre, mégpedig oly módon, hogy vasúti kocsikat is berobbantottak. Mint később megállapították, 22 vasúti kocsi volt az alagútban összeroncsolva és egymásrafutva.

E váratlan akadály elhárítása a hadosztály parancsnoki karától és állományától újabb erőfeszítést követelt. Olyan problémát kellett megoldaniuk, amelyet eddig önállóan nem végeztek. A hadosztály mérnök-kollektívája a szovjet szakemberek támogatásával sikeresen oldotta meg a műszaki feladatot: az emberek sokszor szinte puszta kézzel, az állandó beomlástól ve-

2 HL. HM. Elnökség iratai 1945/22629. sz.

szélyeztetve dolgoztak. E nagyszerű közös összefogás és erőfeszítés eredményeként április 23-ra már 10 kocsit kivontattak az alagútból.

Április 25-én a mérnökök és az egyszerű katonák erőfeszítése diadalmaskodott: valamennyi vasúti kocsit sikerült kivontatniuk az alagútból. Ezután a munka meggyorsult. A törmeléket most már rendes nyomtávú vágányon, ún. „I" kocsikkal lehetett kihordani.

A munka gyors befejezésébe azonban beleszólt az időjárás. Április utolsó napjaiban ugyanis megeredt a tavaszi eső, s a robbantások által fellazított talajon igen komoly földcsúszamlások történtek. A parancsnok az ezekben a napokban végzett munkát „értéktelen dolognak" nevezte, mert mire az egyik földcsuszamlás törmelékét eltakarították, egy másik, az előzőnél jóval nagyobb csuszamlás következett be. Az esőzés beomlást idézett elő az alagútban is. Például május 3-án 60 m^3-nyi földtömeg zúdult a már megtisztított alagútba. Bonyolította a munkát az is, hogy a földcsuszamlással olyan óriási sziklatömbök gördültek le a hegyről, amelyeket csak robbantással lehetett szétdarabolni és eltávolítani. A robbantás légnyomása viszont ismét újabb beomlás veszélyét rejtette magában.

A hadosztály ezekkel a gondokkal küzdve zárta az április hónapot. Ám e nehézségek ellenére is figyelemre méltó munkateljesítményekről adhatott számot. Íme az áprilisi teljesítmény adatai.[3] A munkaórák száma összesen 350 200 — ez azt jelenti, hogy 26 napon át, 11 órás munkaidővel számolva, naponta átlagosan 1224 fő dolgozott. Ebből a munkaóra mennyiségből a hadosztály 312 451 órát külső, 37 749 órát pedig belső munkaterületen teljesített.

A fenti munkaóra alatt kitermeltek 46 390 m^3 földet és követ — ez vasúti kocsikba rakva egy Budapest Keleti pályaudvartól Aszódig húzódó szerelvényt tenne ki —, valamint 597 m^3 fát, amellyel harminc 15 tonnás vasúti kocsit lehetne megrakni, elszállítottak 35 168 405 tonnaméter (tm) földet és követ — ez azt jelenti, hogy a kitermelt 46 390 m^3 földdel és kővel 25 napon át ötven 15 tonnás vasúti kocsi rakható meg naponta —, továbbá 1 943 237 tm fát, 1000 tm vasanyagot és 2000 fm vasúti sínt. Ezenfelül elvégeztek 2590 m pályamunkát, elegyengettek 569 m^3 földet — ez 1500 m hosszú vasúti pálya építésére szükséges területet jelent 10 cm vastagon egyengetve —, 228 m^3 fa faragását, amelyből, ha talpfa készülne, 1600 m

[3] HL. Az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály műszaki naplója 1945. 125. o.

hosszú vasúti pálya építéséhez lenne elegendő. Újjáépítettek egy 33 m nyílású hidat és megraktak 72 vasúti kocsit.

A hadosztálynál e munkasikerek jegyében emlékeztek meg május elsejéről, a nemzetközi munkásmozgalom nagy ünnepéről. A magasabbegység személyi állománya számára szokatlan volt ez az ünnep, hiszen maguk tapasztalták, hogy azelőtt a katona nemhogy együtt ünnepelhetett volna a munkásokkal, hanem ki sem mehetett a laktanyából, mert készültségben kellett lennie a munkások ellen! S 1945. május 1-én a hadosztály parancsnokai és legjobb katonái együtt ünnepeltek a helyi munkásokkal és parasztokkal. Valami felemelő érzés hatotta át a katonákat. Érezték, hogy ez a hadsereg tényleg más, mint amilyen a régi volt.

A proletár nemzetköziség ünnepnapja alkalmából kiadott hadosztályparancsnoki parancs hangsúlyozta: „A világ dolgozó, szabadságszerető, demokratikus népével együtt mi, magyarok, ebben az esztendőben először ünnepeljük meg a nagy munkás ünnepet, május 1-ét. Örömmel töltsön el bennünket az a tudat, hogy ezt a napot a hatalmas és győztes szovjet hadsereggel vállvetve harcolva és a fasizmus leverését elősegítve érhettük meg. Ezen a napon fogjon minden magyar kezet a világ minden dolgozó népével is, a mi nagy feladatunk és munkánk, hazánk újjáépítésének és a demokratikus dolgozó világ felépítésének boldogulására."[3/a] Este a hadosztály katonái és a szovjet alakulat harcosai közös bajtársi vacsorán vettek részt. A két parancsnok beszédet mondott. Más-más nyelven szóltak, de gondolataik azonos törekvést fejeztek ki; még nagyobb erőfeszítéssel küzdeni tovább a végső győzelemért!

Május 3-án a már említett mostoha időjárás újabb omlást idézett elő az alagútban, majdnem tragikus kimenetelű szerencsétlenséget okozva: a váratlanul lezuhanó törmelék ugyanis maga alá temette a hadosztály műszaki mérnökét és 8 katonáját. A gyors mentési munka eredményeképpen azonban mindannyiukat sikerült az életnek megmenteni, bár súlyos sérüléseket szenvedtek.

Május 6-ra úgy alakult a helyzet, hogy a munkát pár napon belül befejezik. Ezekben a napokban jutott el a hadosztályhoz is az az örömteli hír, hogy a német fasiszta hadsereg a Szovjetunió és szövetségeseinek fegyveres erői előtt feltétel nélkül kapitulált.

A győzelem hírére a magasabbegység munkaszüneti na-

3/a Az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály műszaki naplója 1945. 129. o.

pot tartott. A hadosztályparancsnok napiparancsot adott ki, melyben méltatta a nap jelentőségét, s többek között a következőket mondotta: *„A második világháború befejezése alkalmából az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály tagjai is csatlakoznak ahhoz a határtalan örömhöz, amely a demokratikus Magyarország és az egész világ szabadságszerető népeit eltölti és különös örömmel tölt el bennünket az a tudat, hogy 5 hónapos keményen munkánkkal mi is tevékenyen hozzájárulhattunk a barbár fasizmus feletti győzelem kivívásához. Ezen világra szóló győzelem kivívásában a legnagyobb dicsőség illeti meg Európa egyik legjobb hadseregét, a Vörös Hadsereget."*[4]

Hasonlóan méltatta a nap jelentőségét a hadosztály lapja is, majd mintegy programként így írt a magasabbegység előtt álló feladatokról: „Ma ünnep van, de holnap ismét harcba indulunk a békéért a munka fegyverével. Érdemes harcolnunk. Nagy és nemes célért harcolunk. Romokból kell felépíteni mindent, új világot kell alkotni, igaz, őszinte, boldog világot."[5]

S valóban, a hadosztály másnap újra munkába lendült, és május 16-ra helyre is állította úgy az alagutat, hogy a szerelvény biztonságosan áthaladhatott rajta. Ez másnap, május 17-én meg is történt. Az e napon kelt 20. sz. hadosztályparancsnoki parancs közölte, hogy a hadosztály a második munkaterületen kapott feladatot is becsülettel végrehajtotta.

Ezután a hadosztály még közel egy hónapig a helyén maradt, kisebb karbantartó munkát végzett egészen addig, amíg az Ideiglenes Nemzeti Kormány át nem vette.

A hadosztálynak a második munkaterületen végzett eredményeiről szólva még három kérdést érdemes megemlíteni. Az egyik a politikai és kulturális nevelőmunka, amely hasonló formában és intenzitással folyt, mint az első munkaterületen. A politikai nevelés fő eszköze itt is a „Vasútépítők" című lap volt, amely a világpolitika és az arcvonal eseményeinek ismertetésével, a hadosztály által végzett munka jelentőségének népszerűsítésével stb. igyekezett hatást gyakorolni az emberek gondolkodására. A parancsnokság és a nevelőtiszt azonban közvetlen formában is munkálkodott emberek gondolkodásának formálásán. Többek között ilyen célt szolgált a május 1-i ünnepség megrendezése, továbbá a hadosztály egy-egy tagjának a német fasizmus elleni harcban tanúsított bátor, hősi helytállásának népszerűsítése, amit odahaza, falujában a földosztásnál figyelembe vettek.

[4] HL. Az 1. ho. anyaga 1945. cs. Hop. pcsok. 1945. május.
[5] „Vasútépítők" 1945, 9. sz. Az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály naplója.

A következő kérdés a hadosztály és a Magyar Honvédelmi Minisztérium kapcsolatának kiépítése. Bár erre vonatkozóan mindeddig írásos dokumentum nem került elő, a hadosztály iratai mégis arra engednek következtetni, hogy ez a kapcsolat május első felében már igen szoros lehetett. A május 12-én kiadott 27. sz. parancsban ugyanis a hadosztályparancsnok több olyan dologra intézkedik, amelynek végrehajtását a HM már a hadseregszervezés kezdetén — január, február — elrendelte. Többek között ide tartoznak az „M. kir." jelző (Magyar királyi) elhagyására, a Szolgálati Szabályzat egyes pontjainak módosítására, a demokratikus Magyarország érdekében kifejtett tevékenység megjutalmazására, valamint a honvédség tagjainak igazolására vonatkozó rendeletek.

A harmadik kérdés keretében összegezzük a hadosztálynak a második munkaterületen elért teljesítményét.[6]

A hadosztály a második munkaterületen 50 munkanapot — az alagútnál 3—8, a többi munkahelyen pedig 1—10 órás váltással — dolgozott. A munkaórák száma összesen 591 776. Ebből külső munkahelyen 528 621, a belső munkahelyen pedig 63 155 órát dolgozott. Ez alatt az idő alatt kitermelt 73 283 m^3 földet és követ, valamint 717 m^3 fát, szállított 52 676 540 tm anyagot, ebből 1 934 462 tm-t kézierővel. A fentieken kívül elvégzett 2590 fm pályamunkát, megépített egy 33 m nyílású hidat, megrakott 121 vasúti kocsit és elegyengetett 962 m^3 földet.

Ha csak egy mondatban is, de meg kell emlékeznünk a szabók, a cipészek és a kovácsok munkájáról is. Tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak a hadosztály munkasikereihez.

A magasabbegység a második munkaterületre 2840 fővel érkezett. Létszáma május 20-ra, a munka befejezésére 2303 főre csökkent. A több mint 500 fős fogyatékban sok volt a beteg, akiket a kórházba való szállítás után töröltek az állományból. 30 ember meghalt. Voltak olyanok is, akik megszegték adott szavukat és megszöktek egységüktől. S míg azokra, akik részesei voltak az elért eredményeknek, hálával gondol az utókor, megveti azokat, akik gyáván meghátráltak.

A hadosztály tehát közel 5 hónapos fennállása alatt 123 munkanapot, összesen 1 813 000 órát dolgozott — az az naponta átlag 1340 fő 11 órát töltött munkával. Ez alatt az idő alatt kitermelt 206 909 m^3-t földet és követ, szállított 72 584 940 tm földet és követ, valamint 3 781 398 tm fa és 386 398 tm^3 vas-

6 Az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály műszaki naplója 1945. 157. o.

anyagot, kitermelt és megmunkált 8217 m^3 fát, beépített 1235 m^3 faanyagot. Elvégzett 40 450 folyóméter pályamunkát rendes nyomtávú, 2590 folyóméter pályamunkát keskenyvágányú vasúton, megrakott 121 vasúti kocsit és megmozgatott 510 t élelmiszert. Ezenkívül 60 fő állandóan gyárban dolgozott: a hadosztály részére különböző szerszámokat, szegeket és csavarokat készítettek.[7]

Az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály katonái szorgalmas munkájukkal, nagyszerű munkateljesítményükkel tettek eleget önként vállalt kötelességüknek. A magyar nép és hadseregének katonái megbecsüléssel gondolnak azokra, akik hazánk oly nehéz napjaiban ezernyi nehézséget vállalva teljesítették kötelességüket, s ezzel, ha csekély mértékben is, de hozzájárultak hazánk felszabadításához, a német fasizmus feletti végső győzelemhez.

A 3. Vasútépítő Dandár megalakulása és tevékenysége

A dandár történetét és tevékenységét, sajnos, nem tudjuk úgy nyomon követni, mint a hadosztályét. A Hadtörténelmi Intézet Levéltárában folytatott kutatásaim során ez ideig kevés olyan dokumentum került elő, amely a dandár életével foglalkozik.

Annyi bizonyos, hogy a dandár szervezése 1945 február első felében kezdődött meg a gödöllői és ceglédi hadifogolytáborokban a 2. Ukrán Front műszaki parancsnokságának kezdeményezésére.[8] A szervezés itt is önkéntes jelentkezés alapján történt. A hadrendet a szovjet műszaki zászlóaljak mintájára állították össze. A dandárba öt zászlóaljat szerveztek, alegységenként 800 fővel. Az összlétszám tehát 4000 fő volt.

A zászlóaljak szervezésével egy időben folyt a dandártörzs megalakítása is, amelynek felépítése a következőképpen alakult:

Parancsnok: Cseney Iván ezredes.
Parancsnokhelyettes:
Somkereki Gusztáv ezredes.
Szücs István ezredes.
Kováts Alajos MÁV igazgató.

7 HL. Összefoglaló jelentés az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály 1945. I. 5.—1945. VI. 14. között végzett munkáiról. 1. o.
8 HL. A 3. Vasútépítő Dandár anyaga, Cseney Iván ny. ezredesnek, a dandár volt parancsnokának visszaemlékezése.

Ezenkívül a törzshöz még a következő szervek tartoztak:[9]

Műszaki részleg.
Élelmező osztag.
Ruházati osztag.
Egészségügyi osztag.
Híradóraj.
Őrség.
Tábori bíróság.

Cseney Iván ezredes február 25-én vette át a parancsnokságot, s rá két napra a dandár három zászlóalja, mely a gödöllői hadifogolytáborban alakult, a Gödöllő—Vác vasútvonal helyreállításával megkezdte a munkát. A Cegléden alakult két zászlóalj egyelőre nem csatlakozott közvetlenül a dandárhoz, hanem attól elég távol, Munkács környékén látott a helyreállító munkához.[10] A dandártörzs ebben az időben Rákospalotán települt.

Miután a három zászlóalj Gödöllő és Vác között a vasútvonalat helyreállította, az Érsekújvár—Pozsony—Brno vasútvonal helyreállítási munkálataira vonult el. E munka végzése közben csatlakozott a dandárhoz az a két zászlóalj is, amely eddig Kárpát-Ukrajna területén dolgozott.

Mint már említettük, a dokumentumok hiányában nem tudunk átfogó képet adni az egész dandár által végzett munkáról. Az 5. zászlóalj irattöredékéből azonban meg tudjuk rajzolni a dandár előrehaladásának útvonalát. E szerint az 5. zászlóalj április elején Párkány községben állomásozott és részt vett a Garamkövezsd—Párkány-Nánai közúti hidak — összesen hat — helyreállítási munkálataiban. Ezt a munkát hat nap alatt fejezték be. Április 9-én a zászlóalj már a Vág folyó vasúti hídjának helyreállítási munkálataiba kapcsolódott be. A híd nyílása 488 m volt. Az első szerelvény április 17-én már áthaladt a hídon. A zászlóalj a pozsonyi völgyhidat is kijavította. Április hónapban az alegység munkateljesítménye 22 607 munkaóra volt. Május 21—31 között a zászlóalj a Laa an der Thaya—Zellendorf—Zudim—Niklosburg-i vasútvonal helyreállításának munkálataiban vett részt.[11]

A többi zászlóaljak is ezen a vonalon dolgozhattak, mert a dandártörzs Rákospalotáról Érsekújvárra, majd Pozsonyba és végül Brnóba települt át.

[9] HL. A 3. Vasútépítő Dandár anyaga. A dandár-törzs beosztása.
[10] HL. Az 1. gy. ho. anyaga 1945. 17. csomó. 23. sz. (Az 1. véhíd. dd. 10. zlj. ag. 23. sz.)
[11] HL. Az 1. gy. ho. anyaga 1945—1946 36. cs. A 3/V. zlj. pk. jelentései.

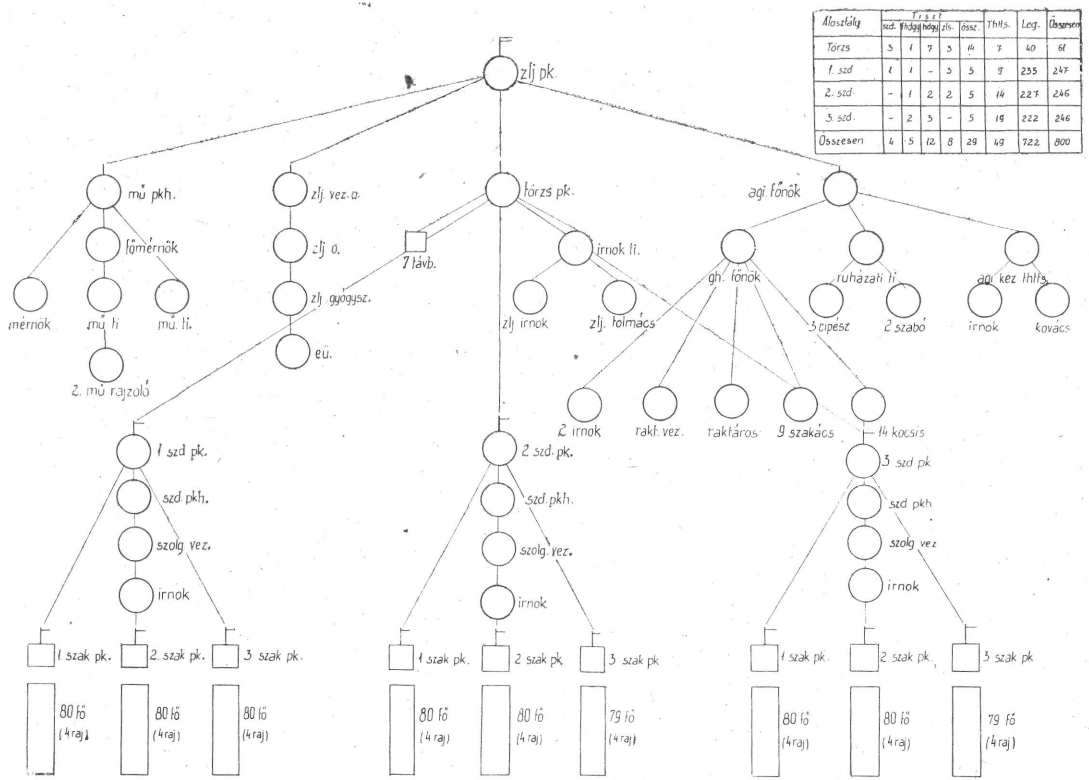

Alosztály	Tiszt szd.	Thgy	hgy	zls.	össz.	Thlls.	Leg.	Összesen
Törzs	3	1	7	3	14	7	40	61
1. szd	1	1	–	5	5	9	235	247
2. szd	–	1	2	2	5	14	227	246
3. szd	–	2	3	–	5	19	222	246
Összesen	4	5	12	8	29	49	722	800

A 3. Vasútépítő Dandár zászlóaljainak szervezése. (Eredeti másolat.)

A dandárparancsnokság korántsem rendelkezett olyan önállósággal a zászlóaljak munkájának szervezését és irányítását illetően, mint a hadosztály. A dandár alegységei ugyanis szovjet zászlóaljak alárendeltségében tevékenykedtek, munkájukat ők szervezték meg és tartották nyilván. Valószínű ez az oka, hogy nem rendelkezünk a dandár teljesítményére vonatkozó adatokkal.

A szovjet és a magyar parancsnokságok együttműködése normális mederben folyt. Ezt bizonyítja a dandár volt parancsnokának visszaemlékezése, amelyben többek között arról ír, hogy a szovjet parancsnokság járművet bocsátott rendelkezésére, hogy a nagy területen dolgozó zászlóaljakkal kapcsolatot tudjon tartani.[12] Hasonlóan nyilatkozott az együttműködésről az V. zászlóalj parancsnoka is. „Minden munkát az orosz ikerzászlóaljjal együtt végeztünk. Az együttműködés általában kielégítő volt és a hónap vége felé a munka önállóbb végzését is lehetővé tették."[13] A dandárt az Ideiglenes Nemzeti Kormány nevében átvevő tisztnek is az volt a benyomása, hogy „... az orosz—magyar vasútépítő zászlóaljak között az érintkezés a legszívélyesebb alapon állott".[14]

A dandárnál — különleges helyzeténél fogva — nem folyt olyan szervezett nevelő és politikai felvilágosító munka, mint a hadosztálynál. A nevelői feladat a csapattisztekre hárult, ami azonban nem haladta meg a munka becsületes elvégzésére való felhívást. A politikai felvilágosító munka irányát lényegében a csapattisztek egyéni beállítottsága szabta meg.

A konkrét politikai munka hiányának bizonyára szerepe volt abban, hogy a dandárnál jelentős számban fordultak elő szökések. E káros jelenség ellen a parancsnokság ugyan tett határozott intézkedéseket, de ezek csak adminisztratívak voltak. Így például a dandár tábori bírósága néhány esetben tárgyalta a szökött, de elfogott katonák ügyét. Egy esetben halálos ítéletet is hozott, amit végre is hajtottak.[15]

Mindezek ellenére a dandár tevékenységére utaló jelentéstöredékek arra engednek következtetni, hogy a fegyelmi helyzet általában nem volt rossz. Egyik jelentés például arról számol be, hogy a dandár, amikor a háború befejezése után Laa an der Thaya-ból hazaindult, „A vasúti szállítmány megindu-

12 HL. A 3. Vasútépítő Dandár anyaga. Cseney Iván ny. ezredes visszaemlékezése.
13 HL. Az 1. gy. ho. anyaga 1945—1946 36. cs. A 3/V. zlj. pk. jelentései.
14 HL. HM. Elnökség iratai 1945/28390. sz.
15 HL. A 3. Vasútépítő Dandár anyaga. Cseney Iván ny. ezredes visszaemlékezése.

lásakor Laa an der Thaya városka környékén a vasúti töltés mentén felállított orosz őrségek fegyverbe léptek és tiszteletadást teljesítettek, továbbá a magyar zászlóaljakhoz beosztott kozákok, hosszú kilométereken át lóháton kísérték a vasúti szerelvényt és meghatottan integetve búcsúztak el a magyar zászlóaljaktól."[16]

A dandár személyi állományára igen jó hatással volt az a tény, hogy a háború befejezése után ismét visszatérhettek hazájukba és az új, demokratikus hadsereg kötelékébe léphettek. A dandár 1945. június 13-án Szobnál lépte át a határt. „A legénység mindvégig fegyelmezetten viselkedett... A hangulat igen jó és lelkes volt, szökés a szállítás alatt nem fordult elő."[17] Szerelvényük Laa an der Thaya-tól Szobig azon a vasútvonalon gördült végig, amelyet többhónapos nehéz, megfeszített munkával ők maguk is segítettek helyreállítani.

Az 1. magyar híradóépítő zászlóalj

A zászlóalj életéről még kevesebbet tudunk, mint a dandáréról. Az eddig előkerült dokumentumok tényleges tevékenységének csak töredékére adnak választ. Ezekből annyit tudunk meg, hogy az alegység 1945 februárjában alakult a jászberényi hadifogolytáborban. Parancsnoka dr. Czeglédi József százados volt, aki alegységével együtt 1945 januárjában Rákospalota—Újpestnél állt át a szovjet csapatokhoz.[18]

A zászlóalj május 22-ig együtt dolgozott a szovjet csapatokkal és a háború befejezéséig eljutott Brno városáig. A zászlóalj együttműködött a 47. szovjet híradó zászlóaljjal, a 27. szovjet távbeszélőépítő zászlóaljjal.[19] Ellátásáról mindenkor a szovjet ikerzászlóaljak gondoskodtak.

A zászlóaljparancsnok május 22-én jelentést küldött a Honvédelmi Minisztériumba, melyben beszámolt a személyi állomány hangulatáról, és közölte, hogy az illetékes szovjet parancsnokság nem támaszt akadályt az elé, hogy a zászlóaljat az Ideiglenes Nemzeti Kormány átvegye. Jelentette továbbá, hogy a zászlóalj létszáma 12 tiszt és 403 honvéd. Közölte még, hogy a szovjet hadsereggel a kapcsolatuk változatlanul kiváló.[20]

16 HL. HM. Elnökség iratai 1945. 28390. sz.
17 Uo.
18 HL. HM. Elnökség iratai 1945. 26300. sz.
19 HL. HM. Elnökség iratai 1945. 29701. sz.
20 HL. HM. Elnökség iratai 1945. 26300. sz.

A zászlóaljparancsnok jelentésének vétele után a Honvédelmi Minisztérium megtette a megfelelő lépéseket a zászlóalj átvételére. Ennek eredményeképpen az alegység június első felében a magyar hadsereg alárendeltségébe került.

Az 1. Magyar Vasútépítő Dandár tevékenysége az ország újjáépítéséért

Az eddig elmondottak alapján bizonyára sokakat foglalkoztat az a kérdés, mi történt azokkal a zászlóaljakkal, amelyek nemzeti történelmünk nehéz napjaiban hősiesen helytálltak, s kialakuló demokratikus rendünk alapjainak lerakásánál segédkeztek. Nos, elmondhatjuk, hogy e zászlóaljak katonái a háború befejezése után sem tértek pihenőre. Sokan még családjukat is csak jóval a háború befejezése után látogatták meg, amikor sorra kerültek a szabadságolásoknál.

Húsz évvel ezelőtt, amikor országunk még romokban hevert, a szóban forgó műszaki csapatok képezték azt a szervezett erőt, amelyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány az újjáépítés nagy munkájában alkalmazni tudott.

Mint ismeretes, a szovjet katonai hatóságok az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztályt, a 3. Magyar Vasútépítő Dandárt és az 1. magyar híradóépítő zászlóaljat is, mint szervezett erőt adtak át az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak.

Ezeket az alakulatokat az Ideiglenes Nemzeti Kormány nem szerelte le, hanem összevonta és megalakította belőlük az 1. Magyar Vasút- és Hídépítő (véhíd) Hadosztályt. Az összevonásra elsősorban az erők tömörítése és koncentráltabb felhasználás végett volt szükség. A három alakulat ugyanis már csak nevében volt hadosztály, dandár és zászlóalj, mert létszámukat tekintve a megszervezésük óta nagyon megfogyatkoztak.

Az új hadosztályparancsnokságot 1945. június 16-án alakították meg. Az újjászervezett magasabbegység parancsnoka Gyöngyössy Gábor százados lett. A hadosztály alárendeltségébe 10 zászlóalj került. A volt 1. Vasútépítő Hadosztály négy zászlóalja, a 3. dandár négy zászlóalja és a május folyamán az országon belül megalakult két vasútépítő zászlóalj.[21]

A hadosztályt a Közlekedési Minisztérium tervei alapján használták fel az ország különböző részein. Nagyobb méretű vasúthelyreállító munkálatokat végeztek Budapest különböző kerületeiben, Baján, Hatvanban, Szerencsen, Sátoraljaújhelyen,

[21] HL. HM. Elnökség iratai 1945. 28889. sz.

Selypen, Nyékládházán, Vácon, Emődön, Szolnokon, Debrecenben, Nyíregyházán, Püspökladányban, Karcagon, Hajdúszoboszlón és az ország számos helységében.

A hadosztály szervezettszerű létszáma 8000 fő volt. Feltöltöttsége azonban soha nem érte el a száz százalékot, mert a háború befejezése után újabb behívásokra nem került sor, s így emberanyag utánpótlást nem kaphatott. Az átlagos létszáma alig haladta meg a rendszeresített felét. A tényleges létszám csupán 180 tiszt, 310 tiszthelyettes és 4000 fő legénységből állt.

A Honvédelmi Minisztérium 1945. július 2-án a hadosztály elnevezést dandárra változtatta, ami jobban megfelelt a tényleges létszámviszonyoknak.

Annak ellenére, hogy a dandár már békés viszonyok között végezte feladatát, a parancsnokságnak egy sor problémát kellett megoldania. Mindenekelőtt az ország egész területén dolgozó zászlóaljak központi ellátását. Ám az inflációs viszonyok között ez nem sikerült minden esetben.

A hadsereg többi alakulataihoz hasonlóan, nagy gondot jelentett a dandárnak ruházattal és lábbelivel való ellátása. A lábbeli 50—90%-a rossz volt, a ruházat többségében 2/10—3/10 értékű volt.[22] Javulás a dandár fennállásáig alig következett be. Az első időkben problémát jelentett a zászlóaljak elszállásolása is. Kezdetben tömegszállásokon összezsúfolva, kemény fekhelyeken helyezték el a legénységet. Csak később, a nyár vége felé sikerült a személyi állomány részére szalmazsákot és pokrócot beszerezni.

Néhány mondatban szólnunk kell a dandár fegyelmi helyzetéről is. Úgy véljük, nem szükséges különösebben bizonygatnunk, hogy olyan körülmények között, amikor a háború már befejeződött, amikor az emberek sokszor kétségbeejtő híreket kaptak családjuk helyzetéről, amikor a szétszórt elhelyezés következtében a központi vezetés meglazult, a fegyelem nem állt valami magas fokon. Mindezek ellenére viszonylag kevés súlyos fegyelmi vétségről tesznek jelentést a parancsnokok. A szökési arányszám nem haladta meg a 3%-ot. De meg kell jegyezni, hogy júliustól kezdve, miután a családok tudomást szereztek hozzátartozóik hollétéről, leszerelési kérelmek özönével árasztották el a Honvédelmi Minisztériumot.

Aggasztóbb fegyelmi vétségek fordultak elő a tisztek körében, különösen elszaporodtak az anyagi visszaélések. A dandárparancsnok szükségesnek tartotta, hogy erre a jelenségre

22 HL. Műszaki jelentés az 1. Magyar Vasút- és Hídépítő Dandár munkafeladatáról. 1945. június 18—1945. augusztus 31. 7. o.

külön tiszti parancsban hívja fel a tisztek figyelmét. A szeptember 20-án kiadott parancsában közölte, hogy az anyagi visszaélések miatt 34 tisztet kell a közeljövőben eltávolítani a dandártól.[23]

A politikai felvilágosító munka olyan szervezett formájára, mint a hadsereg más alakulatainál abban az időben volt, eddig nem került elő anyag. Hogy valami lehetett, arra a dandárparancsnok augusztus 6-án kelt rendelkezése utal, amelyben arra adott utasítást, hogy a zászlóaljanként hozzák létre a Földigénylő Bizottságokat. Az utasítás végrehajtásával kapcsolatos jelentések azt mutatják, hogy a bizottságok századonként alakultak meg.[24] Nyilvánvaló, hogy a rendelkezést végrehajtani, és a bizottságok tevékenységét megkezdeni nem lehetett politikai előkészítő munka nélkül.

A dandár feladatát eredetileg abban jelölték meg, hogy építse meg a Budapest—Debrecen és Budapest—Sátoraljaújhely közötti második vágányt. Ezt a feladatot azonban időközben módosították, és csupán a forgalom meggyorsítását célzó munkákat — kitérők, kurrens vágányok építése, felépítményi munkák stb. — kellett végezniük. Ezenkívül a dandár zászlóaljai részt vettek jelentős hídépítési munkálatokban is: a Déli összekötő vasúti híd, Kelenföldi, Fehérvári úti és Budafoki úti hidak stb.

A munkálatok fő irányítója a MÁV osztálymérnökség volt, a munkahelyeken pedig a zászlóaljak műszaki parancsnokai vezették a munkálatokat. A dandár fennállása ideje alatt a parancsnokság kimutatása szerint napi 8 órás munkaidővel, összesen 62 munkanapot dolgozott. Ez idő alatt munkateljesítménye 1 132 760 óra volt. E szerint naponta átlagosan 2283 fő dolgozott. A munka során 34 070 órát alépítményi, 830 725 órát felépítményi, 15 289 órát magasépítményi, 131 302 pedig hídépítési munkálatokra fordított. 41 566 órát hídfenntartási, 65 987 órát romeltakarítási és 13 821 órát pedig a MÁV vonalakon kívüli munkákon dolgozott.[25]

Ezek a számadatok önmagukért beszélnek. Csupán annyit kívánunk még megjegyezni, hogy ezek az eredmények még nagyobbak lettek volna, ha a munkában a dandár teljes állománya részt vesz. Ez azonban a dandár fennállásának idején soha nem valósulhatott meg. A Honvédelmi Minisztérium engedélyével ugyanis — teljesen megérdemelten — a dandár közel

[23] HL. Az 1. gy. ho. anyaga 1945. 25. cs. kt. 145/1945. sz.
[24] HL. Az 1. gy. ho. anyaga 1945. 25. cs. kt.
[25] HL. Műszaki jelentés az 1. Magyar Vasút- és Hídépítő Dandár munkafeladatáról 1945. június 15—1945. augusztus 31. 5—6. o.

25%-a felváltva szabadságon volt, és mintegy 14% volt távol a munkától betegség, szökés és lábbeli hiány következtében.[26]

Az ország előtt álló újjáépítési feladatok azt követelték, hogy még nagyobb, még szervezettebb tömegeket vonjanak be a munkába. Ezért a Honvédelmi Minisztérium a kormány utasításának megfelelően azzal a kérelemmel fordult a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, hogy engedélyezze egy új műszaki hadosztály felállítását. A hozzájárulás után a Honvédelmi Minisztérium október 15-én megszervezte az új hadosztály törzsét, amelynek végre kellett hajtani a szervezési munkákat. A dandárparancsnok 1945. október 8-án kelt parancsában közölte a zászlóaljakkal, hogy a dandár megszűnik. Egyben utasította a parancsnokokat, hogy készüljenek fel az alárendeltségükbe tartozó élőerő és anyagi eszközök átadására.[27]

Az 1. Magyar Vasút- és Hídépítő Dandár megszűnésével lezárul a Magyar Néphadsereg egyik szakcsapata történetének az első, eseményekben és eredményekben gazdag szakasza. Népünk és hadseregünk büszkén emlékezik a magasabbegység tevékenységére, mely része volt a szovjet hadsereggel kialakult testvéri fegyverbarátságunk alapjának. A műszaki csapatok katonái akkor jelentkeztek harci feladatok végrehajtására, amikor a szovjet hadsereg még hazánk területén harcolt a náci megszállókkal és magyar cinkosaikkal. Népünk becsületének visszaszerzéséért vettek kezükbe szerszámot. A háború befejezése után végzett munkájuk kialakuló demokratikus rendünket erősítette. Tevékenységük nyomán falvak, városok, országrészek, családok és rokonok kerültek közelebb egymáshoz. Dolgozó népünk és hadseregünk húsz év múltán is büszkén gondol hősies helytállásukra.

[26] HL. Az 1. gy. ho. anyaga 1945. 25 cs. kt. 166/1945. sz.
[27] Uo.

A MAGYAR NÉP RÉSZVÉTELE AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOMBAN*

Harsányi János—Pintér István

A húszas évek elején a Magyar Tanácsköztársaság vérbe fojtása után Magyarországon Európa legsötétebb, legreakciósabb ellenforradalmi fasiszta rendszere alakult ki. A magyar fasizmust a dolgozókkal szemben alkalmazott kíméletlen terror, a nacionalista, soviniszta, antiszemita, kommunista- és szovjetellenes uszítás jellemezte. A magyar uralkodó osztályok célja nemcsak a haladó erők megfélemlítése és elhallgattatása volt, hanem a fenti eszközökkel még a haladás gondolatát is távol akarták tartani a magyar néptől. A Horthy-fasiszta rendszer minden tettéből válságos helyzete, a magyar néptől való félelme tükröződött.

A Horthy-rendszert születésétől kezdve a szomszéd országok ellen irányuló sovinizmus, a revíziós területi követelések, s különösen a szocialista Szovjetunió elleni vad gyűlölet jellemezte. A magyar uralkodó osztályok belpolitikai helyzetük megszilárdítására és külpolitikai törekvéseik valóraváltására olyan szövetségeseket kerestek, akiket hasonló célkitűzések vezettek. Ezen az eszmei alapon jött létre a fasiszta Németország, Olaszország és Magyarország szövetsége. Ez olyan fasiszta rablók társulása volt, amelyben Magyarországot eszközül használták fel Délkelet-Európa népeinek leigázására, s egyben Magyarország önállóságának felszámolására. 1938—1941 között Hitlerék segítségével elért területgyarapításáért Magyarország, s elsősorban annak dolgozó népe igen drága árat fizetett.

A fasiszta német kormánynak a Szovjetunió ellen intézett hitszegő támadása után a magyar kormány is elérkezettnek látta az időt, hogy önként felajánlja részvételét a Szovjetunió elleni rablóháborúban. A magyar uralkodó osztályok abban remény-

* A magyar küldöttség referátuma az ellenállási mozgalom történetével foglalkozó történészek varsói konferenciáján. (1962. április 15—19.)

kedtek, hogy a fasiszta rablók pár hét leforgása alatt térdre kényszeríthetik a Szovjetuniót, és az így szerzett koncon való osztozkodás megszilárdítja fasiszta rendszerüket. S mit hozott a háború?

A nagytőkéseknek, hadiszállítóknak és mágnásoknak természetesen busás profitot és jövedelmet. Az azóta végzett statisztikai számítások szerint a magyar nagytőkések háborús profitja 1938-hoz viszonyítva 1943-ban már több mint kétszeresére növekedett. Egyes, különösen fontos hadiipari részvénytársaságoknál 1943-ra elérte, sőt meghaladta az 1938-as profit háromszorosát.

S a magyar dolgozó nép számára azonban mérhetetlen gazdasági elnyomást, kegyetlen politikai terrort és hatalmas vérveszteséget okozott a háború. 1944-ben a hitleri Németország már több mint 3 milliárd aranypengővel adósa a magyar „szövetségesének". Mégis, Németországban a kenyér és más élelmiszerfejadag — amelynek egy részét Magyarország szállította — több mint kétszerese a magyar fejadagoknak.

A rablóháború gazdasági mérlegét a következő számadatok érzékeltetik: 21,9 milliárd aranypengő összegű károsodás érte az országot. Ez az összeg Magyarország 1938. évi nemzeti jövedelmének körülbelül ötszöröse. Az ország gazdasági élete szinte teljesen megbénult. Az ország összes lakóházainak közel a negyede szenvedett háborús kárt, s Budapesten az összes lakások háromnegyede sérült meg vagy pusztult el.

A mérhetetlen anyagi kár mellett a magyar nép hatalmas vérveszteségeket is szenvedett. Közel 150 ezer magyar állampolgár esett el a frontokon, 50 ezer a hátországban és több, mint 220 ezer a német fasiszták haláltáboraiban és a magyar fasiszták munkatáboraiban.

A háborúba lépés után a magyar dolgozó nép ellenállásának megakadályozására a kormány a katonai bíráskodás, a statáriális eljárás, a terrorintézkedések sorozatát léptette életbe. Kommunisták, antifasiszták ezreit börtönözték be és internálták. A visszacsatolt területek nemzetiségi lakossága között kegyetlen vérengzést hajtottak végre. Jugoszláviának Magyarországhoz került területein egy hónap alatt több mint ötezer embert gyilkoltak le. A magyar uralkodó osztályok célja csírájában elfojtani minden háborúellenes megmozdulást, minden antifasiszta mozgalmat. E cél érdekében fokozták az ország területét behálózó, a Horthy-rezsim két évtizede alatt nagy rafinériával és hozzáértéssel kiépített besúgórendszer működését.

A magyar nép nem akart háborút, s legjobbjai már az első napokban harcba hívták az egész magyar népet a háborús fasiszta kormány megdöntésére, a különbéke kivívására és a demokratikus Magyarország megteremtésére. A Kommunisták Magyarországi Pártja, amely már a háborút megelőző években a háborús készülődés és a háború elleni harcot állította munkája középpontjába, most is a háborúellenes, antifasiszta harc élén haladt, nemzeti összefogásra szólította fel a magyar nép hitlerellenes, antifasiszta erőit. S a magyar demokratikus erők egyre nagyobb része ismerte fel az összefogás, a nemzeti egységfront megteremtésének szükségességét, szállt síkra a háborúból való kilépésért, a különbéke megkötéséért és a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért. 1941. október 6-án és november 1-én nagy tömegek tüntettek és követelték a fenti célok valóraváltását.

Az antifasiszta világkoalíció létrejötte, a fasiszta Wehrmachtnak Moszkva alatt elszenvedett első veresége újabb lendületet adott Magyarországon is az antifasiszta erők háborúellenes harcának. 1942 februárjában megalakult a *Magyar Történelmi Emlékbizottság*, a háborúellenes erők összefogó szerve. Az Emlékbizottság tagjai voltak baloldali pártok vezetői, országgyűlési képviselők, jelentős magyar közéleti személyiségek, írók és művészek. Az Emlékbizottság az 1848-as szabadságharc évfordulóján, március 15-én nagy antifasiszta és háborúellenes tüntetést szervezett. 1942. március 15-én a fővárosban mintegy tízezres tömeg tüntetett Budapest utcáin a fasizmus, a háború ellen, a demokratikus Magyarországért. Hasonló tüntetések zajlottak le az ország más nagy városaiban is.

A nemzetközi és belső helyzetben beállt változások és a háborúellenes erők nyomásának hatására március elején megbukott a Szovjetuniónak hadat üzenő Bárdossy-kormány.

Utóda Kállay Miklós kormánya lett. Az új kormány legfőbb feladatának a háború továbbfolytatását és ennek útjában álló háborúellenes erők mozgalmának elfojtását tekintette. Barbárságában minden eddigit felülmúló terrorintézkedéseket vezetett be. A Kállay-kormány idején — alig 2 év alatt — közel 2000 kommunistát és igen sok antifasisztát tartóztattak le és börtönöztek be. A letartóztatottakat kegyetlenül megkínozák, közülük sokakat kivégeztek. Több tízezerre tehető azoknak a száma, akiket internáltak, büntető munkásszázadokba beosztva pusztítottak el Horthyék.

A Kállay-kormány a terror mellett más eszközöket is alkalmazott az antifasiszta erők ellenállásának letörésére. A de-

mokratikus erők egységének megbontása érdekében, főleg az antifasiszta erők polgári szárnyának megnyerése céljából, követeléseik egy részét látszólag „elfogadta". Ez a törekvés különösen a háborúban beállott döntő fordulat, a fasiszta koalíciónak Volgográd (Sztálingrád) alatt elszenvedett súlyos veresége után erősödött. Kállay olyan illúziókat táplált — és nem is eredmény nélkül — az antifasiszta, háborúellenes mozgalomban részt vevő baloldali pártok vezetőiben és a németellenes demokratikus körökben, hogy megfelelő pillanatban maga a kormány fog Hitlerrel szakítani, így nincs szükség a kormány politikájával szemben álló, aktív antifasiszta mozgalomra. A nyugati kormánykörök, elsősorban Angliának a magyar kormány megbízottaival folytatott tárgyalása, különösen pedig az 1943. szeptember 9-én az angol és a magyar kormány megbízottai között létrejött előzetes fegyverszüneti egyezmény ugyancsak ebben az irányban hatottak.

Ezeknek a széles tömegek passzivitásra kárhoztató hamis illúzióknak az elterjedése visszavetette a demokratikus nemzeti erők ellenállási mozgalmát. Ennek ellenére ebben az időben az ország legnagyobb hadiüzemében, a csepeli Weiss Manfréd gyárban sztrájkba léptek a munkások, tüntetés zajlott le a másik ipari gócpontban, Diósgyőrött is. Egymást érték a kisebb-nagyobb sztrájkok, munkamegtagadások és paraszti megmozdulások. A sztrájkok, szabotázsok, munkalassítások következtében jelentősen visszaesett a termelés. Ez elsősorban a szénbányászatban volt jellemző, ami súlyosan kihatott a hadiiparra. 1944 nyarán a szénbányászatban 50%-os termeléscsökkenés is előfordult. A parasztság gabonarejtegetése állandósult. Már 1942-ben 12 ezer vagon gabona elrejtéséről adott számot a közellátási miniszter.

1944-re a Kállay-kormány helyzete egyre válságosabb lett. A szovjet hadsereg előnyomulása a Kárpátokig, a belső ellenálló erők mozgalmának rohamos növekedése arra késztette Hitlert, hogy 1944. március 19-én megszállja az országot és ezzel megakadályozza Magyarország kiválását a fasiszta blokkból.

A német megszállás a dolgozó nép számára még tovább fokozta a kegyetlen politikai elnyomást, a terrort, a gazdasági kizsákmányolást. Most a német megszállás után a náci biztonsági szervek segítségével végrehajtott letartóztatások, kegyetlenkedések, a széles nemzetközi közvéleményt is felháborító zsidóüldözések, antiszemita pogromok megrendezésével akarta a német és a magyar fasiszta kormány elterelni a ma-

gyar nép figyelmét az egész fasiszta blokk egyre gyorsabban kibontakozó összeomlásáról és teljes pusztulásáról.

A német megszállás, az ország függetlenségének elvesztése, a fasiszta „szövetség" lelepleződése, a kegyetlen terror nagy hatással volt az ellenállási mozgalom fejlődésére.

Az ország haladó erői, élén a kommunista párttal, harcba szólították az egész nemzetet a fasiszták gaztettei ellen. 1944 májusában a kommunistáknak nemzeti összefogást, az ország demokratikus átalakulását hirdető programja alapján megalakult a fasisztaellenes erők szervezett egységfrontja, a *Magyar Front,* amelyben a Kommunisták Magyarországi Pártja — a Békepárt —, a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt és a legitimisták Kettős Kereszt Szövetsége tömörült.

A Magyar Front — bár annak jobboldalán álló vezetők ellenezték — egyik legfontosabb feladatának tartotta a fegyveres ellenállás megszervezését. Több memorandumban magát Horthyt és a honvédség vezérkarát is felszólította, hogy szakítsanak Hitlerrel és a demokratikus erőkkel együtt fegyveresen lépjenek fel a német fasiszta megszállók ellen. Horthy hű maradt önmagához, a nevével fémjelzett 25 éves fasiszta rendszeréhez, és nem vállalta a néppel, a demokratikus erőkkel való összefogást.

1944 októberében a Magyar Fronton belül megalakult a *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága.* Előkészületek folytak a hadsereg magasabbegységeinek a németek elleni alkalmazására. Üzemekben, munkásnegyedben szervezték a munkásmilíciák felállítását és felfegyverzését. Magas rangú vezérkari tisztek vezetésével létrejött a *Fegyveres Felkelés Katonai Vezérkara,* amely számolva a szovjet hadsereg sikeres hadműveleteivel, tervet dolgozott ki a fegyveres felkelés kirobbantására és Budapest felszabadítására. Hitler és a — Horthy elmozdítása után létrejött — szélsőfasiszta Szálasi-kormány sem maradt azonban tétlen. Hitler, okulva román, bolgár, finn szövetségesei „hűtlenségén", megtízszerezte Magyarországon a Gestapo és német biztonsági rendőrség létszámát. Utolsó csatlósának megmaradását minden eszközzel biztosítani akarta. A hadműveleti célok mellett ez is indokolja, miért vonultatott fel Hitler több mint 50 német hadosztályt az országban és hazánkkal közvetlen határos területeken. Hitler utolsó terve az volt, hogy az Osztrák Alpokban megfordítja a háború menetét, s ebben döntő szerepet szánt a Dunától nyugatra elterülő magyar területeknek. Az ellenállási mozgalomba beépült fasiszta

tisztek útján a Felkelés Katonai Vezérkarának terve a magyar és német Gestapo tudomására jutott, s így a felkelés tervének végrehajtására már nem kerülhetett sor. A felkelés vezérkarát elfogták és kivégezték.

A fegyveres felkelés szervezésével egy időben az ország különböző területein, elsősorban a fővárosban és környékén, ipari centrumokban és bányavidékeken fegyveres partizánharcok bontakoztak ki.

Az ország különböző területein létrejött partizáncsoportokat a Kommunista Párt Katonai Bizottsága szervezte és irányította. A fővárosban működő kisebb létszámú csoportok — a Szir-, Marót-, Laci-csoport, Homok, Ságvári, Várnai, Lakatos-gárda, Vörös Brigád stb. — elsősorban diverziós feladatokat hajtottak végre. Fegyveres tevékenységük kettős irányú volt: demonstratív akciókat szerveztek, fasiszta emlékműveket, fasiszta gyűléseket, német fasiszták által lakott szállodákat robbantottak fel. Ily módon is buzdították Budapest népét a fasiszták elleni fegyveres harcra. A másik irányú tevékenységük fontos katonai objektumok, felszerelések, a német utánpótlást szolgáló vasútvonalak felrobbantása volt. Tevékenységük során 39 esetben robbantották fel a német utánpótlás szempontjából rendkívül fontos, Budapestre, az ország fővárosához vezető vasútvonalakat.

A nagyobb partizánegységek — amelyeknek működési területük főleg a munkáslakta peremkerületek, Újpest, Kőbánya, Kispest, Pesterzsébet, Rákoshegy, Rákospalota stb. volt — katonai akciókat hajtottak végre a fasiszta német és magyar csapatokkal szemben, segítséget nyújtottak a szovjet hadsereg felszabadító hadműveleteihez.

Vidéken nagyobb ipari gócpontokban, bányavidékeken alakultak partizánegységek. Ezek közül legjelentősebb a több száz főből álló, a miskolci iparvidéken alakult Mokan Komité (Magyar Kommunisták Antináci Bizottságának) fegyveres csoportja. Ez az egység jelentős szerepet töltött be az iparvidék üzemeinek a rombolásoktól való megmentésében és Miskolc város felszabadításának meggyorsításában. A pécsi iparvidéken alakult partizáncsoportok megakadályozták a város elpusztítását. A Balkánról Pécsre vezető drávai vasúti híd felrobbantásával lehetetlenné tették, hogy időben megérkezzen az a német hadosztály, amely a fasiszták szempontjából kulcsfontosságú város gyors felszabadítását megakadályozhatta volna. Mintegy száz fős partizánegység tevékenykedett a Salgótarjáni szénmedencében, amelynek legfőbb haditette egy SS zászlóalj szétverése

volt. Hasonló partizáncsoporttal találkozunk a dorogi—sárisápi bányavidéken is.

A partizánegységekben kommunisták és nemkommunisták, munkások, parasztok, értelmiségiek, magyarok és más nemzetiségiek karöltve harcoltak a közös célért, a fasizmus ellen, az ország felszabadításáért. Ezeknek a partizáncsoportoknak az összetétele a fegyveres antifasiszta harc mélységesen népi jellegét bizonyítja.

Az antifasiszta harc népi jellege mellett tanúskodnak azok a megmozdulások is, amelyek egyes városok kiürítésének megtagadásában jelentkeztek. Ilyen megmozdulások voltak pl. Csepelen, Miskolcon, Pécsett és a főváros peremkerületeiben. A dolgozók harcos fellépése akadályozta meg fontos üzemek leszerelését, úgynevezett „bénítási akciók" végrehajtását, közszolgáltatás szempontjából jelentős objektumok felrobbantását. Országos méreteket öltött a hadimunkák, védőárkok, tankcsapdák építéseinek stb. szabotálása is.

A magyar nép felszabadítóként fogadta a szovjet hadsereg katonáit. A bajbajutott szovjet katonákat ezer veszély tudatában is rejtegették, bújtatták. Ezért a bátor, hazafias s mélyen humanista magatartásért a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége több magyar dolgozót a Nagy Honvédő Háború hőseinek kijáró magas kitüntetésekben részesített. Így pl. 1960-ban szovjet pilóták rejtegetéséért Szabó József és több társa, 1961 tavaszán a szovjet csapatokkal való együttműködésért és a szovjet híradólány rejtegetéséért a székesfehérvári Hornyánszky orvosházaspár részesült magas kitüntetésben.

A magyarországi felszabadító harcok idején fokozódott a magyar hadsereg bomlása. Az ország tele volt katonaszökevényekkel.

A főváros felszabadításáért folyó hadműveletekben már nemcsak szórványos átállásokkal találkozunk, hanem azzal is, hogy nagyobb magyar egységek részt kívánnak venni a fasiszták elleni fegyveres harcban. Ezekből az egységekből alakult meg 1945 januárjában a *Budai Önkéntes Ezred,* amelynek soraiban 2500—3000 magyar katona harcolt a német és a magyar fasiszták ellen. Szaveljev gárdaalezredes és Szmirnov ezredes tengerészdandárának kötelékében a Budai Önkéntes Ezred részt vett a Déli pályaudvar, a Vár ostromában, a Gellérthegy és a budai kerületek felszabadításában. Több mint 600 magyar katona halt hősi halált ezekben a felszabadító harcokban. A budai harcok befejezése után a szovjet parancsnokság napiparancsban dicsérte meg és mondott köszönetet az ez-

rednek nagyszerű helytállásáért. Buda felszabadításában és később a dunántúli hadműveletekben a Budai Önkéntes Ezreden kívül más egységek is harcoltak a szovjet hadsereg oldalán.

A magyar ellenállási mozgalom második világháború idei történetét tárgyalva, szólnunk kell azokról a magyarokról is, akik az ország határain kívül vettek részt nagy számban az antifasiszta ellenállási harcban.

A Horthy-fasizmus idején a kegyetlen üldözések, a halál, a börtön és az internálótáborok elől tízezrek kényszerültek emigrációba. A politikai üldözötteken kívül — akik a Szovjetunió mellett Közép- és Nyugat-Európa polgári demokratikus rendszerű kapitalista államaiban kerestek menedéket — sok ezerre rúgott azoknak a száma is, akiket a nyomor, a munkanélküliség késztetett kivándorlásra ezekbe az országokba. Így a magyar politikai és gazdasági emigráció száma ezekben az országokban jelentős méreteket öltött.

A hazájukon kívülre szakadt magyar antifasiszták hazafias és internacionalista kötelességüknek tekintették a náciellenes harcot azon a földön, ahová a fasiszta rezsim politikai üldözése, nyomora vagy a háború sodorta őket.

A különböző népek felszabadítási harcának segítségére siető magyarok megértették, hogy a Szovjetunió, Franciaország, Lengyelország, Csehszlovákia, Belgium és más országok területén a fasiszták ellen vívott harc a magyar nép szabadságáért is folyik.

E népek ellenállási harcaiban részt vett magyarok a politikai és gazdasági emigráció soraiból, az illető ország területén átvonuló vagy ott tényked magyar katonai alakulatokból, illetve frontmunkákra kényszerített munkászászlóaljakból szökött katonák és munkaszolgálatosok, valamint a hitlerista börtönökből és haláltáborokból megszökött, vagy azokból kiszabadított üldözöttek közül kerültek ki.

A külföldi magyar ellenálló csoportok szervezését — csak úgy, mint az ország területén belülieket — a Magyar Kommunista Párt végezte, a párt emigrációba kényszerült kipróbált tagjai alkották itt is a magyar ellenállási harc szervező és vezető kádereit.

Ezekről a harcokról szeretnénk a továbbiakban egészen vázlatos képet nyújtani.

Franciaország

Amikor 1940 júniusában bekövetkezett Franciaország megszállása és a francia nép első ellenállási szervei megszülettek, franciaországi magyarság körében is csoportok alakultak, amelyek tagjai lettek a későbbi ellenállási tömegszervezeteknek.

Ezek a magyar csoportok részt vettek a diverziós munkában, éppúgy, mint a röpiratok gyártásában és szórásában, vagy a mozgalom kiszélesítéséért folyó szervezési és nevelőmunkában. Támogatták a börtönbe jutottak és az elesettek családjait és kivették részüket a közvetlen fegyveres akciókból is. Abban a partizáncsoportban például, amely Párizs kellős közepén egy délelőtt kivégezte Von Rittert, Hitler különmegbízottját, a francia munkásdeportálások szervezőjét, három magyar volt: Békés Imre vasmunkás, Boczor József mérnök és Elek Tamás, fiatal diák, akik 1943 őszén az ellenállási mozgalom hősi halottai lettek.

Nagy számban vettek részt magyarok a párizsi egészségügyi, hírszerző, biztonsági és technikai csoportokban, a lyoni, sentpeilleri, toulouzei és marseillei partizánalakulatokban.

1943-ban a magyar csoportok egy széles mozgalomban egyesültek, amely az MFM (Magyar Függetlenségi Mozgalom) nevet kapta. Az MFM soraiba lépett a Franciaországi Magyar Asszonyok Szervezete, valamint a franciaországi magyar értelmiségiek köre is. Kiadták illegális lapjukat, a „Magyar Szemlé"-t.

Az MFM szervezte meg a felszabadulás után az új, demokratikus francia hadseregen belül a magyar katonai alakulatot, a Petőfi egységet.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján mintegy 453 Franciaországban harcolt magyar partizánról tudunk, akik közül több mint százan a harcokban haltak hősi halált.

A franciaországi magyar partizánokon kívül az 1940-es német támadáskor 3000-nél több magyar fogott fegyvert az 1., 2. és 3. „Volontaires Etragers" ezredekben és más katonai egységekben a francia nép szabadságáért.

Belgium

Az 1940 májusában bekövetkezett német megszállás után — a belga hazafiak példája nyomán — a Belgiumban élő magyarok között is illegális csoportok alakultak. Ezek a csoportok felvették a kapcsolatot a belga ellenállási szervekkel, s hama-

rosan megjelentették illegális magyar nyelvű sajtójukat, a „Szabadság" című lapot.

A magyar ellenállási csoportok a propagandisztikus munka mellett tömegakciók, sztrájkok és fegyveres akciók végrehajtásában vettek részt. Elsősorban Brüsszelben tevékenykedtek. A magyar partizánszázadot főként a Belgiumban élő volt spanyolországi magyar önkéntesek alkották.

Azok közül a partizánakciók közül, amelyekben magyar csoportok is részt vettek, példaképpen legyen szabad csak kettőt említenünk:

— Bombatámadással meghiúsították a német szolgálatban álló flamand fasiszták és rexisták ünnepélyét, a brüsszeli BVD Adolphe Max-on levő Marivaux moziban;

— 1943. február 8-án Saventben és Sterrebeke között felrobbantották a vasútvonalat és kisiklatták a Brüsszel—Bécs-i katonai gyorsvonatot. Az akciónál mintegy 300 fasiszta lelte halálát, illetve sebesült meg. A belga partizánhadsereg főparancsnoksága külön napiparancsban emlékezett meg a magyar század hőstettéről. A parancsnokot, a később kivégzett Lőwenwirth Miklóst, halála után a belga kormány a Lipót-rend tiszti keresztjével tüntette ki.

A belgiumi magyar partizánok közül sokan áldozták életüket a szabadságért. Brüsszel 1944. augusztus 5-i felszabadulását a magyar partizánszázadból mindössze hárman érték meg. A többiek elestek a harcban, vagy a Gestapo haláltáboraiban szenvedtek és pusztultak el. E koncentrációs táborokból, a belgiumi magyar század partizánjai közül csak 5—6 maradt életben.

1947 elején Brüsszel utcáin tízezrek álltak sorfalat, amikor a belga és más nemzetiségű hősökkel együtt a schauerbecki hősök temetőjébe vitték végleges nyughelyére a magyar Molnár István és Lőwenwirth Miklós holttestét.

Szovjetunió

A második világháború idején a szovjet nép ellen küldött magyar csapatok katonáiból és a kihurcolt munkaszolgálatosokból már 1942 folyamán százszámra mentek át a szovjet partizánokhoz a brjanszki erdő környékén, Fehér-Oroszországban és Ukrajnában.

A német fasisztáknak és csatlósaiknak a keleti fronton bekövetkezett vereségei hatására a magyar hadsereg fegyelmi helyzete erősen megromlott. A partizánvadászatra küldött 33. ezred 3. zászlóalja parancsnokának 1942. április 6-án kelt rádió-

távirata arról panaszkodik, hogy a fegyelmileg igen leromlott katonákkal — akik nem akarnak harcolni a partizánok ellen — nem tudja feltartóztatni a szovjet partizánok erős nyomását. A rádiótáviratot a következő szavakkal fejezi be: „Attól félek, hogy ha ezeket a katonákat nem váltják le, fegyvereiket ellenünk fordítják." Gyakorivá vált a partizánok elleni harcra utasító parancsok nyílt megtagadása. Olevszk helyőrségének 150 magyar katonáját, mert megtagadták a parancsot, lefegyverezték és speciális táborba szállították.

1942. június 7-én a szuzemi harcokban egy magyar zászlóalj megtagadta a harcot a partizánok ellen, amiért a magyar zászlóaljat a németek repülőgépekről bombázták. Igen sok magyar lett a bombázás áldozata.

1943 februárban Luck városában egy nagyszámú magyar csoportot a Gestapo agyonlőtt, mert kijelentették, hogy nem harcolnak a partizánok ellen. Sokan azok közül a magyar katonák közül, akiket partizánvadászatra vetettek be, kapcsolatot igyekeztek keresni a szovjet partizánokkal, átszöktek hozzájuk, hogy velük együtt fegyverrel küzdjenek azután az egyre jobban felismert igazi ellenség ellen.

1942 júliusában Kovpak partizántábornok, a Szovjetunió hőse partizán-magasabbegységéhez Észak-Ukrajna Sztaraja Guta falujában kb. 40 magyar katona és munkaszolgálatos állt át.

1943 végén, 1944 elején a Kovpak csapataiban harcoló magyar csoportok létszáma elérte a 100 főt. A magyar csoportok egyikének vezetője, Tóth József, fiatal Debrecen környéki parasztfiú volt, aki 1944 márciusában a fasiszták elleni harcban halt hősi halált.

Jegyzetfüzetében e tisztaszívű magyar hős hitvallásának néhány sora maradt ránk: „Én büszke vagyok arra, hogy a magyar nép fia vagyok. Az a nagy tisztesség és szerencse jutott osztályrészemül, hogy védelmére kelhetek második hazámnak, Oroszországnak. Az ő ellensége — a mi ellenségünk. Oroszországért harcolva, közelebb hozom a magyar nép felszabadulásának napját. Milyen kár, hogy nem minden honfitársam érti ezt meg... Eljön az idő, hogy megértik... Oroszország nélkül Magyarország szabaddá válása lehetetlen!"

A magyarok közül valóban mind többen és többen értették meg ezt az igazságot, egyre nőtt a szovjet partizáncsoportokban harcoló magyarok száma.

A „Cskálov"-osztag 41 főt kitevő magyar csoportja a szovjet partizánok oldalán több mint 30 vállalkozásban vett részt.

Magyarok harcoltak még a ohoinioki körzetben működő „Szuvorov"-brigádban, Naumov tábornok, a Szovjetunió hőse partizánhadseregének „Cservoni"-osztagában, Fjodorov partizántábornok, a Szovjetunió hőse Volhiniai partizánhadseregében, Szatanovszki lengyel ezredes partizánegységében, Gyágya Pjotr ezredében, a „Pripjet"-osztagban, a csernyigovi területben a „Hazáért" egységben, a Breszt-Litovszk környékén tevékenykedő „Csernyák" partizánosztagban, Ukrajna területén Oduchi, Begma és Grabcsák partizánegységeiben és más szovjet partizánosztagokban is.

1943 nyarán a Szovjetunió területén élő antifasiszta magyar hadifoglyok attól a hazafias vágytól vezérelve, hogy a magyarok a fasizmus leverésében nagyobb részt vállaljanak, s ezzel segítsék népük és országuk felszabadítását — a KMP Külföldi Bizottsága segítségével és vezetésével Magyar Légió megszervezéséhez fogtak. A mozgalom szervezésére a hadifogolytáborok küldötteiből Krasznogorszkban megalakították a Nemzeti Bizottságot. A legénységi állományú katonák, munkaszolgálatosok és alacsonyabb rendfokozatú, főleg tartalékos tisztek lelkesedése azonban megbukott a hadifogoly tábornokok, törzstisztek és hivatásos tisztek nagy részének ellenállásán, megbukott a szervezők közé bekerült fasiszták aknamunkája következtében. Kár, hogy a szervezők egy-két befolyásos tagja ragaszkodott ezeknek a magas rangú tiszteknek a személyéhez. Nélkülük, akaratuk ellenére is meg kellett volna teremteni azt a szervezett antifasiszta katonai alakulatot.

1944 júniusában az antifasiszta ellenállási mozgalom élén álló KMP — a Csehszlovák és Román Kommunista Párttal együtt — Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságához fordult azzal a kéréssel, hogy nyújtson segítséget az ország területén kibontakozó ellenállási mozgalom kiterjesztéséhez. Az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága útmutatásai alapján a Partizánmozgalom Ukrán Törzse, a magyar, román, csehszlovák kommunista pártok képviselőivel együtt részletesen kidolgozták a tennivalókat. A legnagyobb segítséget a partizánharcokban igen gazdag tapasztalattal és jártassággal rendelkező szovjet partizánok nyújtották.

Mintegy 11 szovjet—magyar vegyes állományú, úgynevezett „Szervező" partizánegység (kb. 166 fő) került bevetésre Magyarország akkori területére. Ezek közül a legjelentősebb volt a Kárpát-Ukrajna területén, Munkács környékén működő, zömükben magyarokból álló „Rákóczi-csoport". Az egység működése kezdetén, 1944 augusztusában 30 főt számlált, s 1944.

október 25-én, amikor egyesültek a szovjet hadsereggel, a harcokban közvetlenül részt vevők — nem számolva a nagyszámú segítőt — száma 163 fő volt.

A „Rákóczi-egység" harcainak eredményeként megsemmisült: 7 mozdony, 30 katonasággal teli vagon, 27 vagon lőszer, 22 vagon katonai felszerelés, felrobbant egy vasúti híd. Működésük alatt több száz ellenséges katonát tettek ártalmatlanná.

A partizáncsoport fegyverzete a szovjet hadsereggel történt egyesüléskor: 84 géppisztoly, 17 golyószóró, 19 pisztoly, 210 puska, 6 rádió, 3 aknavető volt.

A csoport halottakban 21, sebesültekben 12 főt vesztett.

Több százra tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik nem csoportokban, hanem a szovjet hadsereg különböző egységeinél mint tolmácsok, frontpropagandisták, vagy éppen partizáncsoport-szervezők működtek.

Lengyelország

A lengyel felszabadító mozgalomnak nagy szerepe volt a magyar hadseregben levő hazafias erők aktivitásában. Hatására egyre gyakrabban került sor a magyar egységekben szökésre, zendülésre és a németellenes fellépésre.

1944 májusában a Lublin környéki Glina hegységben levő lengyel partizánőrshöz egy magyar katonai század csatlakozott.

A magyar egységek és alegységek fegyverekkel, gyógyszerekkel és különféle felszereléssel segítették a lengyel földalatti szervezeteket és partizánalakulatokat, vagy bekapcsolódtak a lengyel ellenállási mozgalom akcióiba.

A varsói felkelés idején is sok magyar antifasiszta lépett a hitleristák ellen harcoló lengyel alakulatok soraiba. Közöttük voltak azok a magyar deportáltak is, akiket 1944. augusztus 5-én a varsói Gesia utcai koncentrációs táborból szabadítottak ki a felkelők.

A magyar alakulatok antifasiszta érzelmű katonatömegei rejtegették a Varsóból, a hitleristák mészárlása elől menekülteket.

A német hadvezetés a lengyel felkelőkkel való rokonszenvezés és azok aktív segítése miatt a magyarokkal szemben igen szigorú intézkedéseket hozott, s a Varsó körüli magyar alakulatokat leváltotta.

„Szükség esetén erőszak alkalmazásával csírájában el kell fojtani a német fegyveres erők érdeke ellen irányuló minden

olyan ellenséges tevékenységet, amely a magyaroknak a bolsevista, vagy lengyel banditákkal való barátkozásában nyilvánul meg" — hangzik Bormann tábornoknak 1944. augusztus 25-én kiadott titkos parancsa.

300-nál több volt azoknak a magyaroknak a száma, akik közvetlenül részt vettek a lengyel partizánalakulatok fegyveres harcaiban.

Csehszlovákia

Az 1944 augusztus végén kirobbant szlovák népfelkelés a magyar nép széles rétegeiben rokonszenvet és lelkesedést váltott ki. 1944 szeptemberétől egyre több szökött magyar katona, illetve polgári egyén állt a szlovák partizánok soraiba. Az átszököttek többsége részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. Így pl. harcoltak magyarok a Makarov alezredes parancsnoksága alatt tevékenykedő 2. partizánbrigád 6. századában Selmecbánya és Zólyom környékén. Harcoltak a duklai hágóért folyó csatában, a Čierny Balog, Dobra környékén tényked ő II. ejtőernyős brigádban, a „Hruscsov" egység Szegyilenkó brigádjában Breznóbányánál, az Alacsony-Tátrában a „Pusztai" században, Jesonska-Dolinánál a Jegorov brigádban, Bjelova százados egységében, Suchanzky Ján egységében, a „Halál a német megszállókra" elnevezésű partizáncsoportban, a „Halál a fasizmusra" brigádban Petkovce, Laiste környékén, a „Stefanik" partizánbrigádban, a „Pobeda", a „Janošik" egységben, a „Gottwald"- és „Thälmann"-brigádban és még egy sor más brigádban is. A felkelés időszakára esik a „Nógrádi" partizánegység és a „Petőfi" egység működésének kezdete is.

A szlovák nemzeti felkelésben közel 800 magyar partizán vett részt.

A szlovákiai kiterjedt partizánmozgalom igen nagy szerepet játszott az 1. Magyar Hadsereg felbomlasztásában is, amely döntően a szovjet hadsereg győzelmes támadássorozatának az eredménye volt. Egyre több magyar katona látta be a további harc reménytelenségét, s a kivezető utat sokan a harc megtagadásában, illetve a partizánok oldalára való átállásban találták meg. A sorozatos kivégzések sem tudták feltartóztatni a megindult folyamatot. Most már nemcsak kisebb csoportok, hanem nagy létszámú alegységek és egységek is átálltak a partizánok, illetve a szovjet hadsereg oldalára.

1944 végén Zólyomlipcsénél egy 196 főből, 90 lóból és 45

anyaggal megrakott szekérből álló egység, Ungvárnál a 13. felderítő osztag, Rozsnyónál az 57/1. és 2. páncélos század, 1945 januárjában ugyancsak Rozsnyónál a 24. gyalogezred törzse az ezred egy részével átállt a partizánokhoz.

Nagy jelentőségű volt az 1. Magyar Hadsereg 24. hadosztály törzsének és egyes alakulatainak átállása a szovjet hadsereg oldalára. A 8. és 1. Német Páncélos Hadsereg csatlakozásán az átállás következtében rés támadt, amelynek segítségével a szovjet hadsereg a Vág völgyében védő 1. Német Hadsereg hátába került, szétverte a német védelmet, s e hadműveletek következtében kifejlesztette támadását Prága irányába. A 24. magyar gyaloghadosztály törzse és egyes egységei szervezetten fegyverzettel, járművekkel, teljes anyagukkal együtt csatlakoztak a németek elleni harchoz.

Jugoszlávia

Számottevő azoknak a magyaroknak a száma is, akik a jugoszláv nép felszabadító harcában a különböző jugoszláv partizánosztagokban és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg egyes alakulataiban küzdöttek a fasiszta megszállók ellen.

Nagyobb számú magyar harcolt a „Petőfi-brigád"-ban, amely a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg I. Vajdasági Brigádjának alárendeltségében volt. A „Petőfi-brigád" a Drávamenti harcokban igen súlyos veszteségeket szenvedett. A bolmányi ütközetben halt hősi halált a brigád parancsnoka, Kiss Ferenc kapitány is.

A háború utolsó hónapjaiban sok magyar katona tagadta meg az Ausztria felé vonulásra kiadott parancsot és állt át a jugoszláv egységekhez. A Jugoszláv Hadsereg Szlovén Vezérkarának 1945. május 15-én kiadott „Nyílt parancs"-a szerint alakulataikban pl. 500 magyar vett részt a megszállók elleni harcban.

Dánia

A fasiszta német hadvezetés 1944 november-decemberében több magyar katonai egységet szállított megszálló feladatok ellátására Dánia területére. A Dániába került magyar honvédek hamar megbarátkoztak a helybeli lakossággal, s miután kapcsolatot teremtettek az ellenállási központtal, a dán hazafiak az ellenállás támogatására, antifasiszta harcra hívták fel őket. A magyarok közreműködtek a szabotázscselekményekben.

Jylland nyugati partján, a Nymindegab községben állomásozó magyar század pl. fegyverekkel, lőszerrel és robbanóanyaggal látta el a dán ellenállási mozgalom helyi tagjait.

Egyes magyar csapatok bekapcsolódtak az aktív fegyveres küzdelembe is. Például 1945. április 22-én egy kb. 100 főből álló magyar csoport kitört a koppenhágai gárdakaszárnyából, s a laktanya német fasiszta őrségből több katonát megsemmisített.

A tűzharcban sok magyar is elesett.

Rövid beszámolónkkal, úgy gondoljuk, sikerült általános képet adni a második világháború idején folyó magyar ellenállási mozgalom kereteiről, jellegéről, kapcsolatairól, serkentő és gátló körülményeiről, eredményeiről, katonai és politikai jelentőségéről. Továbbá azokról a hatásokról, amelyeket Európa szabadságszerető népeinek ellenállási mozgalmai — mindenekelőtt a szovjet népnek a történelemben eddig még nem ismert méretű és sikerű partizánmozgalma, s ami legfontosabb: a szovjet hadsereg felszabadító harcának dicső győzelmei a magyar nép ellenállási mozgalmára gyakoroltak.

A hallatlanul nehéz körülmények között kifejlődő magyar ellenállási mozgalom nem vált kiterjedt méretű népfelkeléssé. A magyar partizánok ezreinek harca és önfeláldozása azonban a magyar nép olthatatlan szabadságszeretetének a bizonysága. A magyar népnek a Hitler- és Horthy-fasizmus ellen folytatott ellenállási harca azoknak a harcoknak a folytatása, amelyeket történelme folyamán szabadságáért és függetlenségéért szakadatlanul vívott. Az ellenállási harc legerősebb gyökerei pedig a mindössze 133 napot élő dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság történetének vonzó varázsából táplálkoztak.

A Magyar Kommunista Párt vezetésével a fasizmus ellen fegyvert ragadó magyar partizánok vérük és életük áldozásával, ha szerény mértékben is, de hozzájárultak a fasizmus leveréséhez, s ami ebből fakadt: népünk szabadságának kivívásához.

A FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK JEGYZÉKE

Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Kossuth 1960. II. kiadás.

Magyarország és a második világháború. Kossuth, Budapest, 1959.

Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. Kossuth, Budapest. 1961.

A magyarországi munkásmozgalom 1945—1948. Kossuth, Budapest, 1961.

A magyarországi munkásmozgalom 1939—1945. Kossut, Budapest, 1958/59.

Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom. Szikra, Budapest, 1948. II. kiad.

Pintér István: Adatok a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága történetéhez. Hadörténeti Közlemények 1961. 2. sz.

Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Athenaeum, Budapest, 1946.

Tóth Sándor: A Budai Önkéntes Ezred. Valóság, Budapest, 1960. 2. sz.
Kovács István—Harsányi János: Partizánharcosok Magyarország felszabadításáért. Hadtörténelmi Közlemények. 1955. 1. sz.
Mucs Sándor: A magyar fegyveres ellenállási mozgalom megszervezése és szerepe Magyarország felszabadításában. Hadtörténelmi Közlemények 1957. 1—2. sz.
Párttörténeti Intézet Archívuma: Partizángyűjtemény.
Rostás István: „A franciaországi magyarok küzdelme a rasizmus ellen." Kézirat. Hadtörténelmi Intézet Levéltára HIL. Partizángyűjtemény (Pgy.) F/13.
André Lazar: Magyarok a francia ellenállásban. — Magyar nyelvű fordítás franciából. HIL. Pgy. F/15. Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban. — A Magyar Partizán Szövetség összeállított anyaga. Sokszorosított példány. HIL. Pgy. V./29.
Vince József: A magyar ellenállás Belgiumban. Kézirat. HIL. Pgy. B/19.
Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban HIL. Pgy. V./29.
Eredeti kitüntetési okmány. HIL. Pgy. B/34.
Sevcsenkó: A magyarok és románok részvétele a partizánmozgalomban Ukrajnában a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának éveiben. Новая и новейшая история 1961. 5. szám.
— Арх. И. М. Л. (Архив Института Марксизма—Ленинизма), ф. 69, оп. 1. д. 61, лл. 165—168, 171—174.
— Арх. И. М. Л. 69, оп. 1, д. 61, лл. 281, 287, 291.
— Арх. И. М. Л., ф. 1, оп. 14, ед. хр. 905, л. 265—270.
— Uszta—Horvát jelentés (másolat) HIL. Pgy. M/106.
— HIL. Pgy. SzU. doboz.
— Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban. HIL. Pgy. V/29.
Dr. Stanislaw Andrzej Sochacki: Magyar antifasiszták részvétele a lengyel ellenállási mozgalomban. — Párttörténeti Közlemények 1961/2. sz. Bp.
Pintér István: Magyar antifasiszták részvétele a szlovákiai partizánharcokban. Párttörténeti Közlemények 1959/3. — 4. sz. Bp.
— HIL. Pgy. Cs.
— Magyar partizánok a fasizmus elleni harcokban. HIL. Pgy. V/29.
Perisa Grujic: Sesnaesta Vojvodanska Divizija, Beograd 1959.
— Povjerenistvo O. Z. N. — e II. broj. 114 1945 god 36.605/1945. 10.153/1945. dana 26. IV.
Büm. A „Petőfi" partizán brigád 31. és 33. sz. napiparancsa. (HIL. Pgy. J.).
Országos Levéltár 709/Be Küm. Be. o. XV/5. 1946. III. 20.

KÖZLEMÉNYEK

A TISZA VÖLGYÉBEN[1]

1944 szeptember végén a 2. Ukrán Front csapatai, Malinovszkijnak, a Szovjetunió marsalljának parancsnoksága alatt, a szívós harcokban visszavonuló ellenség üldözése közben leküzdötték a Déli-Kárpátokat és több helyen átlépték a magyar határt. Az arcvonal itt egy hatalmas éket alkotott, amely elválasztotta egymástól az ellenség Magyarország területén levő „Dél" hadseregcsoportját a Jugoszlávia területén tartózkodó „F" csoporttól.

Ez akkor történt, amikor befejeződött Románia felszabadítása. Előttünk volt Magyarország, amelynek katonáit akaratuk ellenére kényszerítették bele a Szovjetunió elleni bűnös háborúba.

Az újonnan kiegészített, s a magyarországi felszabadító hadműveletekre felkészített lovas-gépesített csoport[2] parancsnokságát rám bízták. A csapatok felkészítését a kitűzött harcfeladatok megoldására október 3-ra be kellett fejeznünk.

Az a feladat várt ránk, hogy szétverjük az ellenség Cluj (Kolozsvár), Oradea-Mare (Nagyvárad) és Debrecen térségében levő csoportosítását, ami megteremtette a lehetőséget a további támadásra Nyíregyháza és Csop (Csap) irányba, valamint segítséget kellett nyújtanunk a 4. Ukrán Frontnak az Erdős-Kárpátok leküzdéséhez. A főcsapást Managarov altábornagy 53. hadserege, Kravcsenko vezérezredes 6. gárda-harckocsihadserege és a mi lovas-gépesített csoportunk mérte. A csapásmérő csoportosítás Oradea-Maretól, Battonyától és Makótól délre bontakozott szét. A front jobbszárnyhadserege velünk együttműködésben végrehajtott támadásának meg kellett tisztítania Észak-Erdélyt az ellenségtől. Úgy tervezték, hogy a támadást október 6-án reggel indítják meg. Lovas-gépesített csoportunknak, amely a csapásmérő csoportosítás közepén táma-

[1] A visszaemlékezést I. A. Plijev hadseregtábornok, a Szovjetunió kétszeres hőse, a Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztőségének felkérésére írta.

[2] A lovas-gépesített csoport állománya: a 4. és 6. gárda lovas és a 7. gépesített hadtest, valamint a megerősítő egységek.

dott, be kellett törnie a „Dél" hadseregcsoport[3] távolabbi hadtápterületére, szétverve annak közelebbi hadműveleti tartalékait, el kellett vágnia nyugat felé vezető összeköttetési útjait és dezorganizálnia kellett hadtápterületét, valamint csapatainak vezetését. Ezért csapást kellett mérnünk Békés—Szeghalom—Püspökladány irányában és október 7-re el kellett foglalnunk Hajdúszoboszló—Karcag körzetét. Ezek a pontok az arcvonaltól 110 km-re voltak. Kravcsenko tábornok harckocsihadseregének, amely jobbról támadott, ugyanerre az időre el kellett foglalnia Kismarja és Nagykereki körzetét. Hátul, balra lépcsőzve készülődött a támadáshoz Managarov tábornok hadserege.

Október 4-én, a sötétség beálltával a lovas-gépesített csoport hadtestei megindultak az Aradtól északra levő várakozási körletek felé. . . . október 5-én kiadtuk a haditanács felhívását „A 2. Ukrán Front katonáihoz, tiszthelyetteseihez, tisztjeihez és tábornokaihoz!" és egy másikat a „Plijev-kozákokhoz!" Minden egységnél és alegységnél párt- és Komszomol-gyűléseket tartottak, harci röplapokat bocsátottak ki.

Estére az idő elromlott. A sötétség beálltával a hadtestek megindultak, hogy elfoglalják a rohamvonalat. Október 6-án reggelre a 6. gárda lovas hadtest hadosztályai Szokolov altábornagy parancsnoksága alatt menetből harcrendbe fejlődtek Socodor (Székudvar)—Şiclău (Sikló) és Şimand (Simánd) körzetében. A 4. gárda lovas hadtest 4 órára összpontosult a Vásárhelyi-major—Lökösháza—Breda-major megindulási terepszakaszon. Ugyancsak elfoglalta megindulási terepszakaszát a Katkov altábornagy parancsnoksága alatt álló 7. gépesített hadtest és a megerősítő egységek Kevermes—Dombegyháza és Dorobanţi (Kisiratos) körzetében.

Mivel az előnyomulást sikerült észrevételenül végrehajtani, úgy határoztak, hogy a támadást egy rövid, de hatalmas tüzérségi csapás után meglepésszerűen hajtják végre. A légierőnek bombacsapásokat kellett mérnie a védelem mélységében levő támpontokra.

Október 6-án hajnalban a lovas-gépesített csoport első lépcsőjének hadosztályai megrohamozták az ellenség védelmének peremvonalát. A tűzcsapás és a roham meglepésszerűsége eldöntötte az első állásért folyó harc kimenetelét. A 8. gárda lovas hadosztálynak sikerült menetből a visszavonuló ellenség sarkában benyomulnia Gyula város keleti részébe.

3 A „Dél" hadseregcsoport állományába tartozott a 8. és a 6. Német, valamint a 3. és a 2. Magyar Hadsereg.

— Арх. И. М. Л. (Архив Института Марксизма—Ленинизма), ф. 69, оп. 1, д. 61, Новая и новейшая история 1961. 4—5. szám.

A hadosztály parancsnoka, Pavlov vezérőrnagy jelentette, hogy a magasabbegység utcai harcokat vív, az ellenség makacs ellenállást tanúsít.

Hogy Pavlov hadosztálya ne bonyolódjék Gyuláért elhúzódó harcokba, a 4. gárda lovas hadtest parancsnoka parancsot kapott arra, hogy kerülje meg a várost nyugat felől és ezzel teremtse meg a bekerítés veszélyét. A 9. gárda lovas hadosztály egyik ezrede harcrendben, harckocsikkal együtt megrohamozta a város nyugati szélén levő gyárat és elfoglalta az útkereszteződést. A többi ezred folytatta a támadást Békéscsaba irányában, mélyen átkarolva Gyulát nyugat felől. A város helyőrsége megkísérelte, hogy kivonja magát a harcból és elvonuljon észak felé. A visszavonulással azonban az ellenség elkésett...

11 óra körül a hadosztály parancsnoka, Gyemcsuk ezredes jelentette, hogy ezredei sikeres harcot folytatnak Békéscsabáért. Ez alatt az idő alatt Bliznyuk ezredes 30. hadosztálya elfoglalta Újkígyóst. Reva ezredes 10. gárda lovas hadosztálya a csoport tartalékában tartózkodott. Ily módon Golovszkij tábornok 4. gárda lovas hadteste sikeresen kifejlesztette a támadást.

A 7. gépesített hadtest szintén áttörte az ellenség védelmét Nagykamarás és Kunágota szakaszán és déltájban elérte a vasútvonalat. A lovas-gépesített csoport az egész arcvonalon üldözésbe ment át.

Az átkelőhelyek meglepésszerű elfoglalása Golovszkij tábornok hadosztályainak lehetővé tette, hogy az éjszaka folyamán menetből átkeljenek a Körösön. A legfontosabb feladatunk a hidak elfoglalása volt, mivel a sok csatornán nehezen lehetett átkelni. Még a kis folyócskák is csatornázva voltak meredekfalú árkokkal, amelyek mentén gyakran két méter magasságot is elérő töltések emelkedtek. Az előre épített vagy elfoglalt hidak nélkül az átkelés számunkra nagyon sok időt vett volna igénybe.

Azokba az előrevetett osztagokba, amelyekre ez a feladat hárult, válogatott egységeket jelöltek ki. Ezeknek széleskörűen manőverezve meg kellett kerülniük az ellenállás támpontjait és csomópontjait, el kellett foglalniuk az átkelő helyeket és meg kellett tartaniuk azokat a főerők odaérkezéséig. A hidak elfoglalását az előrevetett osztagok általában rádiójelzéssel jelentették.

Miután a 3. gárda lovas hadosztály átkelt a Körösön és előretört, Körösladánynál egy erős utóvédbe ütközött. Az ellen-

ség légvédelmi lövegeivel váratlanul tüzet nyitott harcrendjeinkre. Az ezredek azonban nem törődtek a tüzérségi tűzzel, a harckocsik nyomában előretörtek a légvédelmi lövegek tüzelőállásai felé. Néhány lovasszázad betört a magaslatra és megsemmisítette a lövegek kezelő személyzetét. A hadosztály, miután szétverte az utóvédet, menetből elfoglalta Körösladányt.

A 7. gépesített hadtestnek erre az időre el kellett foglalnia az Endrőd és Gyoma körzetében levő hidakat. Itt újra erős, előre elkészített védelembe ütközött, amelyet az első csapással nem tudott áttörni, mivel ebben a körzetben az ellenség erős páncélelhárító védelmet épített ki. A folyó mindkét partján húzódó töltés — itt is, mint mindenütt a csatornák mentén —, komoly páncélelhárító terepszakaszként szolgált. Ugyanekkor Szokolov tábornok 6. gárda lovas hadteste hajnalban elfoglalta az átkelőhelyeket Újiráz térségében és úgy tűnt, hogy biztosította magának a feltételeket a siker kifejlesztéséhez, azonban az ellenség a hidakra erős tüzérségi tüzet összpontosított.

Reméltem, hogy a 4. gárda lovas hadtest és különösen annak 9. gárda lovas hadosztálya lendületes támadással megtöri a jobb- és balszárnyhadtestekkel szemben álló ellenség szívós ellenállását. Intézkedéseket foganatosítottunk, hogy Füzesgyarmatot mihamarabb elfoglaljuk. Ezután lehetővé vált, hogy csapásokat mérjünk a szárnyhadtestek támadását feltartóztató ellenség hátába. 10 órára a hadosztály elfoglalta a várost.

A 7. gépesített hadtest parancsnoka, Katkov tábornok parancsot kapott, hogy hagyjon hátra kisebb utóvédcsapatokat, a főerőkkel pedig keljen át a Körösön, a 4. gárda lovas hadtest átkelőhelyein keresztül hajtson végre megkerülő manővert, mérjen csapást a jobbszárnyra és hátból verje szét az ellenséget Újiráz és Gyoma körzetében. Ezt a manővert gyorsan végrehajtották és sikert is hozott.

A lovas-gépesített csoport csapatai betörtek a „Dél" hadseregcsoport hadműveleti hadtápterületére és veszélyeztették az arcvonal jobbszárnyán ellenálló ellenséges csoportosítást. Ezalatt Kravcsenko tábornok 6. gárda-harckocsihadserege folytatta az október 2-án megkezdett harcokat Körösszakálnál és az Oradea-Mare felé vezető déli megközelítési utaknál.

Szünet nélküli, súlyos harcban éjjel-nappal üldöztük az ellenséget. A hitleristák arra törekedtek, hogy tűzharcban, ellenlökésekkel felőröljék és elvéreztessék csapatainkat. Ilyen körülmények között fontos volt számunkra, hogy a csomópontokat és a védelem fontos szakaszait lendületesen elfoglaljuk,

hogy megnöveljük a tűzcsapások és az ellenség körletének mélységébe mért csapások erejét.

Október 8-án délre a 6. gárda lovas hadtest hadosztályai kiértek Hajdúszoboszlóhoz, amely Debrecen előtt délnyugat felől az ellenség utolsó ellenállási csomópontját alkotta. Erre támaszkodva, a németek heves ellenlökéseket hajtottak végre. Súlyos harcok bontakoztak ki Nagyrábén, ahol Hrusztalev vezérőrnagy 8. lovas hadosztálya kénytelen volt védelembe átmenni. A 7. gépesített hadtest parancsnoka parancsot kapott, hogy létesítsen szoros együttműködést a 8. gárda lovas hadosztállyal és a 63. gépkocsizó lövészdandárral. A manővert idejekorán hajtották végre. Karcag és Kisújszállás körzetében az ellenség heves ellenlökéseket hajtott végre egy páncélos hadosztály erőivel és az odaérkezett friss egységekkel. A gépesített hadtest dandárai hosszan elhúzódó harcokba bonyolódtak.

A harcok hevessége Püspökladány körzetében is fokozódott. Az ellenség itt is, akárcsak Körösladánynál légvédelmi ütegeket alkalmazott a harckocsik és a lovasság ellen. Plakszi őrnagy, a Szovjetunió hőse parancsnoksága alatt álló „Katyusa" sorozatvető osztály kapta a feladatot, hogy semmisítse meg az ellenséges légvédelmieket. Ljutyikov hadnagy egy betakarítatlan kukoricáson keresztül észrevétlenül tüzelőállást foglalt, össztüzet lövetett, és parancsot adott a tüzelőállás változtatására. Az ellenség egy másik, közelben levő légvédelmi ütege közvetlen irányzással kilőtt két „Katyusa" sorozatvetőt. A sebesült Ljutyikov hadnagy megfordította a két megmaradt Katyusát és a következő sortűzzel megsemmisítette ezt az üteget. Az ellenség azonban kilőtte a harmadik sorozatvetőt is, amelynek kezelő személyzete meghalt. A fasiszták rohamra indultak, hogy megkaparintsák a reaktív gárdaaknavetővel felszerelt gépkocsikat. Ljutyikov parancsot adott az életben maradt harcosoknak, hogy vonuljanak vissza az épségben megmaradt gépkocsival. A hadnagy, miközben fedezte visszavonulásukat, a két kilőtt gépkocsit felrobbantotta. A harmadik mellett egymaga védekezett az elszántan támadó hitleristákkal szemben. Egy közelben felrobbanó gránát megsebesítette oldalát és kezét, ő azonban tovább folytatta a tüzelést. Amikor elfogytak a töltényei, a hadnagy teljes magasságában felegyenesedett és eldobta a feleslegessé vált géppisztolyt. A fasiszták minden oldalról rohantak feléje. Hatalmas robbanás hallatszott...

Az ellenség megkísérelte, hogy megállítsa a lovas-gépesített csoport támadását, ezért több ízben tömegesen csatarepülő gépeket vetett harcba. Különösen érzékeny bombacsapásokat

mért Püspökladány körzetében a 10. gárda lovas hadosztály harcrendjére. Megsebesült a hadosztály parancsnoka, Reva ezredes, a tüzérfőnök, Kurtuzov ezredes, a hadműveleti osztály vezetőjének helyettese, Muhin őrnagy és még több tiszt. Hadosztályparancsnokká Mastaller ezredest nevezték ki.

Az általunk hívott vadászrepülőgépek váratlanul megjelentek, jobbról a bárányfelhők mögül bukkantak elő — nyomban megfordult a légiharc menete. Ezekből a hatalmas felhőgomolyagokból mind gyakrabban váltak ki a lezuhanó „Focke-Wulf"-ok és „Messerschmitt"-ek fekete füstcsíkjai.

Amíg a 10. hadosztály egységei átcsoportosultak, a 30. és a 9. gárdahadosztály betört Püspökladányba és utcai harcokban visszavetette az ellenséget a város központjába. A 10. gárda lovas hadosztály, miután egységeit rendezte, szintén odaérkezett. A minden oldalról körülvett város helyőrsége kénytelen volt megadni magát.

Október 8-án estére a lovas-gépesített csoport elfoglalta Hajdúszoboszlót és Nádudvart, s ezzel kettévágta a „Dél" hadseregcsoportot. Az ellenség Oradea-Mare és Debrecen körzetében levő csapatai ily módon elszigetelődtek azoktól a csapatoktól, amelyek a tiszai átkelőhelyek és az ettől nyugatra levő területek felé vezető utakat védték. Átvágtuk az összes, nyugat felé vezető fő közlekedési útvonalat, így az igen fontos Debrecen—Szolnok vasútvonalat is. A foglyulejtett tisztek vallomása alapján megállapítottuk, hogy a 6. Német és a 3. Magyar Hadsereg vezetése dezorganizált.

Az október 8-ról 9-re virradó éjjel a front parancsnoka parancsot adott a lovas-gépesített csoport főerőinek — a lovas és gépesített hadtesteknek, hogy támadjanak Oradea-Mare felé és működjenek együtt a 6. gárda-harckocsihadsereggel a város elfoglalásában.

Az ellenség gyors szétverése Oradea-Mare körzetében lehetővé tette volna a lendületes támadást Nyíregyháza és Csap irányában, avégett, hogy elvágjuk az ellenséges csapatok visszavonulási útjait a Kárpátokból és Erdélyből, ahol a 8. és 6. Német, valamint az 1. és 2. Magyar Hadsereg tartózkodott. A fasiszta parancsnokság október 8-án kénytelen volt megkezdeni ezeknek a hadseregeknek nyugatra való visszavonását. Az ellenség a visszavonulás biztosítására minden erejével igyekezett kezében tartani az Oradea-Mare—Debrecen vonalon levő terepszakaszokat.

A kijelölt manőver végrehajtása érdekében elengedhetetlenül szükséges volt, hogy megfeszített harcokban, éjszaka, né-

hány óra leforgása alatt a hadtesteket 180°-os szögben szétbontakoztassuk és nyugatról keletre, majd fokozatosan délkeletnek fordulva támadjunk, azzal a céllal, hogy az ellenség hadműveleti hadtápterülete felől csapást mérjünk az Oradea-Marenál levő szovjet arcvonal irányában.

Ennek a manővernek a végrehajtása során át kellett csoportosítanunk a csapatokat. Erre az időre az ellenség több egysége és alegysége átszivárgott a lovas-gépesített csoport hátába és betöltötte a 6. gárda lovas hadtest és a főerők közötti térséget. A helyzet rendkívül bonyolulttá vált, a harcok egyre súlyosabbakká váltak.

Mivel a 6. gárda lovas hadtestet közvetlenül Debrecen felé irányítottuk és az már el is foglalta Hajdúszoboszlót, elhatároztuk, hogy meghagyjuk a korábbi feladatát, a 4. gárda lovas és a 7. gépesített hadtestet pedig keletre, Derecske—Konyár irányában mozgatjuk és azok elfoglalása után Oradea-Mare felé fordítjuk őket.

Ebben a bonyolult helyzetben az események gyorsan peregtek. Golovszkij tábornok 4. gárda lovas hadtestének hadosztályai a sötétség leple alatt kivonták magukat a harcból és lendületesen törtek keleti irányba. Hajnalban a 30. lovas hadosztály aknázta Kaba községet és harc előtti alakzatba fejlődve, támadást intézett Derecske ellen. Tőle jobbra támadott a 9. gárda lovas hadosztály. Ezeknek a hadosztályoknak egészen Derecskéig volt dolguk azokkal az ellenséges osztagokkal, amelyek bár szétszórva, de aktívan működtek hátunkban. Megtámadták hadtápegységeinket, tartalékainkat, nyitott szárnyainkat stb. A velük folytatott harc gyors és kíméletlen volt. A foglyok vallomásaiból tudtuk, hogy Derecske körzetében körkörös védelmet rendeztek be, a községet pedig erős támponttá változtatták.

A lovas-gépesített csoport főerői döntő akcióba kezdtek Derecskénél. Bliznyuk ezredes hadosztálya a község nyugati szélén folytatott harcot, Gyemcsuk ezredes hadosztálya pedig a községet észak felől rohamozta.

Katkov tábornok, a 7. gépesített hadtest parancsnoka jelentette, hogy Földes elfoglalása után a hadtest előtt légvédelmi tüzérségből alakított utóvédcsapatok jelentek meg. Úgy határoztunk, hogy a gépesített hadtest főerői csapást mérnek Derecskére déli irányból, egy dandár pedig megkerüli és elfoglalja Konyárt, majd elvágja a Berettyó-csatorna felé vezető utakat. Ennek a csatornának a vonalán — amint ez a későbbi

harcok során kiderült — egy eléggé erős védelmi terepszakasz húzódott.

A hadtestnek még nem sikerült odaérnie, amikor a gárda lovas hadosztályok soron következő rohama felmorzsolta az elkeseredetten védekező hitleristákat és kiverte őket Derecskéről. A lovas-gépesített csoport csapatai megkezdték az üldözést, amelynek folyamán az ellenség csaknem valamennyi visszavonuló egységét szétzúzták, szétszórták vagy fogságba ejtették. Azonban nem sikerült menetből leküzdeni a Berettyó-csatornát, mivel ott a hitleristák 76. gyalogos hadosztálya és a közben Oradea-Mareból odaérkezett gyalogság és páncélos erők erősen megvetették a lábukat. Az ellenséges parancsnokság minden erővel igyekezett megtartani ezt a terepszakaszt, mivel ennek elvesztése egyidejűleg annak a vasúti és közúti főútvonalnak az elvesztését is jelentette volna, amely Oradea-Maret a Debrecen körzetében levő csoportosítással összekötötte. Az ellenség erői gyorsan növekedtek azoknak a csapatoknak a révén, amelyek Erdélyből vonultak vissza, frontunk hadseregeinek csapásai következtében. Ezzel nagyrészt meg is magyarázható a Debrecen térségében folyó harcok kiéleződése.

A 8. távol-keleti hadosztály tovább folytatta a heves ellentámadások visszaverését Nagyrábé—Csiffi-major terepszakaszon, a 13. és 8. gárdahadosztály pedig harcokat folytatott Debrecentől délnyugatra, megtartva az elfoglalt területeket. Ilyen körülmények között az ellenség csoportosítása, mely fokozta a jobbszárnyon levő 6. gárda lovas hadtestre gyakorolt nyomását — veszélyessé vált.

A lovas-gépesített csoportnak alárendelt 1. román hadtestet a 8. távol-keleti lovas hadosztály szakaszára irányítottuk, hogy megakadályozza az ellenség áttörését Debrecen felé délkeleti irányból.

Pocsaj elfoglalásával átvágtuk az Oradea-Mare és Debrecen közötti főútvonalat. Ez a tény az ellenség dühét váltotta ki. A harckocsik és a gyalogság egyidejűleg két helyen intézett ellentámadást a Pocsajt elfoglaló 9. gárda lovas hadosztály szakaszán és a gépesített hadtest jobbszárnyán. Veszélyesebb az a szárnyra mért csapás volt, amelyet Pocsaj körzetében hajtottak végre. Eközben hadműveleti csoportunk megérkezett Pocsajhoz. Amikor balról felhangzott a harci zaj, megálltunk és működésbe helyeztük a rádiót. A hadosztályparancsnok jelentette, hogy ellentámadás érte nagy gyalogos és páncélos erőkkel. A foglyok a 6. gyalogos hadosztály egységeihez tartoztak. A jelentés végén nyugtalanító hangok hallatszottak.

— Az ellenség szorongatja a 34. lovasezredet. A helyzet komollyá válik.

Gyemcsuk megnevezte az egységek koordinátáit. Zsilin alezredes ezrede Pocsajtól 1 km-re keletre elfoglalt egy magaslatot. Ezután parancsot kapott, hogy tartsa meg azt a 10. gárda lovas hadosztály megérkezéséig. Az ellenség harcrendjére Katyusákkal össztüzet adtak. A németek soron következő rohama befulladt.

Mastaller ezredes hadosztálya a második lépcsőben támadott és Gyemcsukkal folytatott beszélgetésem idején Konyárban tartózkodott, 7 km-re a harc színhelyétől. Mastallert a rádióállomáshoz hívtuk.

— A hadosztály egy lendülettel jusson ki az ellentámadó ellenség szárnyába a következő körzetben... (megadtam azt a magassági pontot, amelyet a 34. lovasezred védett), és verje szét az ellenség 6. gyalogos hadosztályának egységeit.

Korán alkonyodott. A hideg szemerkélő eső csontig hatott. Mellettünk vonultak el harc előtti alakzatban a 10. lovas hadosztály egységei. Az utakon levő, de méginkább az utak melletti mély sár kiszívta az emberek és a lovak erejét. A gépkocsikat és a lövegeket gyakran kellett emberi erővel megtolni. A támadás ütemén megmutatkozott a fáradtság.

Megérkezett Mastaller ezredes és a hadosztály politikai osztályának vezetője, Timosenko alezredes. Pontosítottuk a feladatot és elindultunk a hadosztály után.

Az ezredek menetből bontakoztak szét harcrendbe, a harckocsik után mozogtak előre és eltűntek a sűrű füstfelhőben. Hamarosan felhangzott a rohamlövegek és a harckocsik tüzének döreje, a géppisztolyok és a géppuskák ropogása és a mennydörgésszerű „Hurrá-á-á!"

Körülbelül 1 órával azután, hogy megkaptuk a jelentést arról, hogy mindkét hadosztály áttört a csatornán, Gyemcsuk ezredes azt a feladatot kapta, hogy fejlessze ki a támadást Kismarja, azután pedig Biharia felé, Mastaller ezredes pedig fedezze északról a csoport főerőinek Oradea-Mare felé irányuló támadását.

A németeknek nem sikerült betömniük ezt a „lyukat", 18.00-ra a hadosztály elfoglalta Kismarja vasútállomást. A gépesített hadtest tevékenységének irányában betört az ellenség hátába a 64. gépesített dandár, 3 km mélységben előnyomult és menetből elfoglalta Bojt községet. A sötétség beálltával a hadtestek főerőit az áttörésbe vetettük be.

Ezalatt megkaptuk a 2. Ukrán Front parancsnokának pa-

rancsát, amelyben pontosította a lovas-gépesített csoport harcfeladatát a határidőt illetően: „Október 11-én 8 órakor a főerőkkel mérjenek csapást Oradea-Marera és foglalják el a várost."

A lovas-gépesített csoport csapatai egész éjjel tartó súlyos harcokban törtek előre Oradea-Mare felé. Megnehezítette a támadást a csatornák és a patakok sűrű hálózata, a sok töltés és gát, a jelentős számú lakott hely. A 176. gyalogos, a 23. páncélos hadosztály és a németek önálló egységei ritka elszántsággal verekedtek. Mindezek ellenére a lovas-gépesített csoport magasabbegységei reggelre átkeltek a Berettyó-csatornán, és megtörve az ellenség ellenállását, üldözésbe mentek át. Mastaller ezredes hadosztálya folytatta a főerők Oradea-Mare felé irányuló támadásának fedezését északról és északnyugatról.

Az üldözés gyorslefolyású harcokban ment végbe. A gépesített hadtestet közvetlenül a védelem áttörése után páncélosokkal és gyalogsággal végrehajtott ellentámadás érte. Ezeket ugyan szétzúztuk, de a feszültség október 11-én, egész nap nem hagyott alább. Estére a csoport csapatai elérték Oradea-Mare elővárosait. Legnagyobb közöttük Episcopia-Bihor (Biharpüspöki), amely hatalmas ellenállási csomópont volt. A 7. gépesített hadtest az éjszaka beálltával megrohamozta a várost. Ezt a védelmi csomópontot keletről a 30. lovas hadosztály kerülte meg, nyugatról pedig a 9. lovas hadosztály gárdistái. Miután az ellenség felfedezte a szárnyakról fenyegető veszélyt, a sötétség leple alatt megkezdte egységeinek visszavonását a városba. Távolról sem sikerült mindegyiknek visszavonulnia. Csapataink három oldalról történő egységes rohammal betörtek az elővárosba, és a helyőrség maradványait megsemmisítették.

Debrecen alól továbbra is heves harcokról érkeztek jelentések. Az ellenség önálló alegységeinek Hajdúszoboszló térségében sikerült beszivárogniuk a hadtest hátába. Az ellenség minden irányból fokozta nyomását.

Csapataink Oradea-Maret október 12-én éjjel 2 órakor rohamozták meg. A 9. és a 30. lovas hadosztály betört a város északi és északkeleti részébe, a 7. gépesített hadtest két dandára pedig az északnyugati szélére.

Oradea-Mare kőépületekkel sűrűn beépített város, sok templommal. Ez a körülmény lehetővé tette az ellenség számára, hogy biztos fedezékeket létesítsen, a géppuska és a páncéltörő tűz szétágazó rendszerét szervezze meg. Az összes bejáratokat aláaknázták és műszaki zárakkal zárták le. A városban hatalmas gyalogos és páncélos erők tartózkodtak.

Az utcai harcok az éjszaka hátralevő részében és egész nap folytatódtak. 20 órakor jelentettük Malinovszkij marsallnak, hogy Oradea-Maret felszabadítottuk és a városért folytatott harcok közben szétzúztuk az ellenség 7., 12., 176. gyalogos és 23. páncélos hadosztályának egységeit, amelyek a korábbi harcokban veszteségeket szenvedtek.[4] Az ellenséges csapatok Kelet-Erdélyből ezen a városon keresztül vezető visszavonulási útjait elvágtuk.

Egy óra múlva új harcfeladatot kaptunk: intézzünk támadást a főerőkkel Berettyóújfalu—Debrecen irányában, újból kerüljünk az ellenség hadműveleti hadtápterületére és zúzzuk szét hatalmas erőit a Sebes-Körös és a Berettyó-csatorna között, mérjünk további csapást Hajdúszovát irányában, nyújtsunk segítséget az 53. hadseregnek a Báránd—Bihartorda körzetében levő ellenséges csoportosítás megsemmisítésében. Csak ezek után folytassuk újra a támadást Debrecen—Nyíregyháza—Csap irányában, hogy elvágjuk a cluj-, sigheti csoportosítás visszavonulási útjait és együttműködjünk a bekerítésében és a megsemmisítésében. Úgy gondoltuk, hogy a lovas-gépesített csoportnak ez a támadása elősegíti a 4. Ukrán Front csapatainak gyors kijutását is a Bodrog völgyébe. (Kiderült, hogy amíg a lovas-gépesített csoport két hadteste Oradea-Mareért harcolt, a 6. gárda lovas hadtest pedig Debrecen alatt folytatott harcokat, a köztük levő térségbe benyomultak az ellenségnek azok a csapatai, amelyek keletről, Erdélyből vonultak vissza, a 2. Ukrán Front jobbszárnycsapatainak csapásai következtében.)

A támadás éjfélkor kezdődött és rendkívül bonyolult helyzetben folyt le. Az ellenség egységei és magasabbegységei mozgásban voltak, szünet nélkül összecsapások, gyorslefolyású harcok törtek ki. Az ellenség határtalan elkeseredettséggel harcolt, hogy megtartsa Debrecent, Nyíregyházát és Csapot, a kárpáti és erdélyi csoportosítások fő közlekedési csomópontjait, és biztosítsa csapatainak visszavonulását. Ismeretessé vált számunkra, hogy Biharkeresztes és Berettyóújfalu körzetében megvetette lábát, a németek közben ideérkezett 12. gyalogos, 1. és 23. páncélos hadosztálya, a magyarok 7. gyalogos hadosztálya, a 959. nehézlöveg dandár és más egységek.[5]

A 41. harckocsi- és a 64. gépesített dandár, együttműködve a 30. lovas hadosztállyal, támadást intézett Berettyóújfalu ellen, északról megkerülve, Bojton keresztül. A 9. gárda lovas

[4] Архив Министерство Обороны СССР (a továbbiakban Архив МО СССР) ф. кмг, оп. 18182, д. 26, л. 25.

[5] Архив МО СССР, кмг, оп. 18182, д. 26, л. 31.

hadosztály közvetlenül e nagy védelmi csomópont ellen támadott a műút mentén. A lovas-gépesített csoport nagy erőinek Berettyóújfaluhoz való vonulása az ellenségnek ebben a körzetben levő csoportosítását választás elé állította: vagy felveszik a harcot és megsemmisülnek vagy még korábban a Berettyó-csatorna mögé vonulnak. A Biharkeresztesért kibontakozott harcok megmutatták, az ellenségnek az a szándéka, hogy megtartsa elfoglalt állásait, és nem engedi csapataink főerőinek áttörését Debrecen felé.

A 7. gépesített hadtest és a 30. lovas hadosztály kijutása a Berettyó-csatornához nem volt befolyással az ellenség elhatározására. A harcok hevessége fokozódott. Megkerülhettük volna az ellenállási csomópontokat és Debrecen ellen fordulhattunk volna, hogy itt egyesítve erőinket, folytassuk támadásunkat Nyíregyháza irányában, azonban nem tehettük meg, hogy ne teljesítsük Malinovszkij frontparancsnok arra vonatkozó parancsát, hogy számoljuk fel a csatornák között levő ellenséges csoportosítást.

Elhatároztuk, hogy átcsoportosítunk és a fő támpontokra mért egyidejű csapással hátból szétverjük őket, azután pedig az összes erőkkel megkerülő manővert hajtunk végre és felszabadítjuk Berettyóújfalut. Ekkorra a 41. harckocsi- és a 64. gépesített dandár elfoglalta a várostól 8 km-re fekvő Váncsod községet. Miután kivontuk őket a harcból, gyorsan visszafordultak Bojt felé. Itt a 41. dandár délnek fordult és csapást mért Biharkeresztesre, a 64. dandár pedig keletről megkerülte és a 9. gárda lovas hadosztállyal együtt megrohamozta a várost. Mindez október 13-án, késő este történt. A bekerített helyőrség éjfélre megadta magát. Egyidejűleg a 30. lovas hadosztály Mezőpeterd felé manőverezve, északról megrohamozta a községet és kiverte onnan az ellenséget. Éjszaka a 41. harckocsidandár és a 9. gárda lovas hadosztály kifejlesztette támadását a Mezősas felé vezető út mentén. Reggelre ezt a pontot menetből végrehajtott rohammal elfoglalták. Innen a 9. gárda lovas hadosztály északnak fordult Mezőpeterd felé és egyesülve a 30. lovas hadosztállyal, támadást intézett a műút mentén Berettyóújfalu irányában, a 41. harckocsidandár pedig egy lovasezreddel délkeletről igyekezett Berettyóújfalu felé. A 64. gépesített dandárt újra Váncsod felé irányítottuk, hogy megkerülje Berettyóújfalut keletről. Tudtuk, hogy a Berettyó-csatorna terepszakaszon az ellenség védelme erős, a csatorna mentén pedig magas, harckocsik számára nehezen leküzdhető töltés húzódik. Ezért kivontam a 10. gárda lovas hadosztályt a tartalékból (Kismarja körzetében tartózko-

dott) és utasítottam, hogy a sötétség leple alatt mélyen kerülje meg Berettyóújfalut északról. Egyidejűleg kivontam a tartalékból a 66. gépesített dandárt is. A dandárnak a csatorna északi partja mentén kellett a várost megtámadnia. Mastaller ezredes kivezette hadosztályát Berettyóújfalu határához. Még egy manővert hajtottunk végre. A 16. gépesített dandárt, amely a csoport tevékenységét nyugat felől fedezte, előretoltuk Füzesgyarmathoz, azután szintén Berettyóújfalu felé irányítottuk.

Egyidejűleg ezekkel a sok szálból összetevődő, de elkerülhetetlenül szükséges manőverekkel a csoport csapatai megfeszített harcot vívtak a csatornák között levő ellenség megsemmisítése érdekében. Biharkeresztes és Mezőpeterd elfoglalása után az ellenség különböző pontokon az ellentámadások egész sorozatát hajtotta végre. A harcok hevessége erősen fokozódott. A helyzet még azzal is bonyolódott, hogy az ellenség kelet felől visszavonuló osztagainak folyama egyre nőtt, ezek rávetették magukat hátunkra és szárnyainkra.

A 6. gárda-harckocsihadsereg Oradea-Maretól nyugat felé támadást intézett és elfoglalta Bárándot, Kabát és Nádudvart. 9. gépesített hadteste bizonyos ideig szoros együttműködésben támadott a mi harcrendjeinkkel. Jóllehet az átkelőhelyekhez vezető utak el voltak mocsarasodva és heves tűz feküdt rajtuk, a lovas hadosztályok átkeltek a csatornán és betörtek Berettyóújfalu déli szélére. Közvetlenül utánuk, északról és délkeletről bevonultak a városba a gépesített egységek.

Berettyóújfaluban az elkeseredett harc csak estefelé kezdett szűnni.

A 4. gárda lovas hadtest nem vesztegette az időt Berettyóújfalunál és folytatta támadását az autóút mentén. A 7. gépesített hadtest parancsnoka, Katkov tábornok jelentette, hogy dandárjai visszaverik az ellenség erős ellentámadásait. A hadműveleti osztály egyik tisztje azzal a rendelkezéssel ment hozzá, hogy azonnal és határozottan rohamozza meg az ellenséget, hiszen ismeretes volt, hogy a hadtest előtt nem volt előkészített védelem, az ellentámadásokat tervszerű előkészítés nélkül, menetből hajtják végre, a fasiszták egyszerűen mindenen keresztülgázolnak. A hadtestnek fel kellett tartóztatnia az ellentámadást végrehajtó ellenséget, az erők egy részével pedig megkerülnie és hátulról mért csapással megtörnie ellenállását. A hadtest főerői a kijelölt feladat teljesítése után Konyár felé kezdtek nyomulni, a 16. gépesített dandár pedig Váncsodban maradt, hogy fedezze a délről jövő támadást.

Sikerült a 9. gárda lovas hadosztály 34. élezredével —

megkerülve az ellenség utóvédeit — betörni Derecskére. Ez a manőver nehéz helyzet elé állította azokat az ellenséges csapatokat, amelyek a várost fedezték — az ellenség kénytelen volt erőinek egy részét hátának fedezésére kivonni. Ez azonban nem segített: a 4. gárda lovas hadtest hadosztályai áttörték az utóvédeket és 12 órára már utcai harcokat folytattak Derecskén.

Később helyzetünk Derecskén rendkívül bonyolulttá vált. A 76. gyalogos és a 23. páncélos hadosztály segítségére sietett a 9. gyalogos hadosztály és más egységek, amelyek heves ellenlökéseket hajtottak végre az egész városban. Október 16-án este hadtápterületünkön, a Berettyóújfalutól vezető úton váratlanul nagy gyalogos erők és az ellenség néhány tucat harckocsija jelent meg. Golovszkij tábornok ezt az irányt a Kálló-csatorna terepszakaszon fedezte egy lovasezreddel és a 4. páncélelhárító-vadászosztállyal. Ezt az osztályt azonban ki kellett vonni a 23. német páncélos hadosztály ellenlökésének visszaverésére. Ezalatt azonban ott nagy ellenséges erők áttörtek és Derecske felé igyekeztek. A három oldalról bekerített 30. lovas hadosztály visszavonult a város széléig és ott folytatta tovább a harcot. Ilyen körülmények között az ellenségnek egy hátból mért csapása még bonyolultabbá tehette volna a 4. gárdahadtest helyzetét. Nagynehezen sikerült kivonni a városban folyó harcból a 9. gárda lovas hadosztály 30. és 32. ezredét. Gyemcsuk ezredesnek azt a feladatot adtuk, hogy tartsa fel az ellenséget Tépe községnél és ezzel biztosítsa a csoport manőverét. Beosztottuk hozzá a 152. páncélelhárító-vadászezredet, amely már kiért Tépéhez. Meghagytuk, hogy egy harckocsiezreddel és a páncélehárító-vadászosztály támogatásával, szoros együttműködésben a lovassággal, mérjen csapást a szárnyra a 92. és a 93. magassági pont között.

Két órán keresztül tartott az elkeseredett harc az ellenséggel, amely kétségbeesetten tört Derecske felé. Az ellenséges csoportosításra IL—2-es csatarepülőgépeink csapásokat mértek.

Ekkor a 4. gárdahadtest felderítő parancsnoka jelentette, hogy Konyár felé új ellenséges gyalogos, tüzér és páncélos oszlopok közelednek. Az ellenséges parancsnokság elkeseredetten igyekezett megakadályozni áttörésünket Konyár és Derecske felé, ezeken a pontokon keresztül vittek ugyanis a „Dél" hadseregcsoport déli szárnyának nyugat felé vezető visszavonulási útjai. Voltak ezenkívül más okok is: Derecske erős ellenállási csomópont volt, amely fedezte a Debrecen felé vezető megközelítési utakat, ugyanakkor két részre vágta a lovasgépesített csoport csapatait. Emlékeztetek arra, hogy ez azért

történt, mert a lovas-gépesített csoport egyidejűleg két ellentétes irányban levő város ellen folytatott támadást. Vákuum keletkezett, amelybe benyomult az ellenség, s azután megvetette itt lábát, hogy ezen a folyosón keresztül kivezesse csapatait Észak-Erdélyből.

... a 7. gépesített hadtestnek sikerült elfoglalnia Konyárt, azonban a heves harc október 17-én még egész nap tartott. Az ellenség néhány egységének sikerült áttörnie és Derecskére vonulnia. Most az ellenségnek jelentősen több csapata volt a városban, mint nekünk. Ez a körülmény megbénította Debrecen elleni támadásunkat.

Elhatároztuk, hogy az éj leple alatt kivonjuk Derecskéről összes csapatainkat és csupán a minimumot hagyjuk hátra, hogy az ellenség ne vegye észre visszavonulásunkat. Ezután az volt a feladatuk, hogy kerüljék meg ezt a védelmi csomópontot nyugat felől, majd Debrecen felé törve egyesüljenek a 6. gárda lovas hadtesttel. A 7. gépesített hadtestnek a sikert kihasználva ki kellett jutnia Debrecenhez délkeleti irányból.

Éjjel 1 órára a 10. és a 30. lovas hadosztály ezredei kezdték kivonni magukat a harcból. Gyorsan és zajtalanul elvonultak dél felé. Tépe községnél jobbra kanyarodtak, majd 3 km-rel arrébb átkeltek a csatornán, s északnyugatnak, Hajdúszovát felé fordultak. Erősen felázott és feltört dűlőutakon és földeken keresztül nyomultak előre.

A keleti határtól nem messze fekvő Debrecen az ellenállás hatalmas csomópontja volt, amely fedezte az ország belsejébe vezető utat. A város összefogta az északra, északnyugatra és nyugatra vezető utakat, s lekötötte csapatainkat a Tisza keleti partján. A város szélén levő ipari üzemeket hosszú védelemre rendezték be.

Az ellenségnek sikerült létrehoznia egy mélyen lépcsőzött, műszakilag jól felszerelt védelmet. Ennek első vonala a várostól délre és nyugatra 1—1,5 km távolságban húzódott a téglagyárak vonalán. Ez beton- és föld-fa erődök egész rendszere volt, amelyek össze voltak hangolva a géppuska és a páncéltörő lövegek oldalozó tüzével. A téglagyári gödrökben rengeteg aknavető tüzelőállást helyeztek el. A várost nagy gyalogos és páncélos erők védték.

A 4. gárda lovas hadtest, miután sikeresen végrehajtotta a megkerülő manővert, délre áttört Debrecen felé és egyesült a 6. gárda lovas hadtesttel, amelyet Debrecen alatt hagytunk, hogy megtartsa az elfoglalt körzetet. Ezekben a napokban a hadtest bekerítésben harcolt. És íme most a csoport főerői,

együttműködve a front csapataival, szétverve az ellenséget Oradea-Mare körzetében, áttörtek Debrecen felé és egyesültek Szokolov tábornok hadtestével. Az egységeknél és magasabb-egységeknél örültek a harci sikernek. A kozákok harcba vágytak.

Azzal kezdtük, hogy gyorsan kivontunk az összes hadosztály szakaszáról egy-egy ezredet és egy csapásmérő ökölbe összpontosítottuk őket. Ezek harckocsik támogatásával betörtek Debrecen északnyugati szélére. Ezután egy rövid lovasportyát hajtottak végre az ellenség hadtápterületén, amelyet szorosan betöltöttek csapatai, majd visszatértek.

Az ellenség nem várt ilyen vakmerő manővert. Vesztesége több ezer katona és tiszt volt. A harcfelderítés nagyszerűen sikerült.

... Október 18-án éjfélkor kiadtuk a parancsot Debrecen megrohamozására.

A 7. gépesített hadtest a város délkeleti részét tűzte ki célul, a 4. gárda lovas hadtest a délnyugati részre mért csapást a vasútvonalak összetalálkozásának irányában, a balszárnyon tartózkodó 6. gárda lovas hadtestnek el kellett foglalnia Debrecen nyugati és északnyugati részét, elvágva ezzel az ellenség nyugatra vezető visszavonulási útját.

Október 19-én, hajnalban két „Katyusa" gárdaaknavető ezred és a lovas hadtestek tüzérsége tüzet nyitott az ellenséges állásokra. A 3. gárda légi hadtest csatarepülőgépei csapásokat mértek a nehéztüzérség tüzelőállásaira és a harcrendekre. A város felé vezető megközelítési utakon különösen heves harcok lángoltak fel. A várostól délnyugatra fekvő szőlők véres harcok színterévé váltak. Itt Golovszkij tábornok hadtestének hadosztályai harcoltak. A várostól nyugatra küzdöttek Szokolov tábornok hadosztályai. Különösen heves ellenállást tanúsított az ellenség a 8. gárda lovas hadosztállyal szemben Kenyerespuszta terepszakaszon. (Téglagyár a várostól délnyugatra 2 km-re.) Az ellenség gyalogsága és páncélosai néhány erős ellentámadást hajtottak végre.

10 órakor Mastaller ezredes jelentette, hogy a 10. lovas hadosztály betört a városba.

Amikor megérkeztünk ennek a hadosztálynak a figyelőpontjára, ezredei már elérték a város szélét. Jól látható volt, ahogyan a kozákok felugrottak és a harckocsik után futva, karabéllyal, géppisztollyal és golyószóróval tüzeltek. Az ellenség elkeseredetten védekezett, egész tüzérsége közvetlen irányzással hevesen lőtt. Egészen kevés maradt már csak hátra, azon-

ban úgy tünt, hogy a kozákok nem képesek áthatolni ezen a halálövezeten. Sokan már a sáncnál elfeküdtek. A németek néhány harckocsit is kilőttek. Hirtelen váratlan dolog történt. Ott, ahol lefeküdt az előretörő alegység, egy kozák felemelkedett és előretört, feje fölé emelve géppisztolyát, azután elesett, de mögötte már ott mentek mások. Futás közben felemelték az elesett kozákot és folytatták a rohamot. A tüzérségi, valamint a puska-géppuska pergőtűz sem tudta már megállítani a rohamozók áttörését.

A rohamot a 42. ezred 1. századának parancsnoka, Hripunov hadnagy kezdte.

A hadnagynak sikerült elfoglalnia az útnál levő házakat és ott megvetnie a lábát. Bár megsebesült, a harcot tovább vezette. Sokat lehetne még beszélni a század hősiességéről, amelyet a Debrecenért folytatott harcokban tanúsított, azonban az említett példa is képet nyújthat a szovjet harcosok tömeges hősiességéről, arról a kölcsönös segítségről, amelyet egymásnak nyújtottak a harcban.

Később örömmel terjesztettük fel Hripunov hadnagyot Vörös Zászló renddel való kitüntetésre.

Mastaller hadosztálya nyomán sikert ért el Bliznyuk ezredes 30. gárda lovas hadosztálya is. Ezután a hadtest összes magasabbegységei és egységei utcai harcokat kezdtek. Minthogy a 9. gárda lovas hadosztály nehéz harcokba bonyolódott a város nyugati részén levő vasúti találkozópontnál, ezért átdobtuk erre a szakaszra és harcba vetettük a 6. hadtest 8. gárda lovas hadosztályát. Az ellenség nem tudott tovább kitartani és megkezdte visszavonulását Debrecen központja felé. Erre az időre a 13. gárda és a 8. távol-keleti lovas hadosztály, amely északnyugatról tört be a városba, a teljes bekerítés veszélyét hozta létre. Az ellenség igyekezett helyreállítani a helyzetet, ezért az északi részen kb. 50 páncélost és jelentős gyalogos erőket összpontosított. Azután ezeket a város északnyugati részére mozgatta.

IL—2-seink erre a csoportosításra bomba- és csatarepülő csapást mértek. Nehéz megmondani, milyen veszteséget szenvedett az ellenség, fontos az, hogy szétszóródott, ellenlökése megakadt, így hadosztályaink ebben az irányban sikert értek el. Ez a kitűnő együttműködés példája volt. Ezalatt a 7. gépesített hadtest egységei Debrecenhez értek és menetből betörtek a város déli szélére. 18 órára a város felszabadult.

A Debrecenért folyó harcokban mindannyian jól „dolgoztak": a harckocsizók, a tüzérek, a lovasok és különösen a légierő, amely sikeres harcot folytatott az ellenség nehéztüzérsé-

gével és tartalékaival. Azok a magasabbegységek és egységek, amelyek különösen kitüntek a Debrecenért folyó harcokban, a „debreceni" elnevezést kapták.

A lovas-gépesített csoport csapatai az ellenség üldözésébe mentek át és támadást fejlesztettek ki Nyíregyháza felé. Megkaptuk a frontparancsnoknak, Malinovszkijnak, a Szovjetunió marsalljának parancsát, amely alárendelte a csoportnak Gorskov tábornok 5. gárda lovas és Ahmanov altábornagy 23. harckocsihadtestét. Később kaptunk még egy légideszant-hadosztályt. Ugyanez a parancs pontosította harcfeladatunkat is. A lovas-gépesített csoportnak folytatnia kellett a támadást Nyíregyháza felé és ki kellett érnie Berkesz—Nyíregyháza—Gáva körzetébe.

A támadás kifejlesztése érdekében nagyerejű éket hoztunk létre, mely egyesítette a 4. gárda lovas-, a 23. harckocsi- és a 7. gépesített hadtestet. Csapásának irányát délről északra, a Debrecen—Nyíregyháza autóút mentén terveztük.

A csoport főerői jobbról készültek támadásra, megkerülve az ellenállás nagy csomópontjait, Hajdúhadházát és Újfehértót. Gorskov tábornok 5. gárda lovas hadteste a csoport jobbszárnyán támadott, Szokolov tábornok 6. gárda lovas hadteste pedig a balszárnyon.

A támadás október 23-án reggel újra megkezdődött. Majdnem ugyanebben az időben kezdődtek meg az ellenség Debrecenbe érkezett és nyugat felé áttörni kívánó új egységeinek elkeseredett rohamai is. A városban kellett hagyni a 6. gárda hadtestet, amely azt a feladatot kapta, hogy ne engedje az ellenség nyugat felé visszavonuló egységeinek áttörését Debrecenen keresztül, gyalogságunk odaérkezésével adja át neki a várost, menjen át újra támadásba, hozza létre a lovas-gépesített csoport második lépcsőjét.

A támadás súlyos harcokban folyt le — sok heves ütközet tört ki a Debrecentől északra levő erdőben, utcai harcok folytak Hajdúsámsonban és Hajdúhadházán, a harckocsik és a lovasság lendületes rohamokat hajtott végre Bököny és Geszteréd alatt, sikeres, bátor előretöréseket az ellenség sarkában Balkánytól Nagykállóig ... minél közelebb értek csapataink Nyíregyházához, annál gyakrabban és hevesebben hajtott végre ellentámadásokat az ellenség.

Az a makacs igyekezet, hogy megakadályozzák áttörésünket Nyíregyháza felé, az ellenséges parancsnokságnak főként azzal az elhatározásával magyarázható, hogy megtartsa a várost, mint utolsó lehetőségét annak, hogy valamely mértékben meg-

valósítsa csapatai tervszerű visszavonását a Tisza mögé. Ezenkívül, Nyíregyháza fedezte azokat a megközelítési utakat, amelyek a Gáva és Rakamaz körzetében levő legalkalmasabb tiszai átkelőhelyekhez vezettek.

Nagykálló körzetében döntő harcok lángoltak fel. Itt Ahmanov hadteste kb. tíz ellentámadást vert vissza. Miután kimerítette az ellenség erőit, Ahmanov harcba vetette a második lépcsőt, a 3. harckocsi- és az 56. gépesített dandárt és megtörve az ellenállást, üldözésbe ment át. Az egységek betörtek az ellenség oszlopaiba, rombolták azokat, megkerülték őket a párhuzamos utakon és mindenfelé úttalan utakon. Ahmanov harckocsizói és Golovszkij kubáni kozákjai október 22-én 14 órakor egyszerre törtek be Nyíregyházára.

A siker megszilárdítása érdekében a 4. gárda lovas hadtest megszervezte a város körkörös védelmét. A 23. harckocsihadtest tovább folytatta támadását észak felé, és megvetette lábát Kótaj és Buj terepszakaszon. A hadtest előrevetett osztaga elfoglalta Rakamazt és az ebben a körzetben levő tiszai átkelőhelyeket. Ahmanov hadtestétől jobbra támadott Gorskov tábornok 5. gárda lovas hadteste. Az ő hadosztályai elfoglalták Kemecsét, Turát, Demecsert, az egyik hadosztály pedig megközelítette Napkort.

Úgy látszott, hogy a támadás sikeresen fejlődik. A lovas-gépesített csoport elvágta az ellenség erdélyi csoportosításának összes nyugat felé vezető visszavonulási útját. Ugyanakkor, Debrecen megtartásának szükségessége a gyalogság odaérkezéséig (emlékeztetek arra, hogy ott heves harcokat folytatott a 6. gárda lovas hadtest), úgyszintén az a körülmény, hogy a 7. gépesített hadtest Hajdúhadház körzetében feltartóztatta az ellenség nagy erőit, amelyek visszavonulási utat akartak törni a Tiszához, arra kényszerítette a lovas-gépesített csoportot, amely mélyen benyomult az ellenség hadtápterületére és fontos hadműveleti pontokat foglalt el, hogy hosszan elnyúljék Debrecentől Nyíregyházáig és még tovább. Az ellenség csapataink szárnyait és hadtápterületét szorongatta. Egyszóval mindenütt arcvonal volt.

Miután a 2. Magyar és a 8. Német Hadsereg Hajdúhadház körzetében nem tudott sikereket elérni, Nagykálló körzetében mért erős csapást. Utóvédcsapatunkat visszavetették. A 9. gárda lovas hadosztály azt a feladatot kapta, hogy rohammal törjön ki Debrecen körzetéből Nagykállóhoz és állítsa helyre a helyzetet. Mivel ez az intézkedés nem biztosította helyzetünk szilárdságát, és miután az 53. hadsereg egységei már elfoglalták Haj-

dúböszörményt és Balmazújvárost, úgy határoztunk, hogy a 6. gárda lovas hadtestet átdobjuk Nagykálló körzetébe. Szokolov tábornoknak azt a feladatot adtuk, hogy vonuljon a Nagykálló, Balkony, Nyíradony terepszakaszra, vesse ott meg a lábát kelet felé néző arcvonallal és akadályozza meg az ellenség áttörését nyugat felé.

Október 22-én estére a lovas-gépesített csoport előrevetett osztagai elfoglalták a Tiszán keresztül vezető átkelőhelyek legfontosabb pontjait, Dombrádot, Vencsellőt, Rakamazt és Tiszalököt. Nagykálló körzetében tovább bonyolódott a helyzet. Nagy, ellenséges erők átvágták az utat Nyíregyháza és Újfehértó között. A 6. gárda lovas hadtest súlyos harcokat folytatott Újfehértóért és Nagykállóért, a 7. gépesített hadtest pedig Geszterédért és Újfehértóért. Nyíregyházától északra az 5. gárda lovas hadtest harcrendjeit a 25. és a 9. gyalogos hadosztály és más egységek rohamozták. Az ellenség elszántan és makacsul igyekezett áttörni nyugat felé. A Nyíregyháza—Debrecen terepszakaszra Erdélyből a 2. Magyar és a 8. Német Hadsereg újabb és újabb csapatai érkeztek, amelyek fő tömegei Nyíregyháza felé tartottak. Mivel a 4. gárda lovas hadtest erős védelmébe ütköztek, igyekeztek megkerülni a várost. Október 25-én megérkeztek ide az ellenséges csoportosítás főerői is. Hajdúnánás—Hajdúdorog és Újfehértó körzetében összpontosult a németek 1. és 23. páncélos, 76., 46. és 18. gyalogos hadosztálya. Október 25-én egészen éjszakáig tartott a véres csata.

Késő éjjel a frontparancsnok új feladatot adott: „hagyják körkörös védelemben Nyíregyházán a 3. gárda légideszant-hadosztályt és a 3. harckocsidandárt. Október 26-án 12.00 órakor az összes erővel mérjenek csapást a 27. hadsereggel szembenálló csoportosítás hátába."

A lovas-gépesített csoport lendületes támadást kezdett visszafelé, keletre és délkeletre Debrecen irányában, hogy találkozzék a front csapataival. A Nyíregyháza és Debrecen közötti térség már sűrűn tele volt tűzdelve azokkal az ellenséges csapatokkal, amelyek a 2. Ukrán Front csapásai nyomán vonultak vissza Erdélyből nyugat felé. A hitleristák akadályt nem ismerve törtek előre, tűzzel-vassal, bármi áron is át akartak törni harcrendjeinken keresztül a Tiszához.

Volt egy pillanat, amikor az ellenség közel volt ahhoz, hogy a balszárnyra mért csapással felmorzsolja a lovas-gépesített csoport harcrendjeit. Páncélosai és gyalogsága kezdte lassan visszaszorítani az 5. gárda lovas hadtest egységeit a Nyíregyháza—Nagykálló út felé. Azonban Szlanov tábornok 11.

gárda lovas hadosztálya kiállta a ránehezedő nyomást és a hadtest többi csapatai az ő fedezete alatt folytatták a támadást.

Miután a lovas-gépesített csoport szétzilálta a „Dél" hadseregcsoport összeköttetését és vezetését, valamint szétverte hadműveleti tartalékait, együttműködve a 27. hadsereggel, döntő vereséget mért rá.

... E bonyolult feladat sikeres teljesítése után csoportunk október 27-én egyesült a 27. hadsereggel és a front más csapataival.

A legszerényebb számítások szerint az ellenségnek több mint 15 000 tisztje és katonája pusztult el, 4655 pedig fogságba esett. Sok harceszközt megsemmisítettünk és zsákmányoltunk.

A lovas-gépesített csoport portyája az ellenséges „Dél" hadseregcsoport távolabbi hadműveleti hadtápterületén, meghiúsította a csapatok tervszerű visszavonulását a Tisza mögé, döntően befolyásolta az e körzetben lefolyt harctevékenység menetét és kimenetelét.

*

A továbbiakban a lovas-gépesített csoportot a Budapest körzetében folyó támadás kifejlesztése érdekében vetették harcba. A csoport csapatai — miután áttörték az ellenség védelmét az 53. és a 7. gárdahadsereg csatlakozási pontjánál — elfoglalták Jászkisér és Jásztelek erős támpontokat, kiértek az ellenség hadműveleti hadtápterületére és lendületesen folytatták a támadást, melynek eredményeként felszabadult Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás, Karácsond és Gyöngyös. E hadművelet után az egységeket és magasabbegységeket néhány nap leforgása alatt feltöltöttük. Ezt követően a lovas-gépesített csoport ismét behatolt az áttörésbe és a 2. Ukrán Front csapatai előtt tevékenykedve kiért Csehszlovákia határára. Ez a következőképpen történt:

A front csapatainak parancsnoka, Malinovszkij igyekezett meggyorsítani az ellenség budapesti csoportosításának bekerítését, ezért december 5-én a front jobbszárnyán támadást indított azzal a céllal, hogy Budapestet északkeletről megkerülje. Abba az áttörésbe, melyet Sumilov tábornok hadserege ért el a Duna és a Tátra között, bevetették a front gyorsanmozgó csapatait — az 1. gárda lovas-gépesített csoportot[6] és a 6. gárda-harckocsihadsereget.

Az 1. gárda lovas-gépesített csoport behatolt a Hatvan

[6] 1944. november 4-én a lovas-gépesített csoportot átalakították a front közvetlen alárendeltségébe tartozó 1. gárda lovas-gépesített csoporttá.

körzetében levő áttörésbe és északra, Balassagyarmat felé igyekezett. Balról Kravcsenko tábornok harckocsihadserege támadott Šahy (Ipolyság) általános irányban. Áttörésünk az ellenséget kritikus helyzet elé állította és kétségbeesett ellenállásra késztette.

Az ellenség megkísérelte, hogy feltartóztassa az előretörő lovasságot és a harckocsikat a Börzsöny hegységben, a hegyekben előre kiépített védelmi terepszakaszokra és a lakott helységekben levő ellenállási csomópontokra támaszkodva. Figyelmeztettek, hogy Pásztó körzetében (tőlünk jobbra) összpontosult a 24. páncélos hadosztály és erről az oldalról ellenlökés lehetséges.

Ilyen körülmények között lendületes megkerülő manővereket hajtottunk végre és december 8-án, késő este kiértünk a Balassagyarmat városánál levő ligetekhez. Ott az Ipoly folyón túl kezdődött Csehszlovákia területe. Éjszaka a 8. és a 13. gárda lovas hadosztály szoros együttműködésben a 4. gárda gépesített hadtesttel betört a városba és reggelre megsemmisítette annak helyőrségét. Ezalatt az 53. hadsereg súlyos harcokat folytatott az ellenség pásztói csoportosításával. A front parancsnoka parancsot adott arra, hogy a csoport változtassa meg tevékenységének irányát kelet felé és az Ipoly folyó bal partja mentén támadva, foglalja el Szécsény városát, a továbbiakban pedig működjék együtt az 53. hadsereggel a pásztói csoportosítás szétzúzásában.

Azok a harcok, amelyek ebben az irányban folytak, rendkívül súlyosak voltak. December 16-án elfoglaltuk Szécsényt. Az 1. gárda lovas-gépesített csoport tovább folytatta támadását keleti irányban, áttört Kishartyán—Kisterenye körzetébe és Managarov tábornok hadseregével együttműködésben felszámolta az ellenség pásztói csoportosítását.

1944. december 19-én és 20-án a frontparancsnok parancsa alapján az 1. gárda lovas-gépesített csoport átadta harci szakaszait az 53. hadseregnek és Drégelypalánk—Dejtár és Patak körzetében összpontosult. Ez a körzet a visegrádi kapuknál helyezkedik el. Mögötte van az Ipoly folyó és Csehszlovákia határa. Itt az 1. gárda lovas-gépesített csoport olyan támadó hadművelet végrehajtására készülődött, amelynek folyamán sok víziakadályon átkelve, át kellett törnie az ellenség Kis-Kárpátokban előre kiépített védelmét, fel kellett szabadítania az ország nagy városait... Készültünk a Csehszlovákia népének felszabadításáért vívandó harcokra.

I. A. Plijev hadseregtábornok,
a Szovjetunió kétszeres hőse

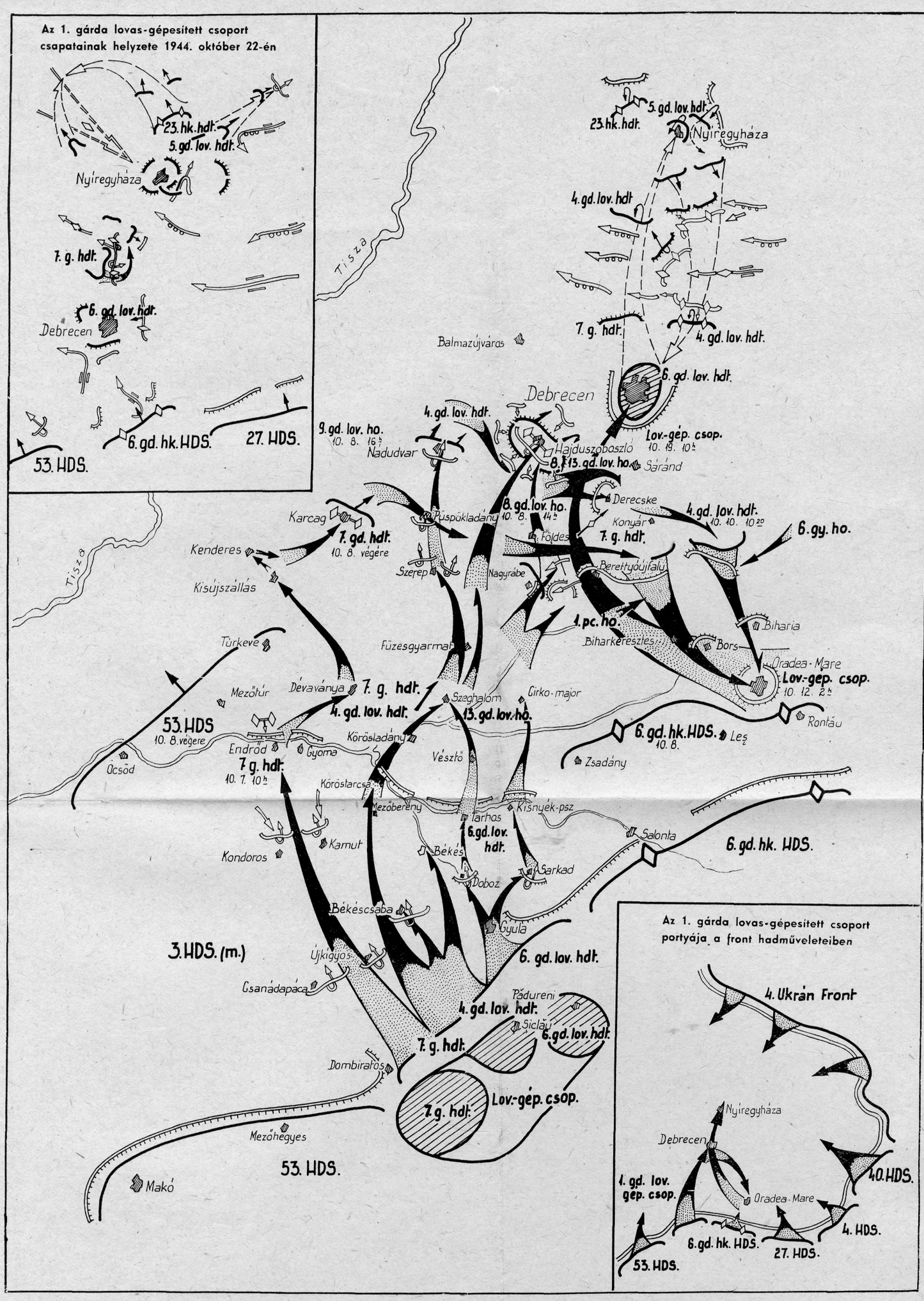

Az 1. gárda lovas-gépesített csoport harctevékenysége a 2. Ukrán Front debreceni hadműveletében.

AZ 57. HADSEREG A MAGYAROSZÁG FELSZABADÍTÁSÁÉRT VÍVOTT HARCOKBAN*

A szovjet nép és fegyveres ereje a második világháborúban becsülettel teljesítette felszabadító küldetését. A szovjet hadsereg megsemmisítő csapást mért a német fasizmusra, megvédte hazáját a fasiszta hódítóktól és megmentette Európa népeit a rabszolgaságtól; szabadságot és nemzeti függetlenséget hozott számukra.

A szovjet hadsereg harctevékenysége, melyet Magyarország felszabadításáért folytatott a hitlerista hódítók ellen, 1944 októberétől 1945 áprilisáig tartott. Ezalatt a szovjet csapatok szétzúzták a Magyarországon tevékenykedő német fasiszta csapatok hatalmas csoportosítását, segítettek a magyar népnek, hogy leszámoljon a fasizmussal és az új élet építésének útjára lépjen.

A magyar földön folytatott harcok idején én a 3. Ukrán Front kötelékébe tartozó 57. Szovjet Hadsereg parancsnoka voltam. Hadseregünk különösen súlyos harcokat vívott a Balatontól délre, Pécs—Kaposvár—Szigetvár—Nagykanizsa körzetében.

A belgrádi hadművelet befejeztével az 57. hadsereg csapatait a Duna bal partjára csoportosították át és azt a feladatot kapta, hogy foglaljanak hídfőt a folyó nyugati partján. Nekünk kellett tehát biztosítanunk a 3. Ukrán Front főerőinek szétbontakozását a hídfőben, hogy ezek az erők azután Székesfehérvár irányában előretörve, délnyugatról megkerüljék az ellenség budapesti csoportosítását és együttműködve a 2. Ukrán Front csapataival, megsemmisítsék azt. A továbbiakban az 57. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy a főcsapást a Pécs—Kaposvár—Nagykanizsa általános irányban mérve, zúzza szét az ellenséget a Balatontól délre és biztosítsa a front csapatainak főcsoportosítását a nyugati irányból várható csapás ellen.

* A visszaemlékezést M. Sarohin vezérezredes, a Szovjetunió hőse a Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztőségének felkérésére írta.

1944 november elején a hadsereg csapatai átkeltek a Dunán a Dráva torkolatától északra, s a Duna nyugati partján a Batina—Apain arcvonalszakaszon áttörve az ellenség erős védelmét, november 25-én kijutottak a magyar határra. November 30-án elértük a Szászvár—Sásd—Cserkút—Harkány—Pánka terepszakaszt. A hadsereg mintegy 100 km széles, 50—70 km mély hídfőt foglalt el, s ezzel megteremtette a feltételeket a front főerőinek harcbavetéséhez a székesfehérvári irányban.

A hadművelet végrehajtása során az ellenség szívós ellenállásába ütköztünk. A hitleristák minden áron vissza akarták vetni csapatainkat a hídfőből, hogy helyreállítsák védelmüket a Dunán. A fasiszták SS csapatokat, harckocsikat és rohamlövegeket vontak össze ide és elkeseredett ellenlökéseket hajtottak végre. Kegyetlen harc folyt minden terepszakaszért és helységért. Különösen ádáz ütközet bontakozott ki Pécsért, Siklósért és Villányért. Csapatainknak csak kemény éjszakai harcban sikerült elfoglalniuk ezeket a helységeket. Hadseregünk rendkívül kedvezőtlen körülmények közepette harcolt. Az ellenség védelme a mélységben emelkedő terepszakaszon épült ki, ahonnan jól megfigyelhette csapataink tevékenységét. A lakott helységek és a számtalan borospince megkönnyítette a védelmet. Az esőzések feláztatták az utakat. A csapatok manőverezése az utakon kívül rendkívül korlátozott volt. A lövegeket embereknek kellett vontatniuk. A hídfőben vívott elkeseredett harcokban az 57. hadsereg súlyos veszteségeket okozott az ellenségnek, sok foglyot ejtett. A zsákmány is gazdag volt.

Miután 1944 decemberében teljesítettük a hídfő birtokbavételére kapott parancsot, kifejlesztettük a támadást Magyarország területén, főleg Kaposvár—Nagykanizsa és az erők egy részével a Dráva északi partján Barcs irányában.

Az ellenség — visszavonulva nyugatnak — szívós ellenállást tanúsított. Hadseregünknek ekkor különösen elkeseredett harcot kellett vívnia Nagybajomért és Szigetvárért. A németek minden áron tartani igyekeztek Nagybajom körzetét, amely a Kaposvárból kivezető fő útvonalba esett és fedezte a nagykanizsai olajmezőkhöz vezető legrövidebb utat. Nagybajomot — lövész- és közlekedőárkokkal, műszaki zárakkal stb. — a védelem erős központjává építették ki.

A védelemnek ez a központja többször gazdát cserélt, s csak 1945 márciusában sikerült véglegesen megtartanunk. Ugyancsak súlyos harcokat kellett vívnunk Szigetvárért és Barcsért, amelyeket a hitleristák nagyon fontos pontoknak tar-

tottak, mivel rajtuk keresztül vezettek a Jugoszláviában harcoló német csapatok legközelebbi útjai, ahonnan csapást mérhettek a székesfehérvári és nagykanizsai irányban támadó szovjet csapatok főcsoportosítására. A Szigetvárba vezető utakon 1944. december 2—4. között az ellenség erős ellenlökésekkel igyekezett visszavetni csapatainkat és megakadályozni, hogy elérjék a város körzetét. Csak december 5-én éjjel, a 64. hadtest csapatainak északi és délnyugati irányú csapásával sikerült elfoglalnunk ezt a fontos pontot.

Az 57. hadsereg támadása azzal fenyegette a németeket, hogy elvesztik a nagykanizsai olajlelőhelyeket és a városon átvezető fő közlekedési utakat, amelyek összekötötték Magyarországon levő erőiket a Jugoszláviában és Görögországban harcoló balkáni csoportosítással. Ezért arra kényszerültek, hogy átcsoportosítsák Jugoszláviából a nagykanizsai irányban a 2. páncélos hadsereget (nyolc gyaloghadosztály, gépesített dandár és megerősítő eszközök). Ezután megszállták az előre berendezett állásokat Keresztúr—Marcali—Nagybajom—Nagyatád—Vízvár között. A kedvező állások szívós védelmével és a tartalékok erős ellenlökéseivel sikerült a németeknek 1944 december végéig feltartóztatniuk hadseregünk támadását, amely erre az időre kijutott a Balaton déli partjához.

Az 57. hadsereg csapatai a magyarországi harcokban 1944 novemberében és decemberében több mint 800 lakott helységet szabadítottak fel, köztük Pécset, Dombóvárt, Kaposvárt, Szigetvárt, Barcsot. Március végéig a hadsereg védelmi harcokat folytatott a Balatontól délre, szilárdan tartva az elfoglalt állásokat, és biztosítva a 3. Ukrán Front főcsoportosításának tevékenységét a székesfehérvári és budapesti irányban.

Különösen súlyos harcokat vívott az 57. hadsereg 1945 márciusában. A hó elején a német hadvezetés ellentámadást indított a Balaton körzetében, hogy szétzúzza a 3. Ukrán Front csapatait és Budapesttől délre elérje a Dunát. Előttünk a 2. páncélos hadsereg tevékenykedett, kb. 70 000 emberrel, több mint 1000 löveggel, 100—150 harckocsival és rohamlöveggel. Erőink zöme Keresztúr és Kutas között védett, 60 km széles arcvonalon. A hadtestek és hadosztályok harcrendje kétlépcsős volt. A 104. lövészhadosztály és a 32. gépesített dandár Kaposvártól nyugatra helyezkedett el a hadsereg tartalékában. Az 57. hadseregtől balra az 1. Bolgár Hadsereg csapatai védtek.

Az 57. hadseregnek meg kellett akadályoznia, hogy az ellenség áttörjön Kaposvár irányában, s miután kifárasztotta annak erőit, támadásba átmennie. A hadsereg és a magasabb-

egységek ennek megfelelően dolgozták ki a harc megvívásának tervét. A csapatok nagy munkát végeztek, és március 5-ig lényegében befejezték a védőállások műszaki kiépítését, általában 30 km mélységben.

1945. március 6-án 07.00-kor erős tüzérségi előkészítés után az ellenség támadásba ment át a 64. lövészhadtest (parancsnoka Kravcov vőrgy. volt) sávjában Kutas—Nagybajom körzetében, Kaposvár általános irányban mérve a főcsapást. A támadásban három gyalloghadosztály (a 118., 134. és a 71.) vett részt, harckocsik és rohamlövegek támogatásával. Nagybajomtól északra (Setétkerék-puszta—Csikota-puszta körzetében) az 1. hegyi lövész hadosztály mért kisegítő csapást. A kaposvári irányban elérendő siker továbbfejlesztésére a 16. gépesített hadosztály állt készenlétben, a második lépcsőben. Az ellenség, főcsapása körzetében, arcvonalkilométerenként négy gyalogzászlóalj, több mint 100 löveg és 20—25 harckocsi sűrűséget hozott létre.

A támadás kezdetén hadseregünk egész tüzérségének tüzét a támadók harcrendjére összpontosítottuk. Az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett és támadásának üteme erősen csökkent. A 64. hadtest második lépcsője ellenlökésekre készült.

A fasiszták súlyos veszteségek árán a főcsapás irányában visszaszorították csapatainkat és a 64. hadtest balszárnyán, 5 km mélyen beékelődtek védelmünkbe.

A hitleristák március 6-án 17.00-ig elérték Földhíd-puszta vonalát. Hogy megállíthassuk a támadást Kaposvár irányában, erős csapást kellett mérnünk a 64. hadtest második lépcsőjével (113. lövészhadosztály) Kiskorpád körzetéből Jákó általános irányban. A feladat az volt, hogy visszavessük az előnyomuló ellenséget, megerősítsük és szívósan védjük a nagybajomi—jákói út mentén húzódó reteszállást, s megakadályozzuk, hogy az ellenség áttörjön Somogysárd irányában.

A 113. lövészhadosztállyal egy időben avatkozott a harcba az 1. Bolgár Hadsereg 12. gyalloghadosztályának 31. gyalogezrede, amely Csököly körzetéből indított ellenlökést Jákó irányában, a támadó ellenség szárnyába.

Ez az ellenlökés megállította az ellenség támadását, és a németek 1,5—2 km-rel visszavetette Jákó körzetébe. A 113. lövészhadosztály egységei elfoglalták a nagybajomi—jákói utat, s ezzel elvágták az ellenség Kaposvárra vezető útját. A bolgár ezred elfoglalta Jákó déli szegélyét.

A Nagybajomtól északra támadó ellenségnek csak Setétkerék-pusztát és Csikota-pusztát sikerült elfoglalnia március

6-án. További támadását a 73. gárda-lövészhadosztály megállította.

Az ellenség elgondolása teljesen világos volt számukra: főereje a 64. lövészhadtest arcvonala előtt, Nagybajom—Jákó területén összpontosult. A hitleristák arra törekedtek, hogy kijussanak Somogysárd—Kiskorpád vasútállomás körzetébe, átvágják a műutat és tovább támadjanak Kaposvár általános irányban, a szárnyakon pedig kiszélesítsék az áttörést Hetes és Csököly—Kadarkút irányában. Hogy ezt megakadályozzuk, március 7-én éjjel megerősítettük az elfoglalt terepszakaszt. A gyalogság harcrendjében több tüzérséget jelöltünk ki közvetlen irányzású tüzelésre, a 64. lövészhadtestet megerősítettük harckocsikkal és rohamlövegekkel — a hadsereg tartalékából — és néhány páncéltörő tüzérezreddel.

Elhatározásunk az volt, hogy szívós védelemmel kifárasztjuk az ellenséget, majd támadásba megyünk át.

Március 7—9. folyamán az ellenség, harcba vetve tartalékait, elkeseredetten rohamozta a 64. lövészhadtest állásait, Nagybajomtól keletre. Különösen elkeseredett harc lángolt fel a 113. lövészhadosztály arcvonalszakaszán a Kiskorpád—Somogysárd irányban, ahol az ellenség fő erejét összpontosította, s arra törekedett, hogy Kaposvár irányában áttörjön. A 113. lövészhadosztály csak egy napon, március 7-én, 15 ellenlökést hárított el. Minden egyes ellenlökésben öt-hat ezrednyi gyalogság vett részt, 5060 harckocsitól és 30—40 rohamlövegtől támogatva.

Az ellenség március 9-ig — súlyos vérveszteségek árán — elfoglalta Balázska-pusztát (Nagybajomtól délkeletre) és Nagysári-pusztát. Továbbjutni azonban nem tudott.

Ezekben a napokban 30 német harckocsi és rohamlöveg semmisült és rongálódott meg az aknákon.

Az ellenség — erőinek átcsoportosítása után — tovább rohamozva Kiskorpád—Somogysárd irányában, március 10-én reggel 40 perces tüzérségi előkészítés után mintegy öt ezrednyi gyalogsággal és 30—40 harckocsival támadásba ment át a 299. lövészhadosztály és a 12. bolgár hadosztály balszárnyán. A csapást az 57. Szovjet és az 1. Bolgár Hadsereg csatlakozásán mérte, Kisbajom—Csököly—Kadarkút irányában.

E csapás elhárítására az 57. hadsereg tartalékából a 104. lövészhadosztályt, páncéltörő tüzérséggel, mozgó záróosztagot és az 1. Bolgár Hadsereg tartalékát irányítottuk Csököly körzetébe.

A 64. lövészhadtest, a 12. bolgár hadosztály csapatai és a harcok körzetébe irányított tartalékok szívós harccal meg-

akadályozták, hogy az ellenség áttörje védelmünket és arra kényszerítették, hogy beszüntesse támadását.

A három napig tartó harcban a hitleristák ebben az irányban csak 2—3 km-t tudták visszaszorítani csapatainkat. Ennek során elfoglalták Szabást és Kisbajomot.

A fasiszták, miután Nagybajomtól délre nem értek el sikert, március 14-én a 16. gépesített, a 118. könnyű gyalogos és az 1. hegyi vadászhadosztály erőivel támadásba mentek át Marcali körzetében a 6. gárdahadtest ellen. Ám az elért eredmény jelentéktelen volt. Mivel a 6. gárdahadtest idejében meg tudta erősíteni védelmét, a hitleristák itt is megrekedtek.

Március 16-án a front főcsoportosítása, a Balatontól északra, támadásba ment át. Ekkor az ellenség — március 22-én — beszüntette témadását az 57. hadsereg sávjában, védelembe ment át anélkül, hogy sikert ért volna el a kaposvári irányban.

Az ellenség márciusban az 57. hadsereg elleni harcok során háromszor változtatta csapásának irányát. Szándékainak idejében való felfedése, szilárd védelmünk, tartalékaink gyors manőverezése és a harcokba való jó ütemű beavatkozása nyomán megállt és nem érte el a kívánt eredményt. Mindössze egyes irányokban sikerült súlyos veszteségek árán 5—6 km mélyen beékelődnie védelmünkbe.

A védelmi harcokban jelentős szerepet játszott a tüzérség és a harckocsik gyors manővere. A tüzérséget és a harckocsikat a nem támadott arcvonalszakaszokról mindig oda csoportosítottuk át, ahol az ellenség a főcsapást mérte.

A Nagybajomtól délre kialakult harcok során pl. a 64. lövészhadtest védősávjába március 6—9. között 600-nál több löveget és aknavetőt dobtunk át. Tüzérségünk manőverei lehetővé tették, hogy már az ellenséges támadás első napjának végére jelentősen csökkentsük a németek tüzérségi fölényét. Két nap múlva pedig teljesen meg is szüntettük azt.

A 32. gépesített dandár a védelmi harcok alatt — a gyalogság ellenlökéseinek megfelelően — háromszor csoportosult át más-más irányba.

Nagy szerepet játszottak a német páncélosokkal vívott harcban a mozgó záróosztagok, amelyek a harckocsiveszélyes irányokban gyorsan aknazárakat telepítettek.

Március 6-án pl. a 64. lövészhadtest védősávjában Nagybajomtól délre 1500 harckocsi és 1000-nél több gyalogsági aknát telepítettek, március 7-én éjjel további 3000 harckocsiaknát

raktak le. Március 6. és 8. között a hadtest védsősávjában összesen 6500 harckocsiaknát és mintegy 2000 gyalogsági aknát telepítettek. Az aknazárakon március 6-án és 7-én 20 német harckocsi pusztult el.

Az 57. hadsereg szívós harca elvéreztette az ellenséget. Március 29-én lendületes támadásba mentünk át és elfoglaltuk Nagybajomot, Kiskorpádot, Böhönyét, Iharosberényt. Ezek az ellenség jól kiépített védelmi csomópontjai voltak, és fedezték a nagykanizsa—marcali olajkörzetet. Április 2-án északról és délről mért csapással, az 1. Bolgár Hadsereg csapataival együttműködve elfoglaltuk Nagykanizsát, az olajipar központját, a fontos közlekedési csomópontot. Ez a manőverünk oly gyors és lendületes volt, hogy az ellenségnek nem maradt ideje felrobbantani a fúrótornyokat és az olajfinomítót.

A város felszabadítása után tovább támadtunk nyugati irányban és április 4-én átléptük az osztrák határt.

A hadsereg tisztjei és katonái a Magyarországon vívott súlyos harcokban állhatatosak, bátrak voltak, s a tömeges hősiesség példáit szolgáltatták. Makszimenko harcos három német harckocsit és egy rohamlöveget, Litvinov harcos két harckocsit és két rohamlöveget semmisített meg. Saligin törzsőrmester lelőtt 14 hitleristát, harcképtelenné tett három géppuskát, kezelőivel együtt. A kommunista Szmisljajev őrmester és a komszomolista Scselkunov harcos halhatatlan hőstettet vitt végbe Nagybajomnál. Sebesülten, gránátokat kötözve magukra az ellenséges harckocsik elé feküdtek. A szovjet nép sok hű fia áldozta életét hazája boldogulásáért és a magyar nép napfényes jövőjéért. A fentieken kívül számtalan példát idézhetnénk még a szovjet harcosok bátor, hősies tetteiből.

Magyarországi harcaink során a dolgozók — megértve a szovjet hadsereg internacionalista küldetését — forró szeretettel fogadtak bennünket, és amivel tudták, segítették a német fasiszták megsemmisítését. Amikor az 57. hadsereg csapatai a Balatontól délre védelemre készültek, Kaposvár—Dombóvár—Szigetvár—Kadarkút és Tamási körzetének lakói saját eszközeikkel részt vettek a védőállások kiépítésében. Az 57. hadsereg a lakosság segítségével a balatoni védelmi hadművelet kezdetére — 1945 március —, a nehéz téli viszonyok között rövid idő alatt elkészített néhány védőállást, 30 km mélységben. Arcvonalkilométerenként öt kilométernyi lövész- és közlekedőárkot ástunk és sok más védelmi létesítményt készítettünk.

A magyar nép szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban a szovjet hadsereg sok katonája és tisztje áldozta

életét, s bennünket — a harcok résztvevőit — jóleső érzéssel tölt el az a tudat, hogy a magyar nép hűen őrzi e hősök emlékét. Örömmel gondolunk rá, hogy azon a földön, ahol oly sok szovjet ember vére ömlött, ma egy gyönyörű élet virágzik, s sikeresen épül a szocializmus.

M. Sarohin vezérezredes,
a Szovjetunió Hőse

A HADITECHNIKAI PARK SZEREPE A HONVÉDELMI NEVELÉSBEN

A szocialista nevelés szerves része a hazaszeretetre nevelés, a haza védelmére való készség kifejlesztése. E célkitűzés megvalósításában az iskola mellett jelentős szerepet játszik hadseregünk is, amely sajátos eszközeivel felbecsülhetetlen segítséget tud nyújtani ifjúságunk honvédelmi neveléséhez.

Az országgyűlés 1964 januári ülésén a Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztere ismertette az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletét, amely a tényleges katonai szolgálat alsó korhatárát 18 éves korban határozta meg. A rendelet biztosítja, hogy minden katonai szolgálatra alkalmas fiatal eleget tegyen honvédelmi kötelezettségének, lehetővé teszi, hogy fiataljainkat a honvédelmi kötelezettség teljesítése ne gátolja egyéni céljaik elérésében.

Ifjúságunknak a katonai szolgálatra való előkészítése szervezettebb és szorosabb együttműködést követel meg a pedagógusoktól, a tömegszervezetektől és a hadseregtől egyaránt.

Mindezekből adódnak a tennivalók: meg kell ismertetnünk és szerettetnünk a tanuló ifjúsággal néphadseregünk életét, egyes haditechnikai eszközeit és a katonai élet kötelmeit.

E szerfölött érdekes és szép, de nem könnyű feladat megvalósításának elősegítésére jött létre a Haditechnikai Park. E létesítmény munkájának tartalmát a látogatók életkori sajátosságainak megfelelően határoztuk meg.

A legnagyobb figyelmet a 12—14, a 14—16 és a 16—18 éves fiatalokra fordítottunk.

Mindhárom csoportban más-más módszerekkel kell megoldanunk az érzelmi és értelmi ráhatást, illetve a technikának bizonyos fokú megismertetését. Mert amíg a 12—14 éves tanulóknál a játékosság, a szórakoztató ismeretnyújtás áll előtérben, addig a 14—16 éveseknél nemcsak a technikai kérdések iránti érdeklődés felkeltése a célunk, hanem ezen belül már egy-egy területen konkrétabb, részletesebb tájékoztatást is

kell adnunk. Hatványozottabban jelentkezik az értelmi és technikai tudás igénye a 16—18 évesek esetében.

A kérdés tehát úgy merült fel, milyen legyen a Haditechnikai Park berendezése és programja, hogy az az ifjúság minden rétegére kiterjedően jó kiegészítője legyen az egyetemes honvédelmi nevelés rendszerének. A kérdésre a választ a Nagy-Budapesti KISZ Bizottság, az MHS Budapesti Elnöksége és a Honvédelmi Minisztérium illetékesei együttesen keresték. Közösen alakították ki a Haditechnikai Park berendezésének és programjának általános elveit.

A Haditechnikai Park alapvető céljául határozták meg, hogy megfelelő keretek között mutassa be a Magyar Néphadseregben rendszeresített fegyvereket és technikai eszközöket. A technikai eszközök bemutatása mellett nyújtson képet a hadsereg katonáinak dolgos hétköznapjairól, kiképzéséről és kulturális életéről. Ennek gyakorlati megvalósítása a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum vezetőire és munkatársaira várt.

Ilyen előzmények után kezdődött meg 1963 őszén a Haditechnikai Park anyagának az összegyűjtése.

Az ifjúság számára először 1963 őszén (szeptember 17-től október 25-ig) nyílt meg a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán.

Ekkor a park a következő eszközökkel rendelkezett: T—34 harckocsi, MIG—15—BISZ és JAK—11 repülőgépek, 76 mm-es páncéltörő löveg, 45 mm-es páncéltörő löveg, 57 mm-es légvédelmi ágyú, 37 mm-es légvédelmi ágyú, valamint különböző műszaki eszközök: rohamcsónak, pontonhíd tag stb. A parkban levő különböző nehézfegyverek és a Kabinetben elhelyezett kézi lőfegyverek, valamint technikai eszközök megtekintése mellett az érdeklődők vetített képes előadásokon és filmvetítéseken ismerkedhettek meg néphadseregünk katonáinak életével.

A technikai parkot rövid, egyhónapos nyitvatartási idő alatt 9500 fő tekintette meg. A szervezés kezdetben csak az I., II. és XII. kerület iskoláira korlátozódott. Persze új létesítményünket más kerületek és vidéki iskolák is látogatták.

Az 1963-as év tapasztalatait behatóan tanulmányoztuk. Az eredmények továbbfejlesztésére és a hibák kijavítására törekedve kezdtük meg az 1964. évre való felkészülést.

A tapasztalatok azt mutatták, hogy a Haditechnikai Park és a Kabinet teljes sikert aratott mind budapesti, mind vidéki viszonylatban. Ugyancsak jó tapasztalatokat szereztünk a vidéki

iskola-városokban, Miskolcon, Debrecenben és Pécsett a vándor Haditechnikai Park bemutatásával is.

A tapasztalatokat és tanulságokat figyelembe véve tovább fejlesztettük a négy különböző területet:

1. *Az udvaron elhelyezett* harceszközöket kiegészítettük 122 mm-es tarackkal, 85 mm-es légvédelmi ágyúval, Szon—4-es tűzvezető lokátorral. Ezeket az eszközöket a fiatalok maguk is kezelhetik és forgathatják. Különösen nagy az érdeklődés a harckocsi iránt. A harci technika személyzete részére rendszeresített sapkákat a látogatók felvehetik és beülhetnek a harckocsiba, megszemlélhetik annak belsejét, megismerhetik berendezési tárgyait.

Ugyancsak nagy az érdeklődés a MIG—15—BISZ sugárhajtású repülőgép iránt.

A Haditechnikai Park anyagát képzett nyugállományú szaktisztek ismertetik meg a csoportokkal. A tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a bemutatók nagy érdeklődésnek örvendenek és maradandó élményt nyújtanak a látogató fiataloknak. Egy-egy bemutató alkalmával sok kérdést tesznek fel az adott technikai eszközt bemutató személynek, aki szívesen és szeretettel válaszol a fiatalok kérdéseire.

2. A múzeum két termében elhelyezett, a *Technikai Kabinetben* gazdag anyag várja a látogatókat. Itt a fiatalok megtekinthetik a MIG—15—BISZ sugárhajtású repülőgép motorjának nagyon szemléletesen elkészített metszetét, a harckocsik fejlődését bemutató maketteket, metszeteket és működő híradóeszközöket, a hadseregben rendszeresített ruházatot és rendfokozati jelzéseket, különböző tüzérségi optikákat, valamint műszaki és vegyvédelmi eszközöket.

A fiatalokat különösen a rádiók, géppisztolyok, pisztolyok, karabélyok stb. működése érdekli. A középiskolások és az ipari-tanuló-intézetek fiataljai körében nagy népszerűségnek örvendenek: a sugárhajtású repülőgépmotor metszete és a különböző híradóeszközök (az R—10, R—20, R—106 rádiók és a K—10-es távbeszélőközpont stb.).

A technikai kabinet csoportvezetőire hárul a legnagyobb felelősség és megterhelés, mert a fiatalok érdeklődése, szinte véget nem érő kérdéseik megválaszolása, a sokféle eszköz ismerete jó felkészültséget és nagy türelmet igényel.

3. A csoportok a 200 főt befogadó *vetítőteremben* egy-, illetve másfélórás *vetítettképes előadást és katonai tárgyú kisfilmeket* tekinthetnek meg.

A látogatók ebben az esztendőben a Magyar Néphadsereg-

ről szóló kb. 40 perces előadást hallgathattak meg, melyet diaképek egészítettek ki.

Az előadás után vetített „Szabadságharcos elődeink" című kisfilm rövid áttekintést adott az egyes korok harcairól, így az 1514-es Dózsa György-féle parasztháborúról, Zrínyi Miklós törökellenes, II. Rákóczi Ferenc Habsburg-ellenes harcairól, az 1848—49-es szabadságharcról, Bem József erdélyi tevékenységéről. Ezt követően az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság harcairól és végül a szovjet hadsereg magyarországi felszabadító harcairól.

Egy másik kisfilm „Harc a percekért" címmel néphadseregünk katonáinak életéről szól. Itt a filmről a fiatalok megismerhetik az idő nagy jelentőségét a honvédelmi kötelezettség teljesítésében. Képet kapnak arról, hogy a korszerűen felszerelt hadsereg minden tagjára, milyen felelősségteljes feladat hárul hazánk és a béke védelmében. Előadásaink, filmjeink megnyerték a fiatalok tetszését.

A fentieken kívül természetesen még több katonai tárgyú filmünk is van, ezeket a különböző előadásainkkal együtt a teljes program közlésénél ismertetjük.

4. *A múzeum kiállítási termei.* A Magyar Tanácsköztársaságról szóló kiállításon az iskolás csoportok megismerkednek a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének honvédő harcaival és az első magyar proletárdiktatúra politikai történetével, majd a Magyar Tanácsköztársaság leverése utáni fehérterror rémtetteivel. A kiállítás szemléltető képet ad a Horthy-fasizmus 25 éves uralmáról és a dolgozó nép helyzetéről az ellenforradalmi rendszerben.

A múzeum egyik legkedveltebb terme, a „Fegyverbarátaink" című kiállítás. Itt elsősorban a Varsói Szerződés országai hadseregeinek életéről, fegyvereiről, kitüntetéseiről, egyenruháiról stb. kapnak képet a látogatók. Ezenkívül megtalálhatók itt azoknak a szocialista országoknak hadseregéről szóló képek és anyagok is, amelyek nem tagjai a Varsói Szerződésnek.

Az elmúlt időszakban ezen a négy fő területen igyekeztünk hozzájárulni a hazánkban folyó honvédelmi neveléshez.

Ez a négy terület a gyakorlatban szervesen összefügg és kiegészítették egymást, együttesen szolgálták a honvédelmi nevelés érzelmi és értelmi feladatainak megvalósítását.

E területek részletes munkájáról a „Tájékoztató a Hadtörténelmi Múzeumról és Technikai Parkról" ad konkrét ismertetést. Ebben a Nagy-Budapesti KISZ-bizottság, az MHS Buda-

pesti Elnöksége, a Budapesti Fővárosi Tanács, valamint a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum vezetőinek egyetértésével az alábbi programot vehetik figyelembe az iskolák tantestületei és használhatják fel a tananyag elsajátításánál.

Vetítettképes előadás	Film	Múzeumi kiállítás	Szükséges idő
Népfelkelés a császári betolakodók ellen 1848 őszén	Feltámadott a tenger (4 felv.)	Az 1848—49-es szabadságharc	4 óra
Magyar internacionalisták a Nagy Okt. Szoc. Forradalomban és a SzU polgárháborújában	39-es dandár (3 felv.) vagy: Csapajev	A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege	3 óra
A Magyar Vörös Hadsereg harcai	Vörös Katonák előre (3 felv.) vagy: Dicsőséges Tanácsköztársaság (1. felv.)	A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege vagy: Fegyverbarátaink c. kiállítás	3 óra
Nmezetközi önkéntesek a spanyol nép szabadságharcában	Nem törnek át (1. felv.)		3 óra
A Vörös Hadsereg felszabadító harcai Magyarországon	Tűz a Dunán (3. felv.)	Magyarország felszabadítása és a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom	3 óra
A magyarországi antifasiszta és partizánmozgalom története	—	Magyarország felszabadítása és a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom	3 óra
Magyar katonák részvétele Magyarország felszabadításában	Három csillag (3. felv.)	Magyarország felszabadítása és a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom	3 óra
	Alba Regia (3. felv.)	Magyarország felszabadítása és a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom	3 óra

Vetítettképes előadás	Film	Múzeumi kiállítás	Szükséges idő
Budapest felszabadítása	Budapest felszabadítása (1. felv.)	Magyarország felszabadítása és a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom	3 óra
A román csapatok részvétele Magyarország felszabadításában	1963. évi 3. és 7. sz. Néphadsereg Híradó	Fegyverbarátaink c. kiállítás	3 óra
Az 1. Bolgár Hadsereg részvétele Magyarország felszabadításában	3. sz. Bolgár Híradó (1. felv.) Bolgár ég őrei (1. felv.)	Fegyverbarátaink c. kiállítás	3 óra
Fegyverbarátaink	1963. évi 3. sz. Néphadsereg Híradó (1. felv.)	Fegyverbarátaink c. kiállítás	3 óra
Haditechnika Gábor Áron korában	—	Technikai Park	3 óra
	Egy másodperc értéke (1. felv.)	Technikai Park	3 óra

Ezzel a programmal és munkánk egészével kívánunk hozzájárulni az iskolákban folyó szocialista nevelés sokrétű tevékenységéhez és kívánunk segítséget adni a tanuló ifjúság honvédelmi ismereteinek gazdagításához, a haza védelmére irányuló kötelességeiknek kifejlesztéséhez.

A látogató iskolák, diákok és tanárok egyaránt hasznos kezdeményezésnek tartják a Haditechnikai Park működését, mert véleményük szerint segíti a tanulók honvédelmi nevelését.

A park látogatottságát folyamatosnak és rendszeresnek mondhatjuk. Vannak kerületek és középiskolák, amelyek régi ismerősként újra és újra eljönnek, mert nagyra értékelik a Haditechnikai Park jelentőségét. Ilyenek pl.: a budapesti Petőfi Gimnázium, az Eötvös Gimnázium, a Teleki Blanka Technikum, valamint a XIII., XIV. és IV. kerületek iskolái.

A csoportokat vezető tanárok többsége megértette a haza védelmére való nevelés fontosságát. Voltak pedagógusok, akik

előzetesen tájékozódtak arról, mit láthatnak itt növendékeik és az elmondott ismertetés birtokában készítették fel osztályaikat vagy csoportjaikat a látogatásra. A legnagyobb érdeklődést és aktivitást a történelemszakos tanárok részéről tapasztaltuk. A vezetésükkel érkező csoportok, amelyeket előre felkészítettek, nagy érdeklődéssel és lelkesedéssel vettek részt minden foglalkozáson. Ilyen módon valóban élményt jelentett a fiatalok számára a tanulmányi kirándulás. Ez évben olyan példánk is volt, hogy pl. a dabasi és a nyíregyházi gimnáziumok történelemszakos tanárai előzőleg felutaztak Budapestre és áttanulmányozták a Múzeum 1919-es kiállítási termét. A következő napokban felhozták csoportjukat és itt a helyszínen tartották meg a történelem órát. Utána megtekintették a Haditechnikai Parkot. Ezt a kezdeményezést örömmel üdvözöltük és rendkívül hasznosnak tartottuk. Igen sajnáljuk, hogy ezzel a lehetőséggel eddig egyetlen budapesti középiskola sem élt.

Fontos feladatunknak tekintjük továbbra is a pedagógusokkal való beszélgetéseket. Ez évben ugyanis többször előfordult, hogy a csoportvezető tanár diákjait nem céltudatosan hozta el a Múzeumba és a Haditechnikai Parkba, hanem csak azért, mert „kirándulás volt betervezve és ide jöttünk". Az is igaz, hogy, amikor programunk szerint megismerkedtek az itt levő anyagokkal és lehetőségekkel, a legtöbben megígérték: tapasztalataikat elmondják tanártársaiknak is.

Hasznos volna, ha az 1965. évi megindulás előtt az iskolák honvédelmi felelős tanárai és az osztályfőnökök részére 4—5 órás bemutatót tartanánk és minden iskolában lenne 1—2 tanár, aki részletesen ismerné lehetőségeinket és céljainkat.

A látogató iskolák tanárai mindjobban felismerik, hogy oktató-nevelő munkájuk színesebbé, szemléltetőbbé és élményszerűbbé válik, ha igénybe veszik segítségünket. Ezt meggyőzően bizonyítják vendégkönyvünk bejegyzései. Találhatunk benne olyan véleményeket, amelyek például azt hangsúlyozzák, hogy „a látottak és hallottak nagyon jól kiegészítik az elvont iskolai oktatást". Egy XV. kerületi gimnázium tanára a következőket írta:

„Az előadás, a kiállított tárgyak, eszközök, fegyverek és a sokféle felszerelés nagyon érdekes és tanulságos. A tanulók némi fogalmat alkothatnak maguknak arról, hogy a mai modern hadsereg, az eredményesen működő katona igen sok nehéz és alapos tanulás után tudja csak feladatát, hazánk védelmét ellátni. A harmadik gimnazisták számára többet ad, mint a kisebbeknek, bár azok lelkesebben figyelik. Nemcsak a fiúk, hanem

a lányok is érdeklődve jártak itt és sok gondolatot ébresztettek fel bennük a bajtársak. Kár, hogy egyszerre csak keveset tud felfogni az emberi elme. Remélem még lesz alkalmunk újra eljönni. Szeretnénk és akarunk."

A XII. kerületből, a „Dobó úttörő csapat" írja:

„A kiállítás anyaga gazdag, jól rendezett. A vezetés szakszerű, gondos, élményt nyújt a tanulók számára, izgatott figyelemmel kísérték az érdekes előadást, filmeket.

A repülőgép, harckocsi, ágyúk személyes kipróbálása felejthetetlen élmény számunkra.

Tanulmányaink szempontjából is, pedagógiailag is nagyon hasznos volt minden."

Az egyik tanár a következőket írta:

„Úgy látjuk, hogy a szocialista hazaszeretetre és a proletárinternacionalista nevelésre, de a történelemoktatás számára is általunk meg nem oldható segítséget kaptunk. Ez többet jelent, mintha mi, nevelők, heteken át beszélünk a néphadsereg életéről."

Úgy gondoljuk, hogy a beírt véleményekhez különösebb megjegyzés nem kívánkozik, mert lényegében azt igazolják, hogy helyes úton járunk.

Végezetül néhány adatot ismertetünk:

A Haditechnikai Park teljes programját — az előadásokat és a filmeket 26 960 fő tekintette meg, 20 160 fő egy-egy terület anyagával ismerkedett meg. Tehát összesen 47 120 fiatal látogatott el a Haditechnikai Parkba.

A tapasztalatokat összegezve elmondhatjuk, hogy a Haditechnikai Park létrehozása helyes és időszerű gondolat volt és tovább kell haladnunk ezen a megkezdett úton.

Jövő terveink megvalósulása nagymértékben függ az iskolák igényétől, a pedagógusok érdeklődésétől is. A magunk részéről arra törekszünk, hogy állandóan gyarapítsuk technikai eszközeinket és emeljük előadásaink, csoportvezetési módszereink színvonalát, hogy minél eredményesebben járuljunk hozzá a honvédelmi nevelőmunka feladatainak megvalósításához, ezenbelül ifjúságunk hazaszeretetének fokozásához.

Kaponya János

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

MAGYAR ANTIFASISZTÁK EURÓPA NÉPEINEK SZABADSÁGHARCÁBAN

A magyar antifasiszta mozgalom történetével, ezen belül a különböző európai országokban harcoló magyar ellenállók tevékenységével, tudományos igényű munkákban még alig foglalkoztak. A jelenlegi körülmények között még nem gondolhatunk arra, hogy erről a kérdésről a teljesség igényét kielégítő monográfiát készítsünk.

Joggal merül fel a kérdés, hogy a nemzeti múltunk egyik szép fejezetét alkotó antifasiszta ellenállási mozgalom kutatásával eddig miért bántunk ily mostohán. Eltekintve az ötvenes évek politikai nehézségeitől, a kutatás fő akadályát a források gyér és szétszórt állapota okozza.

Ismeretes, hogy sem az illegális, sem a partizánmunka nem nyújt kedvező lehetőséget az írott források keletkezéséhez. Az írásbeli munka nemhogy kívánatos lett volna, hanem egyenesen tiltott és veszélyes dolog volt. Az ennek ellenére létrejött kis mennyiségű iratanyag sem került szervezett levéltári begyűjtésre, zömében még ma is a résztvevők birtokában van. Ez a pótolhatatlan kincs évről évre egyre jobban rongálódik és a veteránok halálával ki van téve a pusztulás veszélyének is. Sok ismeretlen anyag található még külföldi archívumokban is.

A Hadtörténelmi Intézet levéltára néhány évvel ezelőtt megkezdte ezeknek a forrásoknak — és más levéltárak hasonló anyagainak — eredetiben, vagy másolatban való begyűjtését. A jelzett körülményeket figyelembe véve, különösen nagy gondot fordítunk az egykori partizánok visszaemlékezéseinek megmentésére. Sikerült megteremtenünk egy olyan gyűjtemény alapjait, amely fontos bázisa lehet a magyar ellenállási mozgalom kutatásának. Az előkerült iratok értékesebb darabjait kötetbe gyűjtöttük, s a feldolgozás, „Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen" címmel a Zrínyi Katonai Kiadó gondozásában rövidesen megjelenik.

A későbbi feldolgozásoknak kívánunk tényeket és adatokat

nyújtani azzal is, hogy folyóiratunk hasábjait immár harmadszor használjuk fel az ellenállási mozgalom különböző dokumentumainak publikálására. Úgy érezzük, hogy az itt közölt források hasznosan egészítik ki a Hadtörténelmi Közlemények jelen számában megjelenő Harsányi—Pintér referátumot is.

A közölt okmányokat az események időrendjének megfelelően csoportosítottuk. Zárójelben feltüntettük az irat keltének dátumát is. Ha az esemény és az irat kelte egybeesik, az olvasó csupán egy zárójeles dátumot talál.

Gazsi József

1942—1944.

(1947. október 7.)

A Francia Miniszterelnökség Államtitkársága által a dandárparancsnokság nevében kiadott napiparancs Fischer Andor ellenállási tevékenységének és kitüntetésének igazolására

Francia Köztársaság.

Az 1939—1945-ös háború.

NAPIPARANCS KITÜNTETÉSRE

FISCHER ANDOR

A német hadifogságból megszökött és 1942-ben megszervezte l'Ain megyében a rádió hírszolgálatot.

A birtokában volt egy fegyver- és robbanóanyag lerakat. A lakása az ellenállási szervek (partizánok) rendelkezésére állott, hogy ott összekötő közegeket és vezérkari tiszteket elrejtsenek. Többek között a St. Michel kapitány felfegyverzett kötelékét. A „MAQUIS"-ban[1] részt vett minden ütközetben, egészen a Rhone Alpes körzet felszabadulásáig.

Az ellenséget mindenütt keményen verte és a reábízott feladatokat veszélyt nem ismerve hajtotta végre.

Ezen napiparancs magával hordja a francia Hadirend bronz csillagával való kitüntetést.

[1] Maquis. — A második világháború francia partizánjainak elnevezése. Tágabb értelemben a francia ellenállási mozgalmat is jelenti.

Ezen napiparancs megsemmisít és helyettesít minden eddigi napiparancsot hasonló cselekedetért.

Készült Párizsban, 1947. október 7-én,

a Miniszterelnökség Államtitkársága nevében
Deyussieu Pontcarral tábornok,
a Francia Belső Haderők főmegbízottja

A kihirdetésért:

Noél vezérezredes,
az ellenállási kitüntetések osztályának főnöke.[2]

HIL. Pgy. F/30. sz. — Másolat.

(1944. február 21.)

Belügyminiszteri átirat a miniszterelnökhöz. Közli a horvátországi „Petőfi Sándor" magyar partizánalakulatról kapott értesülést

Van szerencsém Nagyméltóságod nagybecsű tudomására hozni, hogy hozzám érkezett bizalmas jelentések szerint a horvátországi partizánok „Petőfi Sándor partizán brigád"[3] elnevezés alatt egy magyarokból álló alakulatot szerveztek.

Az ezzel kapcsolatban elrendelt bizalmas puhatolás során a Horvátországból Magyarországba menekült magyarok között sikerült egy Trepsa István nevű olyan egyént találni, akit a partizánok arra kényszerítettek, hogy az említett brigádban harcoljon.[4]

2 Az iratnak csupán egy rossz magyarsággal fordított másolati példánya állt rendelkezésre. Fischer Andor visszaemlékezését lásd. HIL. Pgy. F 30. sz. alatt.

3 A jugoszláviai „Petőfi" zászlóalj a Horvátországi Népfelszabadító Hadsereg II. hadtestének keretein belül 1943. augusztus 15-én alakult meg. Parancsnoka Kiss Ferenc, politikai biztosa Géri Károly volt. A 80 fős egységet a Dráva menti osztag állományába osztották be. A csoport később a Dilyszk-i, Daruvár-i, Biogorszk-i osztagban, majd a Brod-i, a 18-as és az Ifjúsági Népfelszabadító Rohambrigádban folytatta tevékenységét.

1944. december 9-én a vajdasági főparancsnokság rendelkezésére bocsátották a más forrásokból is szerveződő „Petőfi" brigád megalakítása céljából.

A „Petőfi" zászlóaljból és az újonnan szervezett három más zászlóaljból alakult meg 1944. december 31-én Kiscsány faluban a 16. vajdasági hadosztály keretében a „Petőfi Sándor" rohambrigád.

A *brigád* történetéről valójában csupán ettől az időponttól beszélhetünk.

A „Petőfi" brigádra vonatkozóan lásd az Újvidéken megjelenő „Magyar Szó" című lap 1961. június 25. számát.

4 Más adatok szerint Trepsa István önként jelentkezett partizánnak. A horthysta hatóságok még az ilyen fogalmazásbeli torzításokkal is igyekeztek kisebbíteni a partizánmozgalmat.

Trepsa István, 1927. évi oresaci születésű, volt gaciscei lakost 1943 nyarán Gacisce községben horvát partizánok több társával együtt besorozták és Vucsinba, majd Drenovác községbe vitték. Drenovácon felszerelték és a Kis József[5] volt cabunai lakos parancsnoksága alatt álló „Petőfi Sándor partizán brigád"-ba osztották be. Beosztása után vele és társaival Kis József fogadalmat tétetett. Ezután Vucsin és Drenovác környékén út- és vasútrobbantásokat végeztek. 1943 decemberében Cabuna környékén egy német katonai alakulat ellen végrehajtott támadás alkalmával Trepsa a brigádtól megszökött és Magyarországra jött. Itt a barcsi menekülttáborban helyezték el, majd kérésére a már előzőleg átmenekült szüleihez telepítették le Belcsa-pusztára.

Trepsa előadása szerint a Petőfi Sándor brigád létszáma kb. 150 fő volt.[6] Valamennyien horvátországi magyarok. Magyarországról átszököttek nem voltak köztük. A brigád az éjszakákat az erdős hegyekben töltötte, nappal pedig vállalkozásokat hajtva végre, élelmet harácsolt. A brigád tagjai között fiatal nők is vannak.[7]

A miniszter rendeletéből:

v. Kudar alez. s. k

OL ME 2. oszt. R—18066. sz. 1944. — Eredeti tisztázat.

(1944. március 3.)

A BM átirata a miniszterelnökhöz. Közli a jenőfalvai határszéli rendőri kirendeltségtől kapott jelentést a jugoszláviai „Petőfi Sándor" magyar partizánbrigádról

A Nasice környékén levő magyar partizánok, az úgynevezett Petőfi-brigád, még mindig működik. Legutóbb Gyakovó tájára vetődtek el és az úton egy autóbuszt tartóztattak fel. A kocsira több lövést adtak le, majd amikor az megállt, az utasokat kiszállították és magukkal hurcolták. A gépkocsi magyar vezetőjét elengedték azzal, „hogy minden magyarért kár". A többieket részben levetköztették és jó ruhájuk helyett rongyosat adtak rájuk, de cipőt nem kaptak. Így mezítláb hajtották

5 A magyar zászlóalj parancsnoka Kiss Ferenc volt.

6 A közölt létszámadat helyesnek látszik.

7 Az irat eredeti száma: BM. 1032. eln. évk. 1944. Megküldték a Miniszterelnökség 2., a Külügyminisztérium politikai és a VKF 2. osztályának.

őket a hóban Nasic irányába, de eltévedve, három napig étlen-szomjan jártak körbe a nekik ismeretlen vidéken. Végül úgy a partizánok, mint a foglyaik egy szénakazalban pihentek meg és az őrök elalvása után a foglyok megszöktek. A magyar partizánok valósággal tüntettek azzal, hogy a foglyok pénzét és értékeit meghagyták, csak a jó ruházatukat vették el. Piros-fehér-zöld kokárdát viselnek „Petőfi-brigád" felírással, egyenruhában vannak, de nagyon lerongyolódottak . . .

OL. ME 2. oszt. R—18581. sz. 1944. — Másolat.

1944. július 29.

(1946. augusztus 30.)

Dr. Sashegyi Ernő orvos alezredes nyilatkozata a lengyel partizánoknak nyújtott segítségről

Mint a 23. tart. ho. egészségügyi oszlopának pk-a, az 1944. év nyarán történt nagy visszavonulásban részt vettem. Július 29-én alakulatom Wrzbyce (Losice-től É-ra) nevű lengyel községben éjjelezett. A község É-i kijáratánál felállított őrség éjféltájon lövöldözésre lett figyelmes, majd a Bug folyó irányából — ahol azzal párhuzamosan egy országút vonult — hamarosan robbanás volt hallható és lángok csapódtak fel. Egy idő múlva az őrség előtt alakok bukkantak fel, akik nem ismerték a jelszót. A helyzet gyorsan tisztázódott: lengyel partizánok voltak.

Engem csak akkor költöttek fel, mire tárgyalásba kezdtünk. Koromsötét volt. A zseblámpák fényében láttam, hogy három tiszti egyenruhába öltözött egyén és egy mezítlábas polgári személy áll előttem. Ez utóbbi a tolmács volt. A társalgás német nyelven folyt. Igen szívélyesen üdvözöltük egymást, a magyar—lengyel testvériség és bajtársiasság nevében össze is ölelkeztünk. Lelkesen mondták el, hogy ők a mai napon megalakult lengyel nemzeti hadsereg katonái, fölszerelésüket onnan felülről (kézzel mutatták is) kapták, és Varsóhoz igyekeznek.[8] Kérték, hogy átvonulhassanak a D-i irányban közel levő erdőségbe, mielőtt kivilágosodnék és érdeklődtek, hogy németek

8 Számos más adat bizonyítja, hogy a lengyel földre szorult magyar csapatok átengedték vonalaikon a varsói felkelők segítségére siető hazafiakat. Varsó blokádírozását éppen a magyar csapatok baráti magatartása miatt nem sikerült megvalósítani a németeknek.

nincsenek-e a közelben. Ami É-i irányban ég, az egy német gépkocsi az országúton.

Így tisztázódván a helyzet, személyesen vezettem őket egy rövid útszakaszon. Közben meggyőződtem róla, hogy mintegy hadilétszámú gyalogos századról van szó, ezenfelül 40—50 lovas és 8—10 országos jármű, melyek mellett nőket és gyermekeket is láttam. A tiszteken kívül a többiek polgári ruhában voltak, dús és valószínűleg teljesen új felszereléssel voltak ellátva, mert a lovasok nyergei rendkívüli módon nyikorogtak. Amint előttem elvonultak — amennyire ez a sötétségben lehetséges volt —, büszkén és mintegy dicsekedve, szinte gyermekek módjára, magasba emelve mutogatták fegyvereiket és géppisztolyaikat.

Reggel felderítő járőrrel személyesen mentem É-i irányban, amerről jöttek. Mintegy 2—3 km-re, az országúton, egy falu szegélyén (nevére nem emlékszem), német sebesültszállító gk. kiégett roncsait találtam, közel hozzá az országút mellett két, a puha, agyagos földbe vájt lövészgödör volt, mellettük mezítlábos lábnyomok és néhány kikészített kézigránát, köztük a piros-tarka magyar is. Az ugyanakkor a helyszínre érkező SS német járőrrel szinte egy időben nyúltam a földre a magyar kézigránát után, miközben a vezető német őrmester erősen kifakadt a magyarokra és fenyegető magatartást tanúsított. Egyébként az SS járőr az egész környéket átkutatta és a lengyel lakossággal erőszakoskodott.

A felderítés után — vasárnap lévén — a község útszéli keresztjénél alakulatom róm. kat. lelkésze tábori misét mondott, melyen a lakosság is részt vett. Utána lelkes hangulatban a község egyik vezető embere üdvözölt és egy — tenyérnyi nagyságú — aranykeretbe foglalt képet nyújtott át, mely a lengyelek nemzeti Máriáját, a Czensztochowa-it ábrázolja. A kép hátulján lengyel nyelven valami ajánlás-féle van, eddig még nem volt alkalmam lefordíttatni. Az egész jelenet rám olyan benyomást tett, hogy a lakosság ismeri az éjjel történteket, ragyogó arccal hálásak érte, azonban ezt kifejezetten, szavakkal, nem merik nyilvánítani a faluban jelenlevő és kutató SS járőr miatt.

Az esetet még aznap négyszemközt jelentettem a ho. pk-omnak.[9] Ő helyeselte eljárásomat és figyelmeztetett, hogy — most már lengyel területen járván — az ilyen esetek gya-

9 A 23. ho. parancsnoka Deseő Gusztáv vezérőrnagy volt.

koriak lesznek. Amennyiben ilyen körülmények még előfordulnak, hasonló viselkedést tanúsítsak.[10] Jelentettem még ugyancsak szóban az esetet a ho. I/B-nek is, aki titokzatos mosollyal fogadta azt, megjegyzés nélkül.

Jelentem végül, hogy a későbbiek folyamán hasonló „nagy" esetem a lengyel szabadságharcosokkal nem fordult elő, csupán annyi, hogy embereim közül egyeseket lefegyvereztek, anélkül azonban, hogy őket bántalmazták volna, sőt a lefegyverzés után velük igen szívélyesen bántak. Ennek következtében keletkezett hadbírósági kivizsgálások miatt a ho. pság. velük érintkezésbe lépett (Tomosow környéke) és kérte, hogy ezt az eljárást szüntessék be. Sajnálkozásukat fejezték ki, hogy ezáltal hivatalos kellemetlenségeket okoztak a magyaroknak, ők nem tudták, hogy ezt ilyen szigorúan veszik. Más úton ugyan nehezen tudnak most fegyverhez jutni, azonban a jövőben ezt az eljárást be fogják szüntetni.

Dr. Sashegyi Ernő o. alez.

HIL. Béketárgyalást előkészítő bizottság iratai. 7. doboz. 21. sz. — Eredeti tisztázat.

(1944. október 19.)

A Petőfi század katonaújságja beszámol az alakulat zászlóavatásáról

1944. október 19-én tartottuk a Reuilly kaszárnya katona otthonában zászlóavató ünnepélyünket.[11] Ez az ünnepély egy nagy lépést jelentett katonai életünkben, mert valamennyiünket közelebb hozott egymáshoz és így bizonyítékát adtuk, hogy a jövőbeni harcokban is képesek leszünk együtt, bajtársi szeretettel és szolidaritással harcolni a közös ellenség ellen. De a Petőfi szakasznak ezzel az ünnepéllyel messzebb menő céljai is voltak: ünnepélyünkre meghívtuk batallionunk minden nemzetiségi csoportját, hogy örömünket és bajtársi szeretetünket

10 Deseő Gusztáv valójában 1944. szeptember 1-én parancsban tiltotta meg a lengyel partizánokkal való tárgyalásokat. (L. HIL. A 23. ho. 1944. szeptember 1-i 5. sz. parancsa.)

11 1944. augusztus 18-án a németek által megszállt Párizs felkelt elnyomói ellen. A francia partizánokat segítve, mintegy 150 magyar is részt vett a súlyos harcokban.

A város felszabadulása után a felkelőkből reguláris egységeket alakítottak. A magyarokból álló Petőfi század a Reuilly kaszárnyában szerveződött. Az újonnan alakuló francia hadsereg vezetői az 51/22 nemzetközi zászlóaljba osztották be a magyarokat, és Coulommier-t jelölték ki szálláshelyül. Innen vonultak fel a különböző akciók végrehajtására, vagy a fontosabb katonai objektumok védemére.

A magyar század parancsnoka Marschall László főhadnagy volt.

megosszuk övelük is, s hogy élesszük egymás között a szolidaritás, a bajtársi összetartás érzetét.

Az ünnepélyt a dalárdánk a Petőfi indulóval nyitotta meg. Utána Palotás bajtársunk ünnepi beszédét tartotta meg. A Petőfiek nevében üdvözölte a szabadságért harcoló magyar népet, majd vázolta a Petőfi alakulat jelentőségét a népek szabadságharcában. Utána Károlyi Judit nyújtotta át a zászlónkat, melyet a magyar asszonyok hímeztek és adományoztak részünkre. Ebben a pillanatban valamennyien éreztük, milyen kötelezettségek várnak ránk a jövőben és éreztük, hogy annak eleget is fogunk tenni.

Azután Csicsó bajtársunk szavalta el a „Talpra magyar"-t. Majd Bölöni György, a MFM[12] üdvözletét és elismerését tolmácsolta. Aztán Marschal főhadnagy bajtársunk Petőfi életét és forradalmi szellemét ismertette. Ezután Gereblyés bajtársunk Petőfi „Respublika" című versét és „Mi a nép" című saját versét szavalja el nagy hatással. Minke és Nora honfitársnőink még szívből fakadó szavakat intéztek az ünneplőkhöz, majd kiegészítésképpen Walleshauzen Zsigmond énekelt kuruc dalokat. Ezt követően Andersen Felicia szavalóművésznő magyar és francia nyelvű szavalatai hangzottak el. Utána dalárdánk éneklésével fejeztük be programunkat.

Az előadás után a magyar asszonyok jóvoltából kellemes meglepetésben volt részünk: egy asztalnyi jó sütemény, pezsgő és cigaretta várt bennünket. Ezeket a más nemzetiségi csoportok delegáltjaival együtt közösen elfogyasztottuk.

Az ünnepélyre jóleső érzéssel gondolunk vissza és még sokáig emlékezetünkben fog maradni az ott velünk szemben kialakult bensőséges baráti szolidaritás hangulata.

„Petőfi" c. lap. I. évf. 2—3. sz. 1944. október—november.

(1945. március 7.)

Jegyzőkönyv a „Scsorsz" partizánosztag 79 magyar partizánjának átadásáról

Alulírottak — egyik részről a „Scsorsz" partizánosztag parancsnoka, Logvinyenko, Vaszilij Petrovics, másik részről a magyar kormány képviselője, a magyar hadsereg századosa, Somogyi Imre — felvettük ezt a jegyzőkönyvet arról, hogy a

[12] Magyar Függetlenségi Mozgalom.

korábban a „Scsorsz"[13] partizánosztaghoz tartozó magyar partizánokat, 79 (hetvenkilenc) főt, a mellékelt jegyzéknek megfelelően a magyar hadsereg rendelkezésére átadunk.

A jegyzőkönyv három példányban készült.

A „Scsorsz" partizánosztag parancsnoka:
Logvinyenko

A magyar hadsereg századosa:
Somogyi Imre

Debrecen, 1945. március 7.

Az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága mellett működő Párttörténeti Intézet Archivuma.
ПА ИИП ЦК КПУ, ф. 158, оп. 1, д. 4, л. 14—16. Orosz nyelvű eredeti.

1945. május 1.
(1945. június 22.)

Létszámkimutatás a „Sztálinról" elnevezett Második Csehszlovák Partizánbrigád harci-romboló és pártpolitikai tevékenységéről szóló összefoglaló jelentésből. A kimutatásban 60 magyar is szerepel[14]

Mely napra?	Parancsnoki állomány	Partizánok	Pártállás			Nők	Nemzetiség						Összes partizánok
			SzK(b)P	Pártonkívüliek	Komszomol		Orosz	Ukrán	Szlovák	Cseh	Magyar	Egyéb nemzetiségek	
1945. V. 1.	65	961	111	836	79	4	172	72	544	49	60	125	1026

ПА ИИП ЦК КПУ, ф. 115, оп. 1, д. 2, л. 100. Orosz nyelvű eredeti.

[13] A „Scsorsz". partizánosztag 1944. szeptember 28-tól 1945. január 24-ig tevékenykedett, Kassától kiindulva több mint 900 km-es portyát tett a német vonalak mögött. Parancsnoka Logvinyenko, komiszárja Sadrin volt.
Az osztag kötelékébe egy magyar és egy szlovák század tartozott. A Vörös Hadsereggel való egyesüléskor 414 harcost számlált, ebből 148 fő magyar volt. Az itt közölt dokumentum nyilván az átadásra kerülőknek csupán egy csoportját tünteti fel.

[14] A „Sztálin" nevét viselő II. Csehszlovák Partizánbrigád Martin, Trenčin, Pohradie, Ilavka, Černý-Lehotá, Myjava, Stará-Turá körzetében működött 1944. szeptember 10-től a háború végéig. Parancsnoka Brunovský József, politikai biztosa Lozsek Ludvig, törzsparancsnoka Placak K. volt.
Egy későbbi irat már 70 magyart említ az osztagban, és azt mondja róluk, hogy „mind becsületes partizánok voltak".

(1945. május 2.)

A „Szuvorovról" elnevezett partizánosztagok magasabbegysége parancsnokának összefoglaló jelentése a harci és romboló tevékenységről. A feloszlatáskor az osztagban 21 magyar partizán volt

... A magasabbegység feloszlatása

1945. május 2-án egyesültünk a Vörös Hadsereg egységeivel. A központ utasítása szerint — képviselője Nyemcov őrnagy — Rajeckij Teplicén, Zsilinó körzetben végrehajtotta a magasabbegység felszámolását.

A magasabbegység egész személyi állománya 438 fő, ebből

orosz	39
ukrán	83
belorusz	4
a Szu. egyéb nemzetisége	7
szlovák	244
cseh	10
magyar	21
német	11
francia	11
lengyel	2
román	1
jugoszláv	5

(Olvashatatlan aláírás)
a magasabbegység törzsparancsnoka.

ПА ИИП ЦК КПУ, ф. 111, оп. 1, д. 1, л. 33—34. Orosz nyelvű eredeti.

1945 tavasza

Dargay Lajos főhadnagy és 11 társa felhívja a honvédeket, hogy ne menjenek ki Németországba, hanem csatlakozzanak a szlovák partizánokhoz

Olvasd át és add tovább!

TISZTEK, TISZTHELYETTESEK ÉS HONVÉD BAJTÁRSAK!

Ezekkel a szavakkal szól hozzátok egy magyar tiszt, aki elhatározta, hogy nem harcol tovább a németek oldalán, és átment bajtársaival együtt a partizánokhoz, ahol nagyon barátságosan fogadták. Röviden elmondom, miért is mentem át a partizánokhoz, és tanácsolni szeretném, mit tegyetek, ha nem akartok a német rabszolgaságban elpusztulni.

A győzelmesen előrenyomuló szovjet csapatok Németország szívéhez jutottak. Egy kis idő és hazánk tönkretevői térdre kényszerülnek. Hazánk, amely Oroszországgal fegyverszünetet kötött, megszabadítva magát a német uralomtól, egy új, demokratikus életre készül, amelyben minden dolgozó ember, munkás, földműves és szellemi munkás, egyenlő jogokban részesül.

Anyáitok, asszonyaitok és gyermekeitek síró, könyörgő szava szól hozzátok: Ne hagyjátok magukra őket. Ők kérnek benneteket: *Ne menjetek Németországba!* Otthon szükség van a ti dolgos kezetekre, mert gyermekeitek, családjaitok sok esetben a németek vétkéből fedél nélkül maradtak. Hazátok hív benneteket. Otthon a családi kör melege, a megbecsülés, az építő munka, szociális bánásmód, az élet — a németek oldalán meggyaláztatás, pusztulás vár rátok.

Azért menjetek át csoportosan, vagy egyedül, fegyvereitekkel együtt a *Vörös Hadsereghez*, vagy pedig gyertek a hegyekbe, a *partizánok* közé. Ott mindnyájatokat szívélyesen fogadnak azok, akik elő tudják segíteni a minél hamarabbi hazatéréseteket.

Mi alulírottak, megunva a német bánásmódot és jármot, önként jöttünk át a partizánokhoz. Itt jó dolgunk van, ugyanazt a rendes étkezést kapjuk, mint a többi partizán harcos és katonákhoz méltóképpen bánnak velünk, nem úgy, mint a németeknél, ahol mi a német „úri fajta" mellett olyan bánásban részesültünk, mint a kutyák. Ne féljetek az oroszoktól és a szlovákoktól, a Vörös Hadseregtől és a parti-

zánoktól, ne higyjetek a rémhíreknek, melyeket róluk a hazug német propaganda terjeszt. Benneteket is olyan jól és barátságosan fogadnak, mint minket.

Ezt üzeni Nektek és erre kér Benneteket sok itt levő bajtársával együtt Dargay Lajos főhadnagy, a volt 122. útkarbantartó század parancsnoka, a vele együtt átjött tisztekkel együtt és a III. hegyi zászlóalj állományába, esetleg más egységhez tartozó alábbiak, akik több száz, a partizánokhoz átment magyar tiszt, tiszthelyettes és honvéd megbízásából aláírják ezt a fölhívást:

Dargay Lajos fhdgy.
Váradi József szakaszvezető
Kormos Antal őrvezető
Kendős Sándor őrvezető,
Rurban János őrvezető
Száraz Jenő hadnagy
Vass István zászlós
Gyetvai Mihály honvéd
Vicián Gyula honvéd
Bogdan István honvéd
Jarkos Lajos honvéd

Ezen röpirat egyidejűleg igazolványként a Vörös Hadseregbe és a partizánokhoz való átlépésre szolgál.

ПА ИИЦК КПУ. ф. 120, оп. 1, д. 10, л. 25. Orosz nyelvű eredeti.

1945 tavasza

A Dániában állomásozó magyar katonák részére készült illegális röpirat

Hazulról is, Svédországból is, ezt ízenjük tisztnek, altisztnek és a legénységnek:

A dánok szeretik Magyarországot, de gyűlölik a németet, aki kirabolja és megalázza Dániát, éppen úgy, mint ahogyan kirabolta, megalázta és tönkretette szegény Magyarországot, Szlovákiát, Romániát, Belgiumot és sok más országot.

Segítsetek a dánoknak mindenképpen. Vessetek gáncsot az elvetemült németnek, ahol csak tudtok. És ha ott is üt a szabadság órája, küzdjetek a dánokkal együtt a nyomorult németek ellen.

Itthon a németek elraboltak, amit csak tudtak, gyilkoltak, kínpadra hurcolták a jó magyart, urat játszottak és megalázták a magyart.

Minél többet segíttek a dánoknak, annál gyorsabban juttok haza.[15]

Lesz még szőlő lágy kenyérrel.

Éljen szegény hazánk, éljen Magyarország.[1]

Országos Levéltár, KÜM Béketárgyalást előkészítő bizottság iratai. 709. sz. 1946.

Közlik:

Gazsi József és Harsányi János

15 A németek Magyarország katonai kiürítése során, 1945 első hónapjaiban, több magyar alakulatot Dániába vezényeltek. A hazájuktól messze elhurcolt honvédeket elkeseredett harag töltötte el nyilas tisztjeik és a német fasiszták iránt.

A dán ellenállási mozgalom emberei kapcsolatokat építettek ki a magyar katonákkal, s megkísérelték megnyerni őket. Több magyar alakulat megígérte a dán ellenállóknak, hogy fegyveres megmozdulás esetén a dánok oldalán a németek ellen fognak harcolni.

Tudunk arról is, hogy a honvédek fegyvereket, felszerelést, lőszert és híreket juttattak el a dán ellenállókhoz. A passzív ellenállás egyik formája volt részükről az is, hogy nem léptek fel a dánok ellen, nem teljesítették a németek utasításait.

A dán ellenállók több magyar nyelvű röplapot, s a háború utolsó időszakában egy magyar nyelvű illegális újságot is kiadtak a honvédek részére.

A megfelelő adatok hiányában a Dániába hurcolt magyar katonák ellenállási tevékenységét csupán nagy vonásokban ismerjük.

BIBLIOGRÁFIA

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK HADTÖRTÉNELMI REPERTÓRIUMA

1963.

II. RÉSZ

A REPERTÓRIUM BEOSZTÁSA:

Bibliográfiák, kronológiák

A marxizmus—leninizmus a háborúról, a hadseregről és a hadtudományról

A hadtörténelemírás kérdései, katonai könyvtár-, levéltár- és múzeumügy

A haditechnika története

A hadtudomány és a hadművészet története

Ókori és középkori hadtörténelem

Újkori hadtörténelem

Napóleoni háborúk
Balkán-háború
Az első világháború és előzményei

Legújabbkori hadtörténelem

A két világháború közötti korszak hadtörténelme

Második világháború

A háború jellege, a második világháború hadtörténetírása, problémái, kronológiák, dokumentumok
A második világháború politikai és diplomáciai története
Általános és egyéb kérdések
A második világháború hadművészetének története
A Lengyelország elleni hadjárat 1939-ben
Nyugati hadszíntér
Keleti hadszíntér

A Nagy Honvédő Háború hadművészettörténete
A Szovjetunió hadi, gazdasági, társadalmi potenciálja a Nagy Honvédő Háborúban

Észak-afrikai, földközi-tengeri, olaszországi, balkáni hadszíntér
A második front
Távol-keleti hadszíntér
Antifasiszta ellenállási mozgalom és partizánharcok a második világháborúban

Hadtörténelem országok szerint.*

Algéria
Amerikai Egyesült Államok
Anglia
Ausztria
Bulgária
Csehszlovákia
Egyiptom
Japán
Kongó
Korea
Kuba
Lengyelország
Magyarország
Németország
Német Demokratikus Köztársaság
Német Szövetségi Köztársaság
Olaszország
Paraguay
Portugália
Románia
Spanyolország
Svájc
Szovjetunió
Törökország

A FELDOLGOZOTT FOLYÓIRATOK JEGYZÉKE A RÖVIDÍTÉSEK BETŰRENDJÉBEN

AHR	The American Historical Review
AQ	The Army Quarterly
ASM	Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift
BI	Bundesheer Illustrierte
CCH	Ceskoslovensky Casopis Historicky
CHM	Cahiers d'Histoire Mondiale
EHR	The English Historical Review
FAF	Forces Aériennes Francaises
Fg	Feldgrau
FT	Flugwehr und Technik
H	Historia
HC	Historicky Casopis
HisP	Historijski Pregled
HJ	The Historical Journal
HV	Historie a Vojenstvi
HZ	Historische Zeitschrift
IA	Isztoricseszkij Arhiv
IP	Isztoricseszki Pregled
ISzSzSzR	Isztorija SzSzSzR
JMH	The Journal of Modern History
JSAHR	Journal of the Society for Army Historical Research
K	Kommuniszt
Ko	Korunk
KVSZ	Kommuniszt Vooruzsennüh Szil
KZ	Krasznaja Zvezda
Le	Lengyelország
M	Militärwesen
MÖG	Mitteilungen des Instituts für Österreichischen Geschichtsforschung
MR	Military Review
MRB	Mitteilungen für die Reserveoffiziere der Bundeswehr
MW	Mysl Wojskowa
MZs	Mezsdunarodnaja Zsizn'
NAA	Narodü Azii i Afriki
NNI	Novaja i Novejsaja Isztorija
ÖMZ	Österreichische Militärische Zeitschrift
PH	Przeglad Historyczny
PKI	Panzer, Kampftruppen, Infanterie
PKw	Przeglad Kwatermistrowski

* A második világháború anyaga az egyes országoknál nem szerepel.

PWL	Przeglad Wojsk Ladowych
RAF	The Royal Air Forces Quarterly
RDN	Revue de Defense Nationale
RH	Revue Historique
RHA	Revue Historique de l'Armée
RHDGM	Revue d'Histoire de la Deuxieme Guerre Mondiale
RM	Rivista Militare
RMG	Revue Militaire Générale
RMI	Revue Militaire d'Information
RMS	Revue Militaire Suisse
RSR	Rassegna Storica del Risorgimento
RUSIJ	The Royal United Service Institution Journal
S	Der Soldat
SA	Schweizer Artillerist
SH	Sbornik Historicky
SRI	Studii Revista de Istorie
St	Der Stahlhelm
SuT	Soldat und Technik
SZG	Schweizerische Zeitschrift für Geschichte
Tr	Truppendienst
Trp	Truppenpraxis
TSzSzA	Tül i Sznabzsenii Szovetszkoj Armii
VC	Vlastivedny Casopis
VD	Vojno Delo
VDI	Vesztnik Drevnej Isztorii
VF	Voproszü Filoszofii
VG	Vojni Glasnik
VI	Voproszü Isztorii
VISz	Voenno Isztoricseszki Szbornik
VIZS	Voenno Isztoricseszkij Zsurnal
VM	Voennaja Müszl'
Vo	Vojenstvi
VoG	Vojnoistorijski Glasnik
VoM	Voenna Miszöl
VV	Voennüj Vesztnik
VVM	Vesnik Vojnog Mozeja Jugoslovenske Narodne Armija
VZ	Voennüe Znanija
W	Wehrkunde
WK	Der Widerstandskämpfer
WL	Wojsko Ludowe
WM	Wehrtechnische Monatshefte
WPH	Wojskowy Przeglad Historyczny
WPL	Wojskowy Przeglad Lotniczy
WR	Wehrwissenschaftliche Rundschau
ZG	Zeitschrift der Geschichtswissenschaft
ZM	Zeitschrift für Militärgeschichte

A LEGÚJABBKORI HADTÖRTÉNELEM

A két világháború közötti korszak hadtörténelme

Schell, Adolf v.: Koalitionen. — WR, 1963. 8. sz. 457—466. p.
[Koalíciók. Történeti visszapillantás az első világháborútól.]

Moisuc, Viorica: Memorialistica burgheza occidentala recenta despre unele momente ale istoriei diplomatice dintre cele doua razboaie mondiale. (Locarno si München.) — SRI, 1963. 6. sz. 1397—1403. p.
[A két világháború közötti diplomácia történetére vonatkozó burzsoá memoárirodalomról.]

Majszkij, I. M.: Pervaja konferencija po razoruzseniju. — NNI, 1963. 3. sz. 89—94. p.
[Az első leszerelési konferencia. Visszaemlékezésekből.]

Kvacek, Robert: A demilitarizált rajnai övezet felszámolása a németek által 1936. március 7-én. [A Rajnavidék katonai megszállásának története.] — CCH. 1963. 3. sz. 306—330. p.

Léderrey, E[rnest): Allemands et Russes entre les deux guerres mon-

diales. — RMS, 1963. 4. sz. 157—165. p.
[Német-orosz kapcsolatok a két világháború között.]

Carsten, F. L.: The Reichswehr and the Red Army, 1920—1933. — RUSIJ, 1963. 108. köt. 631. sz. 236—242. p.
[A Reichswehr és a Vöröshadsereg, 1920—1933.]

Popov, V. I.: K isztorii politiki mirnogo szuszuscsesztvovanija. (Voproszü kollektivnoj bezopasznoszti vo vzaimootnosenijah SzSzSzR i Anglii, — 1933—1937 gg.) — ISzSzSzR, 1963. 4. sz. 52—74. p.
[A békés egymás mellett élés politikájának történetéhez. A kölcsönös biztonság kérdései a szovjet-angol kapcsolatokban. 1933—1937.]

Truhanovszkij, V. G.: Anglo-szovetszkie otnosenija nakanune Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VI, 1963. 12. sz. 52—70. p.
[Angol-szovjet kapcsolatok a Nagy Honvédő Háború előestéjén.]

Popov, V. I.: Szoedinennüe Statü Ameriki i anglo-franco-szovetszkie peregovorü 1939 goda. — VI, 1963. 1. sz. 66—85. p.
[Az Egyesült Államok és az angol-francia-szovjet tárgyalások 1939-ben.]

Popov, V.: Voennüe peregovorü mezsdu Angliej, Franciej i SzSzSzR v 1939 godü. — VIZs, 1963. 12. sz. 25—35. p.
[Katonai szerződések Anglia, Franciaország és a Szovjetunió között 1939-ben.]

Lossowski, Piotr: Stosunki polsko-niemieckie w latach 1933—1939 a kleska wrzesniowa. — WPH, 1963. 1. sz. 132—162. p.
[Lengyel-német kapcsolatok 1933—1939 között és a szeptemberi katasztrófa.]

Második világháború

A háború jellege, a második világháború hadtörténetírása problémái, kronológiák, dokumentumok

Anfilov, V.: Kurszkij vüsztup i Szicilija. — KZ, 1963. 161. sz. 4. p.
[A kurszki kiszögellés és Szicília. A burzsoá történelemhamisítók rosszindulatú koholmányai.]

Bregman, Alexander: The Soviet version of World War II. — MR, 1963. 11. sz. 86—96. p.
[A második világháború történetének szovjet változata.]

Kintscher, Waltraut: Gründung des „Arbeitskreisen Geschichte des zweiten Weltkrieges". — ZG, 1963. 5. sz. 965—967. p.
[Megalakult a második világháború történetével foglalkozó munkaközösség.]

Jacobsen, Hans-Adolf: Der Zweite Weltkrieg als Forschungsproblem. — ÖMZ, 1963. 6. sz. 336—342. p.
[A második világháború, mint kutatási probléma.]

Jakovlev, V.: Protiv fal'szifikacii isztorii vtoroj mirovoj vojnü. (K voproszu o rolu razlicsnüh goszudarsztva vo vtoroj mirovoj vojnü.) — VM, 1963. 12. sz. 42—55. p.
[A második világháború történetének meghamisítása ellen. (A különböző államok szerepéről a második világháborúban.)]

Janecek, Oldrich: O práci na regionálnich dejinách z obdobi národne osvobozenecného boje. — HV, 1963. 3. sz. 448—464. p.
[Csehszlovákia felszabadulásával és harcaival foglalkozó helytörténeti munkákról.]

Jong, L. de: Documentation et recherches concernant l'histoire des Pays-Bas pendant la seconde guerre mondiale. — RHDGM, 1963. 50. sz. 37—42. p.
[Beszámoló a holland történetírásnak a második világháború korszakára vonatkozó adatairól és kutatásairól.]

Kren, Jan: K ukolum prvniho svazku trilogie o cs. odboji. — HV, 1963. 3. sz. 465—475. sz.
[A csehszlovák felszabadító háború trilógiája 1.. kötetének feladatairól.]

Kren, Jan: L'historiographie sur la seconde guerre mondiale et la résistance en Tchécoslovaquie. — RHDGM, 1963. 52. sz. 79—92. p.
[A második világháború és a csehszlovák ellenállási mozgalom történetírása.]

Otpor lzsivüm verszijam. (Amerikanszkie avtorü o Velikoj Otecsesztvennoj vojne.) — ISzSzSzR, 1963. 3. sz. 213—218. p.
[Amerikai szerzők történelemhamisításai a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújával kapcsolatban.]

Red'ko, Ju.: Ob otvetszvennoszti zapadnüh derzsav na vtoruju mirovuju vojnu. (Obzor anglijszkoj i amerikanszkoj isztoricseszkoj literaturü.) — VIZs, 1963. 3. sz. 49—57. p.
[A nyugati hatalmak felelősségéről a második világháborúért. (Az angol és amerikai történeti irodalom szemléje.)]

Rohwer, Jürgen: Moskau kämpft „wider die Geschichtsfälscher". — SuT, 1963. 11. sz. 609—613. p.
[Moszkva harcol a történelemhamisítók ellen.]

Zamecnik, Stanislav: K práci s pametniky druhé svetové války. — HV, 1963. 2. sz. 182—225. p.
[A második világháború történetéről szóló munkák megírásának módszerei.]

Vor zwanzig Jahren. Zgst. v. A. Hillgruber und G. Hümmelchen. — WR, 1963. 1—2. sz. 103—107., 3. sz. 179—180., 4. sz. 239—241., 5. sz. 293—295., 6. sz. 361—362., 7. sz. 425—427., 8. sz. 484—486., 10. sz. 606—611., 11. sz. 673—675., 12. sz. 740—741. p.
[Húsz évvel ezelőtt. Az 1943. jan.—dec.-i események kronológiája.]

Bezümenszkij, L.: Doprosz rejhszmarsala Geringa. — VIZs, 1963. 5. sz. 78—86. p.
[Göring birodalmi marsall kihallgatása. Dokumentumok.]

Gitlerovszkie diverszantü. — VIZs, 1963. 3. sz. 85—91. p.
[Dokumentumok. — Hitlerista diverzánsok a második világháborúban.]

Kulis, V.: K voproszü o nemecko-fasisztszkoj voennoj doktrine. — VIZs, 1963. 4. sz. 79—88. p.
[A német fasiszta katonai doktrina kérdéséhez. Dokumentumok.]

Parot'kin, I.: O sztrategicseszkih planah germanszkogo komandovanija na 1942 god. — VIZs, 1963. 11. sz. 84—89. sz.
[Dokumentumok a német hadseregparancsnokság hadászati terveiről, 1942-ben.]

Resenie iszpol'zovat' atomnuju bombu. — VIZs, 1963. 1. sz. 70—79. p.
[Dokumentumok. — Határozat az atombomba felhasználásáról.]

Szolov'ev, B.: Kurszkaja bitva i polozsenie v Italii. (Iz sztenogrammü szovescsanija v sztavke Gitlera.) — VIZs 1963. 6. sz. 77—82. p.
[A kurszki csata és az olaszországi helyzet. Hitler főhadiszállásán tartott értekezlet jegyzőkönyvéből. Dokumentum.]

Szovescsanie v „Volcs'em logove". — VIZs, 1963. 1. sz. 80—86. p.
[Dokumentumok. — 1943. febr. 1-i tanácskozás Hitler főhadiszállásán.]

Uroki szpaszenije ekipazsa podvodnoj lodki „Ampajr". — VIZs, 1963. 2. sz. 82—90. p.
[Dokumentumok. — Az „Ampajr" tengeralattjáró legénysége megmentésének a tanulságai.]

Veld: Cinq letres de Rauter a Himmler. — RHDGM, 1963. 50. sz. 43—56. p.
[Hanns Albin Rauter, a hollandiai Gestapo főnökének öt levele Himmlerhez.]

A második világháború politikai és diplomáciai története

Ivanov, Ivan T.: Mjasztoto na Balkanite v imperialiszticseszkite kroezsi prez Vtorata szvetovna vojna. — VISz, 1963. 1. sz. 25—39. p.
[A balkáni államok helye az imperialista tervekben a második világháború időszakában.]

Malev, V.: Politika Anglii v Grecii v nacsale vtoroj mirovoj vojnü (szentjabr' 1939 g. — oktjabr' 1940 g.). — NNI, 1963. 6. sz. 29—42. p.
[Anglia politikája Görögországban a második világháború kezdetén. 1939 szeptemberétől 1940 októberéig.]

Friedländer, Saul: Berlin et jeu américain a Vichy. (Septembre 1940 a décembre 1941.). — SZG, 1963. 3. sz. 339—371. p.
[Berlin és az amerikai játék Vichyben. 1940. szept.—1941. dec. között.]

Majszkij, I(van M(ihajlovics): — emlékiratából. — Ko, 1963. 2. sz. 218—226., 3. sz. 373—381., 4. sz. 513—520. p.

Eremin, L. N.: Iz isztorii politika SzSA v Jugo—Vosztocsnoj Azii. (1941—1945. gg.) — NNI, 1963. 1. sz. 98—111. p.
[Az Egyesült Államok politikájának történetéből Dél-Kelet Ázsiában. 1941—1945.]

Schumann, Wolfgang: Das Kriegsprogramm des Zeiss-Konzerns. Ein Beitrag zum Problem des staatsmonopolistischen Kapitalismus und der faschistischen Politik der „Neuordnung" Europas und Ostasiens während des zweiten Weltkrieges. — ZG, 1963. 4. sz. 704—728. p.
[A Zeiss-konszern háborús programja. Adalék Európa és Kelet-Ázsia „új rendjének" fasiszta politikájához a második világháború alatt.]

Léderrey, E(rnest): Dans les coulisses de la 2e guerre mondiale en Allemagne et en Russie. — RMS, 1963. 9. sz. 415—430. p.
[A második világháború kulisszái mögött Németországban és Oroszországban.]

Jong, L. de: Les Pays-Bas dans le seconde guerre mondiale. — RHDGM, 1963. 50. sz. 1—26. p.
[Hollandia a második világháború alatt.]

Faust, Fritz: Hat das Potsdamer Abkommen heute noch eine völkerrechtliche Bedeutung? — WR, 1963. 5. sz. 273—279. p.
[Van-e a potsdami egyezménynek ma még nemzetközi jogi jelentősége?]

Általános és egyéb kérdések

Aus dem 2. Weltkrieg. — PKI, 1963. 3. sz. 20—21. p.
[Kiképzési elvek a német páncélosoknál a második világháború idején.]

Beelte, Herbert: Deutsche Minentaucher im Zweiten Weltkrieg. — SuT, 1963. 2. sz. 83—85. p.
[Német aknaszedő búvárok a második világháborúban.]

Bejgier, E.: Rozwój zasad dowodzenia lotnictwem wsparcia w okresie pierwszej i drugiej wojny swiatowej. — MW. 1963. 6. sz. 50—66. p.
[A légierő által való támogatás vezetési elveinek fejlődése az első és a második világháború időszakában.]

Briefe aus dem 2. Weltkrieg. — PKI, 1963. 3. sz. 25. p.
[Páncélos tisztek levelei a második világháborúból.]

Cooke, P.: Sentimental journey. — RAF, 1963. 2. sz. 115—118. p.
[Visszaemlékezés a japán fogságba esett angol katonák hazaszállítására a második világháború végén.]

Csernjavszkij, M.: Efrejtor [Hitler] Gitler, general Zima i ruszszkij muzsik. — ISzSzSzR, 1963. 3. sz. 218—225. p.
[Hogyan és miért szenvedtek vereséget a németek a Szovjetunió elleni hadjárat során?]

Donat, Gerhard: Beispiele für den Munitionsverbrauch der deutschen Wehrmacht im zweiten Weltkrieg. — ASM, 1963. 2. sz. 76—83. p.
[A német Wehrmacht lőszerfelhasználása a második világháborúban.]

Gibson, T. A.: A Teutonic Knight. — AQ, 1963. 87. köt. 1. sz. 77—86. p.
[Klaus von Stauffenberg, a Hitler elleni merénylet egyik szervezője.]

Horn, Günter: Der Verlauf der Umgliederung der Kavallerie in Aufkl. — Abteilungen und mot. Verbände 1939—1941. — PKI, 1963. 2. sz. 32. p.
[A lovasság tagozódása német felderítő és gépesített alakulatoknál 1939—1941 között.]

Kielmannsegg [Johann Adolf] von: Der deutsche Soldat und der 20. Juli. — MRB, 1963. 8. sz. 54—57. p.
[A német katona és 1944. július 20.]

Kühne, Horst: Geheime faschistische Rundfunkpropaganda im zweiten Weltkrieg. — ZM, 1962. 2. sz. 194—210. p.
[A Göbbels-féle titkos propagandaadások a második világháborúban.]

Oertel, Hermann: Die Brücke. — PKI, 1963. 2. sz. 35. p.
[A híd. Egy német könnyű páncélos felderítő csapat élményeiből a második világháborúban.]

Simson, I.: Education extraordinary. A story of prisoners of war in the Far East. — AQ, 1963. 86. köt. 1. sz. 63—69. p.
[A hadifoglyok helyzete Távol-Keleten a második világháborúban.]

V pogone za nemeckimi atomnümi szekretami. — VIZs, 1963. 12. sz. 65—69. p.
[Hajsza a német atomtitok után. 1945. febr.]

A második világháború hadművészetének története

Penkov, Szt.: Njakoi harakterni cserti na kapitalisticseszkoto voenno izkusztvo prez vtorata szvetovna vojna. — VoM, 1963. 7. sz. 61—71. p.
[A kapitalista hadművészet néhány jellemző vonása a második világháború folyamán.]

Aus dem 2. Weltkrieg. I. A.: Zerbel. — PKI, 1963. 5. sz. 13—15. p.
[A második világháborúból. Irányvonalak a német rohamcsapatok részvételéről a védelemben.]

Müller; Abwehrerfahrungen eines Infanterieregiments. — Tr, 1963. 2. sz. 140—141. p.
[A védelmi harc sajátosságai a Szovjetunióban a második világháború idején.]

Cigliana, Carlo: Evoluzione della strategia mediterranea anglo—americana nella seconda guerra mondiale. RM, 1963. 11. sz. 1272—1278. p.
[Az angol—amerikai hadászat fejlődése a földközi-tengeri hadműveletekben a második világháború idején.]

Bell, P. M. H.: La Marine britannique au combat. — RHDGM, 1963. 51. sz. 41—48. p.
[A brit haditengerészet a második világháborúban.]

Godlewski, Jerzy: Bitwa nad Bzura. Studium historyczno-operacyjne. Zakonczenie. — WPH, 1963. 1. sz. 316—342. p.
[Harc a Bzuránál. Hadművészettörténeti taulmány. Befejező rész.]

Hampe, Erich: „Technische Wehrmachthilfe". Ihre geschichtliche und ihre aktuelle Bedeutung. — WR, 1963. 5. sz. 280—286. p.
[Technikai segédcsapatok a második világháború alatt a német hadseregben a közlekedési károk gyors elhárítására. Történeti és mai jelentőségük.]

Helmert, Heinz — *Otto,* Helmut: Zur Koalitionskriegführung Hitler-Deutschlands im zweiten Weltkrieg am Beispiel des Einsatzes der ungarischen. 2. Armee. — ZM, 1963. 3. sz. 320—339. p.
[A hitleri Németország szövetséges hadvezetéséről a második világháborúban, a 2. magyar hadsereg bevetésének példáján.]

Kaszvinov, M.: Rücari csernogo promüszla. — VIZs, 1963. 9. sz. 110—118. p.
[Tengeralattjáró felderítők 1943—1945. között.]

Leighton, Richard M.: Overlord revisited: an interpretation of American strategy in the European War, 1942—1944. — AHR, 1963. 68. köt. 4. sz. 919—937. p.
[Az amerikai hadászat értékelése az európai háborúban, 1942—1944.]

(Rossiwall, Theodor): Einsatz der Zerstörerverbände. — Fg, 1963. 5. sz. 137—140. p.
[Romboló kötelékek bevetése. — — emlékirata 1944-ből.]

Schuler, Emil: Abwehr in Winter. — Russland 1941. — Trp, 1963. 2. sz. 105—108. p.
[Elhárítás télen. Az 1941. évi Szovjetunió elleni német hadjárat tapasztalatai.]

Stöckelle, G.: Vor 20 Jahren: der Luftkrieg und die deutsche Luftwaffe. — S, 1963. 13. sz. 12., 15. sz. 12., 16. sz. 12. p.
[A légi háború és a német légierő a második világháborúban.]

Stöckelle, G.: Vor 20 Jahren: warum der U-Boot-Krieg verlorenging. — S, 1963. 11. sz. 12., 12. sz. 12. p.
[Miért veszett el a tengeralattjáró háború?]

A Lengyelország elleni hadjárat 1939-ben

Tym, Waclaw: Czy stan zalogi Westerplatte we wrzesniu 1939 r. rzeczywiscie wyhosil tylko 182 zolnierzy. — WPH, 1963. 1. sz. 357—366. p.
[A Westerplatte legénysége 1939 szeptemberében valóban csak 182 katonából állt?]

Dzialania lotnicze nad Polska w 1939 r. — Opracowal: Rajmund Szubanski. — WPL, 1963. 9. sz. 50—67. p.
[Légitevékenység Lengyelország felett 1939 szeptemberében.]

Kutrzeba, Tadeusz: Wojna bez walnej bitwy. — WPH, 1963. 3/4. sz. 489—504. p.
[Háború döntő ütközet nélkül, 1939.]

Jellenta, Stefan: Wspomnienia szefa sztabu obrony Warszawy w oczach adiutanta pulku. — WPH, 1963. 1. sz. 343—356. p.
[A Varsót védő vezérkari főnök visszaemlékezései egy ezred segédtiszt szemében. Tadeusz Tomasewski visszaemlékezéseiről.]

Martecki, M.: Nauki i wnioski z pamietnego wrzesnia 1939 r. — WPL, 1963. 9. sz. 3—5. p.
[Tanulságok és következtetések az 1939. szeptemberi visszaemlékezésekből.]

Nyugati hadszíntér

Le Goyet: Le 38e régiment d'infanterie 1939—1940. — RHA, 1963. 2. sz. 130—136. p.
[A 38. francia gyalogezred harcai, 1939—1940.]

Stacey, C. P.: The bombing of Germany (1939—1945). — RMG, 1963. 7. sz. 194—204. p.
[Németország bombázása 1939—1945.]

Lyet, Pierre: Mitrailleurs malgaches a Monthermé mai 1940. — RHA, 1963. 4. sz. 130—132. p.
[Malgas géppuskások Monthermé-nél, 1940 májusában.]

Golaz, A.: L'offensive allemande en Alsace, juin 1940. — RHA, 1963. 3. sz. 107—135. p.
[Német offenziva Elzászban, 1940. júniusában.]

Der Munitionsverbrauch der 16. Armee im Westfeldzug 1940. — ASM, 1963. 4. sz. 201. p.
[A 16. hadsereg lőszerfelhasználása az 1940-es nyugati hadjáratban.]

Örvik, Nils: Die Kämpfe in Norwegen. — W, 1963. 12. sz. 663—667. p.
[Az 1940. évi norvégiai harcok.]

Kejzlar, Radko: Norsko a nacistiká okupace v letech 1940—1945. — HV, 1963. 1. sz. 91—117. p.
[Norvégia és a náci megszállás az 1940—1945-ös években.]

Müller, Klaus-Jürgen: Der britisch-kanadische Landungsversuch bei Dieppe 1942. — WR, 1963. 1—2. sz. 108—111. p.
[Brit-kanadai partraszállási kísérlet Dieppe mellett 1942-ben.]

Sperling, Hans: Die Luftkriegsopfer von Dresden. — WR, 1963. 10. sz. 565—567. p.
[A drezdai légitámadás emberáldozata.]

Montfort, M.—H.: Les combats de la Pointe du Hoc 6—7—8 juin 1944. — RMS, 1963. 7. sz. 303—347. p.
[Ütközet Pointe du Hoc-nál 1944. június 6—8-án.]

Donat, Richard von: Logistische Probleme beim Rückzug aus Südfrankreich. August—September 1944. Teil 1. — Trp, 1963. 12. sz. 946—951. p.
[A Dél-Franciaországból való visszavonulás logisztikai problémái. 1944. augusztus—szeptember.]

Menonville, F.: Badonviller, ou l'esprit d'intiative (16—17 novembre 1944.) — RMI, 1963. 354. sz. 74—80. p.
[Kezdeményezőszellem a badonviller-i ütközetben, 1944. november 16—17-én.]

Mordal, Jacques: Le „Dunkerque" allemand de l'Escaut. — RMI, 1963. 349. sz. 24—31. p.
[A német „Dunkerque". A Schelde torkolatának kiürítése 1944-ben.]

Oszvoboditeli Szevernoj Norvegii. — KZ, 1963. 257. sz. 3. p.
[Észak-Norvégia felszabadítói.]

Jones, R. V.: Lord Cherwell's [Frederick Alexander Lindemann] Judgment im World War II. — RUSIJ, 1963. 108. köt. 632. sz. 321—327. p.
[Lord Cherwell (F. A. Lindemann) nézetei Anglia légvédelméről a második világháborúban.]

Skibinski, Franciszek: Polskie siły zbrojne na zachodzie w czasie drugiej wojny swiatowej. — WPH, 1963. 3/4. sz. 294—354. p.
[Lengyel fegyveres erők Nyugaton a második világháború idején.]

Keleti hadszíntér

Stöckelle, G.: Vor 20 Jahren: der Feldzug gegen Russland. — S, 1963. 1. sz. 12., 2. sz. 12., 3. sz. 12., 4. sz. 12., 5. sz. 12., 6. sz. 12., 7. sz. 12., 8. sz. 12., 9. sz. 12., 10. sz. 12., 18. sz. 12., 19. sz. 10., 20. sz. 12., 21. sz. 12., 22. sz. 12., 23. sz. 12., 24. sz. 12. p.
[A Szovjetunió elleni német hadjárat.]

Korovcsenko, G.: Kak éto bülo. — KZ, 1963. 147. sz. 4. p.
[A német támadás utáni első napok történetének kevéssé ismert oldala.]

Szmirnov, Sz.: Taran nad Bresztom. — VIZs, 1963. 1. sz. 21—34. p.
[Légiharc Breszt felett. A háború első napjairól.]

Rübalko, N.: V pervüj den' vojnü na Csernom more. — VIZs, 1963. 6. sz. 63—66. p.
[Visszaemlékezés a háború első napjára a Fekete-tengeren. 1941.]

Bücsevszkij, B.: V nacsale vojnü pod Leningradom. — VIZs, 1963. 1. sz. 60—69., 2. sz. 60—70. p.
[A háború elején Leningrád közelében. Visszaemlékezés.]

Mihajlov, N.: Veteranü vszpominajut minuvsie dni. — VIZs, 1963. 3. sz. 111—113. p.
[Veteránok viszzaemlékezései a második világháború napjaira.]

Pervencev, G.: V bojah za sztolicu nasej Rodinü. — VIZs, 1963. 3. sz. 58—68. p.
[Visszaemlékezés az 1941-es határmenti harcokra.]

Borcherdt: Luftaufklärung für das XXIV. Panzerkorps 1941. — PKI, 1963. 2. sz. 12—13. p.
[Légi felderítés a XXIV. német páncélos hadtestnél 1941-ben.]

Kuznecav, V.: Iz oboronü Mogileva. — VIZs, 1963. 12. sz. 88—91. p.
[Mogilev védelméről, 1941. júl.]

Hörl, L.: Angriff auf eine befestigte Linie. (Das III. Bat.) (Geb. Jg. Rgt. 99 stösst am 15. Juli 1941 durch die Stalinlinie). — ASM, 1963. 1. sz. 31—34. p.
[Támadás egy megerődített vonal ellen. A 99. hegyi vadászezred III. ütegének áttörése a Sztálin-vonalon 1941. júl. 15-én.]

Eremenko, A.: Na mogilevszkih rubezsah. — KZ, 1963. 151. sz. 3., 153. sz. 3., 156. sz. 3. p.
[A mogilevi határon. A háború történetének kevéssé ismert oldalai.]

Blazsej, A.: Nemüe szvideteli voinszkoj doblesztı. — VIZs, 1963. 10. sz. 49—52. p.
[A katonai hősiesség néma tanúi. 1941. aug.]

Szeljanicsev, A.: Vnezapnoszt' — osznova uszpeha. — VIZs, 1963. 5. sz. 49—53. p.
[A váratlanság — a siker alapja. A Balti flotta győzelme Goglandnál 1941. dec. 30-án.]

Riemann, Horst: Panzergrenadiere und Panzer. Angriff durch die Kuban-Steppe 1942. — Trp, 1963. 1. sz. 25—30. p.
[Páncélos gránátosok és páncélosok. Támadás a kubáni sztyeppén át 1942-ben.]

Die Schicksalsmeldung von Stalingrad. — S, 1963. 22. sz. 13. p.
[A doni front összeomlása 1942. novemberében.]

Kronik, A.: V bojah za Velikie Luki. — VIZs, 1963. 11. sz. 65—72. p.
[Visszaemlékezés. Harcban Velikie Luki-ért. 1942 november.]

Abakumov, V. — *Vernikov*, Sz.: Bitva na Rejszan. — KZ, 1963. 230. sz. 2. p.
[Csata a sínéken. Epizódok a szovjet vasúti csapatok történetéből 1942—1945-ben.]

Szamszonov, A. M.: Izucsenie isztorii velikoj bitvü na Volge. — Vi, 1963. 1. sz. 50—65. p.
[A nagy volgai csata történetének tanulmányozása.]

K isztorii bitvü na Volge. — VIZs, 1963. 2. sz. 76—81. p.
[Dokumentumok a volgai csata történetéhez.]

Hammerstein, Kunrat: Höhere Führer ohne Befehlsnotstand. — ZM, 1962. 2. sz. 230—235. p.
[Megjegyzés Voronov cikkével kapcsolatban a volgai csatáról.]

Desznickij, G.: Prikrütie vojszk zenitnoj artilleriej v bitve na Volge. — VIZs, 1963. 12. sz. 13—22. p.
[A légvédelmi tüzér csapatok fedezete a volgai csatában.]

Eremenko, A. I.: Velikaja pobeda na Volge. — KZ, 1963. 28. sz. 2. p.
[A volgai csata 20. évfordulójára.]

Rotmisztrov, P. A.: Sztremitel'nuj taran. — KZ, 1963. 13. sz. 2. p.
[A volgai csata 20. évfordulójára.]

Batov, P.: 20-letije velikoj pobedü na Volge. — VM, 1963. 2. sz. 17—25. p.
[A volgai csata 20. évfordulójára.]

Csujkov, V. I.: Velikaja bitva. K 20-letiju razgroma nemecko-fasisztszkih' zahvatcsikov na Volge. — TV, 1963. 1. sz. 5—12. p.
[A nagy csata. A volgai ütközet 20. évfordulójára.]

Ljudnikov, I.: Velikaja pobeda na Volge. — VV, 1963. 2. sz. 9—14. p.
[Nagy győzelem a volgai csatában.]

Zum 20. Jahrestag des Sieges der Sowjetarmee an der Wolga. — ZM, 1962. 2. sz. 270. p.
[A Szovjet Hadsereg volgai győzelmének 20. évfordulójára.]

Jacobsen, Hans-Adolf: Zur Schlacht von Stalingrad — 20 Jahre danach. — ASM, 1963. 2. sz. 63—70. p.
[A sztálingrádi csatához — 20 év után.]

Koch, Paul: Zwanzig Jahre danach ... — St, 1963. 3. sz. 2—3. p.
[Húsz évvel a sztálingrádi csata után.]

Hoth, Hermann: War die Katastrophe von Stalingrad zu vermeiden? — PKI, 1963. 1. sz. 4—5. p.
[Elkerülhető volt-e a német vereség Sztálingrádnál?]

Gurkin, V.: „Dom Pavlova" — szimbol dobleszti i gerojsztva szovetszkih vojnov. — VIZs, 1963. 2. sz. 48—54. p.
[„Pavlov-ház" — a szovjet harcosok hősiességének és bátorságának a szimbóluma. A volgai csata emlékére.]

[Voronov] Woronow, N.: Operation „Ring". — ZM. 1962. 2. sz. 211—230. p.
(A Voenno-Isztoricseszkij Zsurnal, 1962. 5—6. sz.-ból.)
[A volgai csata utolsó szakaszáról, a „gyűrű" hadműveletről.]

Pecsorkin, V. K. — *Szamszonov*, A. M.: Mezsdunarodnoe znacsenie pobedü na Volge. — NNI, 1963. 2. sz. 65—74. p.
[A volgai csata nemzetközi jelentősége.]

Telegin, A.: Mezsdu Volgoj i Donom. — VV, 1963. 2. sz. 15—17. p.
[A Volga és a Don között, 1943.]

Pesztrjakov, P.: Iniciativa i derzoszt'. — VV, 1963. 12. sz. 9—10. p.
[Kezdeményezés és vakmerőség. Visszaemlékezés az 1943. januári—februári harcokra Petropavlovka mellett.]

Moszkalenko, K.: Ot Voronezsa do Har'kova. — VIZs, 1963. 4. sz. 25—33. p.
[Voronyezstől Harkovig. 1943.]

Konev, I.: Na har'kovszkom napravlenii. (K 20-j godovcsine szo dnja oszvobozsdenija Har'kova). — VIZs, 1963. 8. sz. 49—61. p.
[Harkov irányában. Visszaemlékezés Harkov felszabadításának 20. évfordulóján.]

Gladkov, N.: Boj sz tankami pod Taranovkoj. — VIZs, 1963. 1. sz.3 5—40. p.
[Az 1943. február—márciusban Harkov körzetében Taranovka alatt páncélosokkal folytatott harcok történetéből.]

Koltunov, G.: Final velikoj bitvü. — KZ, 1963. 199. sz. 3. p.
[A nagy csata vége. Harkov felszabadításának 20. évfordulója.]

Gladkov, V.: Geroicseszkij deszant. — KZ, 1963. 259. sz. 2. p.
[A hősi deszant. A krimi partraszállás 20. évfordulója.]

Grecsko, A.: Oszvobozsdenie Tamani. — KZ, 1963. 239. sz. 1—2. p.
[Taman félsziget felszabadításának 20. évfordulója.]

Jakovlev, A.: Boevaja druzsba vencsalasz' pobedoj. — KZ, 1963. 219. sz. 3. p.
[Novoroszszijszk felszabadításának 20. évfordulója.]

Csujkov, V. I.: Nocsnoj sturm. — KZ, 1963. 243. sz. 1—2. p.
[Zaporozse felszabadításának 20. évfordulója.]

Bojko, D.: Utocsnit' nekotorüe voproszü oboronü Odeszszü. — VIZs, 1963. 8. sz. 115—117. p.
[Odessza védelmének néhány kérdéséről.]

Koltunov, G.: Voenno-isztoricseszkaja literatura o bitve pod Kurszkom. VIZs, 1963. 7. sz. 96—106. p.
[A kurszki csata hadtörténeti irodalmának rövid áttekintése.]

Raszszkazüvajut komandarmü. General-polkovnik I. M. Csisztjakov, general-polkovnik M. Sz. Sumilov, general-polkovnik N. P. Puhov, marsal Szovetszkogo Szojuza K. Sz.

Moszkalenko, glavnüj marsal bronetankovüh vojszk P. A. Rotmisztrov, general armii A. Sz. Zsadov. — VIZs, 1963. 7. sz. 62—82. p.
[A kurszki csatában részt vett hadvezérek visszaemlékezései.]

Rokoszszovszkij, K. K.: Vüdajuscsajaszja pobeda. — KZ, 1963. 183. sz. 2—3. p.
[Kiemelkedő győzelem. A kurszki csata 20. évfordulója.]

Pljaszkin, V.: Tramplin ne „szrabotal". — KZ, 1963. 182. sz. 2. p.
[Az ugródeszka nem „működött". A kurszki csata 20. évfordulója.]

Kazakov, V. I.: Ognevoj scsit i mecs. — KZ, 1963. 181. sz. 2. p.
[Tűzpáncél és kard. A kurszki csata 20. évfordulója.]

Isztoricseszkaja pobeda pod Kurszkom. — KZ, 1963. 166. sz. 2—3. p.
[Történelmi győzelem Kurszk alatt.]

Ahancsenok, A.: Dorogie szerdcu relikvi. — KZ, 1963. 165. sz. 1. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Dokukin, I.: Prohorovka, 12 ijulja . . . — KZ, 1963. 163. sz. 2—3. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Voronov, N.: V rajone Ponürej. — KZ, 1963. 118. sz. 2—3. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Sumihin, N.: Mezs tremja gorodami Roszszii. — KZ, 1963. 137. sz. 3., 139. sz. 3. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Zum 20. Jahrestages des Sieges der Sowjetarmee bei Kursk. — ZM, 1963. 2. sz. 253—254. p.
[A Szovjet Hadsereg kurszki győzelmének 20. évfordulójára.]

Zsadov, A.: Szokrusitel'nüj razgrom fasisztszkih vojszk. — VV, 1963. 7. sz. 14—20. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára. A fasiszta csapatok megsemmisítő szétzúzása.]

Ljudnikov, I.: Krepcse sztali. — VV, 1963. 8. sz. 16—20. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Szurcsenko, A.: Jugo-vosztocsnee Orla. — VV, 1963. 7. sz. 20—22, p.
[Oreltől délkeletre, 1943. március. — A kurszki csata 20. évfordulója.]

Desznickij, G.: V nebe nad Kurszkom. — VV, 1963. 6. sz. 21—23. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Jakubov, V.: V neravnoj szhvatke. — VV, 1963. 6. sz. 23—26. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Medvedev, N.: Pod Prohorovkoj. — VV, 1963. 6. sz. 26—28. p.
[Prohorovka alatt. A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Davidenko, V.: Resajuscsaja pobeda. — VV, 1963. 6. sz. 10—16. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Volkov, I.: Boevüm tradicijam vernü. — VV, 1963. 8. sz. 26—28. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára. Hűek a harci hagyományokhoz.]

Zaharov, M.: O szovetszkom voennom iszkuszsztve v bitve pod Kurszkom. (K 20-letiju razgroma nemecko-fasisztszkih vojszk pod Kurszkom). — VIZs, 1963. 6. sz. 15—25., 7. sz. 11—20. p.
[A szovjet hadművészetről a kurszki csatában. A német-fasiszta csapatok Kurszk alatti szétzúzásának 20. évfordulójára.]

Szolov'ev, B.: 20-letie velikoj pobedü pod Kurszkom. (O vlijanii sztrategicseszkoj vnezapnoszti na hod vooruzsennoj bor'bü v bitve pod Kurszkom.) — VM, 1963. 7. sz. 58—74. p.
[A kurszki győzelem 20. évfordulója. A stratégiai meglepés hatásáról a kurszki csata fegyveres harcai folyamán.]

Cukanov, F.: Manevr szilami i szredsztvami Voronezsszkogo fronta v oboronitel'noj operacii pod Kurszkom. — VIZs, 1963. 6. sz. 35—42. p.
[Manőverezés a voronyezsi front erőivel és eszközeivel a kurszki védelmi hadműveletben.]

Rudenko, Sz. — *Brajko,* P.: 16-ja vozdusnaja armija v bitve pod Kurszkom. — VIZs, 1963. 7. sz. 21—32. p.
[A 16. légihadsereg a kurszki csatában.]

Rudenko, Sz.: V bitve nad Kurszkoj dugoj. — AK, 1963. 7. sz. 69—74. p.
[A 16. légi hadsereg repülői a kurszki csatában, 1943. nyarán.]

Kraszovszkij, Sz.: Vozdusnüj prorüv. — KZ, 1963. 179. sz. 2—3. p.
[Légi áttörés. A kurszki csata 20. évfordulója.]

Rotmisztrov, P. A.: Tanki protiv tankov. — KZ, 1963. 174. sz. 2—3. p.
[Tankok a tankok ellen. A kurszki csata 20. évfordulójára.]

Zvenigorodszkij, V.: Ratnüj trud szvjazisztov. — VV, 1963. 8. sz. 24—26. p.
[A kurszki csata 20. évfordulójára. A híradók harci munkája.]

Anfilov, V.: Szaperü v velikoj bitve. — VV, 1963. 8. sz. 20—24 p
[A kurszki csata 20. évfordulójára. Árkászok a nagy csatában.]

Rudakov, M. — *Lunin,* V.: Partijnopoliticseszkaja rabota v bitve pod Kurszkom. — VIZs, 1963. 6. sz. 26—34. p.
[A pártpolitikai munka a kurszki csatában.]

Nazarov, V.: Muzsesztvo i maszterszstvo v oborone. — VIZs, 1963. 6. sz. 47—52. p.
[Bátorság és hősiesség az 1943. júliusi Krutoj-Log-i védelmi csatában.]

Nehonov, G. — *Boriszov,* V.: Kak razvedcsiki uveli nemeckij tank. — VIZs, 1963. 6. sz. 43—47. p.
[Kiváló szovjet felderítők szerepe a német harckocsik megszerzésében az 1943. júliusi harcokban.]

Gavrilov, Ja.: Rabota partorga tankovogo batal'ona v boju. — VIZs, 1963. 6. sz. 52—54. p.

[Harckocsi zászlóalj pártszervezetének munkája harcban, 1943. július.]

Bagramjan, I.: Flangovüj udar 11-j gvardejszkoj armii. — VIZs, 1963. 7. sz. 83—95. p.
[A 11. gárdahadsereg oldalcsapása, 1943. július. Visszaemlékezés.]

Rendulic, L.: Die Schlacht von Orel Juli 1943. — ÖMZ, 1963. 3. sz. 130—138. p.
[Az oreli csata, 1943. júliusában.]

Szandalov, L.: Brjanszkij front v Orlovszkoj operacii. — VIZs, 1963. 8. sz. 62—72. p.
[A brjanszki front az oreli hadműveletben. Visszaemlékezés.]

Reinhardt, Reinhardt: Encirclement at Yukhnov: a Soviet airborne operation in World War 2. — MR, 1963. 5. sz. 61—75. p.
[Bekerítés Juhnovnál. Szovjet légihadművelet a második világháborúban.]

Eremenko, A. I.: Nadezsnüj scsit Roszszii. — KZ, 1963. 230. sz. 1. p.
[Megemlékezés Szmolenszk alapításának 1100. és felszabadításának 20. évfordulóján.]

Ljudnikov, I.: Cserez Desznu, Dnepr, Pripjat'. — VIZs, 1963. 12. sz. 45—47. p.
[A Desznán, Dnyeperen és a Pripjatyon keresztül. A hősiesség példái.]

Mal'kov, D.: Dnepr'-reka geroev. — KZ, 1963. 226. sz. 2—3. p.
[— visszaemlékezése a Dnyeper menti harcokra 1943-ban.]

Kurdov, N.: Raszszkaz buvalogo voina. — VIZs, 1963. 9. sz. 59—60. p.
[Egy egykori harcos elbeszélése. A Dnyeper menti nagy csata hősei.]

Psenicsnij, P.: Ih podvigi beszszmertnü. — VV, 1963. 11. sz. 17—19. p.
[A Dnyeper menti harcok halhatatlan hőstettei.]

Mosljak, I.: Gvardejcü, kak vszegda, vperedi. — VIZs, 1963. 9. sz. 57—59. p.
[Gárdisták, mint mindig, előre. A Dnyeper menti nagy csata hősei.]

Sutov, Sz. F.: Gvardejcü — vpered. — VV, 1963. 10. sz. 21—28. p.
[Gárdisták előre! A 20. gárda harckocsibrigád harcosai a Dnyeper menti harcokban.]

Sarohin, M.: Forszirovanie Dnepra armiej sz hodu. — VIZs, 1963. 9. sz. 54—57. p.
[Menetelő hadsereg átkelése a Dnyeperen. A Dnyeper menti nagy csata hősei.]

Csalik, E.: Epopeja maszszovogo geroizma. — VIZs, 1963. 9. sz. 48—53. p.
[A tömeges hősiesség eposza. A Dnyeper menti nagy csata hősei.]

Kravcsenko, A.: Tankisztü forszirujut reki. — VIZs, 1963. 9. sz. 63—65. p.
[Páncélosok átkelnek a folyón. A Dnyeper menti nagy csata hősei.]

Cirlin, A.: Forszirovanie sz hodu. — VV, 1963. 10. sz. 16—20. p.
[A Dnyeper menti csata 20. évfordulójára.]

Radzievszkij, A.: Bitva za Dnepr. — VV, 1963. 10. sz. 12—16. p.
[A Dnyeper menti csata 20. évfordulójára.]

Anfilov, V.: Cserez Dnepr. [K 20-letiju forszirovanija.] — TV, 1963. 10. sz. 14—17. p.
[Az 1943. évi Dnyeper-átkelés 20. évfordulójára.]

Akulisnin, F.: Otvaga, maszterszstvo i hrabroszt'. — VIZs, 1963. 12. sz. 48—50. p.
[Bátorság, hősiesség, vitézség, 1943. augusztus.]

Szviridov, A.: V bojah za Donbaszsz. — KZ, 1963. 212. sz. 2. p.
[Harcban a Donec-medencéért 1943. szeptemberében.]

Petrov, G. — *Nehonov*, G.: 17 geroev odnogo polka. — VIZs, 1963. 10. sz. 43—49. p.
[17 hős egyetlen ezredből. az 1943. szeptemberi Dnyeper menti harcokban.]

Jakubov, V.: Geroi boev. — VV, 1963. 11. sz. 15—16. p.
[Visszaemlékezés az 1943. szeptemberi Dnyeper menti harcokra.]

Kozlov, L.: Nahodcsivoszt' i resitel'noszt' v boju. — VIZs, 1963. 11. sz. 58—60. p.
[Találékonyság és elszántság a harcban. 1943. szeptember—október.]

Telegin, A.: Maszterszstvo, muzseszstvo. — VV, 1963. 11. sz. 11—13. p.
[Visszaemlékezés a Dnyeper menti harcokra. 1943. október.]

Silin, A.: Artillerisztü na placdarme. — VIZs. 1963. 11. sz. 61—63. p.
[Tüzérek a Dnyeper menti harcokban. 1943.]

Anohin, I.: Boj za placdarm u derevini Glusec. — VIZs, 1963. 11. sz. 63—64. p.
[Hősiesség a Dnyeper menti harcokban. Harc a Glusec falu melletti hídfőért.]

Umanszkij, T.: Zahvat ljutezsszkogo placdarma. — VIZs, 1963. 9. sz. 60—63. p.
[A ljutezs-i hídfőállás elfoglalása. A Dnyeper menti nagy csata hősei.]

Morozov, V.: Pocsemu ne zaversilosz' nasztuplenie v Donbaszsze vesznoj 1943 goda. — VIZs, 1963. 3. sz. 14—34. p.
[Miért nem fejeződött be a támadás 1943. tavaszán a Donec-medencében?]

Voznenko, V.: Bitva za Dnepr i Kievszkaja nasztupatel'naja operacija 1943 goda. (K 20-letiju oszvobozsdenija Kieva). — VM, 1963. 10. sz. 55—69. p.
[A Dnyeper menti csata és a kievi támadó hadművelet 1943-ban. (Kiev felszabadításának 20. évfordulója.)]

Bagramjan, I.: Geroicseszkaja oborona sztolicü Szovetszkoj Ukrainü. (K 20-letiju oszvobozdenija Kieva). — VIZs, 1963. 10. sz. 53—66. p.
[Szovjet Ukrajna fővárosának hősies védelme. Kiev felszabadításának 20. évfordulójára. Visszaemlékezés.]

Grecsko, A.: V bojah za sztolicu Ukrainü. — VIZs, 1963. 11. sz. 3—17. p.
[Harcban Ukrajna fővárosáért, Kievért.]

Desznickij, G.: V bojah za Kiev. — VV, 1963. 11. sz. 13—14. p.
[A Kievért folyó harcokban, 1943. november.]

Perezsogin, V.: Oni pervümi vosli v Kiev. — VIZs, 1963. 10. sz. 40—43. p.
[Elsőként hatoltak be Kievbe, 1943. november.]

Malinovszkij, R. Ja.: Velikaja pobeda. — KZ, 1963. 262. sz. 1. p.
[A nagy győzelem. Kiev felszabadításának 20. évfordulója.]

Morozov, V.: Szlava geroev Kievszkoj bitvü. — KVSz. 1963. 20. sz. 36—41. p.
[Kiev felszabadításának 20. évfordulója.]

Krajnjukov, K.: Oszvobozsdenie Kieva. — VIZs, 1963. 10. sz. 67—79. p.
[Kiev felszabadítása. Visszaemlékezés.]

Rezsilo, P.: Szlavnaja sztranica beovoj isztorii. — VZ, 1963. 11. sz. 3—4. p.
[Kiev felszabadításának 20. évfordulójára.]

Zsdanov, N.: Ognevoj scsit Leningrada. — TV, 1963. 12. sz. 11—17. p.
[Leningrád ostromának emlékére.]

Zsukov, N.: Podvig pod Leningradom. K 20-letiju prorüva blokadü. — KZ, 1963. 15. sz. 3. p.
[A leningrádi blokád áttörésének 20. évfordulója.]

Zum 20. Jahrestag der Befreiung Leningrads. — ZM, 1963. 4. sz. 511. p.
[Leningrád felszabadításának 20. évfordulójára.]

Neszterszkij, A.: Navecsno . . . — AK, 1963. 7. sz. 79—80. p.
[Az 1944. május—júniusi légiharcok hős repülőinek emlékére.]

Szmirnov, V.: Geroi odnogo boja. — VV, 1963. 9. sz. 7—10. p.
[Az 1944. július 19-i páncélos csata hősei.]

Birjuzov, Sz.: Poiszki pravil'nogo resenija. — VIZs, 1963. 5. sz. 59—77. p.
[Visszaemlékezés az Ukrán arcvonal harctevékenységére 1944-ben.]

Fedorov, A.: V nebe Beloruszszii. — AK, 1963. 5. sz. 77. p.
[Visszaemlékezés az 1944. júliusi légiharcokra Belorussziában.]

Blagowieszczanski, I.: Dzialania artylerii 1 Armii Wojska Polskiego w operacji brzesko—lubelskiej 1 frontu Bialoruskiego (11—23. 07. 1944.) — MW. 1963. 9. sz. 82—102. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg tüzérségének tevékenysége az I. Bielorusz Front breszti—lublini hadműveletében, 1944. július 11—23. között.]

Szuhacsev, Sz.: Otvaga i nahodcsivoszt' — zalog pobedü. — VIZs, 1963. 5. sz. 54—58. p.
[A bátorság és találékonyság a siker záloga. Egy páncélososztag sikere 1945 februárjában a Dunajec átkelésénél.]

Kravcsenko, I.: Rejd k zalivy. — VV, 1963. 9. sz. 10—12. p.
[Támadás a Balti-fronton, 1944 júliusában. Páncéloscsata.]

Chabanier, Jean: La bataille de Courlande, octobre 1944—mai 1945. — RHA, 1963. 3. sz. 136—153. p.
[A kurlandi csata, 1944 október—1945 május.]

Schütte, Ehrenfried: Wie die Rote Armee Hinterpommern eroberte. — WR, 1963. 6. sz. 353—360. p.
[Hogyan foglalta el a Vörös Hadsereg Hátsó-Pomerániát, 1944.]

Bagramjan, I.: Die Schaulen-Mitau-Operation der I. Baltischen Front. Aus dem „Vojenno-isztoriceskij Zurnal" übers., eingeleitet und mit Anmerkungen versehen v. Wilhelm Arenz. — WR, 1963. 10. sz. 586—605. p.
[Az I. Balti Front Schaulen—Mitau hadműveletei. A Voenno Isztoricseszkij Zsurnal-ból ford., bev. és jegyz. ell, Wilhelm Arenz.]

Karozin, A.: Sz puskami protiv tankov i pehotü. — VV, 1963. 5. sz. 10—12. p.
[Puskákkal tankok és gyalogság ellen, 1945 januárjában Kelet-Poroszországban.]

Der Endkampf um den Seebrückenkopf Pillau 25. Januar bis 26. April 1945. — WR, 1963, 8. sz. 472—483. p.
[Befejező harcok Pillau keleti-tengeri hídfőnél, 1945. január 25—április 26 között.]

Kronik, A.: Maszterszvo, muzsesztvo. — VV, 1963. 12. sz. 7—9. p.
[Visszaemlékezés az 1945 tavaszi kelet-poroszországi harcokra.]

Cirlin, A.: Organizacija vodosznabzsenija vojszk Zabajkal'szkogo fronta v Hingano—Mukdenszkoj operacii. — VIZs, 1963. 5. sz. 36—48. p.
[A Bajkálon túli arcvonal csapatainak vízellátási szervezete Hingán—Mukden-i hadműveletben.]

Lukanin, E.: Pobeda Szovetszkih Vooruzsennüh Szil v Velikoj Otecsesztvennoj vojne, (Sztat'ja vtoroja.) — KVSz. 1963. 24. sz. 62—68. p.
[A szovjet fegyveres erők győzelme a Nagy Honvédő Háborúban.]

Kozlov, N.: Pobeda Szovetszkih Vooruzsennüh Szil v Velikoj Otecsesztvennoj Vojne. (Sztat'ja pervaja.) — KVSz, 22. sz. 61—67. p.
[A szovjet fegyveres erők győzelme a Nagy Honvédő Háborúban.]

Grülev, A.: Pobednüj final isztoricseszkoj bitvü. — KZ, 1963. 149. sz. 2—3. p.
[A történelmi csata győztes befejezése.]

Nemerknuscsij szvet velikoj pobedü. — VV, 1963. 5. sz. 3—7. p.
[A Nagy Honvédő Háború ragyogó győzelme.]

Nemerknuscsij podvig naroda. — VZ, 1963. 5. sz. 1—2. p.
[A nép ragyogó hőstette. A Nagy Honvédő Háború győzelmes befejezése.]

Hubert, Henryk: Viszontlátásra az „Unter den Linden"-en. — Le, 1963. 10. sz. 17—20. p.
[Visszaemlékezés az 1943 októberi leniné-i csatára. Leninótól Berlinig, az „ördögi lengyel gyalogság" útja.]

Jurgielewicz, W.: Z doswiadczen szkolenia bojowego i operacyjno-taktycznego 1 i 2 armii Wojska Polskiego. — MW, 1963. 4. sz. 55—71. p.
[Az 1. és 2. Lengyel Hadsereg harci és hadműveleti-harcászati előkészítésének tapasztalataiból.]

Geleta, M.: Organizacija, wyposazenie i szkolenie oddzialów i pododdzialów lacznosci 1 Armii WP. — MW, 1963. 3. sz. 97—122. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg híradó alakulatainak szervezete, felszerelése és kiképzése.]

Surgiewicz, Remigiusz: Z dziejów prasy frontowej Ludowego Wojska Polskiego 1943—1945. — WPH, 1963. 1. sz. 33—64. p.
[A Lengyel Néphadsereg háborús sajtójának történetéből, 1943—1945.]

Fuks, M.: Z zagadnien bazy materialowej rozwoju Ludowego Wojska Polskiego w latach 1944—1945. — MW, 1963. 2. sz. 74—82. p.
[A Lengyel Néphadsereg anyagi alapjainak kérdéseiről, 1944—1945.]

Szulczynski, Stanislaw: Nad Turia i Bugiem. — PWL, 1963. 7. sz. 154—163. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg részvétele a Turia és a Bug melletti harcokban, 1944 június—július.]

Wiener, Fritz: Panzer und Artillerie in der Abwehrschlacht Glowaczow am Warka-Brückenkopf — August 1944. — OMZ, 1963. 1. sz. 16—22., 2. sz. 94—96. p.
[A páncélosok és a tüzérség elhárítócsatában. Glowaczow a Warka-hídfőnél (Lengyelország) — 1944 augusztus.]

Przymanowski, Janusz: Czolgisci w bitwie pod Studziankami. — PWL, 1963. 10. sz. 48—51. p.
[Páncélosok a Studzianka alatti csatában, 1944 augusztus.]

[Przymanowski, Janusz] Psimanovszkij. Janusz: Boevoe szodruzsesztvo szovetszkih i pol'szkih vojszk v bojah pod Sztudzjankoj. — VIZs, 1963. 9. sz. 98—101. p.
[A szovjet és lengyel hadsereg szoros együttműködése a Studzianka alatti harcokban. 1944 augusztus.]

Batow, Pawel I.: O udziale 65 armii radzieckiej w wyzwoleniu Polski. — WPH. 1963. 3—4. sz. 408—433. p.
[A 65. szovjet hadsereg részvétele Lengyelország felszabadításában.]

Woloszyn, Wlodzimierz: Wyzwolenie wschodnich ziem Polski przez armie radziecka i wojsko polskie w 1944 r. — WPH, 1963. 3—4. sz. 69—114. p.
[Lengyelország keleti részének felszabadítása a szovjet és lengyel hadsereg által 1944-ben.]

Nazarewicz, Ryszard: O realizacji planu „Burza" w okregach AK Radom i Lódz w drugiej polowie 1944 r. — WPH, 1963. 2. sz. 61—91. p.
[„A Vihar" hadműveleti terv realizálása az Armia Krajowa radom-i és lódz-i körzetében. 1944. második felében.]

Lipcowe wspomnienia. — WL, 1963. 7. sz. 10—18. p.
[Visszaemlékezések 1944. júliusára.]

Sobczak, Kazimierz: Udzial Armii Ludowej w powstaniu warszawskim. — PWL, 1963. 8. sz. 120—130. p.
[A Lengyel Néphadsereg részvétele a varsói felkelésben, 1944. július—augusztus.]

Szulczynski, Stanislaw: Z walk o Prage. — PWL, 1963. 9. sz. 111—117. p.
[Varsó prágai városrészéért folytatott harcokról, 1944. szeptember—november.]

Gonczarski, Jerzy: Artylerzysci przeciwpancerni. — PWL, 1963. 10. sz. 52—54. p.
[Páncélelhárító tüzérek 1944 őszén, Varsó előtt.]

Margules, Józef: Forsowanie Wisly po lodzie i pierwsze walki 4 pulku piechoty na przedmiesciach Warszawy. — PWL, 1963. 1. sz. 224—226. p.
[Átkelés a jeges Visztulán és a 4. gyalogezred első harcai Varsó külvárosaiban.]

Margules, Józef: Wyprawa przez most Kierbedzie. — PWL, 1963. 1. sz. 222—223. p.
[Az 1945 januári varsói harcokról, vállalkozás a kierbedi hídnál.]

Komornicki, Stanislaw: 14 pulk piechoty w walkach o Warszawe. — PWL, 1963. 1. sz. 227—231. p.
[A 14. gyalogezred a Varsóért folytatott harcokban.]

Komornicki, Stanislaw: Wyzwolenie Poznania. — WL, 1963. 2. sz. 10—20. p.
[Poznan felszabadítása, 1945.]

Szulczynski, Stanislaw: Trzy fragmenty. — PWL, 1963. 3. sz. 130—134. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg 1945 január—márciusi tengerparti harcaiból.]

Lipka, Czeslaw: Rajd na kierunku Miroslawca. — PWL, 1963. 2. sz. 162—170. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg harcai 1945 februárjában a tengerparton.]

Kulinski, Wlodzimierz: Kwatermistrzowskie zabezpieczenie dzialan 1 Armii WP na Pomorzu. — PKw, 1963. 6. sz. 63—65. p.
[A Lengyel Hadsereg 1. hadseregе tevékenységének szállásmesteri biztosítása a tengermelléken (Pomerániában), 1945-ben.]

Guterman, Józef: Przypadkowe spotkanie. — PWL, 1963. 10. sz. 44—47. p.
[Véletlen találkozás. Az 1. gy. hó. harcaiból.]

Herzog, Leon: Czy nieporozumienie? Na marginesie zbioru dokumentów o twierdzy Wroclaw. — WPH, 1963. 2. sz. 229—234. p.
[Vajon félreértés? A wroclaw — (Breslau)-i erődből kiadott dokumentumgyűjtemény margójára, 1945. II. 16.—1945. V. 6.]

Klibanski, Marek: Udzial 2 luzyckiej dywizji artylerii w operacji Praskiej. 6—13. 5. 1945. r. — WPH, 1963. 2. sz. 35—60. p.
[A 2. luzsicei tüzérosztály részvétele a prágai hadműveletben, 1945. május 6—13. között.]

Pataj, Stefan: Artyleryjskie zabezpieczenie obrony 1 BK nad Zalewem Szczecinskim przez 4 dywizjon artylerii konnej (7—13 kwietnia 1945 r.) — PWL, 1963. 3. sz. 135—139. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg harctevékenysége 1945 áprilisában. Az 1. lovasbrigád védelmének tüzérségi biztosítása.]

Rawski, Tadeusz: Wyzwolenie Slaska. — WL, 1963. 3. sz. 65—72. p.
[Szilézia felszabadítása, 1945.]

Adamiecki, Wojciech: Az ember, akit megöltek . . . — Le, 1963. 10. sz. 44. p.
[Visszaemlékezés a 34. gy. e. 1945 áprilisi Budziszyn melletti harcaira.]

Mazur, Zygmunt: Inzynieryjne zabezpieczenie forsowania Odry. — PWL, 1963. 4. sz. 141—145. p.
[Az Oderán való átkelés műszaki biztosítása.]

Poplawsky, Stanislaw: Na ostatnich rubiezach. Ze wspomnien dowódcy armii. — WPH, 1963. 3—4. sz. 375—407. p.
[Lengyel hadvezérek visszaemlékezései a végső harcokról.]

Komornicki, Stanislaw: Oddzialy Wojska Polskiego w walkach o Berlin w 1945 r. — WPH, 1963. 3—4. sz. 185—205. p.
[A Lengyel Hadsereg részvétele a berlini harcokban, 1945-ben.]

Bordzilovszkij, E.: Ucsasztie 1-j armii Vojszka Pol'szkogo v Berlinszkoj operacii. — VIZs, 1963. 10. sz. 15—29. p.
[A lengyel 1. hadsereg részvétele a berlini hadműveletben.]

Belov, Ivan: Nostni vojni dejsztvija prez vtorata faza na Otecsesztvennata vojna. — VISz, 1963. 1. sz. 87—100. p.
[Éjszakai harctevékenységek a bolgár Honvédő Háború második szakaszában.]

Nedev, Nedju T.: Pogled vörhu dejnosztta na voennija szöjuz (oficerszkata liga) ot osznovavaneto mu do 9 IX. 1944 r. — IP, 1963. 2. sz. 54—68. p.
[A katonai szövetség (tiszti liga) tevékenységének áttekintése alapításától 1944. szeptember 9-ig.]

Radkov, Ivan: Komitetite na otecsesztvenija front — fakticseszki organi na mesztnata vlaszt neposzredsztvenno szled 9 szeptembri 1944 r. — IP, 1963. 2. sz. 3—22. p.
[A Hazafias Front bizottságai — a helyi hatalom tényleges szervei 1944. szeptember 9. után.]

Radulov, Dimitör: Dejsztvijata na 4 korpusz ot 1 BA juzsno ot r. Drava ot 12. 4 do 6. 5. 1945. godina. — VISz, 1963. 1. sz. 56—70. p.
[Az 1. Bolgár Hadsereg IV. hadtestének tevékenysége a Dráva folyótól délre, 1945. április 12 és május 5. között.]

Svoboda, Ludvik: V bratrské sovetské zemi vznikala Ceskoslovenská lidová armada. (K 20 vyroci prvniho boje cs. jednotky v SSSR.) — HV, 1963. 1. sz. 1—22. p.
[A baráti Szovjetunió területén alakult meg a Csehszlovák Néphadsereg. — A Csehszlovák Néphadsereg harcbavetésének 20. évfordulójára.]

Brod, Toman: Vznik a boje ceskoslovenského praporu na Strednim vychode v letech 1940—1942. — HV, 1963. 5. sz. 734—773. p., 1 térk.
[Csehszlovák zászlóaljak megalakulása és harcai az 1940—1942-es években, Közép-Keleten.]

Marcenko, A. D.: Vzájemné bojové bratelstvi ceskoslovenskych a sovetskych vojáku v bojich o Charkov (brezen 1943.). — HV, 1963. 6. sz. 951—986. p.
[Fegyverbarátság a csehszlovák és szovjet katonák között a harkovi csata időszakában, 1943 március.]

Gladkov, N.: Podvig csehoszlovackih voinov u Szokolovo. — VIZs, 1963. 1. sz. 40—45. p.
[Csehszlovák harcosok hőstette Szokolovnál, 1943 március.]

Vedenin, A.: Nacsalo oszvobozsdenija Csehoszlovakii. — VIZs, 1963. 6. sz. 55—63. p.
[Csehszlovákia felszabadításának kezdete, visszaemlékezés.]

Eremenko, A(ndrej) I(vanovics): Poszlednie nedeli vojnü. — NNI, 1963. 1. sz. 67—84. p.
[— — visszaemlékezéseiből Csehszlovákia felszabadulásáról.]

Nesvadba, Frantisek: Charakter a posláni armády tzv. slovenského státu v letech 1944—1945. — HV, 1963. 1. sz. 23—60. p.
[Az ún. szlovák állam hadseregének jellege az 1944—1945. években.]

Tvaruzek, Bretislav: Osvobozeni severovychodniho Slovenska vojsky 4. ukrajinského frontu v prubeho tzv. západokarpatské operace (leden — unor 1945). — HV, 1963. 6. sz. 909—951. p.
[Északkelet-Szlovákia felszabadítása a 4. Ukrán Front csapatai által az ún. nyugat-kárpáti hadműveletek keretében, 1945 január—február.]

Buchner, Alex: Gebirgsverteidigung und Absetzen unter Feinddruck, (Gefacht der 1.) Geb. Jäg. Bat. 94 bei Csobotfalva in Südostungarn am 11. September 1944). — ASM, 1963. 3. sz. 131—137. p.

[Hegyi védelem és visszavonulás az ellenséges nyomás alatt. A 94. hegyi vadászzászlóalj ütközete Csobofalvánál, Délkelet-Magyarországon, 1944. szeptember 11-én.]

[Gosztonyi] Gostony [Péter] Peter: Der Kampf um Budapest 1944—45. — WR, 1963. 10. sz. 575—585., 11. sz. 654—672., 12. sz. 729—739., 1964. 1. sz. 46—61., 2. sz. 92—105., 3. sz. 181—190. p.
[A budapesti csata, 1944—1945.]

A Nagy Honvédő Háború hadművészettörténete

[Szokolovszkij] Sokolowsky, V.: Die sowjetische Kriegskunst in der Schlacht vor Moskou. (Zum 20. Jahrestag der Schlacht vor Moskau.) Übers., eingeleitet und mit Anmerkungen versehen v. Wilhelm Arenz. — WR, 1963. 1—2. sz. 75—103. p.
[A szovjet hadművészet a moszkvai csatában. A moszkvai csata 20. évfordulójára. Ford., bev. és észrevételekkel ell. Wilhelm Arenz.]

Szmirnova, P. Z.: Moszkovszkie zseleznodorozsniki v period bitvü za sztolicu (oktjabr'—dekabr' 1941. g.) — ISZSzSzR, 1963. 1. sz. 157—161. p.
[Moszkvai vasutasok a szovjet fővárosért folytatott csata idején.]

Simanszkij, A.: K voproszü o planirovanii kampanij. (Po opütu Velikoj Otecsesztvennoj vojnü.) — VM, 1963. 4. sz. 54—67. p.
[A hadművelet tervezésének kérdéséről. A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai alapján.]

Simanszkij, A.: Vübor napravlenija glavnogo udara. (Po opütu Velikoj Otecsesztvennoj vojnü.) — VIZs, 1963. 10. sz. 3—14. p.
[A főcsapás irányának kiválasztása. A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai alapján.]

Panov, M.: Tanki v kurszkoj bitve. — VV, 1963. 6. sz. 16—20. p.
[Páncélosok a kurszki csatában.]

Sehovcov, N.: Razvitie sztrategicseszkogo nasztuplenija letom i oszen'ju 1943. goda. — VIZs, 1963. 9. sz. 12—29. p.
[A stratégiai támadás kifejlődése 1943 nyarán és őszén.]

Szkvirszkij, L.: O vsztrecsnüj szrazsenijah v Velikoj Otecsesztvennoj vojne. — VM, 1963. 1. sz. 62—74. p.
[A találkozó harcokról a Nagy Honvédő Háborúban.]

Kravcsenko, I.: Vsztrecsnüe bo tankovüh i mehanizirovannüh korpuszov v Velikoj Otecsesztvennoj vojne. — VIZs, 1963. 5. sz. 24—35. p.
[Páncélos és gépesített hadtestek találkozó harcai a Nagy Honvédő Háborúban.]

Koltunov, G.: Boevüe dejsztvija tankovüh armij vo vtorom periode Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VM, 1963. 3. sz. 41—54. p.
[A páncélos hadseregek harctevékenysége a Nagy Honvédő Háború második felében.]

Ananev, I.: Die sowjetischen Panzerarmeen in den Angriffsoperationen des grossen vaterländischen Krieges. — ASM, 1963. 5. sz. 260—267. p.
(A Voenno Isztoricseszkij Zsurnal, 1962. 5. sz.-ból. Ford. Wilhelm Arenz.)
[A szovjet páncéloshadseregek a Nagy Honvédő Háború támadó hadműveleteiben.]

Nasa replika zapadnogermanszkomu zsurnalu. — VIZs, 1963. 3. sz. 121—123. p.
[A Wehrwissenschaftliche Rundschauval folytatott vita a Nagy Honvédő Háború páncélos hadműveleteire vonatkozólag.]

Anan'ev, I.: Tank armies in offensive operations. — (Trans. from the article published in Voenno-Isztoricseszkij Zsurnal, May 1962.) — MR, 1963. 2. sz. 57—70. p.
[Páncélos seregek a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának offenzíváiban.]

Krasznov, I.: Nasztuplenie bronetankovüh vojszk v gorah. — VIZs, 1963. 11. sz. 32—43. p.
[Páncélos csapatok támadása hegyekben.]

Fedorenko, V.: Opüt preszledovanija protivnika szoedinenijami bronetankovüh vojszk. — VIZs, 1963. 8. sz. 25—37. p.
[Az ellenség üldözésének tapasztalatai páncélos csapatok összefogásával.]

Hromov, Sz.: Ob izucsenii opüta vooruzsennoj bor'bü v hode Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VM, 1963. 11. sz. 49—60. p.
[A Nagy Honvédő Háború fegyveres tapasztalatainak tanulmányozásáról.]

Kurocskin, P.—*Turcsenko*, V.: Primenenie peredovüh otrjadov obscsevojszkovüh armij po opütu Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VM, 1963. 6. sz. 51—61. p.
[Az összfegyvernemi seregek élenjáró osztagainak alkalmazása a Nagy Honvédő Háború tapasztalatai alapján.]

Szuharev, A.: Dosztizsenie vüszokih tempov nasztuplenija po opütu operacij Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VIZs, 1963. 3. sz. 3—13. p.
[Erősütemű támadás sikere a Nagy Honvédő Háború hadműveleteinek talpasztalata alapján.]

Szidorenko, A.: O roli ognja i manevrennoszti v nasztupatel'nüh operacijah. — VIZs, 1963. 4. sz. 14—24. p.
[A tűz és a manőverezés szerepéről a támadó hadműveletekben.]

Rotmisztrov, P.: O szovetszkom voennom iszkuszsztve v bitve na Volge. — VIZs, 1963. 1. sz. 8—20. p.
[A szovjet hadművészetről a volgai csatában. Befejező rész.]

Malahov, M.: Harakternüe csertü szovetszkogo voennogo iszkuszsztva v kampanii na Dal'nem Vosztoke. (Avguszt—szentjabr' 1945 goda.) — VM, 1963. 5. sz. 47—60. p.
[A szovjet hadművészet jellemző vonásai a távol-keleti hadjáratban, 1945 aug.—szept. között.]

Golab, Z.: Operacyjna analiza wysilku zbrojnego Gwardii i Armii Ludowej w walce z hitlerowskim najezdza. — MW, 1963. 11. sz. 80—95. p.
[A Gwardia és az Armia Ludowa harctevékenységének hadműveleti elemzése a hitlerista megszállók elleni harcban.]

Krzeminski, Cz.: Wysilek organizacyjny i operacyjno-taktyczna analiza dzialan bojowych ludowego lotnictwa polskiego w drugiej wojnie swiatowej. — MW, 1963. 12. sz. 71—91. p.
[A lengyel légierő szervezeti erőfeszítései és harctevékenységének hadműveleti-harcászati elemzése a második világháborúban, 1944—1945.]

Krzeminski, Cz.: Z zagadnien organizacji wspóldzialania lotnictwa mysliwskiego z artyleria przeciwlotnicza 1 Armii WP w operacji berlinskiej. — MW, 1963. 8. sz. 87—92. p.
[A vadászrepülők és a légvédelmi tüzérség együttműködésének szervezeti kérdései az 1. Lengyel Hadsereg keretében, a berlini hadműveletben.]

Filar, Wl.: Problemy materialowego zabezpieczenia 1 Armii WP w operacji berlinskiej Armii Radzieckiej (16.4—8.5. 1945 r.) — MW, 1963. 5. sz. 47—69. p.
[Az 1. Lengyel Hadsereg anyagi biztosításának problémái a Szovjet Hadsereg berlini hadműveletében.]

Bogdanov, P. P. — *Minaszjan*, M. M. — *Prokof'ev*, E. A.: Osznovnüe problemü csetvertogo toma „Isztorii Velikoj Otecsesztvennoj vojnü Szovetszkogo Szojuza". — VI, 1963. 5. sz. 3—18. p.
[A Nagy Honvédő Háború története 4. kötetének alapvető problémái.]

Roscsin, Sz. I.—*Szeregin*, V. P.: Osznovnüe problemü pjatogo toma „Isztorii Velikoj Otecsesztvennoj vojnü Szovetszkogo Szojuza". — VI, 1963. 12. sz. 3—12. p.
[A Nagy Honvédő Háború története 5. kötetének alapvető problémái.]

A Szovjetunió hadi, gazdasági, társadalmi potenciálja a Nagy Honvédő Háborúban

Kumanev, G.: Perebazirovanie proizvoditel'nüh szil na Vosztok SzSzSzR v 1941—1942 godah. — VIZs, 1963. 2. sz. 114—117. p.
[A termelőerők átszervezése a Szovjetunió keleti részén, 1941—1942-ben.]

Nikitin, A.: Peresztrojka rabotü voennoj promüslennoszti SzSzSzR v pervom periode Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VIZs, 1963. 2. sz. 11—20. p.
[A szovjet hadiipar munkájának átállítása a Nagy Honvédő Háború első szakaszában.]

[*Seszterin*] Schesterin, F.: Die Entwicklung der sowjetischen Jagdfliegerkräfte im Grossen Vaterländischen Krieg. — ZM, 1963. 4. sz. 441—457. p.
[Voenno Isztoricseszkij Zsurnal, 1959. 6. sz. 36—51. p.]
[A szovjet vadászlégierő fejlődése a Nagy Honvédő Háborúban.]

Timoscsenko, I.: Voenno-organizatorszkaja rabota Kommuniszticseszkoj Partii v period Velikoj Otecsesztvennoj vojnü. — VIZs, 1963. 6. sz. 3—14. p.
[A Kommunista Párt katonai szervező munkája a Nagy Honvédő Háború időszakában.]

Glazunov, P.: Idejno-politicseszkaja rabota Kommuniszticseszkoj partii na fronte letom i oszen'ju 1943 goda. — VIZs, 1963. 8. sz. 3—10. p.
[A Kommunista Párt politikai-ideológiai munkája a fronton 1943 nyarán és őszén.]

Korzsenevszkaja, T.: Armeiszkie komszomol'cü v Velikoj Otecsesztvennoj vojne. — VIZs, 1963. 10. sz. 101—108. p.
[A hadsereg komszomolistái a Nagy Honvédő Háborúban.]

Kolasz, Jakub: Narodnüj poet — vojnam. — VV. 1963. 5. sz. 8—10. p.
[Jakub Kolasz bjelorussz költő a Nagy Honvédő Háborúban.]

Észak-afrikai, földközitengeri, olaszországi, balkáni hadszíntér

Surtees, G.: A „Q" war. — RUSIJ, 1963. 108. köt. 631. sz. 256—262. p.
[Számvetés az eritreai és abesszíniai hadjáratról 1941-ben.]

Gliwicz, Stanislaw: Koncowe dzialania samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich w Cyrenajce. — WPH, 1963. 1. sz. 219—250. p.
[A Kárpát Lövészek Önálló Brigádjának befejező hadműveletei Kirenaikában, 1942 januárban.]

Bieganski, Witold: Kilka uwag o zdobyciu Bardii w 1942 r. — WPH, 1963. 1. sz. 311—315. p.
[Néhány megjegyzés Bardia 1942. évi elfoglalásáról.]

Marey, Georges: Pour le vingtieme anniversaire des accords d'Anfa. Le réarmement francais en Afrique du nord (1942—1944). — RMG, 1963. 1. sz. 9—30., 2. sz. 139—155. p.
[A francia újrafelfegyverzés Észak-Afrikában, 1942—1944.]

Król, W.: Wspomnienia w XX rocznice walk polskiej eskadry afrykanskiej. — WPL, 1963. 3. sz. 64—71. p.
[Visszaemlékezés a lengyel afrikai repülőraj harcainak 20. évfordulóján.]

Burdick, Charles: Planungen für das Einrücken deutscher Kräfte in Spanien in den Jahren 1942—1943. Die Unternehmen „Ilona" und „Gisela". — WR, 1963. 3. sz. 164—178. p.
[Tervek német erők bevonulására Spanyolországba 1942—43-ban. Az „Ilona" és „Gizella" vállalkozás.]

Fischer, Ernest F.: A classic stratagem on Monte Artemisio. — MR, 1963. 2. sz. 78—90. p.
[Amerikai hadicsel az olaszországi Monte Artemisio-n, 1944-ben.]

Orlov, A.: Proiszsetsztvie na Krite. — VIZs, 1963. 5. sz. 115—120. p.
[1944 áprilisi krétai események.]

Der Aufmarsch der deutschen 2. Armee gegen Jugoslawien anfangs April 1941. Eine Studie über die Transportverhältnisse im österreichischen Raum. — ÖMZ, 1963. 2. sz. 61—66. p.
[A német 2. hadsereg felvonulása Jugoszlávia ellen 1941 elején. Tanulmány a szállítási körülményekről az osztrák térségben.]

Kovacevic, Stevo: Borbe i akcije na sirem podrucju Grahova u avgustu i septembru 1941. godine. — VoG, 1963. 1. sz. 3—39. p.
[Harctevékenység Grahovo körzetében, 1941 augusztus—szeptember.]

Brajuskovic, Dimitrije: Drinicki propiszi. VoG, 1963. 1. sz. 41—62. p.
[A drinici kiáltvány 1942-ben.]

Antonovski, Ivan: Oslobodjenje Grubisnog Polja (18. avgusta 1944. godine.) — VoG, 1963. 1. sz. 63—70. p.
[Grubisno Polje helység felszabadítása 1944. augusztus 18-án.]

Birjuzov, Sz[ergej] Sz[emenovics]: Oszvobozsdenie Belgrada. (oktjabr' 1944. goda.) — NNI, 1963. 1. sz. 3—23. p.
[Belgrád felszabadítása. 1944 október.]

Djurisic, Mitar: Jedna primedba na Ratki dnevnik Janka Lopicica. — VoG, 1963. 1. sz. 89—94. p.
[Janko Lopicic hadinaplójára vonatkozó észrevételek.]

A második front

Essome, H.: Normandy revisited. — MR 1963. 12. sz. 70—80. p.
[A normandiai partraszállás eseményei nyomában.]

Verna, Renato: Una battaglia di carri: l'offensiva tedesca delle Ardenne. — RM, 1963. 11. sz. 1302—1328. p.
[Harckocsik ütközete. A németek ellentámadása az Ardennekben a második világháború idején.]

Suter, Fred: Die doppelte Umfassung von Nancy durch die 4. amerikanische Panzerdivision vom 11. bis 15. September 1944. — ASM, 1963. 5. sz. 244—249. p.
[Nancy kettős bekerítése a 4. amerikai páncéloshadsereg által, 1944. szeptember 11—15. között.]

Bieganski, W.: Analiza wskazników rozmachu niektórych opersacji aliantów w pólnocno-zachodniej Europie w kampaniach 1944 i 1945 r. — MW, 1963. 2. sz. 83—97. p.
[A szövetségesek 1944—45-ös északnyugat-európai hadjáratában a hadműveletek lendületének néhány mutatója.]

Groehler, Olaf: Zur Offensive der Anglo-Amerikaner in Frühjahr 1945. — ZM, 1963. 3. sz. 295—311. p.
[Az 1945. tavaszi angol-amerikai offenzíváról.]

Douchy: Quelques aspects du franchissiment du Rhin en 1945. — RMS, 1963. 11. sz. 501—515. p.
[A rajnai átkelés néhány szempontja 1945-ben.]

Távol-keleti hadszíntér

Morton, Louis: The North Pacific: 1941—43. — MR, 1963. 1. sz. 34—47. p.
[A Csendes-óceán északi térsége 1941—43-ban.]

Byers, Clovis E.: A lesson in leadership. — MR, 1963. 12. sz. 12—15. p.
[Dinamikusabb vezetés pótolhatja a megerősítést. Buna (Új-Guinea) elfoglalásának tapasztalatai.]

Vromas, A. G.: Les Indes néerlandaises (1939—1945), — RHDGM, 1963. 50. sz. 27—36. p.
[A holland-indiai gyarmatok második világháború alatti története.)

Yokota, Yutaka—*Harrington*, Joseph D.: Japans bemannter Torpedos. — Übers. 142—148., 6. sz. 231—239. p. v. Dirgis Hagen. — WM, 1963. 4. sz.
[Japán legénységgel ellátott torpedói a második világháborúban.]

Budkevics, Sz.: Ob amerikanszkih planah vtorzsenija v Japoniju v 1945 godu. — VIZs, 1963. 8. sz. 73—83. p.
[A Japánba való betörés 1945. évi amerikai terveiről.]

Szoldatenko, E.: Isztoricseszkaja pobeda na vosztoke. — KZ, 1963. 208. p.
[Történelmi győzelem keleten. Japán fegyverletételének 18. évfordulója.]

Antifasiszta ellenállási mozgalom és partizánharcok a második világháborúban

Copoiu, N.: Congresul al III-lea de istorie a rezistentei europene (Karlovy-Vari, 2—4 septembrie 1963). — SRI, 1963. 6. sz. 1409—1413. p.
[Az Európai Ellenállás Történetének III. Nemzetközi Kongresszusa. Karlovy-Vary 1963. szeptember 2—4.]

Karlovy Vary: Die Wichtigkeit des Studiums der Geschichte der Widerstandsbewegung. — Wk, 1963. 10. sz. 16—17. p.
[Az ellenállási mozgalom története tanulmányozásának fontossága a karlovy-vary-i III. Nemzetközi Ellenállási Kongresszuson.]

Po kongresu o dejinách okupace ... — HV, 1963. 6. sz. 1038—1042. p.
[Az Európai Ellenállás Történetének III. Nemzetközi Kongresszusa. A kongresszus fő témája: „Európa leigázásának náci rendszere. Formák, módszerek és fejlődés".]

[Quatrieme] IVe Congres de la F. I. R. — La discussion. István Gábor: Les fascistes hongrois ont trouvé asile en R. F. A. — Wk, 1963. 1. sz. 17. p.
[Az Ellenállók Nemzetközi Szövetségének IV. Kongresszusán Gábor István hozzászólása.]

Andrianov, V.: Szovetszkie ljudi v dvizsenii Szoprotivlenija za rubezsom. — VIZs, 1963. 3. sz. 98—103. p.
[Szovjet emberek a külföldi ellenállási mozgalmakban. — Könyvismertetés.]

Lesznjak, T.: Nekotorüe voproszü organizacii i vedenija partizanszkoj bor'bü v pervüe meszjacü vojnü. — VIZs, 1963. 9. sz. 30—38. p.
[A partizánháború vezetésének és szervezetének néhány kérdése a háború első hónapjaiban.]

Stepniowski, T.: Dzialalnosc radzieckiego ruchu partyzanckiego w pierwszym okresie Wielkiej Wojny Narodowey (czerwiec 1941 r. — listopad 1942 r.) — MW, 1963. 1. sz. 73—92. p.
[A szovjet partizántevékenység a Nagy Honvédő Háború első szakaszában (1941. jún.—1942. nov.)]

Grancsak, I. M.: A partizánmozgalom Kárpát-Ukrajnában 1943—1944-ben. — Naukovi Zapiszki, Uzsgorodszkij Derzs. Univ. XXXVI. 1958. 123—144. p.

Kural, V.: Pracujeme na dejinach cs. odboje. (Konference regionálnich historiku obdobi 1938—1945.) — HV, 1963. 3. sz. 445—447. p.
[A csehszlovák ellenállási mozgalom történetén dolgozunk. — A helytörténészek konferenciája az 1938—1945-ös évek történetével kapcsolatban.]

Osusky, P.: Sur la Tchécoslovaquie. — RHDGM, 1963. 51. sz. 29—40. p.
[Többek között a „Partizánmozgalom Csehszlovákiában a második világháború folyamán" c. Prágában megjelent munka ismertetése.]

Zpráva o diskusi k materiálu o rozporech. — HV, 1963. 6. sz. 1042—1045. p.
[Vita a Csehszlovák Hadtörténelmi Intézetben Kural: Partizánmozgalom Csehszlovákia területén c. művének egyes részeiről.]

Solc, Jaroslav: Le mouvement slovaque de partisans. — RHDGM, 1963. 52. sz. 61—78. p.
[A szlovák partizánmozgalom, 1942—1945.]

Holka, Filip: Prispevok k partizánskemu hnutiu na Hornej Nitre. — HV, 1963. 3. sz. 373—411. p.
[Adalékok a partizánmozgalom történetéhez Felső-Nyitrában.]

Okecki, Stanislaw: Lengyel ejtőernyősök Prága alatt. — Le, 1963. 10. sz. 39—42. p.

[A cseh ellenállási mozgalom segítségére, 1945-ben.]

Swierczynski, Jan: Polski sztab partyzancki. Zarys rozwoju i dzialalnosci. — WPH, 1963. 1. sz. 65—96. p.
[Lengyel partizán vezérkar megalakulásának és tevékenységének története.]

Korczynski, Grzegorz: Háta mögött az ellenséges front. — Le, 1963. 10. sz. 21—22. p.
[A lengyel partizánmozgalomról — visszaemlékezés.]

Zielicz, Stefan: Zwiazek walki. — WL, 1963. 1. sz. 3—12. p.
[Ifjúsági Harci Szövetség. 1941—1945.]

Tarnogrodszki, Tadeusz: Z walk batalionów chlopskich w obrenie zamojszczyzny, listopad 1942 — luty 1943 r. — WPH, 1963. 3/4. sz. 160—182. p.
[A parasztzászlóaljak harcáról Zamojsc vidékén, 1942. okt.—1943. febr.]

Konopka, Tadeusz: PPR i GL dzielnicky Minks Mazowiecki w walce z okupantem. — WPH, 1963. 3/4. sz. 471—488. p.
[A Minszki Körzet Lengyel Munkáspártja és Gwardia Ludowája harcban a megszállókkal.]

Gronczewski, Edward — ps. „Przepiórka": Wspomnienia gwardzisty z Lubelszczyzny. — WPH, 1963. 2. sz. 153—193. p.
[Egy népi gárdista visszaemlékezése Lublin vidékéről.]

Stysiak, Marian: Walka oddzialu Gwardii Ludowej im A. Mickiewicza w Lasach Parczewskich. — PWL, 1963. 4. sz. 133—140. p.
[A Mickiewiczről elnevezett Népi Gárda osztagának harca 1943 áprilisában a parczewai erdőkben.]

Bieszczanin, Zygmunt: Ze wspomnien dowódcy oddzialu GL i AL w Krakowskiem. — WPH, 1963. 3/4. sz. 343—470. p.
[A Gwardia és az Armia Ludowa osztagparancsnokainak visszaemlékezéseiből a Krakkói körzetből.]

Stepniowski, Tadeusz — *Stysiak,* Marian: Gwardia i Armia Ludowa w walce z transportem okupanta. — WL, 1963. 9. sz. 30—37. p.
[A Gwardia és az Armia Ludowa harcban a megszállók szállítmányaival.]

Stysiak, Marian: Z walk zbrojnych Gwardii Ludowej w roku 1943. — WL, 1963. 9. sz. 22—29. p.
[A Gwardia Ludowa 1943. évi fegyveres harcaiból.]

Hillebrandt, Bogdan: Za Pawiak. — WL, 1963. 5. sz. 10—14. p.
[A Pawiak-ért vívott harcok, 1943-ban Varsóban.]

Zielicz, Stefan: Pamieci zolnierzy getta. — WL, 1963. 4. sz. 8—15. p.
[A varsói gettó katonáinak visszaemlékezései.]

Emlékezünk. 1943. április 19. — Le, 1963. 4. sz. 6—7. p.
[A varsói gettó-felkelés kitörésének napja.]

Kulina, D.: Voszsztanie v varsavszkom getto. — VIZs, 1963. 4. sz. 122— 126. p.
[Felkelés a varsói gettóban.]

Dylawerska, Maria — *Kaczynska,* Danuta: Akcja na Brauna. — WPH, 1963. 3/4. sz. 355—374. p.
[A Braun elleni akció, 1943. Varsó.]

Sulewski, Wojciech: „Orzel" z lipskich lasów. — PWL, 1963. 10. sz. 36—39. p.
[Wladyslaw Skrzypek „Orzel" 1944. évi partizánharcairól.]

Tuszynski, Waldemar: Przebieg dzialan pólnocno-lubelskiego zgrupowania Armii Ludowej w czasie niemieckiej akcji przeciwpartyzanckiej „Grosseinsatz Maigewitter" maj 1944 r. — WPH, 1963. 3/4. sz. 115—159. p.
[Az Armia Ludowa észak-lublini csoportja tevékenységének lefolyása a német partizánellenes „Grosseinsatz Maigewitter" akció idején, 1944. májusában.]

Tuszynski, Waldemar: Bitwa w lasach janowskich i Puszczy Solskiej. — PWL, 1963. 6. sz. 127—135. p.
[Harc a janów-i erdőkben és Puszcza Solskában, 1944. jún.]

Garas, József Boleslaw: Walki zgrupowania AL pod dowództwem „Grzegorza" w lasach parczewskich. — PWL, 1963. 7. sz. 146—153. p.
[Grzegorz Korczynski vezetése alatt az Armia Ludowa csoportjainak 1944. júniusi harcai a parczewai erdőkben.]

Sulewski, Wojciech: Brygada przechodzi front. — PWL, 1963. 10. sz. 40—43. p.
[Az Armia Ludowa Krakkó környéki partizánharcairól, 1944. augusztusában.]

Stanescu, M. C. — *Mocanu,* V. I.: Din lupta antifascista a camenilor muncii din regiunea Brasov sub conducerea P. C. R. intre anii 1941 si 1944. — SRI, 1963. 6. sz. 1283—1298. p.
[A brassói munkások antifasiszta harca az RKP vezetésével 1941—1944. között.]

Sterev, Pantelej: Obsti borbi na bölgarszkaja i gröckija narod szrestu hitlerofasisztkata okupacija. — IP, 1963. 3. sz. 3—25. p.
[A bolgár és görög nép közös harca a hitleri fasiszta megszállás ellen.]

(Secchia, Pietro) Szekk'ja, P'etro: Ital'janszkie kommunisztü i szoprotivlenie. — NNI, 1963. 3. sz. 95—108. p.
[Az olasz kommunisták és az ellenállás.]

Michel, H[enry]: Livres sur la Résistance francaise. — RHDGM, 1963. 51. sz. 15—28. p.
[Könyvek a francia ellenállási mozgalomról.]

Michel, Henri: Maquis et maquis. — RHDGM, 1963. 49. sz. 3—10. p.
[Ellenállók és ellenállás. A második világháború alatti francia ellenállási mozgalom történeti szerepe.]

Kiszszel'gof, I. Sz.: O roli kommunisztov v ob"edinenii szil francuzszkogo szoprotivlenija (1940—1943 gg.) — NNi, 1963. 6. sz. 84—96. p.
[A kommunisták szerepe a francia ellenálló erők egyesítésében. (1940—1943.)]

Poitau: Guérilla en montagne. — RHDGM, 1963. 49. sz. 29—39. p.
[A gerilla hadviselés stratégiája és taktikája. Részletek a szerző által vezetett hadműveletek történetéből.]

Lombard, M.: Notes sur quelques aspects financiers d'un maquis bourguignon. — RHDGM, 1963. 49. sz. 21—28. p.
[Egy dél-burgundi ellenállási csoport pénzügyi viszonyai. A Bernard partizánosztag történetéhez.]

Pérotin, Yves: Origines et tendances d'un groupe de maquisards. — RHDGM, 1963. 49. sz. 11—20. p.
[Egy ellenállási csoport keletkezése és irányzatai. A Tréminis-tábor története.]

Combes, Gérard: Un aspect de la mobilisation vers le Mont-Mouchet. A travers le département de la Haute-Loire. — RHDGM, 1963. 49. sz. 41—78. p.
[Dokumentumok Felső-Loire megye ellenállási mozgalmáról az 1943—1944-es években.]

Rude, F.: Le dialogue Vercors-Alger. (Juin—Juillet 1944.) — RHDGM, 1963. 49. sz. 79—110. p.
[Vercors, az ellenállási mozgalom főhadiszállása és Algir táviratváltásai 1944. június—júliusában, a partraszállás idején.]

Pisz'ma geroin' francuzszkogo szoprotivlenija. — NNI, 1963. 4. sz. 126—136. p.
[A francia ellenállási mozgalom hősnőinek leveleiből.]

Löwel, Bruno: Zur marxistischen Literatur über den Kampf und die Tätigkeit des Nationalkomitees und der Bewegung „Freies Deutschland". — ZM, 1963. 2. sz. 240—247. p.
[A „Szabad Németország" mozgalom és nemzeti bizottság tevékenységének és harcának marxista irodalma.]

Kawig, Hans-Joachim: Konferenz zur Vorbereitung des 20. Jahrestages der Gründung des Nationalkomitees „Freies Deutschland". — ZM, 1963. 2. sz. 237—239. p.
[Konferencia a „Szabad Németország" Nemzeti Bizottság megalapítása 20. évfordulójának előkészítésére.]

Drobisch, Klaus: Zur Tätigkeit der Beauftragten des ZK der KPD in Berlin 1939—1941. — ZG, 1963. 3. sz. 535—551. p.
[A Német Kommunista Párt Központi Bizottsága megbízottainak tevékenységéről Berlinben 1939—1941. között.]

Matern, Hermann: Die führende Rolle der Kommunistischen Partei Deutschlands in der antifaschistischen Bewegung „Freies Deutschland". — ZM, 1963. 2. sz. 135—153. p.
[A Német Kommunista Párt vezető szerepe a „Szabad Németország" antifasiszta mozgalomban.]

Wolff, Willy: Über die Haltung des Nationalkomitees „Freies Deutschland" zum antifaschistischen Befreiungskampf des polnischen Volkes. — ZM, 1963. 3. sz. 312—319. p.
[„A Szabad Németország" Nemzeti Bizottság viszonyáról a lengyel nép antifasiszta felszabadító harcához.]

Volkert, Rudolf: Zur Tätigkeit von Angehörigen der Bewegung „Freies Deutschland" in Leipzig in den letzten Kriegstagen. — ZM, 1963. 2. sz. 213—222. p.
[A „Szabad Németország" mozgalom tagjainak működéséhez a háború utolsó napjaiban Leipzigben.]

Gossens, Hans: Die militärpolitische Tätigkeit des Nationalkomitees „Freies Deutschland" — Bestandteil der fortschrittlichen militärischen Traditionen des deutschen Volkes. — ZM, 1963. 2. sz. 154—166. p.
[A „Szabad Németország" Nemzeti Bizottság katonapolitikai tevékenysége — a német nép haladó katonai tradícióinak alkotó része.]

Bernikov, N.: Nacional'nüj Komitet „Szvobodnaja Germanija". — VIZs, 1963. 7. sz. 111—116. p.
[„Szabad Németország" Nemzeti Bizottság megalakulásának 20. évfordulójára.]

Lewerenz, Hermann: Zum Entstehen des „Bundes deutscher Offiziere". — ZM, 1963. 2. sz. 167—179. p.
[A „Német Tisztek Szövetsége" keletkezéséhez.]

Összeállították: *Molnár Éva, Viniczai István, Windisch Aladárné.*

TARTALOM

Tanulmányok

SZTANA BÉLA — Szabadságunk hajnalán — — — — — — — — 3

ÖLVEDI IGNÁC — Harccselekmények a debreceni hadművelet második szakaszában (1944. október 13—29) — — 12

DR. CSIMA JÁNOS — A 7. román hadtest a Budapest felszabadításáért vívott harcokban — — — — — — — — 37

TÓTH SÁNDOR — Az 1945. márciusi balatoni német ellentámadás előzményei és a 3. Ukrán Front védelmi hadműveletének terve — — — — — — — — — 64

GODÓ ÁGNES — A III. bolgár hadtest csapatainak védelmi harcai Somogy megye területén (1945. március 6—20.) 87

DR. MUCS SÁNDOR — Magyar műszaki csapatok a német fasizmus elleni harcban. II. rész — — — — — — — — 105

HARSÁNYI JÁNOS
PINTÉR ISTVÁN — A magyar nép részvétele az ellenállási mozgalomban — — — — — — — — — — — 122

Közlemények

I. A. PLIJEV hadseregtábornok, a Szovjetunió kétszeres hőse — A Tisza völgyében — — — — — — — — — 139

M. SAROHIN vezérezredes, a Szovjetunió hőse — Az 57. hadsereg a Magyarország felszabadításáért vívott harcokban — — — — — — — — 161

KAPONYA JÁNOS — A Haditechnikai Park szerepe a honvédelmi nevelésben — — — — — — — — — — — — 169

Hadtörténelmi Okmánytár

Magyar antifasiszták Európa népeinek szabadságharcában. (Közli: Gazsi József — Harsányi János — — — — — — — — — — — — 177

Bibliográfia

Külföldi folyóiratok hadtörténelmi repertóriuma. (Közlik: Windisch Aladárné, Molnár Éva, Viniczai István). — — — — — — — — — 190

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Бела СТАНА	На заре свободы — — — — — — — — — — —	3
Игнац ЕЛВЕДИ	Боевые действия в втором периоде Дебреценской операции (13—20 октября 1944 г.) — — — — — — — — — —	12
Д-р Янош ЧИМА	7. румынский корпус в боях за освобождение Будапешта	37
Шандор ТОТ	Предшествующие события немецкого контрнаступления в районе Балатона в марте 1945 года и план оборонительной операции 3-го Украинского Фронта — — — — — —	64
Агнеш ГОДО	Оборонительные бои III-го болгарского корпуса на территории комитета Шомодь (6—20 марта 1945 г.) — — —	87
Д-р Шандор МУЧ	Венгерские инженерские войска в борьбе против немецкого фашизма. II. часть — — — — — — — — — —	105
Янош ХАРШАНИ Иштван ПИНТЕР	Участие венгерского народа в движении сопротивления —	122

СООБЩЕНИЯ

Генерал армии дважды Герой Советского Союза И. А. ПЛИЕВ	В долине Тиссы — — — — — — — — — — —	139
Генерал-полковник Герой Советского Союза М. ШАРОХИН	57-я армия в боях за освобождение Венгрии — — —	161
Янош КАПОНЯ	Роль Военно-технического Парка в воспитании в духе защиты родины — — — — — — — — — — —	169

ВОЕННЫЙ АРХИВ

Венгерские антифашисты в освободительной борьбе народов Европы. (Сообщают: Йожеф ГАЖИ—Янош ХАРШАНИ) — — — — — — — — — — — — 177

БИБЛИОГРАФИЯ

Репертуар иностранных военно-исторических журналов. (Сообщают: ВИНДИШ Аладарне, Ева МОЛЬНАР, Иштван ВИНИЦАИ) — — — — — — — — — — 190

INHALTVERZEICHNIS

Studien

BÉLA SZTANA	In der Morgendämmerung unserer Freiheit — —	3
IGNÁC ÖLVEDI	Gefechtsaktionen in der zweiten Etappe der Kriegsoperationen bei Debrecen. (13—20. Oktober 1944.) — — — — — — — — — — —	12
DR. JÁNOS CSIMA	Das 7. rumänische Armeekorps in den Kämpfen um die Befreiung Budapests — — — — —	37
SÁNDOR TÓTH	Die Vorgeschichte des deutschen Gegenangriffes am Balaton in März 1945, und der Plan der Verteidigungsoperationen der 3. Ukrainischen Front — — — — — — — — — — —	64
ÁGNES GODÓ	Die Verteidigungskämpfe des III. bulgarischen Armeekorps auf dem Gebiet des Komitats Somogy. (6—20. März 1945.) — — — — — — —	87
DR. SÁNDOR MUCS	Ungarische Pioniereinheiten im Kampf gegen den deutschen Faschismus — — — — — — —	105
JÁNOS HARSÁNYI ISTVÁN PINTÉR	Die Teilnahme des ungarischen Volkes in der Widerstansbewegungs — — — — — — —	122

Mitteilungen

I. A. PLIJEV Armeegeneral, zweimaliger Held der Sowjetunion	Im Tal der Theiss — — — — — — — — — —	139
M. SAROHIN Generaloberst, Held der Sowjetunion	Die 57. Armee in den Kämpfen um die Befreiung Ungarns — — — — — — — — — — —	161
JÁNOS KAPONYA	Die Rolle des Kriegstechnischen Parks in der Erziehung der Landesverteidigung — — — —	169

Kriegsgeschichtliche Urkundensammlung

	Ungarische Antifaschisten in den Befreiungskämpfen der Völker Europas. (Mitteilungen von József Gazsi und János Harsányi — —	177

Bibliographie

ÉVA MOLNÁR, ISTVÁN VINICZAI, FRAU ELEONORA WINDISCH	Kriegsgeschichtliches Repertorium der ausländischen Zeitschriften. 1963. Zweiter Teil — —	190

A szovjet tengerészgyalogság deszantja átkel a Dunán, hogy részt vegyen a Budapestért folyó harcokban. 1945 január

Szovjet tüzérek az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél

Ára 8,— Ft

A Zrínyi Katonai Kiadó

felszabadulási kiadványaiból

Szovjet szerzői munkaközösség: A magyarországi felszabadító hadműveletek 1944-1945

MEGJELENT:
félvászon-kötésben
140 oldal terjedelemben
Ára: 15,— Ft

*

Tóth Sándor: A szovjet hadsereg felszabadító harcai Magyarországon

MEGJELENIK:
félvászon-kötésben
kb. 530 oldal terjedelemben
Ára: kb. 35,— Ft

*

Harsányi János: A magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen

MEGJELENIK:
félvászon-kötésben
kb. 700 oldal terjedelemben
Ára: kb. 55,— Ft

*

Godó Ágnes: Az 1. Bolgár Hadsereg harca magyar földön

MEGJELENIK:
félvászon-kötésben
kb. 400 oldal terjedelemben
Ára: kb. 34,— Ft